

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ГАЛЕЩУК СВІТЛАНА МИХАЙЛІВНА

УДК 657.1:657.3:657.4: 330.4

ОБЛІК І АНАЛІЗ ОПЕРАЦІЙ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник –
доктор економічних наук, професор
Задорожний Зеновій-Михайло Васильович

Тернопіль-2015

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ І АНАЛІЗУ ОПЕРАЦІЙ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ	12
1.1. Поняття «валюта», «валютні операції» та «операції в іноземній валюті» в системі економічної інформації	12
1.2. Валютні відносини та діалектика формування їх поняття в контексті змін законодавчої бази як основа трансформації вітчизняної системи облік	33
1.3. Курсові різниці як ймовірнісний результат зовнішньоекономічної діяльності на підприємствах харчової промисловості: обліковий аспект	50
Висновки до першого розділу	58
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ У ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ	61
2.1. Напрями удосконалення обліку операцій в іноземній валюті за діяльністю з експорту	61
2.2. Операції в іноземній валюті за діяльністю з імпорту: обліково-методичний аспект	76
2.3. Організація і методика обліку іноземної валюти	91
2.4. Методика перекладу фінансової звітності у валюту представлення	107
Висновки до другого розділу	129
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ОПЕРАЦІЙ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ	132
3.1. Науково-методичні основи аналізу операцій в іноземній валюті за діяльністю з експорту: екзо- та ендогенні чинники та регресійне моделювання.	132
3.2. Науково-методичні основи аналізу операцій в іноземній валюті за діяльністю з імпорту: коефіцієнтний інструментарій та оцінка ефективності	147
3.3. Методичний підхід до прогнозного аналізу операцій в іноземній валюті на підприємствах, що здійснюють зовнішньоторговельні операції	163
Висновки до третього розділу	186
ВИСНОВКИ	188
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	192
ДОДАТКИ	221

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

НБУ – Національний банк України,

МВФ – Міжнародний валютний фонд,

П(С)БО - Положення (стандарт) бухгалтерського обліку,

П(С)БО 21 - Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів»,

МСБО – Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку,

МСБО 21 - Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів»,

МСФЗ – Міжнародний стандарт фінансової звітності,

КМУ – Кабінет Міністрів України,

Декрет КМУ – Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»,

ПК України – Податковий кодекс України,

НМ – нейронні мережі,

МВБ – модель вільного блукання

ВСТУП

Протягом останніх років значно активізувалася зовнішньоекономічна діяльність суб'єктів господарювання. У процесі здійснення експортно-імпортних операцій і проведення відповідних розрахунків ефективність операцій в іноземній валюті суттєво коливається через недосконалість валютного ринку в Україні та девальвацію гривні на фоні трикратного скорочення міжнародних резервів Національного банку України, що спостерігалось з 2012 р. Згідно з офіційними даними, сумарний обсяг експорту та імпорту за I квартал 2015 р. сукупно становив 137,2% ВВП. За таких умов пошук можливих шляхів підвищення ефективності операцій в іноземній валюті потребує максимального використання усіх наявних важелів впливу, в тому числі обліку та аналізу як основних джерел інформації для прийняття управлінських рішень. Це відповідно зумовлює необхідність удосконалення облікового забезпечення операцій в іноземній валюті й відображення їхніх результатів у фінансовій звітності. Нагальною потребою є вироблення рекомендацій щодо аналітичних підходів до оцінки рентабельності операцій в іноземній валюті та формування оптимальних прогнозних сценаріїв ведення зовнішньоекономічної діяльності.

У вітчизняній науковій літературі проблеми удосконалення механізму здійснення операцій в іноземній валюті у сфері зовнішньоекономічної діяльності відображені, зокрема, у працях Л. І. Бабій, Ф. Ф. Бутинця, В. Т. Венцеля, І. А. Волкової, С. Ф. Голова, Т. П. Демчук, В. А. Дерія, І. В. Жиглей, Л. І. Жидаєвої, З.-М. В. Задорожного, Л. І. Ірхи, Л. М. Кіндрацької, П. О. Куцика, Г. Ю. Коблянської, Т. В. Кожухової, Я. Д. Крупки, Ю. А. Кузьмінського, І. Д. Лазаришиної, С. О. Левицької, М. Р. Лучка, В. С. Рудницького, В. В. Філіна, Н. М. Хорунжак, Л. В. Чижевської та інших. Серед зарубіжних дослідників питання обліково-аналітичного забезпечення операцій в іноземній валюті висвітлено у працях М. Адлера, Р. Алібера, С. Бартрама, Р. Дюкса, Дж. Годфрея, А. Джо, К. Ноуба, Д. Орапіна, В. Ротенберга, Г. Роберта, Дж. Хойла та інших.

Однак попри значні наукові досягнення з цього напрямку сучасні умови господарювання ставлять нові завдання, вирішення яких необхідне для поліпшення інформаційного забезпечення менеджерів і власників підприємств з метою підвищення ефективності операцій в іноземній валюті. Такими завданнями є: забезпечення уніфікації складових облікової політики щодо операцій в іноземній валюті, уникнення суперечностей в існуючих підходах до обліку курсових та розрахункових валютних різниць, необхідність деталізації інформації про операції в іноземній валюті у фінансовій та внутрішньогосподарській звітності, розробка вдосконаленої методики аналізу операцій в іноземній валюті з урахуванням останніх змін в обліку. Зазначене зумовлює актуальність обраної теми дисертаційної роботи, окреслення її мети, завдань та основних напрямів дослідження.

Дисертаційна робота є складовою науково-дослідних робіт Тернопільського національного економічного університету в рамках держбюджетного фундаментального дослідження кафедри обліку у виробничій сфері за темою «Теоретико-методологічні основи та практичні аспекти формування і реалізації облікової політики на макро- і мікрорівнях» (державний реєстраційний номер 0111U001035). Частина дисертаційної роботи виконана в рамках держбюджетного фундаментального дослідження на тему «Концепція розвитку бухгалтерського обліку в глобальному інформаційному суспільстві» (державний реєстраційний номер 0114U001087) та науково-дослідної роботи за темою «Дослідження та гармонізація системи бухгалтерського обліку і контролю як інформаційного ресурсу для менеджменту» (державний реєстраційний номер 0111U010354), зокрема розроблено розділ «Облік і аналіз операцій в іноземній валюті». У межах зазначених тем автором підготовлено положення з методики та організації обліку й аналізу операцій в іноземній валюті підприємств.

Метою наукового дослідження є вирішення актуальної проблеми формування удосконаленої системи обліку й аналізу операцій в іноземній

валюти на підприємствах харчової промисловості через розвиток їхніх теоретико-організаційних і практичних засад.

Зазначена мета реалізується у дослідженні крізь призму постановки таких завдань:

- уточнити зміст понять «валюта», «валютні операції», «операції в іноземній валюті»;

- розробити структуру елементів наказу про облікову політику щодо формування й узагальнення інформації про операції в іноземній валюті для потреб менеджменту підприємств харчової промисловості;

- удосконалити класифікацію курсових різниць та їхнє відображення в облікових регістрах;

- обґрунтувати шляхи удосконалення обліку розрахункових валютних різниць для підвищення якості інформаційної бази аналізу операцій в іноземній валюті;

- розробити рекомендації щодо удосконалення аналітичного обліку операцій в іноземній валюті за зовнішньоекономічною діяльністю підприємств харчової промисловості;

- сформулювати пропозиції щодо удосконалення форм статистичної, фінансової та внутрішньогосподарської звітності з метою забезпечення максимальної повноти відображення інформації про операції в іноземній валюті відповідно до потреб управління та запитів користувачів;

- удосконалити підхід до формування статей фінансової звітності з метою мінімізації викривлення інформації на засадах комплексного обґрунтування вибору функціональної валюти звітності;

- розвинути теоретичні основи та надати практичні рекомендації щодо удосконалення аналізу операцій в іноземній валюті за діяльністю з експорту та імпорту;

- запропонувати методику прогнозного аналізу операцій в іноземній валюті для вироблення управлінських рішень з нейтралізації негативного впливу валютних курсів на прибуток підприємств.

Об'єктом дослідження є процес здійснення операцій в іноземній валюті на підприємствах харчової промисловості.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, організаційних та методичних аспектів обліку й аналізу операцій в іноземній валюті на підприємствах харчової промисловості.

Методи дослідження. Теоретико-організаційну основу дослідження становить системний підхід до вирішення комплексних науково-практичних проблем з обліку та аналізу операцій в іноземній валюті. У ході дослідження застосовано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання економічних явищ і процесів: узагальнення та порівняння – для дослідження сутності економічних понять і прогнозування валютних курсів; аналіз, синтез, індукцію та дедукцію – при розробці положень облікової політики, удосконаленні організаційно-методичних засад обліку і аналізу операцій в іноземній валюті; вибіркового обстеження – при проведенні анкетування; історичний – при дослідженні еволюції валютних відносин в Україні та трансформації підходів до обліку операцій в іноземній валюті; апроксимації та абстракції – для розробки моделі оцінки прибутковості операцій в іноземній валюті, а також при обґрунтуванні нейромережевого підходу до прогнозування економічних показників.

Інформаційною базою написання дисертації є публікації вітчизняних і зарубіжних дослідників з проблем обліку й аналізу операцій в іноземній валюті, нормативно-правові акти з питань бухгалтерського обліку та регулювання міжнародних економічних операцій, міжнародні стандарти фінансової звітності, статистичні дані (статистична інформація Національного банку України, органів державної статистики), фінансова та внутрішньогосподарська звітність підприємств харчової промисловості, матеріали довідково-інформаційних видань.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці науково-практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та порядку їхнього відображення у

фінансовій, внутрішньогосподарській та статистичній звітності підприємства з метою проведення аналізу здійснення таких операцій.

Основні складові наукової новизни результатів дисертаційної роботи конкретизовані у таких положеннях:

вперше:

запропоновано методику прогнозного аналізу операцій в іноземній валюті з використанням інструментарію нейронних мереж для прогнозування обмінного курсу валют та прибутковості зовнішньоекономічних операцій на основі історичних даних фінансової звітності, що, на відміну від існуючих підходів, дає змогу в режимі реального часу отримувати інформацію, необхідну для прийняття не тільки оперативних, а й стратегічних управлінських рішень;

удосконалено:

положення облікової політики підприємств харчової промисловості в частині обґрунтування таких параметрів організаційно-методичної складової операцій в іноземній валюті, як організація обліку операцій в іноземній валюті за видами діяльності, відображення курсових і розрахункових валютних різниць у бухгалтерській звітності, перерахунок статей фінансової звітності у валюту представлення та включення результатів діяльності закордонних господарських одиниць до консолідованої фінансової звітності. Це дозволить формувати достовірні дані про результати трансакцій в іноземній валюті у фінансовій звітності, сприятиме підвищенню якості інформаційної бази для прийняття управлінських рішень та визначення об'єктивності результатів аналізу таких операцій;

класифікацію курсових різниць за рахунок виокремлення класифікаційних ознак: джерела походження курсових різниць, рівня впливу на нерозподілений прибуток, стану реалізації, об'єктів і місця виникнення, що уможливило формування інформації про результати здійснення операцій в іноземній валюті у різних зрізах та стало основою розробки внутрішніх реєстрів обліку;

облік розрахункових валютних різниць, які виникають у результаті купівлі-продажу іноземної валюти за комерційним курсом, що передбачає їхній поділ на операційні та неопераційні, а відповідно необхідність відкриття додаткових субрахунків до рахунків «Інші доходи» й «Інші витрати» для відображення неопераційних розрахункових валютних різниць. Це суттєво підвищить інформативність і контрольованість даних у випадку купівлі-продажу валюти за комерційним курсом;

аналітичний облік експортно-імпортних операцій через відкриття додаткових субрахунків, призначених для відображення облікової інформації про розрахунки в іноземній валюті, доходи і витрати підприємства за експортно-імпортними операціями, що підвищує рівень деталізації даних фінансової і внутрішньогосподарської звітності відповідно до управлінських запитів;

фінансову звітність за рахунок доповнення Приміток до фінансової звітності графами для деталізації міжнародних економічних операцій; внутрішньогосподарську звітність через розробку звітів про діяльність з експорту та імпорту, довідки про кредиторську та дебіторську заборгованість в іноземних валютах та залишки валютних коштів, звіту про курсові та розрахункові валютні різниці; статистичну звітність через доповнення Декларації про валютні цінності, доходи та майно, що належать резиденту України і знаходяться за її межами, графами для деталізації інформації про валютні цінності на рахунках за кордоном та обсяги товарів, придбаних за кордоном з метою реалізації в іншій країні без ввезення в Україну, завдяки чому досягається прозорість зовнішньоекономічних операцій;

методику аналізу операцій в іноземній валюті за діяльністю з експорту та імпорту через обґрунтування комплексу таких показників ефективності зовнішньоекономічних відносин підприємства, як прибуток від операцій в іноземній валюті, оборотність активів та мультиплікатор капіталу в іноземній валюті. Ці показники відповідають потребам запропонованої моделі оцінки прибутковості операцій в іноземній валюті та підрахунку поточної міжнародної

ліквідності, що дозволяє ідентифікувати позиції вітчизняних суб'єктів господарювання на ринку та формувати стратегії їхнього подальшого розвитку;

набуло подальшого розвитку:

трактування понять «валюта» як грошова одиниця певної країни, що може бути використана в процесі здійснення міжнародних економічних операцій як міра вартості, засіб обігу та перенесення вартості на світовому ринку, а також міжнародний резервний засіб для забезпечення майбутніх платежів; «валютні операції» як операції суб'єктів валютних відносин з валютними цінностями, що реалізуються через угоди на валютному ринку, у процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами господарювання і в результаті руху цінностей на території України та за її межі (за винятком операцій у національній валюті між резидентами); «операції в іноземній валюті» як окремий вид валютних операцій, інструментом яких виступає іноземна валюта, платіжні засоби чи фондові цінності, виражені в іноземній валюті. Уточнення понять позиціонує їх як такі, що відповідають міжнародній термінології;

комплексний підхід до вибору функціональної валюти фінансової звітності з урахуванням основної валюти грошових надходжень, цін реалізації, витрат, джерел фінансування, внутрішньофірмових розрахунків, методики перерахунку фінансової звітності у валюту представлення та мультивалютного способу обліку, що дозволило обґрунтувати можливості його використання у підсистемі управлінського обліку підприємств для моделювання оптимізаційних сценаріїв діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розвитку теорії та практики обліку й аналізу операцій в іноземній валюті, спрямованих на удосконалення їхніх організаційно-методичних засад відповідно до сучасних умов господарювання та забезпечення своєчасного одержання необхідної інформації для прийняття управлінських рішень. Отримані наукові результати є основою підвищення результативності здійснення вказаних операцій, зростання

ефективності діяльності суб'єктів, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність.

Основні науково-практичні пропозиції автора пройшли апробацію та використані у практиці підприємств харчової промисловості, зокрема:

– запропонована класифікація курсових різниць, їхня систематизація в регістрах аналітичного обліку та методика прогнозного аналізу для прийняття рішень у системі стратегічного планування прийняті до впровадження на ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар»(довідка № 422 від 19.12.2014 р.);

– модель оцінювання прибутковості операцій в іноземній валюті використовується у діяльності ПрАТ «Філіп Морріс Україна» (довідка № 98930 від 22.01.2015 р.);

– методичні рекомендації з обліково-аналітичного забезпечення експортно-імпортних операцій та методика аналізу операцій в іноземній валюті на основі нейромережевого піходу до прогнозування фінансових показників прийняті до використання в поточну діяльність ТОВ «Нестле Україна» (довідка № 694 від 17.04.2015 р.);

– методика аналізу операцій в іноземній валюті на основі нейромережевого підходу до прогнозування обмінного курсу валют та прибутковості міжнародних операцій прийняті у діяльність «Хоанон Analytics AB», Швеція (довідка від 22.04.2015 р.);

– методичні рекомендації з облікового відображення розрахункових валютних різниць, розроблені первинні документи з обліку операцій в іноземній валюті, форми внутрішньої звітності щодо них прийняті до впровадження у практику ПрАТ «Тернопільський молокозавод» (довідка № 259 від 06.05.2015 р.);

– запропонована класифікація курсових різниць, рекомендації щодо вдосконалення аналітичного обліку операцій в іноземній валюті та їхнього відображення у внутрішньогосподарській звітності, а також методика аналізу операцій в іноземній валюті за експортом та імпортом впроваджені у діяльність ПП «Демидівський консервний завод» (довідка № 11 від 15.05.2015 р.);

Наукові та науково-практичні результати дослідження використовуються у навчальному процесі при викладанні дисциплін «Фінансовий облік І», «Фінансовий облік II», «Управлінський облік», «Облік міжнародних операцій» Тернопільського національного економічного університету (довідка № 126-06/1160 від 20.05.2015 р.).

Особистий внесок. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням. Висновки та наукові розробки, що містяться в роботі, належать особисто автору. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використані лише ті ідеї, які є результатом особистих напрацювань автора.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 18 наукових праць (з яких одна у співавторстві) загальним обсягом 6,78 друк. арк. (особисто автору належить 6,59 друк. арк.), в тому числі розділи у двох колективних монографіях загальним обсягом 1,28 друк. арк., 10 статей, що висвітлюють основні наукові результати дисертації (з яких одна праця у зарубіжному науковому виданні та одна стаття у фаховому виданні України, які включені до міжнародних наукометричних баз), загальним обсягом 4,62 друк. арк. і 6 праць апробаційного характеру загальним обсягом 0,88 друк. арк.

РОЗДІЛ 1

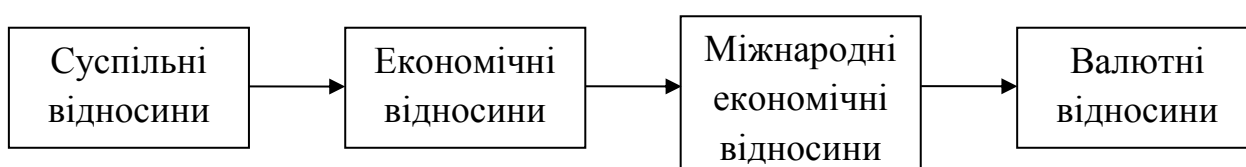
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ І АНАЛІЗУ ОПЕРАЦІЙ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

1.1. *Поняття «валюта», «валютні операції» та «операції в іноземній валюті в системі економічної інформації.*

Сучасна вітчизняна економіка характеризується значним рівнем відкритості, що з однієї сторони сприяє виходу вітчизняних виробників на світові ринки товарів і послуг, капіталу, а з іншої - робить її чутливою до зовнішніх викликів. Здійснення зовнішньоекономічної діяльності в умовах сучасного розвитку господарства та інноваційних банківських технологій супроводжується розрахунками у вільно або частково конвертованих валютах. Методика їхнього обліку та відображення впливає на результати діяльності підприємства, що підкреслює необхідність детального дослідження формування валютних відносин і прийняття єдиної міжнародної «культури» здійснення операцій в іноземній валюті.

Для детального дослідження теоретичних основ обліку і аналізу операцій в іноземній валюті скористаємося дедуктивним методом пізнання та наведемо дефініційний ряд, висвітлюючи актуальне питання крізь призму сутності валютних відносин, визначення валюти, іноземної валюти, вивчення підходів до тлумачення валютних операцій. Це дозволить поглибити трактування сутності терміна «операції в іноземній валюті».

Місце валютних відносин в системі суспільних взаємозв'язків унаочнює рис. 1.1.

Рис. 1.1. Місце валютних відносин в системі суспільних відносин (авторська розробка)

Різноманітність аспектів дослідження валютних відносин в економічній та юридичній літературі підтверджується великою кількістю тлумачень цього терміна. Так, Ровинський Ю. О. зазначає, що «під валютними відносинами

необхідно розуміти суспільні відносини, пов'язані з мобілізацією, розподілом і використанням валютних ресурсів, здійсненням контролю та регулюванням порядку проведення операцій з валютними цінностями в процесі валютного обігу, а також відносини, які виникають у сфері валютної діяльності держави» [152, с. 70]. Носкова І. Я. розкриває поняття валютних відносин занадто узагальнено як зв'язки національних (резидентських) грошей з іншими (нерезидентськими) грошима, враховуючи те, що гроші є валютою [123, с. 59]. За словами Кузнецова С. А., валютні правовідносини є специфічним видом фінансових відносин і регулюють з одного боку здійснення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності операцій на міжнародному валютному ринку, а з іншого - діяльність держави та її уповноважених органів зі створення та використання валютних фондів [95, с. 53]. По суті, дослідник переносить валютні відносини у сферу валютних правовідносин, вказуючи тим самим, що валютні відносини в Україні за будь-яких умов набувають правової форми. У наведеному тлумаченні висвітлено сутність валютних відносин в окремих аспектах, з урахуванням лише міжнародного валютного ринку. Поза увагою залишається діяльність резидентів та нерезидентів на національному рівні.

Беручи до уваги висновки дослідників [12; 67; 61] та місце валютних відносин в системі економічних відносин, більш правомірно позиціонувати валютні відносини як сукупність економічних та юридичних відносин з приводу обігу й використання іноземних платіжних засобів на території держави, а також здійснення розрахунків у національній валюті за зовнішньоекономічними договорами. Як і будь-який інший економічний термін, поняття валютних відносин розкривається, передусім, через аналіз його змісту та елементів - суб'єктів і об'єктів.

Як уже було згадано, валютні відносини реалізуються через участь суб'єктів, структуру яких в Україні визначає чинне законодавство. Кузнецов С.А. розділив учасників валютних відносин на дві групи: 1) так звані «управлінці» - органи валютного регулювання й контролю та агенти валютного контролю; 2) друга група суб'єктів валютних відносин відрізняється особливим

складом учасників, для характеристики прав та обов'язків яких основне значення має віднесення їх до категорії резидентів чи — нерезидентів [95, с. 49]. Варто зазначити, що до першої групи дослідник включає, передусім, інституціональні складові адміністративного регулювання валютного ринку (органи державного управління, в тому числі Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Міністерство доходів та зборів України, Міністерство фінансів України; Державна податкова адміністрація України; Державна митна служба України; Національний банк України), що провадять валютну політику на території країни. Поза його увагою залишаються такі важливі учасники валютного ринку як банківські установи. На них покладається чимало функцій у сфері організації та контролю валютних відносин: з однієї сторони здійснення купівлі-продажу іноземної валюти на міжбанківському ринку для задоволення потреб клієнтів, мобілізація валютних цінностей на поточних та строкових рахунках, роль посередника при здійсненні міжнародних розрахунків, обмін валют на готівковому ринку та інші операції з іноземною валютою на комерційній основі; а з іншої - реалізація контролю за валютними операціями клієнтів з метою запобігання шахрайству та іншим економічним злочинам.

До другої групи суб'єктів, то роз'яснення щодо резидентів та нерезидентів подає Декрет КМУ «Про систему валютного регулювання та валютного контролю в Україні». Основними обов'язками резидентів та нерезидентів можна назвати: 1) здійснення валютних операцій відповідно до вимог чинного законодавства; 2) надання органам і агентам валютного контролю документів та інформації, що стосується здійснення валютних операцій; 3) ведення обліку та складання звітності за валютними операціями; 4) виконання вимог органів валютного контролю щодо усунення виявлених органами та агентами валютного контролю порушень чинного законодавства [92, с. 106].

За словами Алісова Є.О., об'єктами валютних відносин виступають предмети матеріального світу, які відповідають трьом ознакам: 1) економічній, що виражається в цільовому соціально-економічному призначенню валютних

цінностей; 2) фізичній, що означає фактичну придатність таких цінностей до їх використання в міжнародних розрахунках; 3) юридичній, котра полягає в закріпленні на нормативному рівні певного порядку обігу таких цінностей та виражається в особливому режимі валютного регулювання і валютного контролю [1, с. 93]. До цих об'єктів належать валютні цінності, єдине визначення яких в науковій літературі відсутнє.

Щодо законодавства, то в Україні Декретом КМУ не надано чіткого роз'яснення сутності поняття «валютні цінності» та не наведено ознак, за якими той чи інший предмет можна до них зарахувати. Водночас у нормативному документі наведено їхній перелік, що включає як іноземну, так і валюту України, інші платіжні документи та цінні папери, деноміновані у цих валютах. У Російській Федерації спостерігається такий самий підхід, що у вітчизняному законодавстві, викладений у Федеративному Законі Росії «Про валютне регулювання та валютний контроль», де суть валютних цінностей пізнається через складові - іноземну валюту та зовнішні цінні папери, номіновані у іноземній валюті, зареєстровані поза межами Російської Федерації, дохід за якими має бути отриманий в іноземній валюті [146]. Така точка зору щодо валютних цінностей не включає валютні відносини, пов'язані з обігом і використанням національної грошової одиниці у міжнародних торгових операціях.

Варто взяти до уваги законодавче визначення «валютних цінностей» через призму його складових. Зазначимо, що чітких тлумачень терміна «валютні цінності» не знаходимо і серед науковців, оскільки вони відстоюють різні точки зору на проблему його дефініціювання. За словами Міщенко В. Л. та Наумової С. В. валютні цінності - цінності, по відношенню до яких валютним законодавством держави встановлено особливий обмежувальний режим обігу на її території [12, с. 34]. Із визначення стає зрозумілим, що автори до цінностей зараховують банківські метали, іноземну валюту, платіжні документи та цінні папери, деноміновані у іноземній валюті, адже національна валюта не має обмежень щодо використання на території країни-емітента.

Для подальшого ґрунтового дослідження особливостей обліку та аналізу операцій в іноземній валюті, вважаємо, потрібно детальніше розглянути поняття «валюта» та її елементи.

У енциклопедичних виданнях наведено переважно кілька тлумачень валюти. Так, згідно з Економічною енциклопедією валюта - грошова одиниця, що використовується для вимірювання величини вартості товарів [60, с. 137]. Розглядається у трьох вимірах: 1) грошова одиниця (американський долар, японська ена, українська гривня та ін.) та її певний тип (золота, кредитно-паперова, срібна); 2) іноземна валюта, тобто грошові знаки іноземних країн, а також кредитні і платіжні засоби, які виражені в іноземних грошових одиницях і використовуються у міжнародних розрахунках; 3) міжнародна (в т.ч. регіональна) грошова розрахункова одиниця і платіжний засіб (СДР, євро) [60, с. 137]. У бухгалтерському словнику валюта теж розглядається з різних точок зору як: 1) грошова одиниця країни; 2) кошти на рахунках, паперові та металеві грошові кошти, векселі, чеки, що використовуються в міжнародних розрахунках (іноземна валюта) [16, с. 27]. Може бути трьох видів: оборотна (вільно конвертується), з обмеженою оборотністю (частково конвертована) і замкнена (неконвертована), яка використовується в межах однієї країни [16, с. 27]. У цьому визначенні простежується ототожнення валюти з грошима, які виконують роль міжнародних засобів платежу, проте сюди автори включають лише іноземну валюту. Тлумачний словник української мови передбачає широке розуміння валюти як грошової одиниці, прийнятої за основу грошової системи певної країни (гривня, крона, долар), грошової системи певної країни (гривня, крона, долар) та грошової системи, що діє в даній країні [18], тобто валюта наділеної функціями грошей.

Серед науковців також ведеться дискусія щодо тлумачення цього поняття. Так, Гальчинський А.С. розглядає валюту у вузькому та широкому сенсах відповідно: а) грошові знаки іноземних держав; б) крім банкнот інших країн цінні папери - платіжні документи (чеки, векселі, акредитиви, сертифікати тощо), фондові цінності (акції, облігації тощо) в іноземній валюті [47, с. 52]. Щоправда

науковець обмежується лише цінностями у іноземній валюті, не беручи до уваги національну валюту, яка може бути використана у міжнародних розрахунках. Грідчіна М.В. та Захожай В.Б. зосереджують увагу тільки на міжнародній функції грошей, яку можуть виконувати деякі валюти: валюта - це грошова одиниця, що використовується як світові гроші [173, с. 291]. Таке визначення є суперечливим з позиції функціонального призначення валюти, проте може бути застосоване для тлумачення поняття «вільноконвертована валюта».

Щодо нормативних документів, то пояснення термінів знаходимо у МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання», де валюта ототожнюється з грошовими коштами та є фінансовим активом, оскільки є засобом обміну, а отже, основою, на якій оцінюють та визнають всі операції у фінансовій звітності [115]. У такому контексті розуміння валюти звужується до грошових коштів, які виступають засобом обміну та мірою вартості.

Для того, щоб дати власне визначення валюти, звернемося до її функціонального призначення. Проекція функцій грошей (міра вартості, засіб обігу, платежу та нагромадження) на роль валюти у світовій економіці дозволяє загалом виділити чотири функції валюти - вираження міжнародної міри вартості, засіб обігу, засіб платежу та міжнародний резервний засіб. Отже, валюта - грошова одиниця певної країни, що може бути використана для здійснення міжнародних операцій як міра вартості, засіб обігу та перенесення вартості на світовому ринку і міжнародний резервний засіб для забезпечення майбутніх платежів.

Ступінь виконання валютою функцій міжнародних грошей визначає її якісну характеристику - рівень конвертованості, тобто здатності валюти обмінюватися на іншу іноземну грошову одиницю. Конвертованість валюти витікає із організації міжнародних ринків товарів і послуг, капіталу, робочої сили, учасниками яких є майже всі країни світу, що вимірює рівень відкритості їх економік. У цих умовах нездатність грошової одиниці держави до обміну на іноземну валюту і навпаки спричинила б зростання ризику краху національної валютної системи і перехід на використання валют-субститутів у внутрішніх розрахунках. Відтак переважна

кількість валют на сьогодні є конвертованими за різним ступенем. Історичний розвиток світового господарства призвів до виникнення трьох форм конвертованості валют:

1) неконвертована валюта, використання якої у валютнообмінних операціях практично заборонено;

2) частково конвертована - валюта, яка без обмежень обмінюється на іноземну валюту або банківські метали, проте тільки при здійсненні певного типу міжнародних операцій - поточних або капітальних. Конвертованість за поточними операціями є однією з основних передумов розвитку зовнішньої торгівлі країни, встановлення та лібералізації внутрішнього валютного ринку. Цей тип конвертованості відзначається передусім відсутністю обмежень при здійсненні експортно-імпортних операцій, уникненням адміністративних бар'єрів (квоти, ліцензії, валютні обмеження, додаткові збори), що диктується ст. VIII Статей Угоди МВФ. Учасники МВФ, включно з Україною, зобов'язані дотримуватися цієї статті Угоди та забезпечувати частково конвертованість національних грошових одиниць за поточними операціями.

Часткова конвертованість другого типу характеризується вільним обміном валют за капітальними операціями, до яких відноситься міжнародне фінансування у формі інвестицій, кредитів, трансфертів тощо. Конвертованість за операціями з руху капіталу притаманна валютам країн з розвинутою економікою ринкового типу. Для господарств, що розвиваються, відсутність обмежень на рух капіталу збільшує ризики волатильності внутрішніх фінансових ринків - валютного та ринку позичкових ресурсів. Крім того, будь-які негативні тенденції у світовому господарстві можуть спричинити різкий відтік іноземного капіталу з країни з метою вкладення цих коштів у менш ризикові активи;

3) вільноконвертована валюта включає грошові одиниці, здатні без обмежень обмінюватися резидентами та нерезидентами на іноземну валюту та банківські метали як за поточними, так і за капітальними операціями, що надає перевагу у зовнішній торгівлі та у регулюванні внутрішніх споживчих цін країні-емітенту. Згідно з умовами Угоди МВФ (ст. XXX) основними ознаками

вільноконвертованих валют є їхнє активне використання як засобу платежу та еквіваленту міри вартості для інших іноземних валют. Щоб перетворитися на «еталон» міри зовнішньої вартості інших грошових одиниць, вільноконвертована валюта має відповідати певним критеріям стійкості, що визначаються станом економіки країни-емітента, та до яких належать, зокрема, такі: незначні коливання обмінного курсу грошової одиниці протягом тривалого часу (+/- 5 % протягом не менше 7-8 років), стабільні темпи нарощування ВВП країни-емітента, значні обсяги суверенних резервів, довіра до валюти з боку резидентів та нерезидентів, ступінь відкритості економіки.

Виділяють два типи конвертованості валют за ознаками обмежень щодо здійснення операцій резидентами з використанням національної грошової одиниці - внутрішньо- і зовнішньоконвертовані. Перший тип передбачає вільний обмін національної валюти на іноземну та використання її як засобу нагромадження та обігу при здійсненні розрахунків з нерезидентами на території держави. Внутрішня конвертованість валюти сприяє розвитку національного валютного ринку, будучи основою валютних відносин в країні. Проте варто взяти до уваги, що усунення адміністративних бар'єрів щодо використання на території держави іноземної валюти як платіжного засобу при внутрішніх розрахунках для фінансування підприємств у формі внутрішніх інвестицій, може мати негативні наслідки. Вони проявляються у неспроможності нестійких національних валют протистояти «твердим» валютам, що призводить до наростання такого явища як доларизація економіки.

Існує поняття «колективної валюти», введення якої сприяє покращенню торгового балансу внаслідок збільшення експорту в країни-члени колективної валютної зони внаслідок спрощення розрахунків між торговими партнерами. Разом з тим, варто відзначити і ряд недоліків участі в спільних валютних зонах, через які виникає чимало дисбалансів не лише у економічній системі певної країни, а й у структурі самих об'єднань:

1. Необхідність дотримання дисципліни у фіскальній політиці: країни, які хочуть створити валютну зону, мають бути впевненими у тому що виконають

всі критерії участі. Даний фактор обмежує діяльність та незалежність урядів держав та має негативний вплив при зниженні ділової активності під час циклічних коливань економіки.

2. Проблеми одного із членів валютної зони можуть спровокувати «кризову» хвилю у всьому валютному союзі та спричинити коливання курсу єдиної валюти. Так, яскравим прикладом колективної валюти назвемо євро. Проте кризові явища на фінансовому, зокрема, валютному ринку викрили важливі недоліки і прогалини у функціонуванні єврозони. Коливання колективної валюти протягом останніх шести років підкреслили дисбаланс у макроекономічному становищі країн-членів єврозони та показали недосконалість системи Європейського регулювання та нагляду щодо забезпечення рівноцінного розвитку економічних відносин кожного регіону євросистеми.

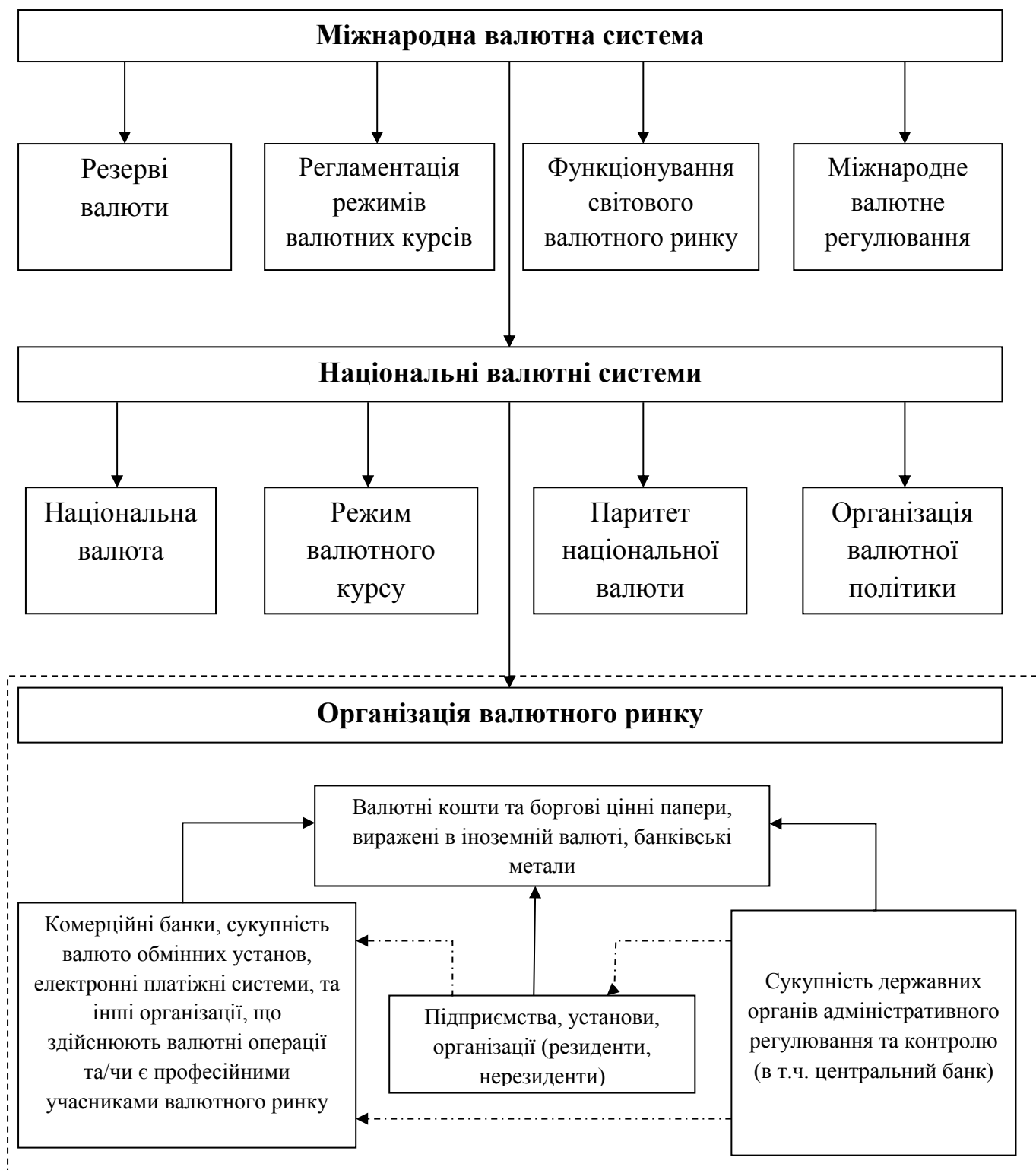
Згідно з Декретом КМУ «валюта» як елемент валютних цінностей поділяється на національну та іноземну (див. елементи валютних цінностей вище), основні відмінності між якими полягають у країні-емітенті валюти, сфері використання та обігу. При цьому норми Декрету КМУ не включають можливість відкриття рахунків в іноземній валюті на території України. Схожою до вітчизняного тлумачення є дефініція, висвітлена у польському законодавстві: іноземна валюта - грошові одиниці (банкноти і монети), які знаходяться за межами законного платіжного засобу країни-емітента, а також були вилучені з обігу, але підлягають обміну; крім цього, до іноземної валюти включаються конвертовані розрахункові грошові одиниці, які використовуються у міжнародних розрахунках, зокрема, розрахункова одиниця Міжнародного валютного фонду (SDR) [257]. У МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів» іноземна валюта розглядається як валюта, інша, ніж функціональна валюта суб'єкта господарювання [114].

При виборі функціональної валюти беруться до уваги як основні, так і додаткові чинники, пов'язані з грошовими потоками дочірніх (асоційованих) компаній, які впливають на управлінські рішення, тому не завжди

функціональною валютою суб'єкта господарювання виступає валюта його економічного середовища [114]. Зважаючи на уточнення чинників вибору функціональної валюти, варто було б змінити визначення іноземної валюти у стандарті як валюти, іншої, ніж валюта економічного середовища суб'єктів господарювання. Окремі дослідники рекомендують не включати в перелік валютних цінностей валюту України за прикладом Російської Федерації. Однак, такий підхід є дискусійним, оскільки у 1997 році Україна приєдналася до ст. VIII Угоди МВФ, гривня офіційно отримала статус та повноваження частково конвертованої валюти за поточними операціями. Якби Україна була державою із закритою економікою та грошовою одиницею, режим використання якої відзначався неконвертованістю, законодавці вважали б гривню грошовою одиницею, яка не може використовуватися в міжнародних розрахунках. Частково конвертованість гривні свідчить про потребу її зарахування до валютних цінностей.

Іншим аргументом слугує той факт, що гривня є однією з основних складових національної валютної системи як валюта України разом із офіційними золотовалютними резервами, паритетом національної валюти, режимом валютного курсу, системою валютного регулювання і контролю (рис. 1.2.), тому виступає складовою валютних цінностей.

Суб'єкти та об'єкти валютних відносин сприяють утворенню ще одного елемента валютних відносин - валютного ринку [184], основна функція якого полягає у задоволенні потреб економічних агентів у іноземній валюті, а з тим - зрівняння попиту і пропозиції іноземної валюти, що приводить до знаходження рівноважної ціни - обмінного курсу (див. рис.1.2). Сукупність операцій, які здійснюються суб'єктами валютних відносин із іноземною валютою на території держави, утворюють національний або внутрішній валютний ринок, який є основою розвитку валютних відносин, а його структура та вплив органів державного регулювання на механізм встановлення валютних курсів визначає режим валютного курсу в країні.

Рис. 1.2. Система організації міжнародних відносин (авторська розробка)

Сучасна модель фінансової системи являє собою сукупність та взаємодію фінансових інститутів на фінансових ринках за умов відповідного системного забезпечення [98, с. 125].

Водночас, не всі перелічені у Декреті КМУ цінності належать до

валютних. Зокрема, заслуговують на увагу міркування Шевчика О.С. щодо цінних паперів, які посвідчують майнові права, але за своєю правовою природою не мають соціально-економічного призначення посвідчувати грошові права, у тому числі грошові зобов'язання [190, с. 765]. Відтак, призначення таких цінних паперів не обумовлено їх використанням у розрахунках (у тому числі й міжнародних розрахунках) [190, с. 765]. Тому до переліку валютних цінностей варто включати лише боргові цінні папери - облігації, векселі та ін.

Суб'єкти та об'єкти валютних відносин сприяють утворенню ще одного елемента валютних відносин - валютного ринку, основна функція якого полягає у задоволенні потреб економічних агентів у іноземній валюті - зрівнянні попиту і пропозиції іноземної валюти та знаходження рівноважної ціни - обмінного курсу (див. рис.1.2). Сукупність операцій, які здійснюються суб'єктами валютних відносин із іноземною валютою на території держави, утворюють національний або внутрішній валютний ринок, який є основою розвитку валютних відносин, а його структура та вплив органів державного регулювання на механізм встановлення валютних курсів визначає режим валютного курсу в країні. Узагальнене визначення валютного ринку подає Старинський М.В. Він розглядає його як урегульовану нормами права сукупність суспільних відносин між уповноваженими суб'єктами, яка виникає у фінансовій сфері держави і пов'язана зі здійсненням діяльності, спрямованої на володіння, користування і розпорядження фінансовими інструментами в іноземній валюті чи валютних цінностях [160, с. 513].

За суб'єктами та типами організації виділяють міжбанківський (неорганізований ринок, де угоди купівлі-продажу іноземної валюти та банківських металів укладаються між банківськими установами), клієнтський (неорганізований ринок, на якому фінансові установи співпрацюють з нефінансовими), біржовий (організований ринок, де угоди реалізуються на валютних біржах (операції з негайною поставкою) та на товарних (термінові операції)). За строковістю валютні ринки можна поділити на строковий ринок, до якого слід віднести міжбанківський та біржовий ринки, та ринок спот-

операцій, основою якого є готівковий валютний ринок, що зорієнтований на обслуговування домашніх господарств.

Дослідження валютних відносин, валюти, операцій в іноземній валюті, їх аналіз та облік як на підприємствах, так і у фінансових установах, були висвітлені з різних точок зору в дисертаційних роботах вітчизняних та зарубіжних науковців (додаток А1, А2). Для проведення поглибленого дослідження ведення обліку операцій в іноземній валюті важливе місце посідає аналіз термінів «валютні операції» та «операції в іноземній валюті», порівняння цих понять для подальшого виокремлення тотожностей та відмінностей між ними.

Науковці не дійшли єдиного висновку щодо семантичної різниці між цими визначеннями та порядком їх використання для потреб обліку. Одним з основних суперечливих моментів є різний підхід до розуміння валютних операцій і операцій в іноземній валюті з точки зору механізму здійснення цих трансакцій та їхнього ототожнення з валютообмінними операціями. Так, російський дослідник Кальней М.А. стверджує, що валютні операції - сукупність дій суб'єктів валютних правовідносин, що спрямовані на виникнення, зміну і припинення прав власності та інших речових прав на валютні цінності, а також на грошові кошти у валюті Російської Федерації при здійсненні розрахунків між резидентами й нерезидентами або на транскордонне переміщення валютних цінностей [80, с. 54]. Лучковська С.І. називає валютними операціями урегульовані нормами національного й міжнародного права дії та (або) правочини між суб'єктами валютних відносин, істотною рисою яких є рух валютних цінностей у вигляді переходу права власності та інших прав на них, у тому числі використання як засіб платежу іноземної валюти, цінних паперів, платіжних документів, номінованих в іноземній валюті, та (або) транскордонного переміщення таких цінностей [107, с. 12]. Важеєвська Т.А. вказує, що це угоди з купівлі-продажу іноземної валюти [17, с. 36]. За словами Литвин Н.Б., валютні операції - вид банківської діяльності у сфері міжнародних валютних відносин, що спрямований на одержання

прибутку і охоплює різноманітні види операцій з валютними цінностями (за винятком операцій резидентів у національній валюті), що здійснюються на національному, регіональному та міжнародному фінансових ринках як за дорученням клієнтів, так і за власні кошти банків [105, с. 6]. Шелудько В.М. вважає, що валютні операції - угоди, що укладаються суб'єктами валютного ринку по купівлі-продажу, розрахунках і наданню в кредит іноземної валюти на конкретних умовах [191, с. 468]. Заслуговує на увагу визначення валютних операцій Єни О.О. як врегульованих нормами права юридичних і фактичних дії суб'єктів валютних правовідносин, пов'язаних з рухом валютних цінностей у вигляді переходу права власності та інших прав чи використання як засобу платежу або транскордонного переміщення валютних цінностей [62, с. 192]. Жиглей І. В. дає визначення валютних операцій у зовнішньоекономічній діяльності, які включають в себе операції, пов'язані з рухом валютних цінностей та коригуванням їх оцінки (за винятком розрахунків валюти України) [63].

На основі критичного аналізу праць науковців (табл. 1.1.) виокремлено основні суперечності щодо трактування валютних операцій: (1) чи такі операції відносяться виключно до сфери банківської діяльності та мають комерційне призначення, чи охоплюють значно ширше коло інтересів, пов'язаних із здійсненням зовнішньоекономічної діяльності; (2) що виступає об'єктом валютних операцій: валютні цінності, виражені в лише іноземній валюті, чи у національній та іноземній валютах; (3) які критерії віднесення національної валюти до валютних цінностей при здійсненні трансакцій? Чинне законодавство не дає чіткого тлумачення терміну «валютні операції», розкриваючи його сутність через перелік валютних трансакцій, визначених Декретом КМУ. Стає зрозумілим, що до валютних операцій відносяться операції з валютними цінностями при виконанні ними функцій (1) міжнародного засобу платежу, нагромадження, міри вартості для забезпечення зовнішньої економічної співпраці; (2) особливого товару, що може бути переданий у власність в результаті операцій на валютному ринку.

Таблиця 1.1.

Критичний аналіз визначень терміну «валютні операції»

Автор	Переваги	Недоліки
М.А. Кальней [80]	Автор вкладає у досліджуване поняття операції економічних агентів і з валютними цінностями, і з національною валютою	Національна валюта та валютні цінності розглядаються як окремі складові об'єкту валютних відносин
С.І.Лучковська [107]	Автор розмежовує поняття валютних операцій та валютних правочинів, вказуючи на ширшу сутність першого поняття	Не враховуються можливість використання національної валюти у міжнародних розрахунках
Т.А.Важесвська [17]	Валютні операцій розглядаються у сфері фінансових відносин	Тлумачення обмежує досліджуваний термін валютообмінними операціями
В.М. Шелудько [191]	Автор припускає публічний характер валютних операцій через укладання валютних угод	«Валютні операції» розглядаються у вузькому значенні як аспект діяльності фінансових установ
Н.Б. Литвин [105]	Дослідник вказує на те, що до валютних операцій належать операції з валютними цінностями, які включають і національну валюту, влучно зазначаючи, недоцільність врахування операцій резидентів у національній валюті	Автор розглядає валютні операції як вид банківської діяльності, упускаючи участь інших суб'єктів валютних відносин.
О.О. Єна [62]	Автор розкриває значення терміну через юридичні та фактичні дії суб'єктів валютних правовідносин	Науковець не акцентує увагу на особливостях використання валюти України як елемента валютних цінностей
І.В. Жиглей [63]	Виокремлюється окрема група валютних операцій у ЗЕД	Таке тлумачення доцільніше застосовувати для визначення валютних операцій загалом

Проте у законодавчих актах є відповіді на поставлені науковцями

запитання: по-перше, валютні операції стосуються як банківської діяльності, так і інших суб'єктів валютного ринку, що здійснюють валютні трансакції у рамках зовнішньоекономічної діяльності, включаючи домашні господарства, які беруть участь в русі валютних цінностей через кордон України, по-друге, до об'єктів валютних операцій належать валютні цінності, перелік яких наведено у ст. 3 Декрету КМУ, по-третє, валюта України не включається до валютних цінностей, коли операції здійснюються між резидентами.

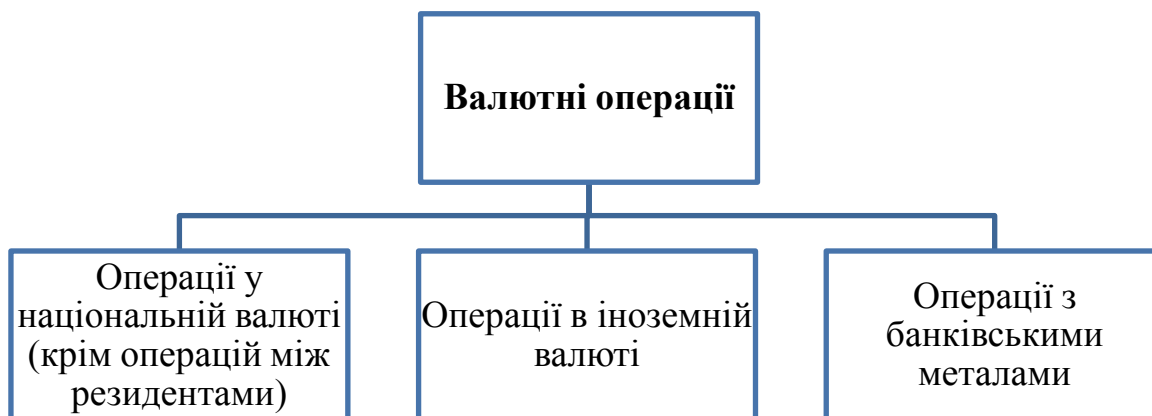
Варто погодитися з думкою Гарбінської А.В., яка зазначає, що занадто нечітким є вираз «операції, пов'язані з, оскільки, наприклад, з переходом права власності на певні валютні цінності може бути пов'язано безліч різних дій: від прийняття компетентним органом управління підприємства-власника валютних цінностей рішення про їх відчуження, до передачі співробітником бухгалтерії відповідного платіжного доручення в уповноважений банк [48, с. 214].

Проведені дослідження дозволяють стверджувати, що під валютними операціями слід розуміти операції суб'єктів валютних відносин з валютними цінностями, що реалізуються через угоди на валютному ринку, у процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами господарювання і внаслідок руху цінностей на території України та за її межі (за винятком операцій у національній валюті між резидентами). Щодо операцій в іноземній валюті, то в економічній літературі чимало дослідників (Єна О.О., Лучковська С.І. та ін.) ототожнюють їх з валютними. Такий підхід занадто спрощений та суперечить нормам Декрету КМУ, а, отже, не може бути використаний на практиці. Тому відповідно до Декрету КМУ та зауважень щодо змісту валютних цінностей виокремимо види валютних операцій залежно від предмету (рис. 1.3):

1) операції у валюті України, в тому числі з платіжними документами та борговими цінними паперами, вираженими у валюті України за винятком операцій між резидентами;

2) операції в іноземній валюті, в тому числі з платіжними документами та борговими цінними паперами, вираженими в іноземній валюті;

3) операції з банківськими металами.

Рис. 1.3. Види валютних операцій (авторська розробка)

У нормативно-правових актах з бухгалтерського обліку при визначенні операцій у іноземній валюті використовується поняття «іноземна валюта». Так, згідно з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку операція в іноземній валюті - це операція, яка визначається (чи потребує розрахунків) в іноземній валюті, включаючи операції, що виникають, коли суб'єкт господарювання: а) купує або продає товари чи послуги, ціна на які визначена в іноземній валюті; б) позичає або надає у борг кошти, якщо суми, які підлягають сплаті або отриманню, визначені в іноземній валюті, або в) іншим чином купує або ліквідує активи або бере на себе зобов'язання, визначені в іноземній валюті, чи погашає їх [114]. У вітчизняному стандарті наведено схоже трактування операціям з іноземною валютою як операціям, що здійснюються в іншій валюті порівняно з тією, в якій ведуть бухгалтерський фінансовий облік та складають бухгалтерську звітність [132]. Серед науковців заслуговують на увагу погляди Голова С.Ф., що перекликаються з нормами МСБО 21, який називає операцією в іноземній валюті господарську операцію, вартість якої визначена в іноземній валюті або яка потребує розрахунків в іноземній валюті [49, с. 756]. Палій В. Ф. [128, с. 462] розглядає операції в іноземній валюті з точки зору дій з активами та пасивами підприємств як господарську операцію з майном і зобов'язаннями організації, оцінка яких виражена в іноземній валюті; виконання розрахунків також передбачається в іноземній валюті, проте це визначення не враховує дії з активами, які обліковуються на позабалансових рахунках, наприклад, переробка

давальницької сировини для нерезидента [128, с. 462]. Предметом валютних операцій виступають валютні цінності, складовими яких є іноземна валюта, отже, операції в іноземній валюті відповідно становлять різновид валютних операцій і є вужчим за них поняттям. На нашу думку, операції в іноземній валюті - окремий вид валютних операцій, інструментом яких виступає іноземна валюта, платіжні засоби чи фондові цінності, виражені в іноземній валюті.

Для удосконалення процесу відображення операцій в іноземній валюті на рахунках синтетичного та аналітичного обліку необхідна їх детальна класифікація. Для потреб бухгалтерського обліку застосовується поділ операцій в іноземній валюті, визначений законодавством України, на поточні торговельні операції, поточні неторговельні операції та операції, пов'язані з рухом капіталу.

Шевчик О. С. висловлює правову точку зору щодо класифікації валютних операцій: залежно від умов проведення валютних операцій можливо здійснювати поділ на валютні операції, що здійснюються на підставі угод та валютні операції, що здійснюються на підставі нормативно-правових чи індивідуально-правових актів [190, с. 766]. У свою чергу, валютні операції, що здійснюються на підставі угод, використовуючи класифікацію грошових зобов'язань, дослідник поділяє на такі, що проводяться за зобов'язаннями щодо передачі валютних коштів як предмета договору (тобто надання валютних коштів є метою зобов'язання, спрямованого на отримання зустрічного задоволення), та операції за зобов'язаннями щодо передачі валютних коштів як ціни договору (еквівалента, зустрічного задоволення, тобто надання коштів має зустрічний, додатковий характер) [190, с. 766; 15].

Окремі дослідники здійснюють класифікацію за термінами та призначенням: (1) Поточні валютні операції; (2) Валютні операції, пов'язані з рухом капіталу - прямі інвестиції, портфельні інвестиції, придбання цінних паперів, надання й отримання фінансових кредитів на строк понад 180 днів тощо; (3) Валютний арбітраж - операції з купівлі-продажу валюти з наступною оберненою угодою з метою одержання доходів від різниці валютних курсів. Розрізняють часовий та просторовий валютні арбітражі, а також простий - за використанням двох валют

та складний - декілька валют (валютні арбітражі); (4) Конверсійні операції - це угоди агентів валютного ринку щодо обміну обумовлених сум грошової одиниці однієї країни на валюту іншої країни за узгодженим курсом на певну дату [184, с. 130]. Згідно з проектом Закону України «Про валютне регулювання і валютний контроль в Україні» [139] валютні операції поділяються на: 1) поточні валютні операції; 2) валютні операції, пов'язані з рухом капіталу; 3) валютно-обмінні операції; 4) операції з банківськими металами [149]. Крім того, деякі науковці поділяють операції в іноземній валюті за суб'єктами, що пов'язано з різним характером регулювання діяльності тих, хто здійснює свою діяльність відповідно до вітчизняного законодавства, та тих, хто функціонує у законодавчому полі іноземних держав, на операції між резидентами, між нерезидентами, між резидентами та, відповідно, нерезидентами [48; 190].

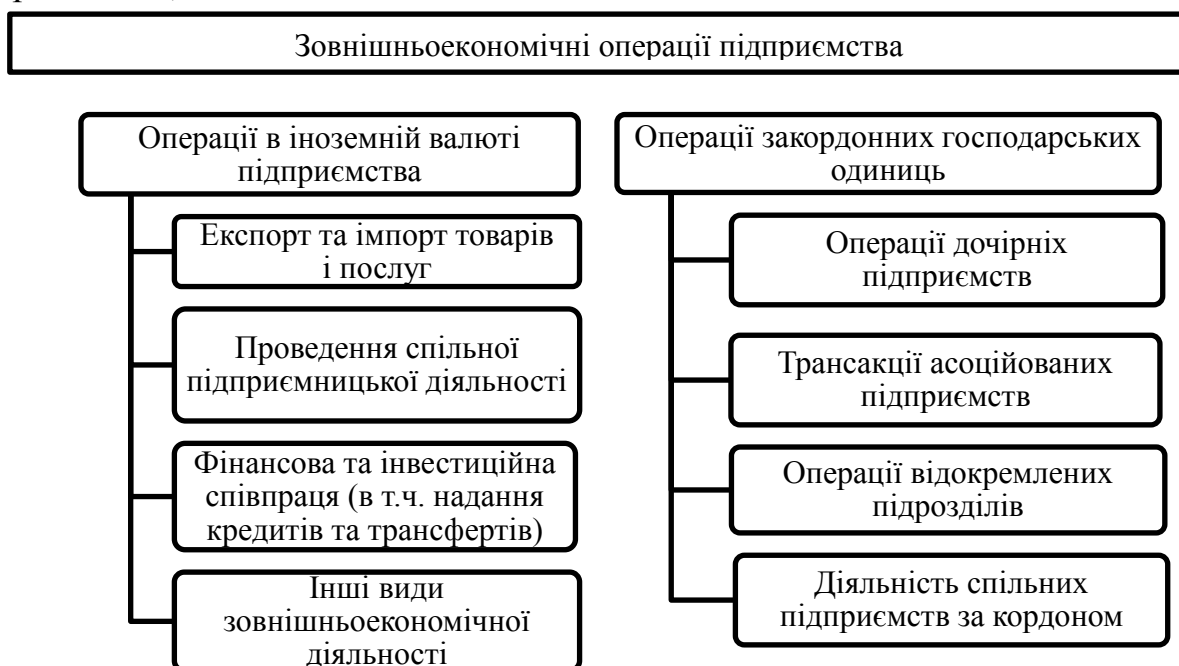
Одними з основних категорій дослідження обліку операцій в іноземній валюті на підприємствах харчової промисловості є «зовнішньоекономічна діяльність» та «зовнішньоекономічний договір», для тлумачення яких звернемося до вітчизняної нормативно-правової бази, зокрема до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Згідно з цим документом зовнішньоекономічна діяльність - діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [71]. Зовнішньоекономічний договір (контракт) - матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності [71; 90]. Закон України також розкриває види міжнародних операцій, що можна зараховувати до зовнішньоекономічної діяльності підприємства, які традиційно в науковій літературі поділяють на поточні операції (торговельні та неторговельні) і операції, пов'язані з рухом капіталу.

З облікової точки зору під зовнішньоекономічною діяльністю слід вважати сукупність міжнародних торговельних та неторговельних операцій, що

урегульовуються контрактними зобов'язаннями в рамках міжнародного нормативно-правового середовища, та включають фінансово-валютну складову. Дослідження правового середовища діяльності підприємств дозволило обґрунтувати класифікацію міжнародних операцій, які становлять предмет бухгалтерського обліку зовнішньоекономічної діяльності, що визначає їхній поділ на трансакції, здійснювані безпосередньо підприємством та розрахунки, що проводяться його закордонними одиницями (рис. 1.4).

Доцільно визначити такі особливості зовнішньоекономічної діяльності, що впливають на процес обліку міжнародних розрахунків:

1) суб'єктами операцій виступають резиденти і нерезиденти, тому при укладанні зовнішньоекономічних контрактів слід враховувати норми як внутрішнього, так і міжнародного законодавства, особливості ведення обліку контрагентами;

Рис. 1.4. Класифікація зовнішньоекономічних операцій (авторська розробка)

2) більшість зовнішньоекономічних операцій опосередковуються розрахунками в іноземній валюті, тому виступають об'єктом валютного контролю, відтак необхідним є дотримання правових умов здійснення валютно-фінансових операцій;

3) так як міжнародні операції включають територіальну віддаленість сторін

договору, то важливим аспектом є врахування валютних, форс-мажорних ризиків та ризиків країни.

Сухий Р.М. вказує, що у юридичній та економічній літературі запропоновано кілька підходів до класифікації валютних операцій [162, с. 119], зокрема за: • об'єктом: • суб'єктом: • видом правовідносин, у межах яких здійснюються валютні операції [162, с. 119]. Вітчизняні дослідники з обліку операцій в іноземній валюті (Михасик О. Д. та Жиглей І.В.) виділяють кілька класифікаційних ознак, основними з яких є способи розрахунку, характер договорів. Волкова І. А. зазначає, що розрахунки в іноземній валюті можуть бути найрізноманітнішими, проте в бухгалтерському обліку їх можна групувати таким чином: - залежно від виду контрагента; - залежно від форми розрахунків; - залежно від оплати: попередня; наступна; часткова оплата [26, с. 185]. Венгрін Т. П. представляє перелік операцій в іноземній валюті, що можуть здійснювати підприємства: експорт товару, імпорту товару, розміщення валютного депозиту, отримання валютного кредиту, купівля / продаж валюти [19, с. 50].

Михасик О. Д. використовує кілька класифікаційних ознак, в тому числі залежно від характеру укладених договорів: договори купівлі-продажу, договори посередницькі, договори бартерні, договори орендні, договори інвестиційні, договори переробки давальницької сировини [113, с. 139]. Для потреб бухгалтерського обліку варто здійснити класифікацію операцій в іноземній валюті за суб'єктами (Додаток Б), предметом договору, особливостями розрахунків (формами, періодичністю, ступенем конвертованості валюти платежу). За суб'єктами, крім розрахунків з резидентами та нерезидентами, доцільно виділяти в окрему групу трансакції закордонних одиниць, оскільки вони відображаються в консолідованій фінансовій звітності через перерахунок у функціональну валюту. При здійсненні такої класифікації варто керуватися, передусім, вітчизняним законодавством, яким підприємствам дозволено проводити операції в іноземній валюті на території України за наявності індивідуальної ліцензії НБУ. Щодо предмета договору, то поділ операцій в іноземній валюті здійснюється на

основі групування трансакцій за торговельними, фінансовими та інвестиційними угодами.

Розрахунки в іноземній валюті визначають особливості відносин між контрагентами та впливають на рівень так званого «валютного ефекту». Відповідно класифікацію операцій в іноземній валюті необхідно проводити за формами розрахунків, які детальніше розглянемо в другому розділі дисертаційного дослідження, за періодичністю, тобто чи є вони разовими, чи підприємства підтримують довготривалі відносини, що супроводжуються частими розрахунками в іноземній валюті (в такому разі підприємства можуть укласти договір про періодичні трансакції), та за валютою платежу, так як контракти, укладені у частковоконвертованій валюті, призводять до певних обмежень у розрахунках.

Таким чином, невід'ємним елементом господарської системи держави є міжнародні економічні відносини, що становлять сукупність зв'язків між національними господарствами внаслідок міжнародного поділу праці. Розвиток таких відносин опосередковується здійсненням валютних операцій, окремим видом яких є операції в іноземній валюті. Для потреб бухгалтерського обліку та аналізу визначено операції в іноземній валюті як будь-які господарські трансакції, інструментом яких виступає іноземна валюта, платіжні засоби або фондові цінності боргового чи неборгового характеру, деноміновані в іноземній валюті.

1.2. Валютні відносини та діалектика формування їх поняття в контексті зміни законодавчої бази як основа трансформації вітчизняної системи обліку.

Формування вітчизняних підходів до бухгалтерського обліку у 90-х роках ХХ століття здійснювалося у руслі радянської методології складання фінансової звітності, яка розглядала бухгалтерський облік з точки зору його контрольної функції. Вироблення власних способів обліку операцій в іноземній валюті ускладнювалося ще й тим фактом, що після розпаду СРСР в Україні не було створено національної грошової системи і, як наслідок, виникли проблеми у становленні валютних відносин. Для детального дослідження поставленого

питання вважаємо за необхідне здійснити періодизацію формування валютних відносин та реформаційної політики щодо бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті протягом часу розвитку вітчизняної економіки (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Генезис розвитку економіки незалежної України та валютних відносин

№ п/п	Часові рамки	Тенденції вітчизняної економіки	Тенденції розвитку валютних відносин
I.	1991-1993 рр.	<ul style="list-style-type: none"> - розпад всесоюзних економічних зв'язків; - банкрутство значної частини державних підприємств; - нарощення державного боргу; - зростання бюджетного дефіциту; - гіперінфляція; - розвиток тіньової економіки; - перші спроби створення нормативно-правового поля функціонування приватних підприємств. 	<ul style="list-style-type: none"> - опосередковування готівкового та безготівкового обігу в Україні російськими рублями до 1992р.; - введення купоно-карбованця як грошової одиниці незалежної України; - формування правової бази для розвитку валютного ринку; - визначення функцій НБУ в системі валютних відносин на законодавчому рівні.
II.	1994-1996 рр.	<ul style="list-style-type: none"> - зниження рівня інфляції; - стабілізація обмінного курсу українського карбованця; - прийняття заходів щодо зміцнення незалежності НБУ від уряду. 	<ul style="list-style-type: none"> - фіксування обмінного курсу карбованця до валютного курсу долара США; - використання НБУ адміністративних та вперше економічних методів регулювання валютних відносин - формування валютного ринку; - введення в грошовий обіг гривні.
III.	1997-1999 рр.	<ul style="list-style-type: none"> - лібералізація господарських відносин; - негативний вплив фінансової кризи в Азії; - зниження рівня інфляції; - покращення торгового балансу; - посилення відкритості економіки; - приріст кредитування домашніх господарств; - приріст іноземних інвестицій. 	<ul style="list-style-type: none"> - використання валютного коридору в політиці курсоутворення; - зниження валютних резервів країни; - прийняття Закону України «Про Національний банк України»

Продовження Таблиці 1.2

IV.	2000-2006 рр.	<ul style="list-style-type: none"> - зниження рівня інфляції; - покращення торгового балансу; посилення відкритості економіки; - приріст кредитування домашніх господарств; - нарощення виробництва; - приріст іноземних інвестицій. 	<ul style="list-style-type: none"> - офіційне встановлення режиму плаваючого обмінного курсу гривні; - зростання обсягів офіційних золотовалютних резервів в Україні; - приплив іноземної валюти на валютний ринок від нерезидентів
V.	2007-2013 рр.	<ul style="list-style-type: none"> - скорочення реального сектору економіки; - різка девальвація гривні; - збільшення рівня доларизації економіки; - погіршення торгового балансу; проблеми у функціонуванні банківської системи. 	<ul style="list-style-type: none"> - девальвація гривні у 2008 р.; - відтік іноземної валюти за кордон; - посилення недовіри до гривні як до засобу нагромадження з боку економічних агентів - стабілізація обмінного курсу гривні з 2010р.;
VI.	2014 р. до сьогодні	<ul style="list-style-type: none"> - від'ємні показники росту ВВП; - галопуючий рівень інфляції; - збільшення витрат бюджету на обороноздатність країни; - поступова зміна структури торгового балансу в напрямі збільшення частки експортної продукції. 	<ul style="list-style-type: none"> - різка девальвація гривні у 2014- 2015 рр.; - панічні настрої на валютному ринку країни; - зменшення валютних резервів країни; - використання переважно адміністративних методів регулювання валютного ринку; - визначення офіційного валютного

Перший етап характеризувався важким становищем вітчизняної економіки, що зумовлювалося переходом до самостійного господарювання суверенної держави (відсутність власного законодавства, не створено фінансових інститутів для забезпечення переходу до ринкового типу господарювання, держава функціонувала без власної офіційної грошової одиниці як платіжного засобу на її території).

Розвиток валютних відносин в Україні розпочався із формування грошової системи, що проходив у кілька етапів. Фактично до січня 1992 р. у готівковому та безготівковому обігу на території України домінували російські рублі. Отже,

зберігалися радянські підходи до обліку операцій в іноземній валюті, при тому, що офіційним платіжним засобом залишався російський рубль.

Протягом січня - листопада 1992 р. спостерігалася суперечлива ситуація у вітчизняній економіці. Як зазначають Шаповал Л.П. та Погребняк Ю.О., в обіг було випущено купоно-карбованець і забезпечено його функціонування, уряд України розпочав формувати власний емісійний механізм і одержав можливість самостійно забезпечувати потреби обороту в грошовій масі [189, с. 120]. Проте купоно-карбованець обслуговував тільки готівковий обіг на території України. Хоча готівковий обіг на той час значно переважав обсяги безготівкових розрахунків, що стало результатом тінізації економіки та недовіри населення до фінансових регуляторів, все ж саме безготівкові розрахунки є основою розвитку господарства та нарощування зовнішньоекономічних зв'язків. Одночасно для підприємств, що здійснювали як готівкові, так і безготівкові розрахунки виникла проблема, чи обліковувати операції у російських рублях як розрахунки у іноземній валюті та у якій валюті представляти фінансову звітність.

З листопада 1992 р. у безготівковий грошовий обіг був введений український купоно-карбованець як єдиний законний платіжний засіб на території України, що дало початок формуванню валютних відносин. Однак, зростання зовнішнього державного боргу, дефіцит бюджету, а головне використання емісійного механізму НБУ для забезпечення зобов'язань держави за власними борговими цінними паперами та державними гарантіями призвели до гіперінфляції у 1992-1993 рр. Ще одним негативним фактором стала поява інфляційних очікувань - нового явища в свідомості українського населення (хоча «прихована» інфляція існувала в Радянському Союзі у вигляді дефіциту товарів та послуг, все ж соціалістична ідеологія переконувала в неможливості знецінення рубля, показуючи незмінність споживчих цін), а з тим - недовіри до національної валюти та до банківської системи, чому сприяла ще й втрата заощаджень в Ощадбанку СРСР. Цей чинник, зважаючи на нестійкий розвиток економіки країни, залишається одним з домінуючим в поведінці домашніх господарств до сьогодні.

З 1992 р. почалося формування внутрішнього валютного ринку: у вересні силами 40 комерційних банків утворено Валютну біржу НБУ, яку у липні було переформатовано в Українську міжбанківську валютну біржу (УМВБ). Новим інструментом валютної політики стали валютні інтервенції, для використання яких НБУ ініціював створення золотовалютних резервів держави. 19 лютого 1993 р. був прийнятий Декрет КМУ, який досі є чинним і має силу закону та яким проголошено, що валюта України є єдиним законним засобом платежу на території України, який приймається без обмежень для оплати будь-яких вимог та зобов'язань, якщо інше не передбачено цим Декретом, іншими актами валютного законодавства України [54]. Нормативним документом також надано визначення термінам «резиденти», «нерезиденти» та «іноземна валюта», визначено умови продажу іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку, порядок надання ліцензій на здійснення операцій з іноземною валютою, організацію торгівлі іноземною валютою [54], повноваження державних органів у сфері валютного регулювання тощо. Саме цей документ став основою розвитку валютного сегменту грошових відносин в країні та заклав засади обліку операцій в іноземній валюті. Проте бухгалтерський облік все ще зберігав риси соціалістичних цілей: контролю за збереженням соціалістичної власності і виконання центральних державних планів, радянський бухгалтерський облік жорстко регламентувався з боку держави, характерною була єдність методології та загальних принципів організації, облік даних у масштабі окремих галузей та народного господарства у цілому [125, с. 183]. Тому ведення обліку в іноземній валюті визначалося законодавством, прийнятим ще в період Радянського Союзу, що гальмувало його реформування в світлі трансформації вітчизняної економіки.

Першим нормативним актом, що заклав підвалини розвитку вітчизняної методології обліку, став Указ Президента України від 23 травня 1992 р. «Про перехід України до загальноприйнятої в міжнародній практиці системи обліку і статистики», завданням якого було створення єдиної системи обліку та статистики, що відповідає загальноприйнятій міжнародній практиці та

завданням оперативного висвітлення економічних реформ [166]. Наступним етапом реформування системи бухгалтерського обліку, в тому числі обліку операцій в іноземній валюті, стало прийняття Постанови КМУ від 3 квітня 1993 р. № 250 «Про затвердження Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності в Україні». Перелік нормативно-правових актів, що відображають етапи реформування обліку в іноземній валюті, та їхні головні положення узагальнено в додатку В.

З метою стабілізації валютного курсу українського карбованця було введено фіксований режим курсоутворення, відповідно до якого діяльність валютної біржі стала необґрунтованою. Режим фіксованого валютного курсу передбачає встановлення Національним банком обмінного курсу національної валюти до певної іноземної валюти або системи валют, відповідно, за обмеженої грошово-кредитної політики [97, с. 159]. Тому із листопада 1993 р. було припинено дію УМВБ, а продаж іноземної валюти за необхідності здійснював Гендерний комітет. Обмеження, які були створені на валютному ринку - лише частина рестрикційної політики, яку розпочав уряд та НБУ в кінці 1993 р. та активно продовжував до остаточного закінчення грошової реформи 1996 р.

У 1994 р. в Україні була розгорнута політика боротьби з такими негативними явищами як гіперінфляція, девальвація, розвиток тіньового ринку та стрімке падіння виробництва. Для цього здійснено низку заходів, що були передусім спрямовані на зниження частки кредитів, наданих Національним банком уряду; встановлення порядку коригування процентних ставок за кредитами, наданими комерційними банками суб'єктам господарювання; запровадження обов'язкового резервування від коштів, які знаходяться на валютних депозитних рахунках; застосуванням державних цінних паперів, як інструменту фінансування дефіциту бюджету [117, с.23]. Таким чином, створювалися передумови стабілізації вітчизняної економіки за рахунок переходу до ринкового способу господарювання, одним із основних засад якого виступає незалежність центрального банку. Водночас НБУ розпочав використання економічних методів впливу на валютний ринок, що сприяли

появі у 1995 р. міжбанківського валютного ринку, умови якого на той час були більш ліберальні, ніж на біржовому. У 1995 р. відбулася ще одна подія у економічному житті українського суспільства - було введено обмеження на використання іноземної валюти на території України як засобу готівкового платежу, тобто будь-які готівкові розрахунки, крім обмінних операцій, у валюті, відмінній від валюти України, з цього моменту стали незаконними.

Важливим нормативним актом став Указ України «Про вдосконалення валютного регулювання» від 22 серпня 1994 р., яким передбачалося наближення офіційного та ринкового обмінних курсів українського карбованця, відновлювалася робота міжбанківської валютної біржі, продаж усіх надходжень в іноземній валюті на користь резидентів, які підлягають обов'язковому продажу (50 відсотків від загального обсягу надходжень), здійснювався на міжбанківському валютному ринку України [165]. Ще одним пунктом нормативно-правового акту було де-факто запровадження валютного коридору: «встановлення граничних коефіцієнтів відхилення офіційного валютного курсу від ринкового». Цей крок став результатом економічної нестабільності України, коли підтримка обмінного курсу національної валюти адміністративними важелями перетворилася у необхідність подальшого розвитку господарства. Використання адміністративних та економічних важелів впливу НБУ та уряду на грошовий ринок допомогли стабілізувати ситуацію у фінансовому сегменті господарства, що створило передумови для завершення грошової реформи, розпочатої ще у 1992 р. - запровадження офіційної грошової одиниці української гривні.

Процедура заміни тимчасових купоно-карбованців на гривні здійснювалася офіційно з 2 по 16 вересня 1996 р. Реформа відзначалася неконфіскаційним характером у вигляді деномінації [178, с. 236]. Відбулося впровадження в обіг гривні, що обмінювалась у співвідношенні 1 гривня за 100000 купоно-карбованців, одночасно відбулось зменшення у тій самій пропорції всіх цінових показників та грошової маси, в результаті нова грошова одиниця виявилася в 100 000 разів сильнішою від попередньої, у стільки ж разів

зросли масштаб цін, купівельна спроможність та валютний курс гривні порівняно з купоно- карбованцем, проте співвідношення між товарною та грошовою масами в обігу не змінилося [178, с. 236].

Після проведення грошової реформи фінансову звітність необхідно було представляти у гривнях, а всі розрахунки, проведені з січня по вересень 1996 р. необхідно було трансформувати у валюту звітності шляхом масштабування грн./крб. - 1:10000. Крім того, протягом 1994-1995 рр. реформування бухгалтерського обліку загалом та пошук нових підходів до відображення операцій у іноземній валюті зокрема гальмувалися зі сторони державних органів влади. У цей період групою фахівців (Кузьмінський А. М., Сопко В. В., Гетьман В. Г. та інші) було здійснено спроби створення власної методики бухгалтерського обліку, складання фінансової звітності, введення національного плану рахунків бухгалтерського обліку підприємств та фінансових установ. Проте на законодавчому рівні ці ідеї знайшли втілення у проекті Закону України «Про бухгалтерський облік», який після першого ж читання у Верховній Раді України, був повернутий на доопрацювання, та більше його не ставили на голосування. Таким чином, на практиці реформування обліку призупинилося, а повноваження з його регулювання було передано Міністерству статистики України, що тим самим засвідчило ставлення державних органів влади до бухгалтерського обліку як до засобу контролю та джерела статистичної інформації. Проте науковці Ф. Ф. Бутинець, В. П. Завгородній, В. В. Сопко та ряд інших констатують факт історичного використання у вітчизняній практиці таких принципів, як перевалювання сутності над змістом, двоїстого групування господарських фактів, адаптивності, переважання контролюючої функції (забезпечення збереження майна), орієнтація на забезпечення макроекономічного регулювання та ряду інших і необхідності подальшого дослідження й розвитку принципів обліку [15; 160; 174, с.280].

Незважаючи на надлишкову пропозицію іноземної валюти на внутрішньому валютному ринку та незначну лібералізацію валютної політики

НБУ у першій половині 1997 р., вже з вересня у національному господарстві почали спостерігатися негативні тенденції, пов'язані з азіатською фінансовою кризою. Основною проблемою став зростаючий бюджетний дефіцит при відсутності джерел його фінансування. Відповідно постійно розкручувалась боргова спіраль. При цьому облігації внутрішньої державної позики (ОВДП), які випускалися були короткострокові. Тому проблема підвищення попиту на іноземну валюту, що диктувалася виплатами за державними облігаціями нерезидентам, визначала майбутню динаміку валютного ринку. Кризові явища на фінансовому ринку Росії ще більше поглибили негативні процеси в українській економіці, так як Росія залишалася стратегічним політичним і торгівельним партнером нашої держави. У цей період інвестори, намагаючись мінімізувати свої ризики, здійснювали переспрямування коштів із країн, що розвиваються, загалом у цінні папери розвинутих країн з фіксованою ставкою дохідності. Хоча ці інструменти були менш дохідними, проте більш надійними, що спричинило відтік в основному портфельних інвестицій з України і одразу ж позначилося на стані платіжного балансу держави. При цьому міжнародні резерви НБУ були занадто малими для компенсації надлишкового попиту на іноземну валюту. Україна частково зіткнулася з проблемою виснаження валютних резервів. Із 2,4 млрд доларів США у квітні 1998 року валютні резерви НБУ зменшилися до 482,0 млн доларів США у лютому 1999 року [5, с. 32]. У серпні 1998 р. макроекономічні показники України погіршилися внаслідок економічної кризи основного на той час торговельного партнера Російської Федерації.

Проблеми у вітчизняній економіці, зумовлені її чутливістю до зовнішніх шоків, спричинили значну волатильність обмінного курсу гривні протягом 1998-1999 рр. Для стабілізації валютного ринку було використано валютний коридор, рамки якого кілька разів змінювалися. Однак, із частковим подоланням кризових явищ у господарстві країни у 1999 р. НБУ, який відповідно до Закону України «Про Національний банк України», прийнятий того ж року, визнавався як уповноважена державна установа при застосуванні

законодавства України про валютне регулювання і валютний контроль, яка здійснює організацію валютного ринку, змінив валютно-курсову політику із використання валютного коридору на режим плаваючого валютного курсу [127], офіційно закріпивши це в лютому 2000 р.

Основним нормативним документом, який започаткував процес створення вітчизняних стандартів бухгалтерського обліку, прийнятий в цей період, стала Постанова КМУ від 28 жовтня 1998 р. N 1706 «Про затвердження Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів». Проте, за словами Жука В.М., всупереч концептуальним підходам в урядовій Програмі ігнорувались потреби попереднього аналізу стану проблеми, необхідність врахування інституційних особливостей, напрацювання вітчизняної науки і практики та багато іншого [66, с. 5]. Цієї думки притримувалося і ряд інших дослідників (Пушкар М.С., Малюга Н.М. та інші), які висували ідею необхідності створення концепції розвитку та організації бухгалтерського обліку на державному рівні. Відповідно до згаданої реформи Наказом Міністерства фінансів України N 87 від 31.03.99 р. вводилися в дію 5 П(С)БО, які регламентували складання та подання фінансової звітності на підприємстві, однак, не у всьому співпадали з умовами МСБО. Схожим до міжнародних стандартів у П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» було передбачено, що у фінансовій звітності повинна бути вказана валюта, в якій відображені елементи звітності, та одиниця її виміру [121]. Якщо валюта звітності відрізняється від валюти, в якій ведеться бухгалтерський облік, то підприємство повинно розкривати причини цього та методи, що були використані для переведення фінансових звітів з однієї валюти в іншу [121]. Таким чином, були закладені основи валютного перерахунку та введено необхідність розкриття інформації про методику перекладення фінансової звітності.

Починаючи з 2000 р. в українській економіці спостерігається стабілізація макроекономічних показників соціально-економічного розвитку, що позитивно відобразилося на валютному ринку: нарощування виробничих потужностей,

покращення структури торгового балансу за рахунок збільшення експорту товарів та послуг, зростання ВВП, зниження темпів інфляції. Девальвація гривні, яка перевищувала у 1999 р. 50%, знизилася до майже 5% у 2000 р., відновилася співпраця з МВФ, було збільшено обсяги золотовалютних резервів. Всі перелічені чинники дали можливість проводити НБУ ефективну валютну політику, спрямовану на стабілізацію обмінного курсу гривні за рахунок передусім економічних методів та впливу на ринок за допомогою валютних інтервенцій. Із 2002-го до 2005 року обмінний курс залишався відносно стабільним в умовах посилення фундаментальних факторів його зміцнення, які призводили до формування значного позитивного сальдо рахунку поточних операцій, однозначних показників інфляції (за винятком 2004 року) і стабільно великих темпів зростання економічних показників [8, с. 14]. А зі зростанням обсягів купівлі валюти (центральним банком - авторське), природно, зростають обсяги валютних резервів [6, с. 15].

Якщо до вересня 2004 року в Україні явно домінувала пропозиція іноземної готівки, чисті обсяги якої щомісяця сягали 100-200 млн. доларів США, то вже в жовтні чистий попит на іноземну готівку перевищив 1200 млн. доларів США [17, с. 37] внаслідок кризи президентських виборів. Проте у 2005 році спостерігався значний приплив закордонних інвестицій, що зумовило зростання пропозиції іноземної валюти на внутрішньому ринку.

Зовнішні впливання в економіку країни мали неоднозначний вплив. По-перше, збільшення пропозиції іноземної валюти чинило тиск на обмінний курс гривні в сторону зростання. По-друге, значна частка такого припливу ресурсів - купівля вітчизняних фінансових установ (у 2007 році частка іноземного капіталу в українській банківській системі становила 35%), метою яких було отримання прибутку за рахунок розширення внутрішнього попиту, що в короткостроковому періоді призвело до зростання споживчого та іпотечного кредитування населення переважно в іноземній валюті, яка була основою ресурсів материнського банку. По-третє, вітчизняні банки здійснювали великі запозичення на зовнішніх ринках для кредитування внутрішніх споживчих цілей.

Таким чином, значний приплив іноземної валюти призвів до зростання ризиків стабільності гривні в середньостроковому періоді та став одним із чинників посилення зовнішньої залежності вітчизняної економіки. Незважаючи на високий рівень інфляції у 2006-2007 рр., відбувалося посилення довіри економічних агентів до національної грошової одиниці як до засобу платежу та нагромадження на території України, чому сприяв передусім стабільний обмінний курс гривні протягом тривалого періоду часу, що підкреслює пріоритетність стабільності зовнішньої вартості грошей для економіки держави. Внутрішні коливання курсів валют створювали ілюзію вторинності потреб удосконалення їхнього обліку на підприємствах порівняно із макроекономічним валютним регулюванням.

До 2000 р. відповідно до Плану рахунків, що використовувався підприємствами і організаціями України в бухгалтерському обліку виробничо-господарської діяльності, затвердженим Міністерством фінансів України, розрахунки в іноземній валюті відображалися на рахунку 52 «Валютний рахунок» із субрахунками 521 «Валютний рахунок на території країни», 522 «Валютний рахунок за кордоном», 523 «Транзитний валютний рахунок». Готівкові кошти в іноземній валюті обліковувалися на субрахунках 502 «Каса підприємства в іноземній валюті», 504 «Операційна каса в іноземній валюті». Перелік рахунків, що використовувалися для обліку операцій в іноземній валюті наведений в табл. 1.3. Відповідно до Положення з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті перерахунок готівки, коштів в установах банків і в дорозі, грошових і платіжних документів, цінних паперів, коштів у розрахунках (включаючи із зобов'язань і позики) з юридичними та фізичними особами, а також залишок цільового фінансування з бюджету в іноземній валюті проводиться на дату операції в іноземній валюті, а також на дату складання бухгалтерської звітності [132]. Операції підприємства в процесі своєї діяльності відображалися на дату їх здійснення [132]. Цей метод, проте, як показала практика, був неефективний для використання.

Таблиця 1.3.

Схема рахунків бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті до 2000 р.

Предмет відображення	Назва рахунку
Облік готівки в іноземній валюті	Рахунок 50 «Каса»: «Валютний рахунок», субрахунки 2 «Каса в іноземній валюті» та 4 «Операційна каса в іноземній валюті» рахунку 50 «Каса»,
Облік іноземної валюти на рахунках в установах банків	51 «Розрахункові рахунки», 52 «Валютний рахунок»
Курсові різниці з залишків придбаної для виконання зобов'язань перед нерезидентами іноземної валюти, продані уповноваженим банком	68 "Розрахунки з бюджетом" (позитивні) або дебет рахунку 80 "Прибутки і збитки" (негативні у складі фінансових результатів від позареалізаційних операцій)
Курсові різниці з заборгованості засновників підприємства щодо внесків до статутного фонду підприємства	88 "Фонди спеціального призначення" субрахунок "Фонд поповнення власних коштів та дооцінки товарно- матеріальних цінностей"

Щодо бухгалтерського обліку, то з 2000 р. його еволюція проходить через кардинальні зміни, продиктовані прийняттям Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та вітчизняних стандартів бухгалтерського обліку.

Знаковою подією стало введення нового Плану рахунків для підприємств, організацій та установ, згідно з яким для обліку валютних коштів використовувалися субрахунки 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті», 314 «Інші рахунки в банку в іноземній валюті», 302 «Каса в іноземній валюті». За умовами П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» (прийнято 10 серпня 2000 р.) грошова одиниця України проголошувалася валютою звітності для всіх підприємств-резидентів [132]. Згідно з документом операції в іноземній валюті під час первісного визнання відображаються у валюті звітності шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу на дату здійснення операції (дата визнання активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів і витрат) [132]. Нормативно-правовий акт передбачав застосування

часового методу перерахунку операцій в іноземній валюті, за яким переоцінка монетарних статей здійснюється на дату балансу, а немонетарні статті відображаються за валютним курсом на дату операції або визначення справедливої вартості. У Положенні також зазначалася інформація про складання фінансової звітності в іноземній валюті, трансляцію статей звітності, включення результатів діяльності закордонних одиниць до консолідованої фінансової звітності. Стандарт вказував на необхідність висвітлення у Примітках до фінансової звітності впливу зміни ознак класифікації діяльності господарської одиниці за межами України на власний капітал та на чистий прибуток (збиток) за попередній рік, якщо така зміна відбулася на початку попереднього року.

Облік операцій в іноземній валюті опосередковано розкривається в ряді інших стандартів, прийнятих на початку 2000-х рр. (Додаток Д). Період з 2008 р. відзначається значною волатильністю курсу національної грошової одиниці. Так, уже у травні 2008 року відбулася ревальвація гривні із позначки 5,05 грн /дол.США до 4,85 грн/дол. США, а уже 15 липня курс гривні був рекордно високим у даному році - 4,5 грн/дол. США. Економічних передумов для такої ситуації не було, адже уже тоді відбулося погіршення зовнішньоекономічної позиції країни - зростання зовнішньоторговельного дефіциту, а також зовнішнього боргу, а історичний мінімум курсу долара США відносно євро спостерігався ще в квітні. Отже, на розгортання такої ситуації вплинули дії Національного банку України (наприклад, центральний банк не викупляв надлишок валюти банків впродовж травня-липня 2008 року), який за допомогою ревальвації вирішив стабілізувати наростаючу інфляцію. Волатильність обмінного курсу гривні спостерігалася ще у 2009 р., що було наслідком як зовнішніх шоків, так і девальваційних очікувань на внутрішньому ринку і загальному зниженні приросту реального сектора. Ситуацію вдалося стабілізувати у 2010 р., чому сприяли адміністративні заходи НБУ та загальне пожвавлення економіки.

З 2012 р. починається новий етап розвитку вітчизняного бухгалтерського обліку, а з тим - підходів до відображення операцій в іноземній валюті, що пов'язано із значною інтенсифікацією використання міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні. Так, Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 12.05.2011 р. № 3332-УІ проголошувалося, що публічні акціонерні товариства, банки, страховики, а також підприємства, які провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, з 1 січня 2012 р. мають складати фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність за міжнародними стандартами [72].

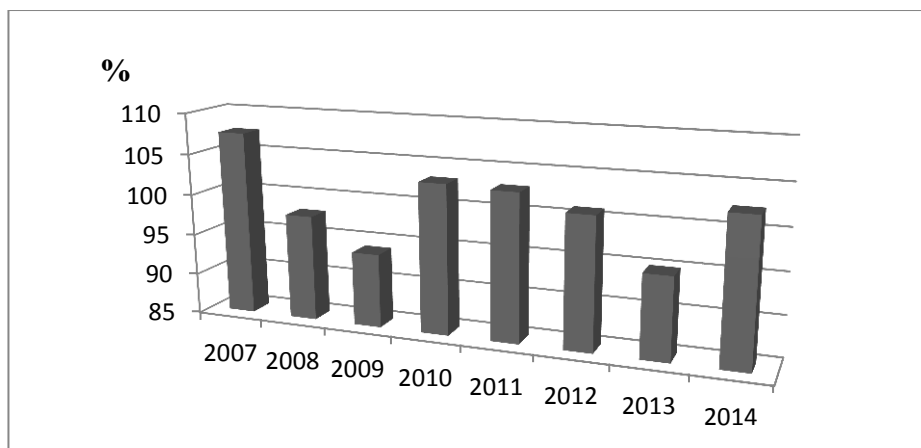
У 2013 р. у напрямі інтеграції вітчизняних та міжнародних облікових стандартів було реформовано форми звітності для підприємств. Наказом Міністерства фінансів України затверджено Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»), що передбачало зміни в поданні та оприлюдненні інформації про діяльність підприємства, в тому числі присутні зміни щодо відображення операцій в іноземній валюті.

Починаючи з 2014 р. внаслідок політичної нестабільності та збройного конфлікту на сході України спостерігається відтік іноземних інвестицій за кордон, скорочення експорту та виробництва загалом. Складна економічна ситуація та запізнiла реакція керівництва НБУ на дестабілізуючі чинники на валютному ринку разом із негативними очікуваннями його учасників спричинила девальваційну кризу в Україні у 2015 р.

Негативні очікування щодо вітчизняної економіки можуть позначитися і на становищі харчової промисловості України та її експортній потужності. Варто зазначити, що вибір галузі як об'єкта дослідження зумовлений її пріоритетністю у розвитку зовнішньої торгівлі та перспективами капіталовкладень закордонних інвесторів у харчові підприємства, зважаючи на значний сільськогосподарський потенціал України. Проте за період 2010-2014 рр.

темпи зростання виробництва харчових продуктів та напоїв були невисокими, що свідчить про повільне відновлення галузі (Рис. 1.5).

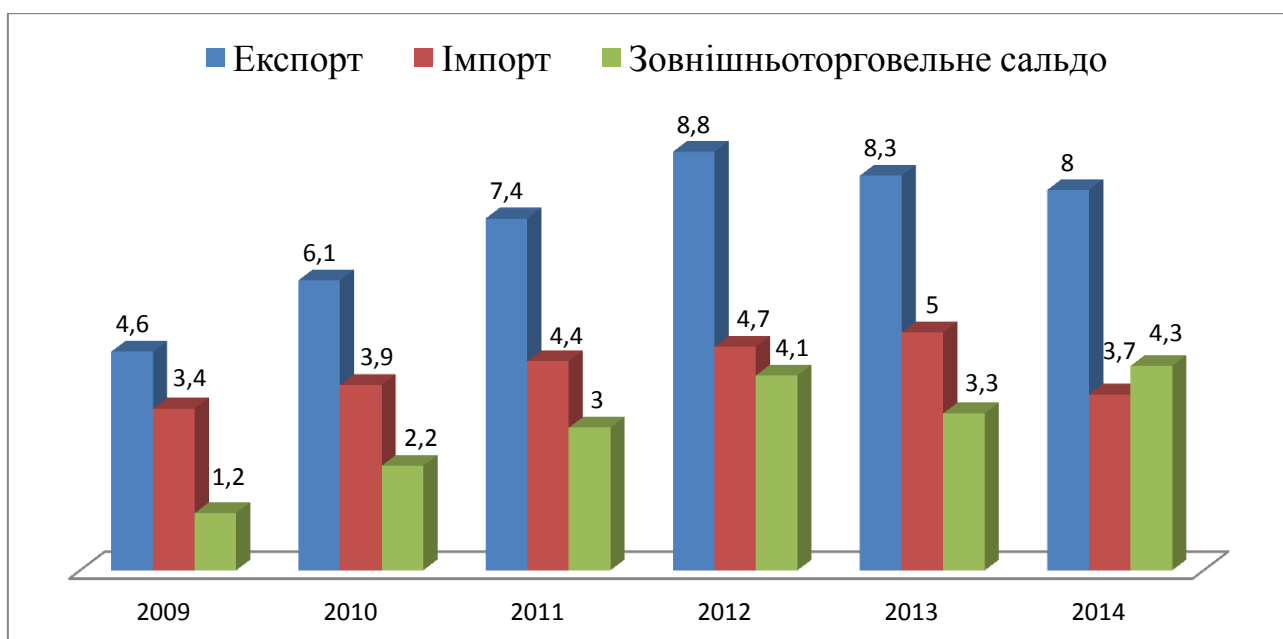

Рис. 1.5. Динаміка індексів виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, у % до попереднього року (складено на основі [127])

Аналіз показників зовнішньої торгівлі України продукцією харчової промисловості у 2009- 2014 рр. засвідчила, що частка імпорту продукції цієї галузі у загальній структурі товарного імпорту України становила у середньому 7-9%, у 2015 р. – 10,7% [127]. На сьогодні українські споживачі переорієнтовуються на споживання вітчизняної продукції харчової промисловості, що сприяє зменшенню імпортозалежності економіки. Девальвації гривні надає очевидні переваги вітчизняним виробникам. По суті, більше 80% ринку харчових продуктів в Україні вироблені саме тут, чому, окрім іншого, сприяє розвинена сировинна база та квоти на вивезення продукції за кордон.

Частка харчової промисловості у експорті товарної продукції зросла з 21,1% у I-му кварталі 2011 р. до 39,3% у I-му кварталі 2015 р. При цьому в абсолютних показниках обсяг експорту продовольчих товарів та сировини для їхнього виробництва також зріс, на відміну від інших груп товарів. Динаміка обсягів експорту, імпорту та зовнішньоторговельне сальдо продукції харчової промисловості, млрд. дол. США зображено на рис. 1.6.

За даними НБУ в порівнянні з 2013 р. у 2014 р. обсяги прямих іноземних інвестицій в харчову промисловість зменшились на 360,3 млн. дол. США або на 11,2% [127].

Рис. 1.6. Динаміка обсягів експорту, імпорту та зовнішньоторговельне сальдо продукції харчової промисловості, млрд. дол. США (складено на основі [127])

У структурі прямих іноземних інвестицій у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів найбільшу частку складають інвестиції у виробництво напоїв (41,6 %), виробництво інших харчових продуктів (какао, шоколаду та цукрових кондитерських виробів, цукру, чаю та кави, прянощів та приправ, готової їжі та страв) (21,7 %), виробництво олії та тваринних жирів (14,5 %), виробництво молочних продуктів (5,3 %), перероблення та консервування фруктів і овочів (4,9 %), виробництво тютюнових виробів (4,6 %), виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів та крохмальних продуктів (3,1 %) [127].

Поточний баланс за операціями підприємств харчової промисловості очікує подальшого покращення в сторону зниження об'ємів імпорту такої продукції внаслідок ухвалення Закону України «Про стабілізацію платіжного балансу України», що передбачає введення до кінця 2015 року додаткових 5-10% мит на весь імпорт, окрім критичного, в зв'язку з різким погіршенням платіжного балансу. Таким чином, додатковим імпортним збором за ставкою 10% обкладаються: - готові харчові продукти; - продукти, жири та олії

тваринного і рослинного походження; - алкогольні та безалкогольні напої; тютюн та його замінники; оцет;- живі тварини [112].

Проте в період девальвації гривні та інфляційного шоку 2014-початку 2015 рр. таке підвищення імпортного збору може принести негативний ефект на купівельну спроможність домашніх господарств, замість підсилення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників.

Підсумовуючи, варто зазначити, що: (1) валютні відносини в Україні до 2014 р. формувалися в рамках створення вітчизняного валютного законодавства, проведення НБУ політики таргетування валютного курсу та боротьби з доларизацією економіки; (2) реформування обліку операцій в іноземній валюті до 2000 рр. гальмувалося використанням бухгалтерського обліку передусім в цілях контролю; тільки з 1999-2000 рр. простежуються кардинальні зміни в законодавстві щодо відображення валютних операцій у звітності підприємств з виробленням вітчизняних підходів до їхнього обліку; (3) покращення платіжного балансу та зростання експортних обсягів продукції харчової промисловості, як і стабільність валютних відносин, можлива за умови реформування економіки України та відновлення її інвестиційної привабливості; (4) інтеграція міжнародних та вітчизняних стандартів бухгалтерського обліку має враховувати особливості української економіки та стан валютних відносин, що становить основу подальших досліджень.

1.3. Курсові різниці як ймовірнісний результат зовнішньоекономічної діяльності на підприємствах харчової промисловості: обліковий аспект.

Динаміка процесів глобалізації, розвитку світових товарних та фінансових ринків визначають потребу в дослідженні еволюції валютних відносин, а, разом з тим – в удосконаленні методики відображення в обліку операцій в іноземній валюті, що опосередковують міжнародну економічну співпрацю. За останні кілька десятиліть у процесі розвитку світової економіки змінювалися підходи до визначення та використання валют залежно від організації суспільства, ступеня науково-технічного прогресу і можливостей окремих валют задовольняти темпи

нарощування виробництва та інтеграції ринків збуту продукції. Вищезазначене дало поштовх до трансформації методики та методології обліку операцій в іноземній валюті.

Протягом 2008-2015 років спостерігалася значна волатильність обмінного курсу національної грошової одиниці, що породжувало чимало питань щодо правильності відображення операцій, здійснюваних в іноземній валюті. Така увага до обліку валютних операцій підкреслюється значними обсягами зовнішньоекономічних контрактів з купівлі-продажу товарів, робіт на ринку між національними та іноземними суб'єктами господарювання; інвестуванням спільних підприємств, придбанням цінних паперів на зовнішніх фінансових ринках та різкою девальвацією гривні у 2014-2015 рр., що диктує актуальність обраної теми дослідження.

Вітчизняна економіка характеризується значним рівнем відкритості, що з однієї сторони сприяє виходу українських виробників на світові ринки товарів і послуг, капіталу, факторів виробництва, а з іншої робить її чутливою до зовнішніх шоків. При порівнянні ВВП України й суми фактичних обсягів експорту та імпорту товарів і послуг за 2003-2012 рр. простежується рівність цих параметрів, виражених в абсолютних одиницях, що свідчить про суттєвий вплив коливань кон'юнктури зовнішніх ринків на вітчизняне господарство. Звідси робимо висновок про високий рівень відкритості вітчизняної економіки, що робить її вразливою до екзогенних шоків та до коливань обмінних курсів іноземних валют. Значну частку в структурі зовнішньоекономічної діяльності займають підприємства харчової промисловості, які наращують свою присутність на зовнішніх ринках. Це, в свою чергу, позначається на методиці формування фінансової звітності підприємств харчової промисловості, що підкреслює необхідність створення відповідних умов ведення обліку міжнародних операцій з метою удосконалення та підвищення його інформативності для зовнішніх та внутрішніх користувачів.

Внаслідок здійснення розрахунків за валютними контрактами можливим є виникнення курсових різниць. Згідно з П(С)БО 21 «Вплив змін валютних

курсів» курсова різниця - різниця між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти при різних валютних курсах. Найбільш вдалим визначенням «курсових різниць» є трактування, запропоноване Загороднім А.Г. та Бойчук Т.М. «Курсова різниця – це: по-перше, різниця в сумах валютного виторгу або платежів, що виникає внаслідок зміни валютного курсу національної валюти відносно іноземної з моменту укладання угоди до моменту оплати торговельно-фінансової операції (може бути об'єктом спекулятивних угод); по-друге, різниця між оцінками активів і пасивів підприємства за курсом іноземної валюти на дату здійснення господарської операції й дати фактичного розрахунку (надходження або сплати коштів)» [68, с. 467].

Відповідно до П(С)БО 21 можна виділити кілька основних причин виникнення курсових різниць:

- курсові різниці від перерахунку грошових коштів в іноземній валюті та інших монетарних статей операційної діяльності;
- курсові різниці від перерахунку монетарних статей інвестиційної і фінансової діяльності.
- курсові різниці, які виникають щодо фінансових інвестицій у господарські одиниці за межами України.

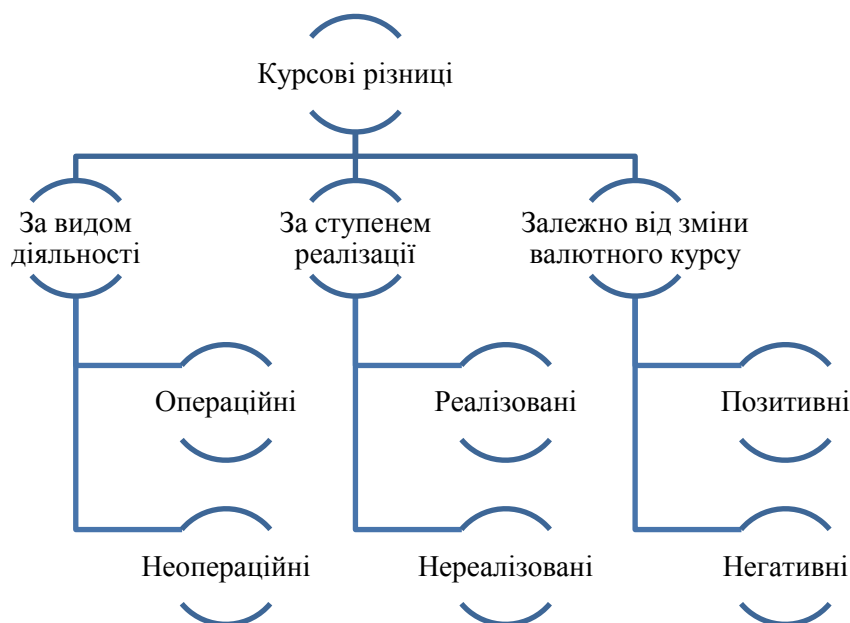
Згідно з МСБО 21 залежно від того, чи визначається балансова вартість на основі історичної собівартості чи справедливої вартості, якщо сума визначається в іноземній валюті, вона потім переводиться у функціональну валюту [114]. У цьому аспекті слід зауважити, що балансова вартість деяких статей визначається шляхом порівняння двох або кількох сум. Подібним чином, згідно з МСБО 36 "Зменшення корисності активів", балансова вартість активу, щодо якого існує ознака зменшення корисності, є нижчою з двох оцінок: балансової вартості до врахування можливих збитків від зменшення корисності або суми очікуваного відшкодування [115]. Якщо такий актив є немонетарним і оцінюється в іноземній валюті, то балансова вартість визначається шляхом порівняння:

- а) собівартості чи балансової вартості (якщо доречно), переведеної за валютним

курсом на дату визначення цієї вартості (тобто за курсом на дату операції для статті, що оцінюється за історичною собівартістю);

б) чистої вартості реалізації або суми очікуваного відшкодування (якщо доречно), переведеної за валютним курсом на дату визначення цієї вартості (наприклад, за курсом при закритті на кінець звітного періоду) [115]. Таким чином, втрати від зменшення корисності можуть визначатися у валюті звітності, але не значитися у іншій валюті.

Існують різні підходи до класифікації курсових різниць. Проте в науковій літературі найчастіше наводяться кілька критеріїв класифікації (рис. 1.10.)

Рис. 1.10. Класифікація курсових різниць
(складено на основі опрацювання [132; 63; 56; 186])

Операційні курсові різниці виникають як результат операційної діяльності підприємства (наприклад, операції купівлі-продажу продукції, товарів, робіт і послуг в іноземній валюті, залишки валютних коштів на банківських рахунках тощо). Неопераційні курсові різниці є наслідком проведення підприємством неопераційної діяльності, а саме фінансових та інвестиційних операцій в іноземній валюті (наприклад, курсові різниці за кредитами виданими (одержаними) в іноземній валюті та за нарахованими на них процентами, заборгованість з фінансової оренди тощо). Жиглей І.В. [63] виділяє також надзвичайні курсові різниці від надзвичайних подій,

проте на сьогодні із видаленням надзвичайних доходів/витрат із Плану рахунків бухгалтерського обліку ця пропозиція не є актуальна. Окремі науковці [56; 59; 69] виділяють фінансову та інвестиційну складові неопераційних курсових різниць, що несе більшу інформативність для користувачів, хоча ускладнює роботу бухгалтерської служби. Така деталізація доречна в управлінському обліку за допомогою відкриття аналітичних рахунків при здійсненні підприємством значних фінансових та інвестиційних транзакцій.

Курсові різниці мають два основні компоненти: миттєвий ефект на баланс при обліку операцій за курсом на дату її здійснення; та подальший вплив на фінансову звітність за рахунок змін у доходах та витратах підприємства. Таким чином, відповідно до П(С)БО 21 можна виділити кілька основних причин виникнення курсових різниць: - курсові різниці від перерахунку грошових коштів в іноземній валюті та інших монетарних статей операційної діяльності; - курсові різниці від перерахунку монетарних статей інвестиційної і фінансової діяльності. - курсові різниці, які виникають щодо фінансових інвестицій у господарські одиниці за межами України.

Залежно від зміни валютного курсу різниці поділяють на позитивні та негативні. Малигіна Н.В. дає таке визначення:

- позитивні, які виникають: за активними статтями – при збільшенні курсу валюти, за пасивними – при зменшенні курсу;
- негативні, які виникають: за активними статтями – при зменшенні курсу валюти, за пасивними – при збільшенні курсу [109].

Чирка Д.М. погоджуючись із думкою Палія В.Ф., зазначає, що позитивні валютні курсові різниці, які визнаються доходами виникають тоді, коли вартість іноземної валюти у перерахунку в національну валюту на різні дати здійснення операцій з валютою збільшує еквівалент у національній валюті в активі балансу без збільшення пасиву [186]. Негативні валютні курсові різниці (втрати) виникають у випадку, коли

через зміну вартості валюти в національній валюті на різні дати збільшується її еквівалент в пасиві балансу без відповідного збільшення активу. Негативні та позитивні курсові різниці формують втрати та доходи від валютних різниць при їх обліку [186; 128]. Достатньо обґрунтованою є думка закордонних спеціалістів з бухгалтерського обліку, які замість термінів «дохід від курсових різниць» та «витрати від курсових різниць» використовують «курскові доходи» та «курскові втрати», адже при зміні обмінного курсу отримуються курсові різниці, які вже апіорі становлять доходи або втрати. Іншими словами дохід виникає не від курсових різниць, а від курсових коливань, тому етимологічне значення понять «дохід від курсових різниць» та «витрати від курсових різниць» не відповідає їхньому практичному розумінню. Відтак, поділ курсових різниць на негативні та позитивні пропонуємо замінити на поділ курсових різниць на курсові втрати та курсові доходи. Відповідно курсові доходи/витрати є результатом сприятливої/несприятливої зміни обмінного курсу валюти звітності при здійсненні операцій в іноземній валюті.

Інша ідея, що детально розглядається в зарубіжній літературі про поділ курсових різниць на реалізовані та нереалізовані, висвітлена в дисертаційному дослідженні Чирки Д.М. Проте поняття «реалізовані» та «нереалізовані» пов'язані не тільки з курсовими різницями, але й загалом із доходами та витратами. Реалізовані витрати або доходи є результатом завершених операцій. Нереалізовані доходи або витрати нараховуються у тому періоді, коли була здійснена операція, навіть, якщо розрахунки за нею будуть проведені в наступному періоді. П(С)БО 21 вказує, що доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їхнього виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів [132]. За словами Кучеренко Т.Є., основними критеріями визнання доходів і витрат звітного періоду, які формують фінансові результати, є:

1 - доходи визнаються у звіті про прибутки та збитки, коли виникає

зростання майбутніх економічних вигод, пов'язаних із збільшенням активу або із зменшенням зобов'язання;

2 – витрати визнаються у звіті про прибутки і збитки, коли виникає зменшення майбутніх економічних вигод, пов'язаних із зменшенням активів або збільшенням зобов'язань [109].

Таким чином, курсові різниці й надалі варто визнавати у тому періоді, коли було визнано дохід чи витрати, з отриманням яких вони пов'язані. Проте ми згодні із твердженням автора щодо важливості деталізації курсових різниць для управлінських цілей. На основі проведених досліджень та аналізу наукової літератури на рис. 1.11 наведено удосконалену класифікацію курсових різниць.

Визначено, що операційні курсові різниці виникають як наслідок здійснення нефінансової та неінвестиційної діяльності в іноземних валютах; неопераційні супроводжують здійснення фінансової та інвестиційної діяльності підприємствами у іноземній валюті. Трансляційні виникають за операціями в іноземній валюті зарубіжних одиниць, які включаються до консолідованої фінансової звітності. Курсові доходи – доходи, отримані від операцій в іноземній валюті при сприятливій зміні офіційного обмінного курсу валюти звітності. Курсові втрати – втрати, понесені підприємством при здійсненні операцій в іноземній валюті при несприятливій зміні офіційного обмінного курсу валюти звітності. Зазначимо, що для товаровиробника сприятливим (несприятливим) у цьому випадку є обмінний курс, що призводить до виникнення додатніх (від'ємних) різниць між гривневим еквівалентом операції у іноземній валюті на різні дати. Для імпортера ж сприятливим (несприятливим) у цьому випадку є обмінний курс, що призводить до виникнення від'ємних (додатніх) різниць між гривневим еквівалентом операції у іноземній валюті на різні дати.

Реалізовані є результатом здійснення остаточних розрахунків за операціями в іноземній валюті. Нереалізовані нараховуються вже при виконанні операції перед сплатою валютних коштів.

Рис. 1.7. Пропонована класифікація курсових різниць (авторська розробка)

Курсові різниці вираховуються за монетарними та немонетарними статтями по-різному. Так, перерахунку підлягають такі монетарні статті як дебіторська та кредиторська заборгованість; валютні кошти на банківських рахунках та у касі підприємств; рух іноземної валюти за розрахунками через банківські рахунки. Щодо немонетарних статей, то ті, що відображаються за історичною собівартістю, обліковуються у валюті звітності за курсом, що діяв на дату здійснення операцій в іноземній валюті.

Згідно з П(С)БО 21 уточнимо, що на кожну дату балансу:

- а) монетарні статті в іноземній валюті відображаються з використанням валютного курсу на кінець дня дати балансу;
- б) немонетарні статті, які відображені за історичною собівартістю і зарахування яких до балансу пов'язано з операцією в іноземній валюті, відображаються за валютним курсом на початок дня дати здійснення операції;
- в) немонетарні статті за справедливою вартістю в іноземній валюті відображаються за валютним курсом на початок дня дати визначення цієї справедливої вартості [132].

Курсові різниці за статутним капіталом виникають при вкладенні засновниками коштів у статутний капітал підприємства в іноземній валюті.

Для розрахунку курсової різниці застосовуємо формулу:

$$\sum \text{КР} = (\text{ОБП} - \text{ОКО}) * \text{СР}, (1.1)$$

де $\sum \text{КР}$ – сума курсових різниць,

ОБП – обмінний курс НБУ на поточну дату (дату здійснення розрахунків),

ОКО – обмінний курс НБУ на попередню дату (дату здійснення операцій),

СР – сальдо за валютними операціями (розмір валютної позиції за видами діяльності).

Висновки до розділу 1

1. Розвиток міжнародного економічного співробітництва та поглиблення поділу праці змінює сутність основних економічних категорій та понять. На основі аналізу та оцінки сучасних тенденцій зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання доведено, що розвиток міжнародного економічного співробітництва впливає на зміну сутності понять, які є складовими валютних відносин. Валютні відносини слід розуміти як сукупність економічних та юридичних відносин з приводу обігу та використання іноземних платіжних засобів на території держави, а також здійснення розрахунків у національній валюті за зовнішньоекономічними договорами. Зокрема, трансформація ролі валюти у сучасній світовій економіці дозволила виділити чотири її функції –

вираження міжнародної міри вартості, засіб обігу, засіб платежу та міжнародний резервний засіб. На цій підставі запропоновано під терміном «валюта» розуміти грошову одиницю певної країни, що може бути використана в процесі здійснення міжнародних економічних операцій як міра вартості, засіб обігу та перенесення вартості на світовому ринку, а також міжнародний резервний засіб для забезпечення майбутніх платежів.

2. Встановлено неузгодженість у тлумаченнях термінів «валютні операції» та «операції в іноземній валюті» в науковій літературі, нормативно-правових актах й узагальнено висновок про негативний вплив різнорідного їхнього трактування для формування облікової інформації на підприємствах. Вирішення цієї проблеми лежить в площині ідентифікації валютних операцій як операцій суб'єктів валютних відносин з валютними цінностями, що реалізуються через угоди на валютному ринку, у процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами господарювання і в результаті руху цінностей на території України та за її межі (за винятком операцій у національній валюті між резидентами). У такому разі операції в іноземній валюті позиціоновано як окремий вид валютних операцій, інструментом яких є іноземна валюта, платіжні інструменти чи фондові цінності, виражені в іноземній валюті.

3. На основі дослідження практичних запитів системи управління до інформації для прийняття рішень та відповідної адаптації її джерел, зокрема бухгалтерського обліку та аналізу, запропоновано групування операцій в іноземній валюті за суб'єктами (операції з резидентами, нерезидентами, трансакції закордонних одиниць), видами діяльності (трансакції за операційною, фінансовою та інвестиційною діяльністю), особливостями розрахунків (формами, періодичністю, ступенем конвертованості валюти платежу).

4. Охарактеризовано риси та виокремлено 6 етапів генезису економіки незалежної України й валютних відносин (I етап охоплює 1991–1993 рр., II етап – 1994–1996 рр., III етап – 1997–1999 рр., IV етап – 2000–2006 рр., V етап – 2007–2013 рр., VI етап – 2014 р. і до сьогодні), часові рамки яких вказують на відповідні специфічні трансформаційні тенденції макроекономічного

середовища діяльності вітчизняних економічних агентів, що мали вплив на організацію та порядок ведення бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті. Критерієм розмежування також було виявлення особливостей реформування підходів до відображення операцій в іноземній валюті в обліку та фінансовій звітності підприємств в різні періоди розвитку вітчизняної валютної системи.

5. Для потреб бухгалтерського обліку основними класифікаційними ознаками операцій в іноземній валюті є: предмет договору (поділ здійснюється за торговельними, фінансовими та інвестиційними угодами), особливості розрахунків (за формами розрахунків, за періодичністю та за валютою платежу) та суб'єкти операцій (за операціями з резидентами, з нерезидентами, за операціями закордонних одиниць).

6. Одним із елементів організації бухгалтерського обліку операцій у іноземній валюті є курсові різниці, облікове забезпечення яких базується на науково обґрунтованій класифікації, запропонованій у дисертаційній роботі. До числа таких ознак слід відносити: за джерелами виникнення, за впливом на нерозподілений прибуток, за ступенем реалізації, за об'єктами.

Основні положення першого розділу дисертаційного дослідження, висвітлені у працях [28; 45; 37; 38].

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

2.1. Напрями удосконалення обліку операцій в іноземній валюті за діяльністю з експорту.

Умови розвитку міжнародної торгівлі та посилення волатильності валютних курсів диктують необхідність відповідного пристосування методики ведення обліку експортних операцій в іноземній валюті до потреб зовнішньоекономічної діяльності та підвищують вимоги до інформативності фінансової звітності з метою її використання для розробки системи показників конкурентного потенціалу підприємства на світових ринках. Високий рівень відкритості вітчизняної економіки та значні обсяги експортних операцій протягом останніх років змушують змінювати підходи до їхнього відображення в бухгалтерському обліку відповідно до міжнародних стандартів та зарубіжної практики складання фінансової та управлінської звітності. У зв'язку з цим актуального значення набуває вирішення проблеми вдосконалення організації обліку експортних операцій як основи інформаційно-аналітичного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності експортоорієнтованих підприємств.

Дослідження обліку експортних операцій у цьому питанні базується на законодавчому визначенні поняття експорт як продажу товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів [71]. Для цілей податкових розрахунків застосовується визначення експорту як митного режиму, відповідно до якого товари вивозяться за межі митної території України для вільного обігу без зобов'язання про повернення їх на цю територію та без встановлення умов їхнього використання за межами митної території України [112]. Це визначення відрізняється від дефініції, що наведена у Законі

України «Про зовнішньоекономічну діяльність», уже зазначеної при розгляді цього питання. Кодекс має більшу правову вагу, ніж закон, проте така невідповідність в законодавстві може спричинити проблеми трактування експорту для замовників-нерезидентів, а також і для потреб бухгалтерського обліку. Тому вкрай важливо законодавство у сфері зовнішньоекономічної діяльності гармонізувати з нормами податкового регулювання. Для цього доцільно внести відповідні зміни до законодавства з метою уточнення уточнення цього визначення. У Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» фактично умовою визнання операції як експортної є наявність контрагента-нерезидента як учасника торговельного договору. Це дещо недостатня умова, адже нерезидент, наприклад, іноземна посередницька організація, може реалізовувати продукцію, куплену в Україні без вивезення за її межі. У додатку Е.1 проведено аналіз визначень експорту в законодавчих актах, словниках та науковій літературі. Проведені дослідження довели доцільність викладення дефініції експорту в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» в такій редакції: експорт - це продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності з вивезенням цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів. Таким чином, експорт та імпорт діяльність є елементами зовнішньоекономічної діяльності, тобто діяльності з приводу купівлі-продажу товарів з їхнім вивезенням (ввезенням) через митний кордон України.

Варто зазначити, що розрахунки за експортними операціями проводяться в строк до 90 днів з дати відвантаження продукції. Облік експортних операцій реалізується на основі первинної документації, яка згідно з нормами чинного законодавства є підставою для відображення у бухгалтерській звітності інформації про господарські операції. У науковій літературі не сформовано єдиного підходу до виокремлення окремих груп первинних документів [2; 65; 85; 86], що пояснюється значною кількістю документів, які опосередковують міжнародні торговельні відносини, і складністю висвітлення їхнього повного переліку при підготовці наукових праць. Проте підхід до

класифікації первинних документів, представлений Чиркою Д.М., часто зустрічається в роботах інших дослідників [185, с. 398]. Тому необхідним є детальніший аналіз представленого в науковій літературі групування первинних документів для операцій експорту та імпорту при визначенні доцільності її практичного застосування.

Для розгляду цього питання наведемо законодавчо визначене трактування первинного документа як документа, який містить відомості про господарську операцію та підтверджує її здійснення [70]. Проаналізувавши структуру класифікації через призму зазначеного визначення, варто вказати, що товаросупровідна та технічна документація не належать до первинних документів зовнішньоекономічної діяльності, окрім комплектуючої відомості, пакувального листа та ліцензії, адже технічна документація зовсім не підтверджує факт здійснення господарської операції, рівноцінно як і сертифікат якості товару. Натомість у класифікації зазвичай автори не включають договорів, які є підставою здійснення експортних операцій. На основі наведених аргументів, обґрунтованою слід вважати класифікацію, що включає договірні, транспортні, складські, митні та розрахункові первинні документи (рис. 2.1).

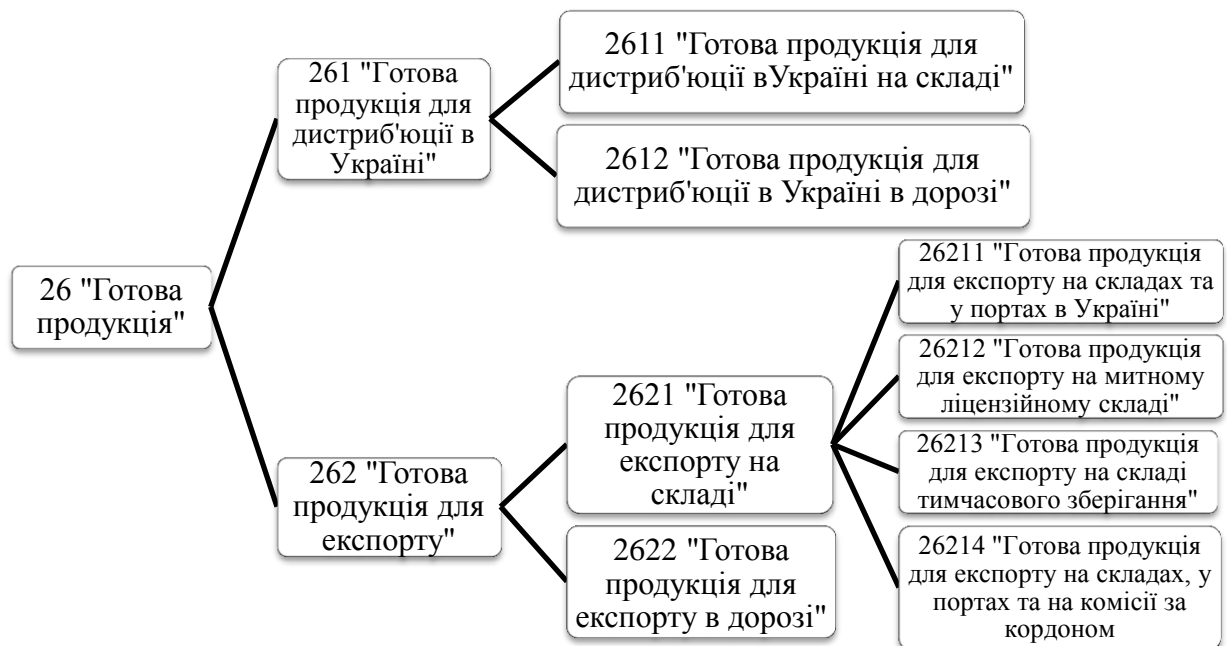
Договірні	договір поставки товару, договір на транспортно-експедиторське обслуговування, договір перевезення вантажу, т.д.
Транспортні	товарно-транспортна накладна, залізничні накладні, коносамент, віанакладні, подорожній лист вантажного автомобіля, подорожній лист вантажного автомобіля в міжнародному сполученні, супровідна страхова документація,
Складські	видаткові товарні документи, картки складського обліку матеріалів, журнал обліку товарів на складі, звіт про рух товарів на митному складі
Митні	вантажно-митна декларація, довідка про оплату вивізного мита, акцизів і зборів, декларація постачальника (виробника) товару походженням з України, виробленого з матеріалів та сировини іноземного або невідомого походження
Розрахункові	платіжна вимога, рахунок-фактура, акт наданих послуг, розрахунковий чек

Рис. 2.1. Класифікація первинних документів експортних операцій

(авторська розробка)

Синтетичний облік експортної продукції на підприємствах, які є її виробниками, ведеться на рахунку 26 «Готова продукція». Структура синтетичного рахунку 26 на ПП «Демидівський консервний завод» виглядає таким чином: 261: «Готова продукція для дистриб'юції по Україні»; 262: «Готова продукція для експорту». Аналітичний облік ведеться за видами готової продукції та замовниками (дебіторами). Наводимо удосконалену аналітичну структуру рахунку 26 «Готова продукція», що деталізує готову продукцію на складах та у дорозі (рис. 2.2). Крім того, підприємства з метою формування експортних партій продукції часто використовують митні ліцензійні склади або склади тимчасового зберігання, що варто також враховувати для облікового забезпечення експортних операцій (див. рис. 2.2). Така аналітична структура рахунку готової продукції може бути аналогічно застосована до рахунку 28 «Товари», що збільшить інформативність управлінського обліку на підприємстві.

Рис. 2.2. Пропонована структура аналітичних рахунків за рахунком 26 «Готова продукція» (авторська розробка)

На відміну від ПП «Демидівський консервний завод», яке експортує продукцію тільки до Польщі та Молдови, ТОВ «Нестле Україна» здійснює експорт до кількох країн (Білорусь, Молдову, Грузію, Росію, ін.), тому

аналітичний облік в такому разі пропонуємо проводити в розрізі видів продукції, країн, валюти договору та замовників.

У процесі реалізації комерційних інтересів підприємства знаходяться у пошуку шляхів нарощення прибутковості, що часто призводить до їхньої переорієнтації на зовнішні ринки. Економічне співробітництво з іноземними контрагентами передбачає укладення угод, які диктують необхідність здійснення розрахунків між сторонами в іноземній валюті (переважно вільноконвертованій). З цього витікає важливість дослідження та вдосконалення способів відображення інформації про рух валютних коштів між контрагентами у фінансовій звітності підприємств для висвітлення реальних результатів зовнішньоекономічної діяльності для внутрішніх та зовнішніх користувачів цієї документації.

У практиці здійснення зовнішньоторговельної діяльності виникають ситуації, коли валюта контракту та валюта платежу є різними. Згідно з Інструкцією про порядок здійснення контролю за експортними, імпортними операціями, якщо згідно з умовами договору валюта платежу відрізняється від валюти ціни, то банк з метою контролю за повнотою розрахунків за цією операцією використовує передбачені у договорі умови перерахування валюти ціни у валюту платежу [78]. Однак облік різниць, які виникають між оцінкою вартості експорту у валюті договору, вираженою у гривнях на дату складання балансу, та сумою коштів отриманих у іншій валюті, перераховану у валюту звітності, у науковій літературі викликає низку дискусій. Наприклад, Жиглей І.В. радить у такому випадку суму перевищення коштів, що надійшли, над розміром дебіторської заборгованості в іноземній валюті, переоцінювати в гривні за курсом НБУ на дату надходження коштів та відображати на окремому субрахунку, який необхідно виділити в складі іншого операційного доходу, в кореспонденції з рахунком, на якому відображається відповідна дебіторська заборгованість, у разі виникнення витрат обліковувати на окремому субрахунку, який необхідно виділити в складі інших витрат операційної діяльності [64, с. 341].

Огляд наукової літератури [25; 176] та проведення консультацій з бухгалтерською службою аналізованих підприємств дозволили сформувати власну точку зору щодо обліку такого виду курсових різниць. Незважаючи на утворення курсових різниць при оцінці суми різних валют, походження їх однакове – міжнародний продаж товарів, готової продукції, послуг чи робіт. Отже, курсова різниця між оцінкою сум різних валют як вартість однієї і тієї самої партії товарів (готової продукції, послуг чи робіт) є операційним доходом/витратами. Необхідність відкриття окремого субрахунку для обліку суми перевищення/недостатності коштів, на дату їхнього надходження з відображенням на окремому субрахунку, виділеному в складі іншого операційного доходу (витрат), нівелюється тими аргументами, що такі курсові різниці на практиці зустрічаються нечасто. З цього випливає доцільність відкриття аналітичних рахунків до субрахунку 714 «Дохід від операційної курсової різниці» і 945 «Втрати від операційних курсових різниць» з назвою 7141 «Дохід від операційної курсової різниці за умови зміни валюти платежу» та 9451 «Втрати від операційних курсових різниць за умови зміни валюти платежу». Ця пропозиція дасть можливість виокремлювати такого роду курсові різниці із поміж інших.

Розрахунки в іноземній валюті є важливою складовою зовнішньоекономічних операцій. Найчастіше формами розрахунків виступають платіжні доручення, акредитиви. За останні кілька років збільшилася частка заліку зустрічних вимог. Варто також зазначити, що при використанні платіжних доручень можуть передбачатися як авансові платежі, так і оплата за фактично одержанні товари, надані послуги, виконані роботи.

Глобалізація ринку товарів і послуг, робочої сили, активізація процесів міжнародного економічного співробітництва на макро- та мікроекономічному рівнях сприяє нарощенню обсягів безготівкових операцій та удосконаленню їхніх методів здійснення. Разом з тим формуються підходи до відображення розрахунків з експорту у бухгалтерському обліку суб'єктів господарювання. Згідно з вітчизняним законодавством безготівкові розрахунки – це

перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів [144]. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді [144].

Проте розрахунково-касове обслуговування можуть здійснювати не лише комерційні банки, а й інші уповноважені структури (наприклад, Укрпошта). Крім того, залік взаємної заборгованості передбачає взаємоанулювання заборгованостей в рівних сумах з рахунків контрагентів на основі складеного акта без здійснення трансакцій за поточними рахунками. Тому на законодавчому рівні необхідно уточнити тлумачення терміна безготівкові розрахунки як організацію відносин з приводу здійснення платежів між економічними агентами через систему комерційних організацій, наділених функцією розрахунково-касового обслуговування, а також розрахунки за заліком взаємної заборгованості, підтверджені регламентованими документами. Щодо безготівкових розрахунків за експортом продукції, то їх використання ускладнюється багатьма факторами економічного та юридичного характеру. По-перше, суб'єктами операцій виступають контрагенти та їхні банківські установи з різних країн, отже, здійснення трансакцій визначається рівнем розвитку банківських технологій у цих державах, а також регламентуванням розрахунків внутрішнім та міжнародним законодавством. З цього витікає другий чинник - територіальна віддаленість учасників розрахунків спричиняє зростання валютних та операційних ризиків, тому вибір способів здійснення оплати іноді стає одним з ключових аспектів економічного співробітництва з нерезидентами.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України та Національного банку України «Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті»

№444 рекомендованими формами міжнародних безготівкових розрахунків є документарний акредитив та документарне інкасо [144].

Інкасо є однією з форм міжнародних розрахунків, що передбачає доручення постачальника своєму банку одержати визначену суму коштів за відвантажені товари (надані послуги, проведені роботи) чи акцепт виконання грошових зобов'язань у заздалегідь обговорений термін. Розрахунки з інкасо бувають двох видів: експортне інкасо та імпорнтне інкасо. У додатку Е.2 зображено етапи здійснення експортного інкасо. Зв'язок між моментом взяття на себе ризику банком-експортера та погашенням заборгованості перед ним зображено пунктирною лінією (див. рис. 1. Додаток Е 1), що окреслює період кредитного ризику банку експортера. Учасником розрахунків може бути представляючий банк, який відіграє роль посередника при передачі фінансової та комерційної документації імпортеру, проте його функції може виконувати інкасуєчий банк рахунок виручки. Зі схеми та умов здійснення інкасових операцій простежуються переваги та недоліки цієї форми безготівкових розрахунків. До позитивних аспектів для експортера можна віднести незначні комісійні витрати, відсутність ризику щодо передачі права власності на відвантажену продукцію до моменту надходження виручки на рахунок постачальника чи акцепту тратти, більше часу на оформлення документації, ніж при використанні акредитиву, так як документи надсилаються після оплати. Щодо недоліків, то очевидним для експортера залишається ризик неодержання оплати за відвантажену продукцію, а також певний часовий лаг між поставкою товарів та одержанням плати за них, що визначається способом доставки, територіальною віддаленістю контрагентів та іншими обставинами.

У експортера одержання коштів на транзитний рахунок доцільно відображати за кредитом рахунка 314 «Інші рахунки в банку в іноземній валюті» із самостійним відкриттям аналітичного рахунка 3141 «Розрахунки за інкасо» в кореспонденції з субрахунком 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» та відображенням курсових різниць в операційних доходах/витратах. Аналітичний облік логічно вести в розрізі валют, номерів

договорів, замовників, номери партії продукції.

Розрахунки під час здійснення заліку взаємної заборгованості передбачають погашення взаємних заборгованостей між контрагентами в рівних сумах, а уже наявна різниця сплачується на загальних умовах. За останні кілька років частка розрахунків за допомогою заліку взаємних заборгованостей зросла, що диктується, передусім, зручністю використання, удосконаленням банківських технологій та посиленням співпраці з іноземними контрагентами, що призводить до зростання взаємних боргових зобов'язань між ними. Варто зазначити, що проведення транзакцій здійснюється лише за наявності достатньо великих сум взаємної заборгованості. Необхідно також враховувати ефективність таких розрахунків, тобто процентне співвідношення сум, що списані по взаємозаліку, до загального обсягу заборгованостей. За словами практикуючих бухгалтерів аналізованих підприємств важливо, щоб цей показник був не менше 30%.

Підприємства, які ведуть довгострокову співпрацю, договором можуть закріплювати періодичне списання заборгованостей за взаєморозрахунками із складанням акта взаємозаліку та здійснення оплат згідно з показниками сальдо заліку взаємозаборгованостей. Юридична особа, в якій за підсумком виявилася кредиторська заборгованість, здійснює банківський переказ на користь контрагента або використовує інші форми розрахунків залежно від особливостей операцій.

Фактично залік взаємних заборгованостей як форма безготівкових розрахунків не вимагає посередництва банківських установ як у інших випадках, так як цю транзакцію проводять самі підприємства, висвітлюючи на поточному рахунку тільки сальдо операції. Тому в обліку взаємозалік відображається бухгалтерським проведенням Дт 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками» Кт 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» на підставі складеного акта; різниця виплачується з поточного рахунку за кредитом рахунку 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті».

У міжнародній практиці сторони часто використовують авансові платежі як передоплату за замовлення та можливість для підприємства-експортера бути впевненим у платоспроможності контрагента.

Відповідно до Наказу Держказначейства України від 26.12.2003 N 242 авансові платежі - це грошова сума, яку перераховують згідно з договором наперед у рахунок майбутніх розрахунків за товари (роботи, послуги), які мають бути отримані (виконані, надані) [108]. Авансові платежі між суб'єктами господарювання здійснюються переважно у безготівковій формі. Сума та дата перерахування коштів зазначаються у договорі між сторонами. У зовнішньоекономічній діяльності підприємства використовують дві можливості попередньої оплати: повна (сума авансу дорівнює вартості продукції за контрактом) або часткова (певний відсоток від суми зобов'язань імпортера). Переважно сума авансу коливається в межах 10-35%, хоча іноді підприємства-експортери вимагають повної передоплати замовлення. Аванс перераховується в певний визначений час після укладання контракту, де зазначається також і форма оплати.

За словами Михасика О.Д. авансові платежі - найбільш використовуваний спосіб розрахунків в Україні [113, с. 139]. Це пояснюється простотою використання такої форми та, за його словами, відсутністю ризику щодо неоплати товару [113, с. 139]. Разом з тим це пов'язано із відсутністю обов'язкової передоплати за більшістю міжнародних економічних операцій у європейському законодавстві. Тим більше, очевидними є ряд недоліків цього способу розрахунків: для здійснення авансових платежів імпортер повинен мати достатньо ліквідних коштів; крім того, вартість продукції має становити незначну частку в загальному обсязі коштів підприємства, щоб не спричиняти зростання ризиків неплатоспроможності замовника. Як зазначає Венцеля В. Т., для покупця у зовнішньоекономічних відносинах найбільш оптимальним є банківський переказ у вигляді авансу, хоча існують ризики, що товари (послуги) будуть не поставлені (надані) своєчасно і належної якості [21, с. 49]. Зазначений метод здійснення розрахунків використовується на практиці не

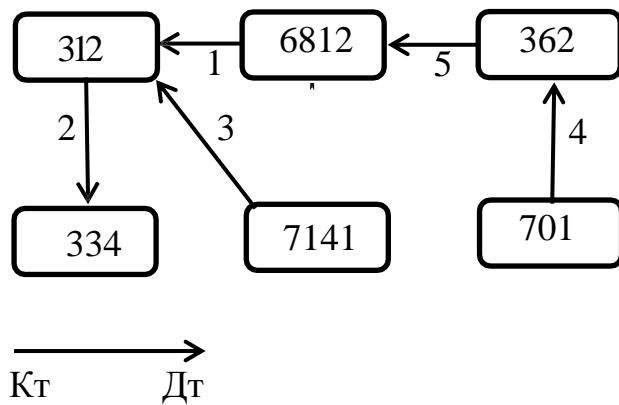
часто, адже потребує тривалих і надійних відносин між контрагентами.

Існує твердження, що аванс є формою страхування зобов'язання імпортера перед експортером [128]. Проте з юридичної точки зору таке трактування не зовсім вірне, так як з функціональної точки зору аванс ототожнюється із завдатком. За словами Церковної О.В. та Ткаченко М.С. і завдаток, і аванс виконують платіжну функцію, адже грошові суми в обох випадках передаються кредитору в рахунок належних платежів і відрізняються від звичайних платежів за зобов'язанням тим, що вносяться наперед, тобто до виникнення зобов'язання [175]. Проте аванс, на відміну від завдатку, не належить до способів забезпечення виконання зобов'язань [175, с. 94].

Щодо дискусії про те, чи правомірно ототожнювати аванси з передоплатою, то зазначимо, що в Інструкції № 291 вказано, що на субрахунку 681 «Розрахунки за авансами одержаними» ведеться облік одержаних авансів під поставку матеріальних цінностей або під виконання робіт, а також суми попередньої оплати покупцями і замовниками рахунків постачальника за продукцію і виконані роботи [77]. Отже, в нормативних документах аванс та передплата сприймаються як синоніми. Ми також дотримуємося цієї думки, що аванс – це сума повної або часткової попередньої оплати за договором поставки матеріальних цінностей, надання послуг, виконання робіт.

Відповідно до Інструкції № 291 аванси одержані обліковуються на субрахунку 681 «Розрахунки за авансами одержаними». Аналітичний облік підприємству варто вести за контрагентами та в розрізі валют. При здійсненні розрахунків з іноземними замовниками важливо відкрити аналітичні рахунки 6812 «Розрахунки за авансами, одержаними в іноземній валюті» в кореспонденції з рахунком 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками») з відкриттям субрахунку 362 «Розрахунки з іноземними покупцями та замовниками» в розрізі валют договору та іноземних контрагентів (рис. 2.3).

1. На поточний рахунок зараховано кошти за авансовими зобов'язаннями.
2. Продаж валюти за дорученням підприємства.
3. Визначено курсову різницю на дату продажу валюти
4. Здійснено відвантаження продукції іноземному замовнику
5. Відображено залік заборгованостей

Рис. 2.3. Модель обліку авансів за експортними операціями
(авторська розробка)

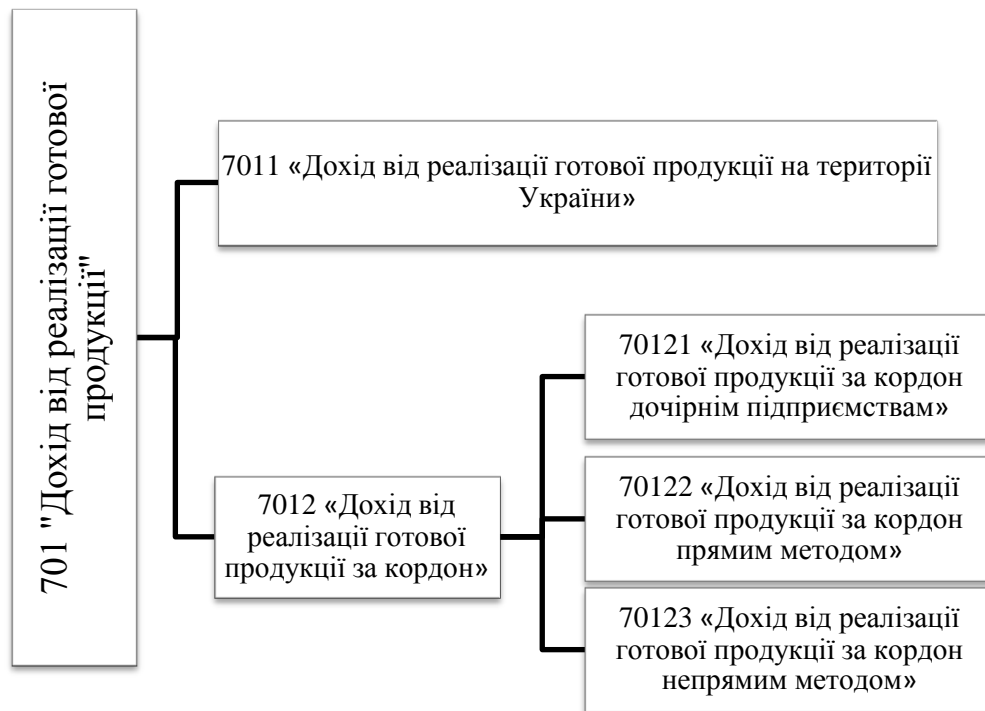
Відповідно до податкового законодавства в Україні діє порядок відшкодування ПДВ під час експорту товарів за принципом місця призначення, що відповідає загальноновизнаним правилам міжнародної торгівлі [151, с. 46].

Окремі дослідники вбачають удосконалення документального оформлення розрахунків з ПДВ в його спрощенні. Проте слід погодитися з думкою Венцеля В. Т., що таке спрощення є недоцільне, адже виникатимуть проблеми із заповненням інших первинних документів, а також податкова накладна відіграє важливу роль при поданні податкової звітності [20, с. 109].

Згідно з вітчизняним законодавством фінансовий результат звітного періоду визначається шляхом порівняння доходів звітного періоду з витратами, які були здійснені для отримання цих доходів [121]. Відповідно до П(С)БО 15 «Дохід» та П(С)БО 16 «Витрати» доходи і витрати відображають у бухгалтерському обліку у момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати коштів [138; 139].

Після переходу права власності від продавця до покупця в бухгалтерському обліку дохід від збуту продукції відображається проведенням: Дт 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» Кт 701 «Дохід від реалізації готової продукції». Співпраця з фінансовою службою ТОВ «Нестле Україна» дозволила сформулювати рекомендації для вдосконалення

аналітичної структури рахунків собівартості реалізації продукції, та доходів від неї. Так, підприємство здійснює реалізацію продукції прямим методом, через посередників (непрямим методом), а також через дочірні підприємства. Для підвищення інформативності ведення обліку до субрахунку 701 доцільно відкрити аналітичні рахунки за напрямом збуту продукції/товарів (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Пропонована структура субрахунку 701 для обліку доходів від реалізації продукції для ТОВ «Нестле Україна» (авторська розробка)

Крім того, слід враховувати особливості підприємства щодо наявності дочірніх одиниць, які здійснюють дистрибуцію товарів за кордоном. У розрізі цих рахунків варто вести додатковий аналітичний облік за кожним контрактом, за валютою платежу.

Вивчення закордонного досвіду ведення обліку відкриває можливості удосконалення вітчизняної структури рахунків реалізації продукції. Так, у Франції рахунок 70 «Продаж виготовленої продукції, послуг та товарів» включає такі субрахунки:

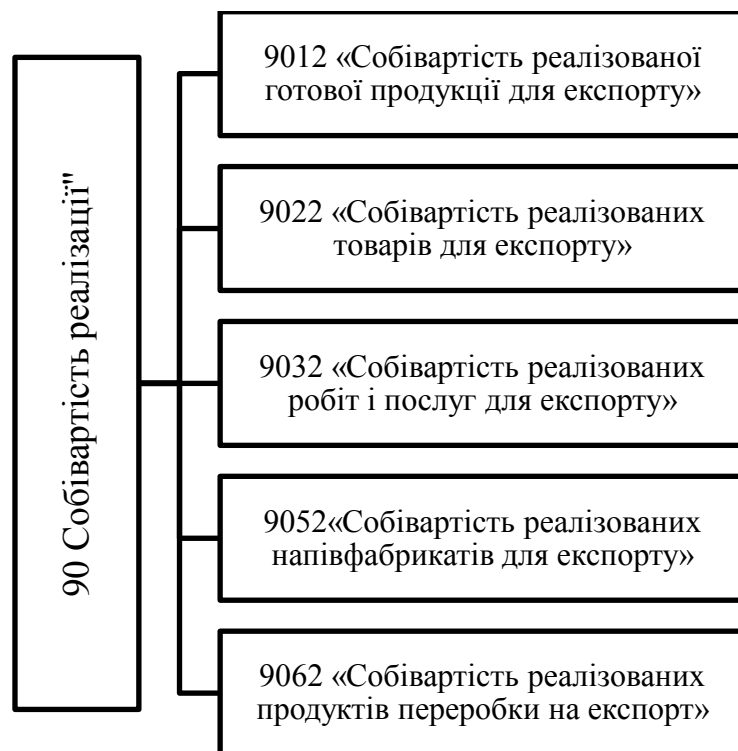
- 701 «Продаж готової продукції»;
- 702 «Продаж напівфабрикатів»;
- 703 «Продаж продуктів переробки»;

- 704 «Роботи»;
- 705 «Навчання»;
- 706 «Послуги»;
- 707 «Продаж товарів»;
- 708 «Додаткова діяльність»;
- 709 «Знижки та пільги, що надаються підприємством».

Оскільки напівфабрикати та продукти переробки за своїм призначенням не належать до готової продукції і не класифікуються як товари, у вітчизняному обліку варто було б їх також узгальнювати на окремих субрахунках. Наприклад, ТОВ «Нестле Україна» здійснює експорт напівфабрикатів з України на підприємства корпорації «Нестле» в Росію. Дохід від експорту напівфабрикатів підприємство відображає на рахунку 701 «Дохід від реалізації готової продукції» та окремо виділяє продаж напівфабрикатів та продуктів переробки в аналітичному обліку. Виокремлення додаткових субрахунків 706 «Дохід від реалізації напівфабрикатів» та 707 «Дохід від реалізації продуктів переробки» надавали би користувачам більшу інформативність щодо основного операційного доходу підприємства. Особливо логічною така зміна є при деталізації обліку експортних операцій. На основі цього пропонуємо деталізувати рахунок 70 «Дохід від реалізації» з такими напрямками:

- 701 «Дохід від реалізації готової продукції - 7012 «Дохід від реалізації готової продукції за кордон»;
- 702 «Дохід від реалізації товарів» - 7022 «Дохід від реалізації товарів за кордон»;
- 703 «Дохід від реалізації робіт і послуг» - 7032 «Дохід від реалізації робіт і послуг за кордон»;
- 706 «Дохід від реалізації напівфабрикатів» - 7062 «Дохід від реалізації напівфабрикатів за кордон»;
- 707 «Дохід від реалізації продуктів переробки за кордон» - 7072 «Дохід від реалізації продуктів переробки за кордон».

Для узагальнення інформації про собівартість реалізованої готової продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг призначений рахунок 90 «Собівартість реалізації» [77]. З метою оптимізації ведення обліку таких зовнішньоекономічних операцій варто використовувати окремі аналітичні рахунки для узагальнення собівартості реалізованої продукції для експорту із відкриттям чергових аналітичних рахунків за видами операцій у розрізі валют: реалізація готової продукції, напівфабрикатів, продуктів переробки, товарів, робіт і послуг (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Пропонований робочий план рахунків з обліку собівартості експортної продукції (авторська розробка)

Методика обліку операцій у іноземній валюті представлено у Додатку 3. Внутрішньогосподарський облік експортних операцій на аналізованих підприємствах передбачає складання аналітичних реєстрів. Так, на ТОВ «Нестле Україна» складають додаткові відомості обліку доходів та витрат від експортної діяльності, а також щоденний звіт про обсяги експортних операцій. Для збільшення аналітичності цього звіту пропонуємо ввести колонку «Група продукції», де буде зазначено, до якого виду продукції належать кожна партія: готова продукція, напівфабрикати, продукція переробки, товари, роботи і

послуги. Крім того, пропонуємо зазначати контрактну вартість експортної продукції на дату підписання договору, та відвантажувальну розрахункову вартість, яка може бути виражена в валюті, відмінній від валюти договору. Різницю між гривневою оцінкою валют між датою підписання договору та датою відвантаження відображено в останній колонці «Валютний ефект». Удосконалений варіант звіту про обсяги експортних операцій наведено у додатку Ж.1.

2.2. Операції в іноземній валюті за діяльністю з імпорту: обліково-методичний аспект.

Облік імпортованих товарів у фінансовій та управлінській звітності імпортера здійснюється на основі первинних документів. На рис. 2.6 наведено аналогічну класифікацію первинних документів як у експортера, проте із деталізацією документів, що супроводжують саме імпортні операції.

Договірні	договір поставки товару, договір про надання послуг, договір на транспортно-експедиторське обслуговування, договір перевезення вантажу, т.д.
Транспортні	товарно-транспортна накладна, залізничні накладні, коносамент, авіанакладні, подорожній лист вантажного автомобіля, супровідна страхова документація, т.д.
Складські	прибуткові товарні документи, документ іноземного комерційного складу, журнал обліку товарів на складі, звіт про рух товарів на митному складі
Митні	вантажно-митна декларація, довідка про оплату ввізного мита, акцизів і зборів
Розрахункові	заява про переказ валюти, платіжне доручення, рахунок-фактура, акт наданих послуг, розрахунковий чек

***Рис. 2.6. Класифікація первинних документів з імпортованими операціями
(авторська розробка)***

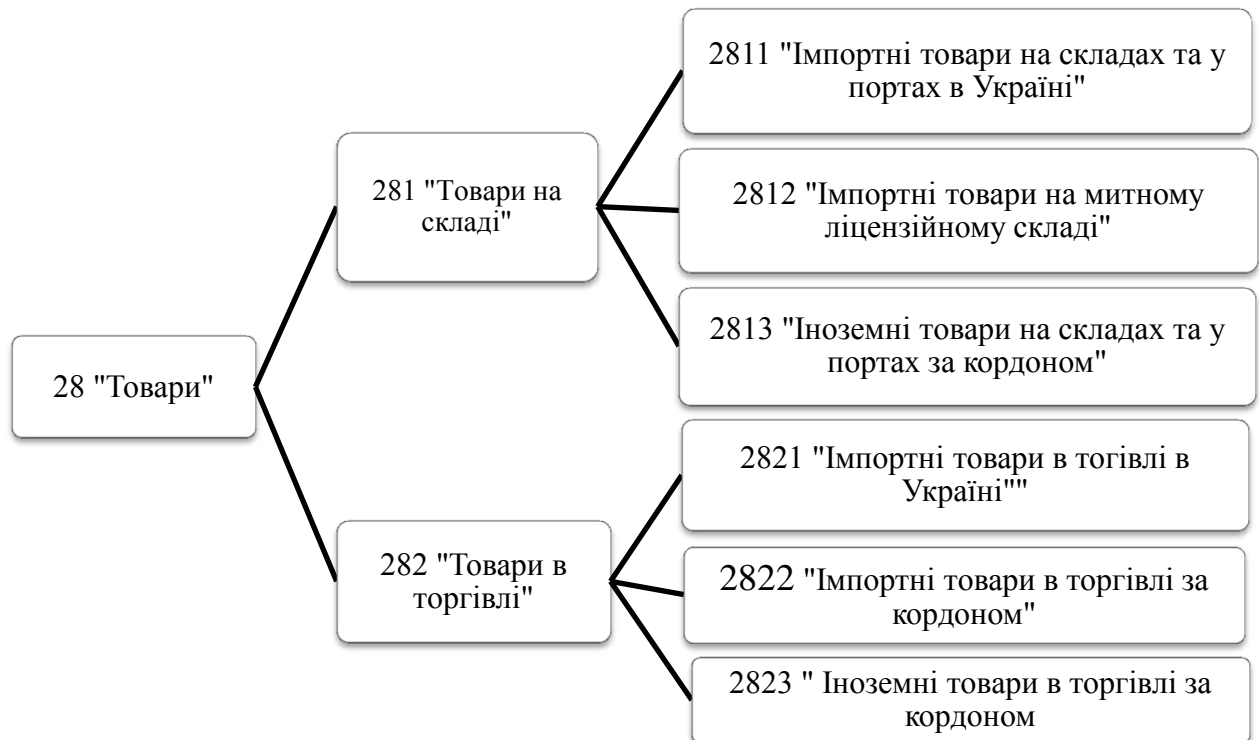
Варто зазначити, що при імпортованих операціях фактура подається в оригіналі та із перекладом на українську мову з метою правильного відображення суми вартості товарів у митній декларації та контролю за імпортованими операціями.

Імпорт (випуск для вільного обігу) - це митний режим, відповідно до якого іноземні товари після сплати всіх митних платежів, встановлених законами України на імпорт цих товарів, та виконання усіх необхідних митних формальностей випускаються для вільного обігу на митній території України [102].

Поняття експорту та імпорту для цілей оподаткування не враховує операції без їх фактичного вивезення чи ввезення. Такі господарські операції не мають спеціальних правил податкового обліку і тому на практиці виникають проблеми в частині їх оподаткування [20, с. 108]. Циган Р.М. та Гориславець Т.І. вважають, що експорт без вивезення та імпорт без ввезення не підпадають під визначення об'єкта оподаткування і, відповідно, не повинні оподатковуватися ПДВ [177]. Венцель В.Т. [20] та Рязанова Н.А. [154] висловлюють думку про те, що закордонні товари, що не випускаються для вільного обігу на митній території України, не підпадають під регулювання вітчизняним податковим законодавством. Більше того, операції з товарами, придбаними та реалізованими за кордоном без переміщення на митну територію України, не варто називати імпортними, так як вони здійснюються на території митного режиму інших держав, є іноземними відповідно до місця їхнього походження. Відзначимо, що підхід до оподаткування таких товарів схожий до оподаткування послуг, що надаються за кордоном. Прикладом таких послуг є надання консультативних послуг для ТОВ «Нестле Україна» британською компанією. Облік таких послуг здійснюється на основі договору, акта надання-приймання послуг та рахунку-фактури. Їхня первісна вартість формується як при звичайних господарських операціях, проте із визнанням курсових різниць (додаток И). Облік імпортованих товарів логічно вести на субрахунку 2811 «Імпортні товари на складі» або на субрахунку 2011 «Імпортна сировина і матеріали» у кореспонденції з рахунком 632 "Розрахунки з іноземними постачальниками".

У бухгалтерському обліку відображення закордонних операцій з товарами варто здійснювати в окремих регістрах аналітичного обліку як

іноземні товари на складах та у торгівлі за кордоном. Зокрема, в ПП «Демидівський консервний завод» пропонується введення субрахунків другого порядку, оскільки при зарахуванні товарів вони зберігаються на складах за кордоном (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Структура субрахунків 281 та 282 для обліку імпорتنних товарів та іноземних товарів для реалізації за кордоном
(авторська розробка)

Варто взяти до уваги й особливості обліку курсових різниць за умови переробки давальницької сировини для нерезидента. Суть операцій з перероблення давальницької сировини полягає у тому, що власник сировини – замовник – має намір виготовити продукцію зі своєї сировини (додаток Е.3). З цією метою він укладає договір з іншим підприємством-виробником, який має необхідну виробничу базу [10]. Згідно з договором, підприємство-виробник виготовляє з одержаної сировини продукцію і передає її замовнику, який зобов'язується оплатити послуги з перероблення. При цьому давальницька сировина є власністю замовника і при передачі її для перероблення виконавцю право власності на неї до виконавця не переходить [10; 126; 129].

Для потреб управлінської діяльності доцільно вводити додаткові субрахунки до рахунків обліку операційної курсової різниці: 7141 «Дохід від операційної курсової різниці за операціями з нерезидентами», 9451 «Витрати від операційної курсової різниці за операціями з нерезидентами». В подальшому аналітичний облік слід вести в розрізі поточних неторговельних та торговельних операцій з деталізацією на експортні, імпорتنі, операцій з давальницькою сировиною та інші операції залежно від напрямів зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Необхідно також враховувати можливість використання авансових платежів для оплати робіт.

З огляду на недостатність розробок щодо методик бухгалтерського обліку та господарського контролю міжнародних розрахунків підприємства, необхідно визначити належність міжнародних розрахунків до об'єктів бухгалтерського обліку [180, с. 136; 188].

Безготівкові розрахунки в іноземній валюті опосередковують імпорتنі операції. Акредитив як форма розрахунків є однією із найбільш поширених в практиці здійснення зовнішньоторговельних відносин [87], що продиктовано передусім гарантованістю оплати поставлених товарів і послуг, виконаних робіт на користь нерезидента. Акредитив – це тверде зобов'язання банку (банку-емітента), видане на підставі доручення свого клієнта-покупця (апліканта, імпортера), виплатити продавцеві товарів або послуг (бенефіціару, експортеру) визначену грошову суму за умови своєчасного подання передбачених в акредитиві документів, що підтверджують відвантаження товару або виконання послуг [73].

При виконанні всіх умов договору експортер отримує кошти на свій рахунок, відкритий в обслуговуючому банку, що траншуються з аккаунта покупця, де з початку дії контракту були задепоновані гроші. Таким чином, використання акредитиву гарантує своєчасну плату за відвантажену продукцію відповідної якості у визначені строки, що сприяє посиленню довіри між контрагентами та допомагає у страхуванні від валютних, трансакційних ризиків та шахрайства. За словами Гудзенко Н. та Славуцької А.О більшість форм

розрахунків надають переваги тільки одному із учасників міжнародних відносин, проте акредитив однаково вигідний для всіх контрагентів, наслідком цього є застосування акредитива у ділових зв'язках між державами як попередня умова для здійснення експортно-імпортних операцій [52]. Проте за словами Озеля Д. процес реалізації акредитивних операцій пов'язаний з проблемою вартісних важелів їх регулювання [124, с. 10; 164]. Негативним аспектом також залишається резервування покупцем коштів, які могли б бути використанні підприємством у виробничих або комерційних цілях, тому акредитиви використовують переважно у зовнішньоторговельних операціях (Табл. 2.1.).

Таблиця 2.1

Переваги та недоліки розрахунків з допомогою акредитиву

АКРЕДИТИВНА ФОРМА РОЗРАХУНКІВ	
Переваги	Недоліки
Надійність здійснення оплати	Високі комісійні витрати
Можливість податкового маневрування	Точність та вимогливість до документального оформлення
Автоматичність розрахунків при виконанні умов договору	Депонування обігових коштів в разі використання покритого акредитиву

Для внутрішніх розрахунків цю форму застосовують рідко. Для реалізації міжнародних розрахунків використовують кілька видів акредитивів, що вносить деякі корективи в їхній облік, до яких належать: грошовий, виплата за яким здійснюється без надання комерційних документів, та документарний або товарний, який передбачає обов'язкове оформлення угоди, відповідно до умов якої здійснюється виконання акредитива. Товарний акредитив в свою чергу поділяється на відкличний та безвідкличний, залежно від того, чи можна його змінити або анулювати; покритий (гарантується авізуючим банком) і непокритий (гарантується банком-емітетом).

У практиці здійснення зовнішньоекономічної діяльності використовують переважно документальні безвідкличні покриті акредитиви, схему використання яких зображено на рис.2. Додатку Е.2.

Первинними документами для відображення в обліку акредитивних операцій для імпортера служать заява на відкриття акредитиву, акредитив з усіма вимогами до поставки продукції та виписки з банку про перерахунок коштів.

При використанні покритого акредитива авізуючий банк відкриває окремий рахунок для депонування коштів з метою виконання зобов'язань перед постачальником. У бухгалтерському обліку підприємства-імпортера ця процедура повинна відображатися за дебетом аналітичного рахунка 3141 «Розрахунки за акредитивами в іноземній валюті» і кредитом субрахунка 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті». Аналітичний облік необхідно вести за кожним акредитивом, валютою розрахунків, окремим контрагентом. Після виконання умов договору (фактичного відвантаження товарів, надання послуг, виконання робіт) постачальник повинен представити авізуючому банку необхідні документи, які детально перевіряються ним з метою узгодженості з умовами зовнішньоекономічного контракту. При списанні коштів за акредитивом кредитується рахунок 3141 «Розрахунки за акредитивами в іноземній валюті» в кореспонденції з субрахунком 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками». Якщо умови акредитиву не були дотримані, депоновані кошти повертаються на поточний рахунок імпортера, тобто дебетується рахунок 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті».

У порівнянні з акредитивом, інкасо як форма розрахунків для імпортера є зручною в тому, що він може відмовитися від оплати продукції, якщо не було виконано умов зовнішньоторговельного контракту і/або якісні параметри товарів не відповідають прийнятим міжнародним стандартам, також після відвантаження товарів в міжнародній практиці спостерігаються випадки реструктуризації боргу імпортера за контрактом з відстроченням платежу. У той самий час негативними особливостями інкасових операцій є ризики адміністративної відповідальності за відмову в оплаті товару у випадку юридичних скарг експортера. Відповідно до способу проведення розрахунків розрізняють імпортерне інкасо, коли банк імпортера після отримання

документації передає її замовнику, далі списує кошти з його рахунку для зарахування на рахунок постачальника у банку-ремітенті (рис. 3 Додатку Е.2).

Щодо імпортера, за умовами інкасо кошти не депонуються на окремому рахунку, а отже списуються з валютного акаунта, операції за яким відображаються на субрахунку 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті» із кореспонденцією із субрахунком 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками». Аналітичний облік має вестися за кожним інкасо, валютою платежу, постачальником. Так як зовнішньоторговельні операції є поточними, при акцептуванні тратти підприємства-експортери використовують субрахунок 342 "Короткострокові векселі, одержані в іноземній валюті", імпортери - 622 «Короткострокові векселі, видані в іноземній валюті». Аналітичний облік за цими рахунками слід вести за кожним виданим (отриманим) векселем, векселедавцем (векселеотримувачем) та за валютою зобов'язання.

Щодо питань удосконалення обліку сплачених авансів в іноземній валюті, то вони недостатньо висвітлені в економічній літературі [179; 181], зважаючи на те, що аванси зазвичай розглядають оглядово, в частині аналізу особливостей розрахунків між підприємствами, не виокремлюючи їх в окремий напрям наукових досліджень.

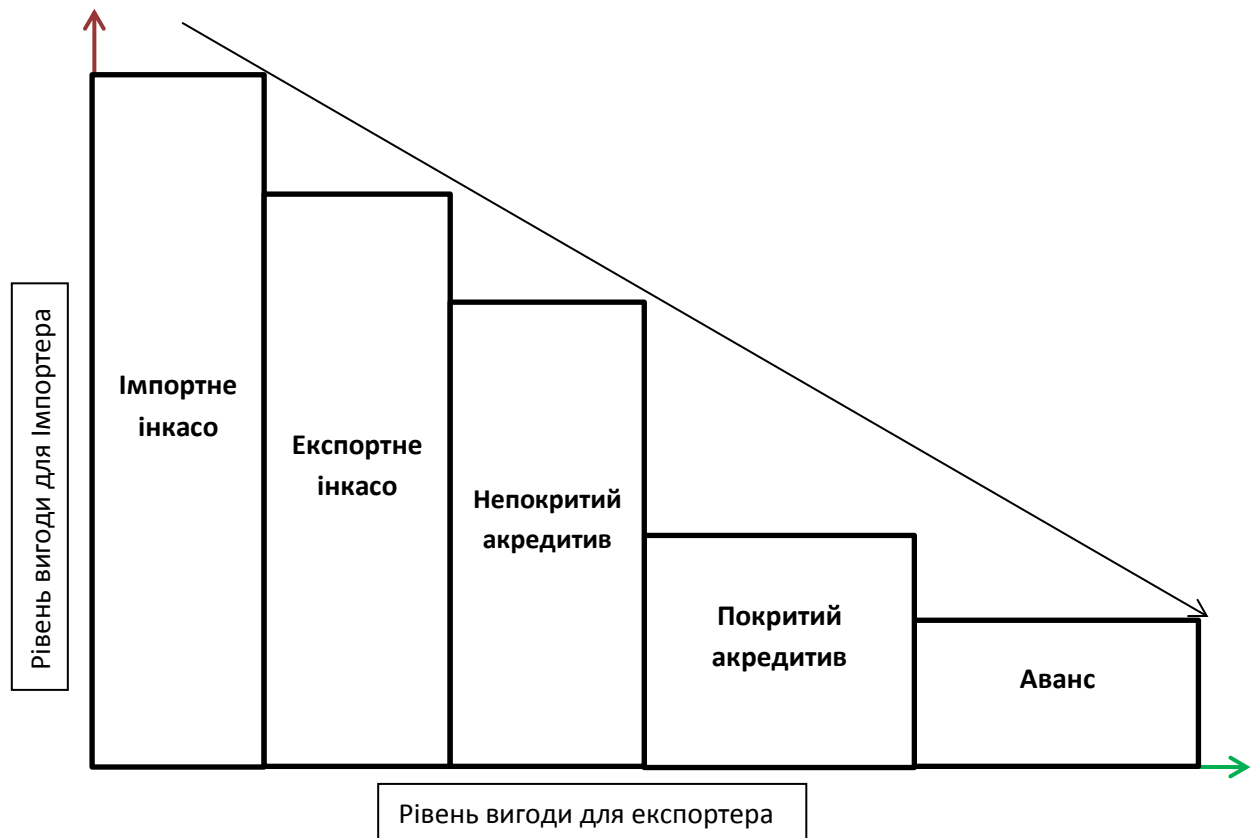
Згідно з положеннями МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів» аванси належать до немонетарних статей [115]. Це пояснюється забезпеченням дебіторської заборгованості, що виникає за рахунками авансів, - запасами, а не грошовими коштами, тому розглядаємо аванси як немонетарні статті. Таким чином, аванси видані є немонетарною статтею, крім того виступають формою короткострокового кредитування контрагента, тому повинні відображатися у фінансовій звітності за справедливою вартістю. З огляду на вищезазначене, визначимо переваги авансових платежів для експортера:

- страхування від ризиків неоплати відвантаженої продукції, наданих послуг і т.д.;
- поповнення оборотних коштів ще до відвантаження продукції.

Для імпортера варто відзначити позитивні аспекти:

- уникнення непорозумінь з експортером з приводу недовіри до нього як до надійного контрагента та можливість вирішення судових спорів на свою користь.

Порівнюючи рівень сприятливості різних видів безготівкових розрахунків в іноземній валюті (рис. 2.10) відповідно до проведеного дослідження, відзначимо, що найвигіднішим для імпортера залишається імпортне інкасо, яке передбачає оплату тільки за умови відвантаження продукції та підготовки комерційних документів, з іншої сторони покритий акредитив забезпечує надійність перерахування коштів експортеру, але в той же час «заморожує» частину обігових коштів імпортера до моменту перерахування коштів, що зменшує його вигідність вчетверо для покупця та значно розширює вигоду для експортера. Найдоцільнішим для експортера є використання авансових платежів, що вп'ятеро зменшує переваги авансів для імпортера, в порівнянні з іншими формами розрахунків.

Рис. 2. 10. Рівень сприятливості різних видів розрахунків для експортера та імпортера

Найнесприятливішим для імпортера залишається авансовий платіж іноземному постачальнику, що породжує додаткові комерційні ризики та проблему з наявністю ліквідних коштів. Облік сплачених авансів відображається на субрахунку 371 «Розрахунки за виданими авансами» (ведеться облік авансів, наданих іншим підприємствам). Для забезпечення інформаційності варто відкрити аналітичний рахунок 3712 «Розрахунки за виданими авансами в іноземній валюті» та вести аналітичний облік за контрагентами і валютами платежу. З метою деталізації та правильного відображення у фінансовій звітності підприємству, яке перераховує аванси, крім операційної ще за фінансовою та/або інвестиційною діяльністю, рекомендуємо відкривати субрахунки 3-го порядку. Кореспонденція рахунків при здійсненні авансових платежів наведена у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Відображення в бухгалтерському обліку імпортера авансових розрахунків

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків
Видано аванс	Дт 3712 «Розрахунки за виданими авансами в іноземній валюті» Кт 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті» (або Кт 3141 «Розрахунки за акредитивами в іноземній валюті», 502 "Довгострокові кредити банків в іноземній валюті", 612 "Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в іноземній валюті")
Залік частини відвантаженої продукції (наданих послуг, виконаних робіт) за рахунок авансу	Дт 632 "Розрахунки з іноземними постачальниками" Кт 3712 «Розрахунки за виданими авансами в іноземній валюті»
Повернені суми авансових платежів	Дт 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті» Кт 3712 «Розрахунки за виданими авансами в іноземній валюті»

У вітчизняному законодавстві, зокрема в П(С)БО 21 після змін, внесених Наказом № 754 до п. 6 П(С)БО 21, сплачені аванси (попередні оплати) в іноземній валюті в бухгалтерському обліку слід перераховувати у валюту звітності із застосуванням валютного курсу на початок дня дати сплати авансу [132]. На дату балансу курсові різниці за авансовими статтями не визначаються. Згідно з П(С)БО 21 на дату балансу курсові різниці за авансовими статтями не визначаються [132].

Відповідно до бухгалтерського підходу облік розрахунків в іноземній валюті здійснюється за курсом на дату здійснення/одержання платежу. Проте, сума платежу повинна бути заздалегідь відображена на балансі підприємства як мінімум за день до його здійснення як сума дебіторської чи кредиторської заборгованості. Нерідко через коливання валютних курсів балансова величина платежу відрізняється від фактично одержаної суми в перерахунку у валюту звітності. Таким чином, постає проблема обліку курсових різниць. Серед економістів побутує дві точки зору щодо вирішення цього питання: «перспектива єдиної операції» та «перспектива двох операцій».

Відповідно до першого підходу реальна та монетарна частина транзакції в іноземній валюті відображаються як частини єдиної бізнес-події. При цьому визнання дебіторської або кредиторської заборгованості є обов'язковою та невід'ємною частиною операції купівлі (продажу). Відповідно до підходу єдиної операції ефект від змін у валютних курсах при продажу продукції на умовах товарного кредиту іноземним замовникам обліковується як дебіторська заборгованість в іноземній валюті та на рахунку обліку товарів. Таким чином, операція не вважається завершеною, поки не буде здійснено зарахування/перерахунок коштів. Іншими словами, розрахунки за операціями в обліку не відображаються окремо, а є частиною операції купівлі/продажу. Курсові різниці коригують вартість товарів залежно від дати здійснення операцій та її суми. Процес обліку за цього підходу найкраще можна пояснити на прикладі.

Нехай українське підприємство здійснює продаж товарів німецькому підприємству на суму 100 000 євро. Поставка відбулася 1 березня, коли

валютний курс становив 16 грн/євро. Відомо, що на наступну дату складання балансу (31 березня) обмінний курс складав 15,8 грн/євро, а розрахунок за продукцію відбувся 30 квітня при курсі 16,1 грн/євро. При використанні методу однієї бізнес-події спрощена схема обліку операцій матиме вигляд (табл.2.3).

Таблиця 2.3

Схема обліку операцій в іноземній валюті при використанні
перспективи однієї операції

	<i>Облікова інформація</i>	<i>Дебет</i>	<i>Кредит</i>
1 березня			
1	Продаж		1 600 000
2	Дебіторська заборгованість	1 600 000	
31 березня			
3	Продаж	20 000	
4	Дебіторська заборгованість		20 000
30 квітня			
5	Продаж		30 000
6	Дебіторська заборгованість		1 580 000
7	Рахунки в банку	1 610 000	

Рядки 1 і 2 показують перший етап операції, що передбачає виникнення дебіторської заборгованості. До дня складання проміжного балансу обмінний курс гривні знизився, що зменшило гривневу вартість контракту. Як показано в рядках 3, 4 курсові втрати 20 000 грн. визнаються як зменшення вартості поставленої продукції. На дату здійснення розрахунків відбулася ревальвація гривні, а, отже, фірма одержала 1 610 000 грн. на рахунок. Різниця між цією сумою та нарахованою дебіторською заборгованістю на кінець періоду коригує вартість реалізованих товарів.

Щодо іншого підходу, операції в іноземній валюті розподілені на реальний та монетарний сегменти, тобто операції купівлі/продажу розмежовані в обліку з із розрахунками за ними. Так як фактично менеджмент приймає два рішення – щодо продажу товарів на зовнішньому ринку, а також

рішення щодо термінів кредитування дебіторів, то у звіті про фінансові результати їхні результати відображаються окремо. Іншими словами початкова сума продажів не коригується у фінансовому обліку, але виникають так звані курсові різниці, що визнаються як доходи або витрати від операцій з іноземною валютою. Порівняння цих двох підходів, свідчить, що вони однаково впливають на підрахунок нерозподіленого прибутку підприємства. Втім, другий метод простіший для впровадження та більш інформативний при аудиті фірми. Проте при застосуванні цього підходу розрізняють дві методики обліку. Перша полягає у включенні до звіту про фінансові результати доходів/витрат за цими операціями в періоді, коли вони були здійснені. Інша передбачає визнання відстрочених доходів/витрат за цими операціями в період, коли були здійснені фактичні розрахунки. Зазначені два випадки проілюстровано на прикладі (табл. 2.4 і 2.5).

Таблиця 2.4

Схема обліку операцій в іноземній валюті при використанні перспективи двох подій (перший метод)

	<i>Облікова інформація</i>	<i>Дебет</i>	<i>Кредит</i>
1 березня			
2	Дебіторська заборгованість	1 600 000	
31 березня			
3	Дебіторська заборгованість		20 000
4	Відстрочені курсові втрати	20 000	
30 квітня			
5	Дебіторська заборгованість		1 580 000
6	Відстрочені курсові втрати		20 000
7	Курсовий дохід		10 000
8	Грошові кошти	1 610 000	

Фактично перший метод обліку при використанні перспективи двох подій використовується сьогодні у сучасній практиці ведення бухгалтерського

обліку в Україні, оскільки він не суперечить принципу нарахування та відповідності доходів і витрат.

Таблиця 2.5

Схема обліку операцій в іноземній валюті при використанні перспективи двох подій (другий метод)

	<i>Облікова інформація</i>	<i>Дебет</i>	<i>Кредит</i>
1 Березня			
1	Продаж		1 600 000
2	Дебіторська заборгованість	1 600 000	
31 березня			
3	Дебіторська заборгованість		20 000
4	Відстрочені курсові втрати	20 000	
30 квітня			
5	Дебіторська заборгованість		1 580 000
6	Відстрочені курсові втрати		20 000
7	Курсовий дохід		10 000
8	Грошові кошти	1 610 000	

Варто зазначити, що на 30 квітня реальний курсовий дохід склав 30 000 грн., так як дебіторська заборгованість зросла в гривневому еквіваленті. Проте запис не здійснюється, натомість курсовий дохід компенсується за рахунок відстрочених курсових втрат. Таким чином, курсові втрати попереднього періоду перекриваються курсовими доходами наступного періоду і тільки чиста різниця відображається в обліку розрахунків.

Курсова різниця визнається тоді, коли монетарні статті фіксуються від операції в іноземній валюті, а зміна у валютному курсі відбувається в період між датою операції і датою розрахунку. Якщо розрахунки за операцією здійснюються протягом того самого облікового періоду, в якому операція відбулася, тоді вся курсова різниця визнається в цьому періоді. Проте, коли розрахунок за операцією здійснюється в наступному обліковому періоді,

курсова різниця, визнана в кожному періоді до дати розрахунку, визначається на основі зміни у валютних курсах протягом кожного періоду.

Дискусійним в науковій спільноті є питання обліку витрат за імпортною діяльністю та підрахунку собівартості імпортних товарів. Проманенко О. зазначає, що первісна вартість імпортних товарів є собівартістю, яка складається з таких фактичних витрат:

- сум, що сплачуються згідно з договором постачальнику (продавцю), за вирахуванням непрямих податків;
- суми ввізного мита;
- суми непрямих податків у зв'язку з придбанням запасів, які не відшкодовуються підприємству;
- транспортно-заготівельних витрат;
- інших витрат. Варто суму витрат, що визначають первісну вартість імпортних товарів доповнити операційними курсовими втратами, які можуть мати місце за умови купівлі товарів за іноземну валюту.

У практиці зовнішньоторговельних операцій підприємства використовують правила ІНКОТЕРМС для роз'яснення термінів міжнародної торгівлі. Відповідно до цих правил собівартість імпортової продукції буде визначатися також моментом передачі ризиків на товари та обов'язками сторін щодо оплати транспортування і т.д. Відповідно, на рис. 2.11. наведено приклад розрахунку собівартості товарів по терміну DAT (Постачання на терміналі).

Рис. 2.11. Елементи собівартості імпортних товарів (авторська розробка)

Операції в іноземній валюті підприємства відображають у своїй

фінансовій звітності, яка відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» подається у національній грошовій одиниці – гривні. Для підприємств, які орієнтовані на зовнішні ринки, особливо важливим є правильне відображення валютних операцій для аналітичного забезпечення діяльності компанії. Суб'єкти господарювання, що виробляють продукцію на експорт, закладають у сумі валютної виручки витрати в гривнях, понесені для її виготовлення на території України. Тому вибір оптимального способу розрахунку валютного курсу, методики обліку та відображення у фінансовій звітності операцій в іноземній валюті є одними з ключових для керівництва та бухгалтерської служби підприємства.

У період переходу вітчизняних підприємств на міжнародні стандарти важливим питанням залишається узгодження зарубіжних та вітчизняних підходів до відображення валютних операцій у фінансовій звітності [88; 193]. Щодо міжнародних норм, то загальні вимоги щодо подання фінансових звітів, керівництво з їхньої структури та мінімальні вимоги стосовно змісту встановлюються у МСБО 1 «Подання фінансової звітності» [115]. МСБО 1 потребує розкриття певної інформації безпосередньо в Балансі (Звіті про фінансовий стан), Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід), Звіті про власний капітал, а також у примітках до фінансової звітності. Ці питання у вітчизняному законодавстві регулюються такими НП(С)БО: «Загальні вимоги до фінансової звітності», «Консолідована фінансова звітність».

Управлінський облік експортних операцій на аналізованих підприємствах передбачає складання додаткових аналітичних відомостей. На ТОВ «Нестле Україна» запропоновано вести щоденний звіт про імпортні операції із зазначенням постачальників, валюти контракту та валюти платежу, а також валютного ефекту як різниці між гривневою оцінкою валют між датою підписання договору та датою відвантаження. Запропонований документ внутрішнього використання подано у додатку Ж.2.

2.3. Організація та методика обліку іноземної валюти

Через альтернативність способів обліку розрахунків в іноземній валюті підприємству варто визначати обрану методику в обліковій політиці підприємства. Михасик О.Д. вважає, що в обліковій політиці має висвітлюватися не лише порядок розкриття інформації щодо відображення оцінки зобов'язань, які будуть погашатися за допомогою розрахунків в іноземній валюті, а й порядок визначення первісної оцінки активів, розрахунок за які проводиться у іноземній валюті [113, с. 137].

Згідно із Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання і подання фінансової звітності [70]. Кожне підприємство самостійно обирає певні методи та процедури оцінки та відображення операцій у фінансовій та управлінській звітності відповідно до профілю виробництва, орієнтованості на внутрішній чи зовнішній ринки, організаційної структури виробництва, які включають в наказ про облікову політику згідно з вимогами чинного законодавства.

Нормативно-правовими актами незакріплено порядок формування облікової політики підприємств. Тому підприємство визначає облікову політику підприємств наказом. Для подальшого аналізу окремих ділянок облікової політики назвемо етапи її розробки:

I етап. Визначення організаційно-правових та виробничих особливостей діяльності підприємства для вироблення структури облікової політики.

II етап. Вибір методів оцінки, визнання операцій та методики їх відображення у фінансовій звітності.

III етап. Висвітлення облікової політики у формі внутрішнього наказу або розпорядження на підприємстві.

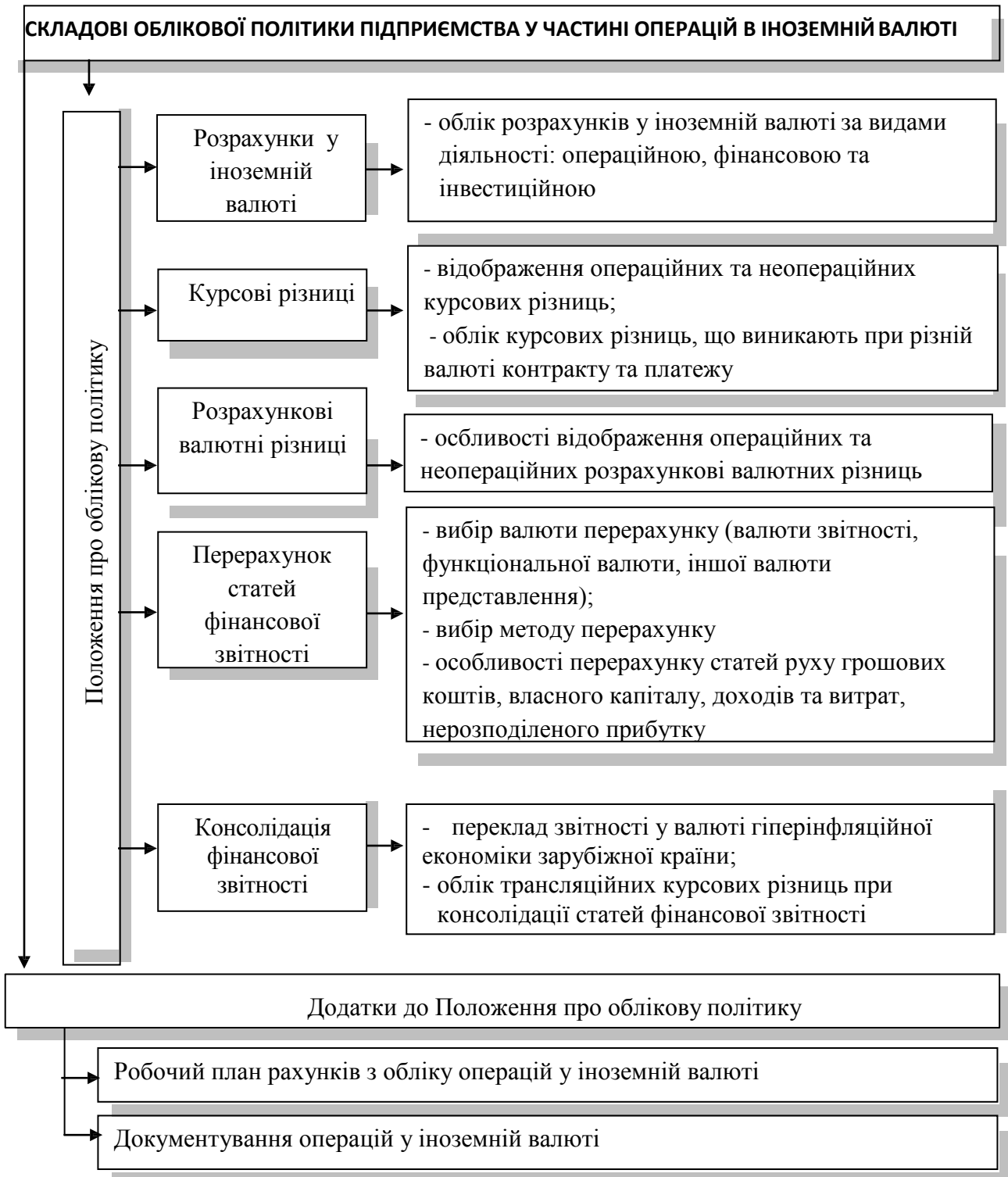
Щодо операцій в іноземній валюті, то існують різні погляди на способи включення методики їх відображення в облікову політику. Демчук Т.П. вказує на необхідність внесення до структури облікової політики питання

«Операції в іноземній валюті» з деталізацією обраної методики згідно з вимогами П(С)БО 21 [57]. На думку Михасика О.Д., необхідно виділити окремий пункт у обліковій політиці – «Розрахунки в іноземній валюті» із відповідними складовими: методологія здійснення розрахунків в іноземній валюті, методика здійснення розрахунків в іноземній валюті, організація здійснення розрахунків в іноземній валюті, техніка здійснення розрахунків в іноземній валюті [113, с. 137].

Ця деталізація в обліковій політиці є виправданою в разі, якщо не менше половини розрахунків підприємство проводить в іноземній валюті. Варто також зазначити, що у вітчизняному законодавстві з питань ведення бухгалтерського обліку також відсутні чіткі рекомендації щодо регламентації відображення зовнішньоекономічних операцій, валюта контракту за якими відрізняється від валюти платежу. Тому, на нашу думку, в нормативно-правових актах необхідно чітко регламентувати правила перерахунку валюти платежу у валюту контракту та різниць, що виникають при цьому. На сьогодні підприємства, що здійснюють операції на наведених умовах, повинні обрати власну методику організації обліку в зазначених випадках та включити це як елемент облікової політики.

Оптимальним при цьому є запровадження до наказу про облікову політику пункту «Здійснення операцій в іноземній валюті». Основними завданнями облікової політики в частині операцій в іноземній валюті, є:

- роз'яснення методики обліку операцій в іноземній валюті за видами діяльності;
- організація обліку курсових та розрахункових різниць за операційною, фінансовою та інвестиційною діяльністю, а також за вкладеннями до власного капіталу в іноземній валюті;
- уточнення вибору функціональної валюти та алгоритм методу перерахунку статей у валюту представлення;
- складання консолідованої фінансової звітності у валюті представлення.

Рис. 2.12. Пропонована структура облікової політики з відображення операцій у іноземній валюті (авторська розробка)

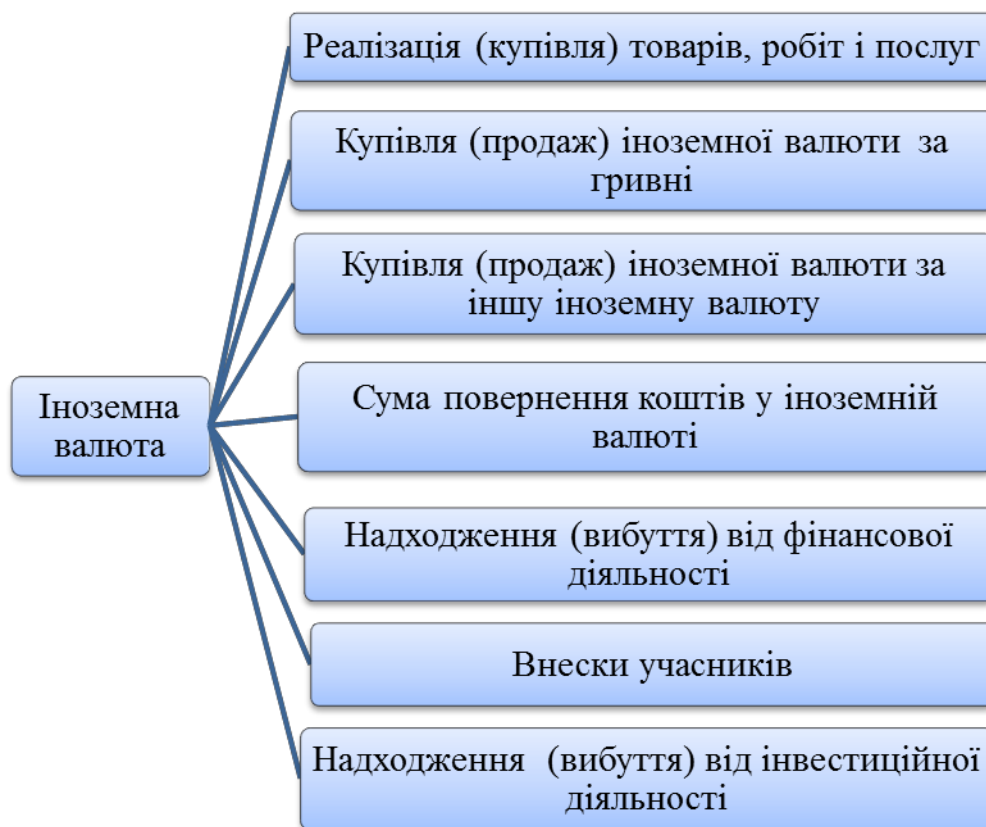
Відповідно до визначених завдань на рис. 2.12 наведено перелік об'єктів та пропоновану схему облікової політики в частині операцій у іноземній валюті.

Керівництво самостійно обирає структуру наказу про облікову політику, проте повнота роз'яснень дозволить зрозуміти показники фінансової звітності зовнішнім та внутрішнім користувачам. Проект розробленого Положення про облікову політику підприємства в частині обліку операцій у іноземній валюті подано у Додатку Л.

Облік іноземної валюти та інших валютних цінностей є важливим як для розрахунку показників ліквідності та стійкості підприємства, так і для щоденної операційної діяльності фірми. Організацію обліку іноземної валюти варто проаналізувати з точки зору джерел надходження та вибуття.

Для визначення джерел надходження іноземної валюти звернемося до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств». Незважаючи на те, що зазначений Закон на сьогодні є не дійсний, перелік надходжень іноземної валюти залишається доречним, проте неповним. Проаналізувавши господарську діяльність на ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар», робимо висновки, що до джерел іноземної валюти варто віднести також суми повернення коштів (помилково перерахованих або надмірно сплачених), а також зарахування процентів, нарахованих за залишком коштів на рахунках, та інші надходження за фінансовими інструментами. Водночас у процесі діяльності підприємство витрачає іноземну валюту в процесі операційної та неопераційної діяльності. Класифікацію джерел надходжень іноземної валюти на підприємство та напрямів її вибуття наведено на рис. 2.13.

Щодо першого джерела – реалізація товарів, робіт і послуг, то такі операції переважно є експортними, так як торгівля в іноземній валюті на території України дозволена за наявності індивідуальної ліцензії. Організація обліку надходження іноземної валюти за експортною діяльністю проаналізовано в пункті 2.1 дисертаційної роботи. Вибуття іноземної валюти здійснюється в основному за імпорнтними операціями, що було висвітлено у пункті 2.2.

Рис. 2.13. Джерела надходження та вибуття іноземної валюти на підприємство (складено автором на основі опрацювання [156; 96; 75; 50])

Така структура узагальнює обрані керівником та головним бухгалтером способи обліку операцій в іноземній валюті у всіх аспектах, включаючи існування закордонних дочірніх підприємств, методику здійснення розрахунків в іноземній валюті, оцінки та визнання операцій в іноземній валюті за немонетарними статтями відповідно до вимог нормативно-правової бази.

Таким чином, зважаючи на багатоваріантність обліку операцій в іноземній валюті, вважаємо необхідним є пояснення обраних методик у наказі про облікову політику харчового підприємства, що впливатиме на відображення фінансового результату підприємства.

Друге джерело – купівля іноземної валюти - здійснюється з метою забезпечення імпорتنих операцій, а також для реалізації фінансової та інвестиційної діяльності. Продаж іноземної валюти опосередковує експорт та неопераційну діяльність. Купівля (продаж) іноземної валюти за гривні

супроводжується відображенням доходів чи втрат, що виникають при порівнянні балансової вартості купленої валюти із комерційним курсом. Аналіз роботи бухгалтерської служби ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар» та проведення консультації щодо їхньої діяльності, дозволили виявити проблеми в обліку розрахункових (комерційних) курсових різниць. Фінансовий облік іноземної валюти, що знаходиться на валютних рахунках підприємств здійснюється на основі оцінки балансової вартості валюти. У грудні 2011 р. відбулися зміни в П(С)БО 15 «Доходи» та П(С)БО 16 «Витрати», за якими визначено, що балансова вартість валюти - вартість іноземної валюти, визначена за валютним курсом грошової одиниці України до іноземної валюти на дату здійснення господарської операції або на дату складання балансу [132]. Таким чином вітчизняний бухгалтерський облік намагалися гармонізувати з податковим законодавством (у 2011 р. набрав чинності Податковий кодекс України, далі – ПК України) та зблизити з МСФЗ. До прийняття ПК України у податковому обліку вартість одержаної іноземної валюти за попередньо відвантажену продукцію оцінювалася за курсом НБУ на дату відвантаження продукції. Ця вартість вважалася балансовою вартістю такої іноземної валюти. Курсові різниці в податковому обліку не відображались.

Проте відмінності все ще залишалися і з введенням ПК України, так як у Кодексі під терміном "балансова вартість іноземної валюти" мали на увазі вартість іноземної валюти, визначена за офіційним курсом національної валюти до іноземної валюти, на дату звітного балансу [130]. До того ж ПК України використовував окремо поняття "вартість іноземної валюти на дату здійснення операції" як вартість іноземної валюти, визначена за офіційним курсом національної валюти до іноземної валюти, на дату здійснення операції (пп. 153.1.4 п. 153.1 ст. 153 ПК України) [130]. Отже, з цих неточностей витікала подальша дегармонізація податкового та бухгалтерського обліку. Тому у 2012 р. прийнято поправки до ПК України. Водночас різниця між міжбанківським обмінним курсом та курсом НБУ на

момент придбання до введення згаданих змін до П(С)БО 15 «Доходи» та 16 «Витрати» відображалась на субрахунках 719 «Інші доходи від операційної діяльності» та 949 «Інші витрати операційної діяльності». Проте відповідно до поправок ця різниця відображається тепер на субрахунках 711 та 942.

Інструкцією № 291 передбачено, що:

– додатна різниця між ціною купівлі-продажу іноземної валюти і її балансовою вартістю узагальнюється на субрахунку 711 «Дохід від купівлі-продажу іноземної валюти»,

– від'ємна різниця між ціною купівлі-продажу іноземної валюти і її балансовою вартістю узагальнюється на субрахунку 942 «Витрати на купівлю-продаж іноземної валюти» [77].

Вважаємо слушним зауваження Смірної І. В. та Смірної Н. В. [158, с. 180], що «приведені правила справедливі лише відносно продажу іноземної валюти, оскільки при здійсненні саме цієї операції позитивна різниця між ціною продажу такої валюти і її балансовою вартістю представлятиме дохід (з відображенням за кредитом субрахунку 711 «Дохід від купівлі-продажу іноземної валюти»), а негативна, відповідно, – витрати (з віднесенням в дебет субрахунку 942 «Витрати на купівлю-продаж іноземної валюти»). У разі ж придбання іноземної валюти - навпаки» [158, с. 180]. Тому тлумачення у Інструкції № 291 необхідно уточнити. Крім того, дещо некоректною є назва субрахунку 942 «Витрати на ...». На рахунку 942 обліковуються «Втрати від операційної курсової різниці», це й же підхід логічно зберігати і у назві субрахунків 942 та 711. Тому пояснення до субрахунків 711 та 942 слід доповнити та викласти у такому вигляді:

«на субрахунку 711 «Операційний дохід від купівлі-продажу іноземної валюти» узагальнюється інформація про доходи від купівлі-продажу іноземної валюти, зокрема додатна (від'ємна) різниця між ціною продажу (купівлі) іноземної валюти та її балансовою вартістю»;

«на субрахунку 942 «Операційні витрати на купівлю-продаж іноземної валюти» узагальнюється інформація про витрати від купівлі-продажу

іноземної валюти, зокрема від'ємна (додатна) різниця між ціною продажу (купівлі) іноземної валюти та її балансовою вартістю».

Неоднозначність обліку розрахункових різниць ускладнюється ще й поправками до П(С)БО 16 «Витрати» у 2011 р., згідно з котрими «До адміністративних витрат відносяться такі загальногосподарські витрати: ... плата за розрахунково-касове обслуговування та інші послуги банків, а також витрати, пов'язані з купівлею-продажем валюти» [139]. Отже, з цього визначення адміністративних витрат витікає, що і субрахунок «Витрати на купівлю-продаж іноземної валюти» варто включати до рахунку 92 "Адміністративні витрати", на котрому відповідно до Інструкції №291 ведеться облік витрат на утримання адміністративно-управлінського персоналу. Проте на цьому рахунку відображаються тільки комісійні, які банк знімає за операції купівлі-продажу. Доречним було б слова «а також витрати, пов'язані з купівлею-продажем валюти» вилучити із П(С)БО 16 «Витрати» в частині коментаря до адміністративних витрат. З метою отримання загальної суми витрат, пов'язаних із реалізацією іноземної валюти, пропонуємо і вартість комісійних, яку банк утримує із підприємств за проведення такого роду операцій відображати на субрахунку 942, назвавши його «Операційні витрати на купівлю-продажу іноземної валюти».

Гривневий еквівалент валютних коштів, які продаються на міжбанківському валютному ринку, не завжди відповідає фактичній кількості, яка зараховується на рахунок підприємства [27], так як міжбанківський та офіційний курс НБУ може відрізнятись. Різниця, таким чином утворені, називаються розрахунковими та обліковуються на окремих рахунках 711 та 942, про що вже згадувалося. Проте, тут виникає підміна понять. На рахунку 71 «Інший операційний дохід» ведеться узагальнення інформації про інші доходи від операційної діяльності підприємства у звітному періоді, крім доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) [77]. Таким чином, всі елементи доходів, що обліковують на цьому синтетичному рахунку є результатом виключно операційної діяльності підприємства. На субрахунку

711 «Дохід від купівлі-продажу іноземної валюти» узагальнюється інформація про доходи від купівлі-продажу іноземної валюти, зокрема додатна різниця між ціною купівлі-продажу іноземної валюти та її балансовою вартістю. Проблематично продаж іноземної валюти для підприємства вважати операційною діяльністю, якщо купівля валюти має на меті забезпечення інвестиційних вкладень у закордонні одиниці або при покупці іноземної валюти для погашення позик чи виплати дивідендів. Фактично дохід чи витрати від купівлі-продажу іноземної валюти за своєю природою не належать до основної операційної діяльності підприємства, а є специфікою роботи банківських установ (рис. 2.14).

Рис. 2.14. Порівняння запропонованої методики обліку розрахункових різниць з існуючою методикою та вимогам П(С)БО 16 «Витрати» (авторська розробка)

Відповідно до змін до П(С)БО 16 «Витрати» витрати на купівлю-продаж валюти відносяться до адміністративних витрат. Таким чином, науково-практичною проблемою стає правильність обліку розрахункових різниць, що не суперечить підходу до формування Плану рахунків бухгалтерського обліку. Вважаємо, що наведені аргументи дозволяють запропонувати внести рахунки "Неопераційний (Неопераційні) дохід (витрати) від купівлі-продажу іноземної валюти" у склад рахунку 74 «Інші доходи», а витрати - у склад рахунка 97 «Інші витрати» та ввести субрахунки 747 «Неопераційні доходи від купівлі-продажу іноземної валюти», 977 «Неопераційні витрати від купівлі-продажу іноземної валюти» (див. рис. 2.14).

Порядок обліку курсових та розрахункових різниць зображено на рис. 2.15 із вказанням субрахунків другого та третього порядку для потреб внутрішньої звітності. Опис операцій:

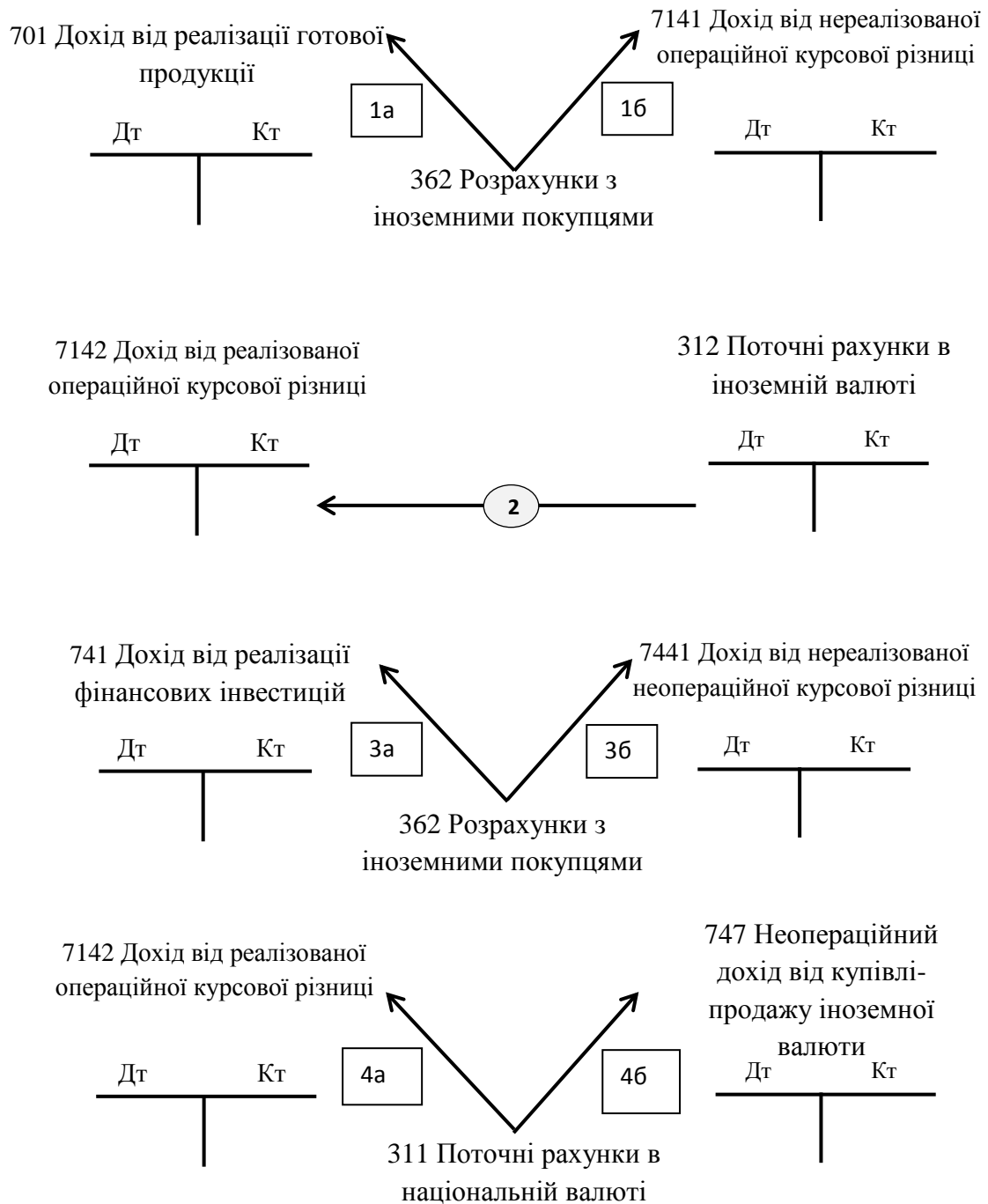
1. Відображення доходу від реалізації готової продукції (1а) та відображення операційних курсових різниць на дату балансу (1б).

2. Визнання операційних курсових та розрахункових різниць на дату здійснення розрахунків.

3. Відображення доходу від реалізації фінансових інвестицій (3а) та відображення неопераційних курсових різниць на дату балансу (3б).

4. Визнання неопераційних курсових (4а) та розрахункових різниць на дату здійснення розрахунків (4б).

Купівля (продаж) однієї валюти за рахунок іншої зазвичай оцінюється як процес, аналогічний купівлі (продажу) валюти за гривні [156], проте у цьому випадку ускладнюється процес обліку курсових різниць. Конверсійні операції здійснюються за крос-курсом, що визначається як співвідношення офіційного курсу НБУ однієї іноземної валюти до курсу іншої на поточну дату. Проте визначення курсових різниць у цьому випадку є дискусійним. У бухгалтерському підході існує дві точки зору.

Рис. 2.15. Порядок обліку курсових та розрахункових валютних різниць
(авторська розробка)

По-перше, курсові різниці між балансовою вартістю іноземної валюти та вартістю придбаної валюти на дату операції можуть визнаватися як доходи/втрати від купівлі іноземної валюти. При цьому обмінні операції відображаються як обмін іноземної валюти на гривні і купівлю за гривні іншої іноземної валюти. Інший підхід припускає відображення конверсійних

операцій як бартерних, тобто як обмін активів, що мають однакову справедливу вартість. Проте обидві методики передбачають отримання рівних сум розрахункових різниць, які обліковуватимуться на субрахунках 711 та 942.

Суми коштів в іноземній валюті, повернених, внаслідок переплати, повернення авансу і т.д. відображаються як надходження іноземної валюти із відображенням курсових доходів чи втрат. При цьому сума дебіторської заборгованості або збільшується на суму переплати або стає грошовою при розірванні торговельного контракту. Курсові різниці у такому випадку є монетарними та відображаються на дату визнання такої дебіторської заборгованості або розірвання контракту поставки товарів, послуг та на дату зарахування коштів на рахунок підприємства.

Заслужують на увагу особливості формування статутного капіталу із вкладеннями у іноземній валюті. Досить часто для погашення статутних зобов'язань перед підприємствами закордонні партнери використовують іноземну валюту, тому на момент реєстрації підприємства ці кошти перераховуються за обмінним курсом гривні, встановленим НБУ. Проте дата підписання установчих документів може передувати даті реєстрації підприємства. Таким чином, постає питання, яку дату обирати для визначення курсових різниць. Вважаємо, у такому випадку перерахунок операцій має відбуватися на дату підписання установчих документів, адже саме з цього моменту виникають зобов'язання, тим більше, що саме вони є тим первісним документом, на основі котрого внески визнаватимуться в обліку. Для уникнення розбіжностей з цього питання воно має бути відрегульоване на законодавчому рівні. Також зазначимо, що відповідно до Листа МВФ України курсові різниці, які виникають внаслідок перерахунку зобов'язань при формуванні статутного капіталу, не можуть бути визнані доходом, адже доходи — це збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (крім зростання капіталу за рахунок внесків власників) [104]. Тому суми відповідних курсових різниць відображаються в складі додаткового капіталу.

Щодо надходження (вибуття) іноземної валюти від фінансової діяльності, то такими джерелами (напрямами) можуть бути нараховані відсотки за депозитними рахунками, короткостроковими кредитами, облігаціями та іншими фінансовими інструментами, деномінованими в іноземній валюті, або якщо виплата платежів здійснюється в іноземній валюті за умовами договору, а також сума кредитів у іноземній валюті та вартість боргових цінних паперів випущених (придбаних), надходження (вибуття) іноземної валюти за іншими фінансовими операціями шляхом зарахування грошей на поточний рахунок підприємства.

Довгострокові кредити в іноземній валюті обліковуються на субрахунку 502 «Довгострокові кредити банків в іноземній валюті», а суму довгострокової заборгованості відповідно на субрахунку 602 «Короткострокові кредити банків в іноземній валюті». Також джерелом іноземної валюти є міжнародні облігації, які поділяються на іноземні та єврооблігації (євробонди). Іноземні облігації – це цінні папери, які випущені й розміщені емітентом у будь-якій іноземній країні у валюті розміщення позики. Основною різницею між єврооблігаціями та іноземними борговими цінними паперами є методи і географія розміщення: іноземні облігації котируються на ринку однієї країни, коли ж європозики пропонуються на фінансових ринках кількох країн. Крім того, єврооблігації мають, здебільшого, позабіржовий характер обігу.

Об'єктами обліку облігацій, деномінованих у іноземній валюті є зобов'язання за борговими відносинами за коротко- чи довготерміновими облігаціями, у які трансформуються зобов'язання за виплатою відсотків, витрати на розміщення цінних паперів, доходи (витрати) при амортизації дисконту (премії), результати відображення міжнародних операцій у валюті балансу, що призводять до виникнення курсових різниць.

За словами Л.М. Кіндрацької значне інформаційне навантаження, особливо в процесі формування оперативної і статистичної звітності, несе система аналітичного обліку через загальні і спеціальні параметри [81]. З

огляду на це до рахунку 521 необхідно ввести аналітичні рахунки з обліку боргових цінних паперів у національній валюті (5211) та в іноземній валюті (5212) з деталізацією щодо видів облігацій (іноземні облігації та євробонди) на основі вищенаведених відмінностей. Деталізація у бухгалтерській звітності обсягів операцій з облігаціями необхідна для внутрішнього використання з метою належного управління портфелем цінних паперів та визначення обсягів попиту на облігації корпорацій на зовнішніх ринках.

Субрахунок 612 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в іноземній валюті» призначений для обліку різних видів інструментів боргового характеру [77]. Тому до нього слід відкривати аналітичні рахунки, що відображатимуть інформацію про окремі методи залучення ресурсів (6121 – кредити, 6122 – міжнародні облігації) із деталізацією щодо видів таких цінних паперів відповідно до умов випуску, обслуговування, емітентів, валют.

Рахунки обліку коштів, поточні та довгострокові зобов'язання належать до монетарних статей, тому визначення курсових різниць за цими статтями в іноземній валюті проводиться на дату здійснення розрахунків та на дату балансу відповідно до П(С)БО 21. З огляду на це вважаємо правильним відображення курсових різниць у складі доходів (витрат) від неопераційних курсових різниць на таких етапах обслуговування боргу в іноземній валюті:

- 1) при погашенні заборгованостей за нарахованими відсотками за користування коштами;
- 2) при сплаті облігаційних зобов'язань;
- 3) при відображенні різниці між курсом на момент купівлі (продажу) боргового інструменту та дати його погашення.

Напрямом удосконалення процесу відображення курсових різниць є аналітичний облік таких операцій. Пропонуємо відкрити додаткові рахунки 7441 «Дохід від неопераційних курсових різниць за борговими цінними паперами»/ 9471 «Витрати від неопераційних курсових різниць за борговими

цінними паперами» із деталізацією за видами фінансових інструментів, емітентом (власний випуск чи курсові різниці виникли внаслідок фінансових інвестицій), кожною валютою, в якій деноміновано цінний папір (єврооблігації відзначаються мультивалютністю розміщення).

За словами Ратушної О.П. в плані рахунків немає чіткого розмежування рахунків від здійснення фінансової та інвестиційної видів діяльності, так як до складу доходів від інвестиційної діяльності належать доходи від реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів, майнових комплексів; дивіденди; неопераційні курсові різниці; безоплатно одержані необоротні активи; інші доходи від звичайної діяльності [150, с. 82].

Як зазначає Грачова Р. [50], на зборах власники підприємства можуть прийняти рішення щодо перерахунку гривневої маси в інвалюту за офіційним курсом НБУ на дату виплати дивідендів [50]. Тоді ризики зміни офіційного валютного курсу від дати нарахування дивідендів до їх виплати або витрати, пов'язані з придбанням інвалюти, а також ризики зміни валютного курсу на МВР за той самий період нестимуть іноземні інвестори, а дата переведення гривневої заборгованості в інвалютну залежатиме від прийнятих умов виплати дивідендів [172; 100].

Зазначимо, що інформація про стан та рух іноземної валюти подається як у фінансовій та управлінській звітності, так і статистичній та митній. Особливими видами доходів і витрат, що виникають при перерахунку монетарних статей (крім тих, які виникають від вкладень в господарські одиниці за межами України) та відображаються у Звіті про фінансові результати є курсові різниці. Згідно з МСБО 21 курсова різниця - це різниця, яка є наслідком переведення визначеної кількості одиниць однієї валюти в іншу валюту (гривні) за різними валютними курсами [114].

За правилами П(С)БО курсові різниці прийнято представляти розгорнуто. Проте у звітності, складеній згідно з МСФЗ, курсові різниці представляються у згорнутому вигляді. Водночас параграфом 35 МСБО 1 передбачено, що у разі суттєвості таких статей вони повинні бути представлені в звітності розгорнуто

[115]. Суттєвість курсових різниць визначає безпосередньо підприємство [115].

У Звіті про фінансові результати операційні курсові різниці зазначаються в рядках 2170 «Інші операційні витрати» або 2120 «Інші операційні доходи». Неопераційні курсові різниці відображаються в рядках 2270 «Інші витрати» та 2240 «Інші доходи». При аналізі законодавства Російської Федерації виявлено, що російські підприємства у фінансовій звітності додатково вказують офіційний курс рубля, встановлений Центральним Банком РФ на звітну дату. Доцільним було б до фінансової звітності вітчизняних компаній також включати інформацію про обмінний курс гривні, встановлений НБУ на звітну дату, а також методику перерахунку валютних доходів та витрат з аналітичною та контрольною метою.

Помітною є різниця у необхідній інформації у Примітках до фінансової звітності за МСБО 21, що зумовлено використанням функціональної валюти як валюти представлення. Зокрема, необхідно розкривати інформацію про функціональну валюту та про причину застосування іншої валюти подання, коли валюта подання відрізняється від функціональної валюти; та інформацію про зміну функціональної валюти підприємства або його суттєвої закордонної господарської одиниці, якщо таке сталось у звітному періоді [104; 94; 197].

Щодо управлінського обліку, то звітність про рух валютних цінностей є важливим елементом прийняття рішень. На ПрАТ Моршинський завод мінеральних вод «Оскар» та ТОВ «Тернопільський молокозавод» запропоновано та імплементовано в практичну діяльність «Довідку про рух курсових різниць» (додаток М) на основі розробленої класифікації курсових різниць для деталізації у валюті звітності та іноземних валютах валютної позиції підприємства, курсових доходів/витрат за операціями, що несе інформативне навантаження для потреб менеджменту.

Декларація про валютні цінності, доходи та майно, що належать резиденту України і знаходяться за її межами, є формою звітності (далі – Декларація) та одним з обов'язкових документів, що надаються митним органам при здійсненні експортної-імпоротної діяльності, а також, якщо

порушено встановлені законодавством в сфері ЗЕД терміни розрахунків. Декларація як форма статистичної та митної звітності є основою контролю наявності та руху валютних цінностей за кордоном, а також іншого майна за межами України і вчасних розрахунків за зовнішньоекономічними операціями.

Проте у Декларації частково відсутня інформація про обсяги діяльності підприємства за кордоном. Фактично товари, придбані та відвантажені на іноземні склади підприємства, знаходяться у його власності, проте статистична звітність про такі операції не подається, що впливає на рівень контролю з боку фінансових органів. Крім того, незрозумілим є дата складання Декларації, адже у прикладі вказано «Декларація на 01. . р.», проте валютний курс закриття, що береться для перерахунку статей в іноземній валюті дорівнює обмінному курсу за останній день кварталу, за який подається Декларація. Доречніше тоді зазначати останній день кварталу, коли була зібрана інформація (Декларація на 31 березня, 30 червня, 30 вересня, 31 грудня). До того ж валютні цінності на рахунках за кордоном, які є частиною боргових зобов'язань, варто вказувати окремо як для статистичної, так і для контролюючої мети. Для цього найпростіше включити пункт 1.1. «У т.ч. кредитні кошти» до пункту 1 «На рахунках, відкритих в іноземних банках», проте можна цю ж інформацію відобразити у секції V. Інформаційні відомості. Запропоновані зміни до Декларації виділені у додатку Н жирними прописними літерами.

Надані пропозиції спрямовані на оптимізацію обліку руху іноземної валюти та є необхідними для законодавчого врегулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

2.4. Методика перекладу фінансової звітності у валюту представлення

Розвиток світового господарства, структурні зміни на міжнародних ринках товарів і послуг, капіталу, інноваційних виробничих технологій, темпи науково-технічного прогресу сприяють інтернаціоналізації діяльності підприємств та відкривають нові можливості збуту продукції, пошуку джерел фінансування, глобальної наукової співпраці тощо. Міжнародне

співробітництво підприємств зумовило еволюцію валютних відносин, що опосередковують реалізацію зовнішньоекономічних зв'язків. Проте методика відображення операцій в іноземній валюті у фінансовій звітності суб'єктів господарювання чинить вплив на їхні фінансові результати, коригуючи обсяги прибутку та власного капіталу. Тому в умовах значної волатильності кон'юнктури світових та внутрішнього валютних ринків вибір оптимального методу обліку цих трансакцій стає особливо актуальним. Крім того, актуальним стає питання відображення фінансової звітності не тільки у валюті звітності, а паралельно й у функціональній валюті відповідно до міжнародних стандартів або іншій валюті представлення для інвесторів та інших зовнішніх користувачів.

Питання, пов'язані з обліком трансакцій в іноземній валюті, порушуються у західній науковій літературі ще з ХІХ ст. Вітчизняні науковці звернули увагу на проблеми відображення валютних операцій у зовнішній фінансовій звітності з 90-х років ХХ ст., що було продиктоване передусім негативними тенденціями в українській економіці, які підірвали довіру до національної грошової одиниці, спричинили зростання доларизації господарства [88; 89]. Тому з розвитком міжнародних ринків та удосконаленням ведення бухгалтерського обліку з'явилися різні підходи до відображення операцій у іноземній валюті для оптимального висвітлення інформації про зовнішню діяльність підприємства та курсові різниці, що є одним з її наслідків.

У процесі дослідження публікацій на обрану тему проаналізовано праці економістів США Дуанпля О. та Овінгса Г. [242] – прихильників мультивалютного ведення обліку. Розвиток підходів до відображення операцій в іноземній валюті у звітності підприємств в історичній ретроспективі висвітлено в працях науковців Ротернберга В. [248], Гренджера К. [208]. Проблеми гармонізації різних методик перерахунку валютних операцій розглядаються канадійцем Дюксом Р. [211], вітчизняними дослідниками Чиркою Д.М. [187], Тимчиною Л.І., Сибірьовою А.Ю. [163] та іншими.

Аналіз закордонного та вітчизняного досвіду складання фінансової звітності дозволив виокремити дві основні альтернативні методики представлення операцій у іноземній валюті – перерахунок операцій у валюту представлення та мультивалютний підхід до обліку (рис.2.17).

Рис. 2.17. Альтернативні методики відображення операцій в іноземній валюті у фінансовій звітності підприємств (авторська розробка)

Метод перерахунку у єдину валюту. Перерахунок (переклад) операцій в іноземній валюті – процес представлення активів та пасивів, деномінованих та оцінених в іноземній валюті у валюту звітності. Перерахунок валютних операцій у іноземній валюті згідно з міжнародними стандартами фінансової звітності здійснюється у функціональну валюту.

Інструмент, що використовується для перерахунку операцій в іноземній валюті – це валютний курс, який в міжнародній практиці розглядається як коефіцієнт обміну двох валют (додаток Р). Якби валютний курс був завжди сталим, то процес трансляції зводився б до простої математичної дії без супутніх процедур. Проте курс валют постійно коливається, а це піднімає в обліку проблеми, пов'язані з особливостями застосування того чи іншого курсу (ринкового чи офіційно встановленого; курсу-спот, "закриття" чи середнього тощо) для оцінки операції та проблеми з відображенням на рахунках та у звітності результатів коливань цього курсу (курсових різниць) [201, с. 142].

Питання доцільності застосування міжнародних стандартів в національній системі бухгалтерського обліку піднімалося неодноразово. Проте в сучасних умовах, з метою підвищення прозорості фінансової звітності вітчизняних суб'єктів господарювання, забезпечення її зіставлення зі звітами іноземних компаній, сприяння залученню іноземних інвестицій, застосування міжнародних стандартів для ведення обліку і складання фінансової звітності є вкрай необхідним в першу чергу для тих підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність.

Для регулювання обліку валютних операцій у міжнародному законодавстві передбачений МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів». Історія створення МСБО 21 бере свій початок ще в 1977 році [246, с. 514; 208].

У вітчизняному законодавстві облік операцій в іноземній валюті регулюється нормами П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів». Незважаючи на те, що названий стандарт був розроблений за міжнародними зразками, все-таки між П(С)БО 21 та МСБО 21 залишаються відмінності у підходах, які є актуальними для досліджень з огляду на зміни у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», що передбачають перехід на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку публічних акціонерних товариств, банків, страховиків, а також підприємств, які провадять свою діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Порівняльна характеристика основних дефініцій міжнародних та національних стандартів обліку операцій в іноземній валюті

Терміни, що порівнюються	МСБО 21	П(С)БО 21
Валютний курс	коефіцієнт обміну двох валют.	установлений Національним банком України курс грошової одиниці України до грошової одиниці іншої країни
Функціональна валюта	стандарт не включає це поняття, натомість використовується «валюта представлення» - валюта основного економічного середовища, у якому суб'єкт господарювання здійснює свою діяльність	-
Валюта звітності	валюта, у якій подається фінансова звітність	грошова одиниця України
Іноземна валюта	валюта, інша, ніж функціональна валюта суб'єкта господарювання	валюта інша, ніж валюта звітності
Курс при закритті	курс у разі негайної купівлі-продажу валюти на кінець звітного періоду	-

Відповідно до МСБО 21 підприємство має право використовувати функціональну валюту для спрощення процесу обліку та аналізу міжнародних операцій. Разом з тим стандарт не використовує терміну «валюта звітності», замінюючи його визначенням «валюта представлення». Ведення фінансової звітності у функціональній та валюті представлення змінює підхід до перерахунку валютних операцій.

Таким чином, процес перерахунку (трансляції) операцій в іноземній валюті за міжнародною практикою перетворюється у:

- трансляцію валютних операцій – переведення операцій, що виражені в іноземній валюті у функціональну валюту суб'єкта господарювання;
- трансляцію валютної звітності – переведення у функціональну валюту або у валюту подання статей фінансової звітності на дату балансу.

Згідно з МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів» підприємство обирає функціональну валюту відповідно до умов основного економічного середовища, у якому суб'єкт господарювання здійснює свою діяльність, тобто середовища, у якому він в основному генерує і витрачає грошові кошти [114]. Отже, визначаючи свою функціональну валюту, суб'єкт господарювання розглядає такі чинники:

а) валюту:

і) яка впливає в основному на ціни продажу товарів і послуг (часто це валюта, у якій визначаються ціни продажу його товарів і послуг та здійснюються розрахунки),

ii) країни, у якій ціни продажу його товарів і послуг визначаються в основному конкурентними чинниками та нормативними документами,

б) валюту, яка впливає в основному на витрати на оплату праці, матеріали та інші витрати, пов'язані з наданням товарів або послуг (часто це буде валюта, у якій визначаються такі витрати та здійснюються розрахунки) [114].

Варто зазначити, що вибір функціональної валюти не завжди відображає потреби материнської компанії. Закордонна одиниця може обирати собі функціональну валюту, відмінну від національної грошової одиниці країни її реєстрації або функціональної валюти материнської компанії. Наприклад, якщо українське підприємство має дочірню компанію в Польщі, яка займається дистрибуцією українських товарів в країні Європи і основні грошові надходження здійснюються в євро, то функціональною валютою цієї структурної одиниці буде євро, а не гривня чи польський злотий. Виняток становлять валюти країн з гіперінфляційними економіками, так як їх використання призводить до зростання валютного ризику.

Науковці Ротенберг В. [248] та Джо А. [223] виділяють суб'єктивні критерії визначення функціональної валюти консолідованої звітності, схожі до додаткових чинників при визначенні функціональної валюти закордонної господарської одиниці, а також при визначенні того, чи є її функціональна валюта такою самою, як валюта суб'єкта господарювання, який звітує, висвітлені в МСБО 21. У табл.

2.7. представлено Додаткові чинники вибору функціональної валюти, які варто враховувати при складанні консолідованої звітності.

Таблиця 2.7

Додаткові чинники вибору функціональної валюти консолідованої фінансової звітності [складено на основі аналізу праць: 215; 223; 248; 228]

Показники	Грошова одиниця закордонної дочірньої компанії як функціональна валюта	Грошова одиниця материнського підприємства як функціональна валюта
Грошові потоки	Надходження здійснюється переважно у іноземній валюті. Вони мають незначний вплив на величину загальної суми грошових коштів усієї компанії.	Грошові надходження в цій валюті мають значний вплив на фінансові показники материнської компанії.
Ціна реалізації товарів і послуг	Зміни цін залежать в основному від кон'юнктури місцевого ринку, вплив валютних курсів є незначним.	Ціни продажу визначаються передусім міжнародними факторами.
Торговий ринок	Операції проводяться на активному місцевому ринку	Ринок представлений в країні реєстрації материнської компанії.
Витрати	Сировина і послуги придбаваються на місцевому ринку і є деномінованими у місцевих валютах.	Сировина і послуги придбаваються на ринку країни материнської компанії і є деномінованими у валюті цієї країни.
Фінансування	Залучення коштів відбувається за рахунок ресурсів місцевого фінансового ринку та виражене у місцевих валютах. Борг обслуговується через операції на місцях.	Фінансування відбувається за рахунок ресурсів країни материнської компанії у відповідній місцевій валюті.
Внутрішньофірмові розрахунки	Кількість та обсяги таких розрахунків є невеликими.	За звітний період відбувається велика кількість розрахунків материнської компанії з усіма закордонними одиницями.

Ці фактори необхідно враховувати при визначенні валюти представлення фінансової звітності, беручи до уваги макроекономічні передумови та частку закордонних і материнської компанії у сукупному прибутку компанії.

У МСБО 21 наводяться також інші чинники, які можуть надавати свідчення щодо функціональної валюти суб'єкта господарювання:

- а) валюта, у якій генеруються кошти від фінансової діяльності (тобто від випуску боргових інструментів та інструментів власного капіталу),
- б) валюта, у якій, як правило, зберігаються надходження від операційної діяльності [114].

Якщо функціональна валюта відмінна від валюти звітності, яка визначається законодавством країни, необхідно здійснювати перерахунок статей фінансової звітності у цю валюту за обраним валютним курсом. Слід зазначити, що переклад фінансової звітності може застосовуватися не лише для цілей консолідації, але й для перерахунку статей окремих фінансових звітів для надання інформації зацікавленим особам, що знаходяться за кордоном і вимагають від компанії виразити її фінансову звітність у певній валюті, наприклад, у вільноконвертованій (долар США, фунт стерлінгів, євро). Така потреба також виникає, коли підприємство має намір розмістити свої акції на фондовій біржі, куди вона має подати фінансову звітність за бухгалтерськими стандартами і у валюті, що передбачені правилами даної біржі, або ж розглядає питання щодо придбання чи створення за кордоном спільного підприємства.

Відповідно до параграфів 4 (а) та 4 (в) Стандарту фінансового обліку SFAS 52 США «Переклад іноземної валюти», цілями процесу перерахунку є:

- 1) забезпечення інформацією,
- 2) відображення в консолідованих звітах фінансових результатів і відносин окремих консолідованих підприємств [255].

Метод перерахунку фінансової звітності – матриця рахунків, що відображені за історичним або поточним курсами. Структура матриці визначає чутливість підприємства до коливань валютних курсів. Вибір методу

перерахунку операцій в іноземній валюті у фінансовій звітності включає два основних запитання:

- а) як перераховувати фінансову звітність – який обмінний курс обрати для перерахунку активів, пасивів, власного капіталу;
- б) як і коли необхідно визнавати курсові різниці?

Відповідь на перше питання включає оцінку ризику втрат від перерахунку активів та пасивів, деномінованих у іноземній валюті. Рішення щодо переоцінки активів та зобов'язань в світлі волатильності обмінних курсів означає чутливість цих статей до валютного ризику. І навпаки, рішення не здійснювати перерахунок операції в іноземній валюті свідчить, що статті не підпадають під вплив валютних коливань.

Наступне питання спрямоване на визначення межі, до якої може призвести ризик втрат від вибору певного методу перерахунку. Проблеми відображення курсових різниць широко обговорено у науковій літературі [199; 220; 237; 244], зважаючи на недосконалість сучасних методів їх визнання та фіксування у фінансовій звітності, так як це в першу чергу впливає на величину прибутку або капіталу у звітному періоді. Основними відмінностями між методами перекладу фінансової звітності є представлення операцій у іноземній валюті, або за історичним курсом або за курсом на дату складання звітності. При використанні валютних курсів на дату балансу виникають доходи або втрати від зміни кон'юнктури валютного ринку – так звані курсові різниці [246, с. 505]. Таким чином, наукова дискусія зводиться в першу чергу до того, який метод перерахунку валютних статей мінімізує вплив курсових різниць на показники стійкості підприємства, іншими словами, показує найоптимальніший рівень чутливості підприємства до коливань валютних курсів.

У процесі валютного перерахунку можуть застосовуватися три види валютних курсів: історичний курс, курс «закриття» або поточний курс і середній курс. Використання різних валютних курсів та їх комбінацій при перерахунку показників фінансової звітності призвело до появи в міжнародній практиці альтернативних методів валютної трансляції [222]. Тому існує багато

підходів до перерахунку операцій у іноземній валюті, заснованих на різних припущеннях щодо природи валютного ризиків. Серед них виділяють поточно-довгостроковий метод, монетарно-немонетарний, часовий, метод поточного курсу, метод, орієнтований на дохід.

Першим в історичній ретроспективі виник поточно-довгостроковий метод перерахунку операцій в іноземній валюті, який отримав схвалення адміністративних органів у США та Великобританії у 30-х рр. ХХ ст. Відповідно до його положень поточні активи та зобов'язання мають бути перераховані за обмінним курсом, що діяв на момент складання фінансової звітності. Довгострокові активи та зобов'язання перекладаються за валютним курсом, що діяв на момент набуття активу або виникнення зобов'язання. При цьому курсові доходи мають бути відображені у резервах, а втрати у витратах, знижуючи розмір прибутку.

Поточно-довгостроковий метод був добровільно використаний більшістю підприємств Північної Америки. Детальний опис цього способу знаходимо в працях Дюкса Р. [211], який здійснив аналіз ведення бухгалтерського обліку на підприємствах США та відображення довгострокових фінансових інвестицій у іноземній валюті у фінансовій звітності компаній, і Ротенберга В. [248], що досліджував тенденції ведення бізнесу фірмами Канади. Суть методу полягає у перерахунку поточних активів і зобов'язань за спот-курсом, тобто за поточним обмінним курсом; довгострокові активи та зобов'язання відображаються за історичним курсом, що діяв на момент придбання активу чи зобов'язання. Превалювання цього методу спостерігалось до 1975 р. в США (до прийняття стандарту SFAS 8) та до 1983 р. у Канаді (до прийняття облікового стандарту s1650).

Основним недоліком поточно-довгострокового методу є те, що вибір обмінного курсу для перерахунку операцій у іноземній валюті залежить від класифікації статті у балансі підприємства як довгострокової чи короткострокової. Іншими словами активи та зобов'язання, які перебувають на балансі підприємства протягом 1 року, належать до поточних статей і відображаються на дату балансу,

більше 1 року – за історичним курсом на момент здійснення операції, відповідно не всі курсові різниці підпадають висвітленню.

У середині ХХ ст. виникає монетарно-немонетарний метод, використання якого передбачає перерахунок монетарних статей за курсом на дату представлення фінансової звітності, тобто на дату балансу. Немонетарні активи та зобов'язання повинні бути відображені за історичним курсом, що діяв на момент набуття/виникнення. Таким чином, баланс буде показувати чисту монетарну позицію операції в іноземній валюті у валюті звітності. Так як підприємство перераховує монетарні статті, використовуючи поточний валютний курс, зростає валютний ризик при зміні валютних курсів. Компанія відображає результати курсових коливань як курсові різниці для обліку чистого прибутку у кожному періоді. Таким чином монетарно-немонетарний, як і поточно-непоточний метод ґрунтується на класифікації об'єктів обліку за певними критеріями. Разом з тим залишається необґрунтованим питання, чому саме такий розподіл статей фінансової звітності може визначати, який курс застосовувати при перерахунку, адже валютний перерахунок пов'язаний з оцінкою, а не з класифікацією. Характеристика активів і зобов'язань, які визначають їх класифікацію у фінансовій звітності, не обов'язково повинні підходити до вибору відповідних курсів для валютної трансляції, по-друге, при монетарно-немонетарному методі валютний перерахунок немонетарних статей балансу за історичним курсом буде мати сенс тільки в тому випадку, якщо вони відображені в балансі за історичною вартістю, а не за справедливою [194].

До 1975 р. в країнах Північної Америки та Західної Європи не існувало єдиного підходу для перерахунку валютних операцій. Підприємства могли обирати поточно-довгостроковий або монетарно-немонетарний методи залежно від особливостей ведення зовнішньоекономічної діяльності. У 1975 р. в США був прийнятий обліковий стандарт SFAS 8 «Перерахунок операцій в іноземній валюті та фінансової звітності у іноземній валюті», який обмежив вибір методів трансляції. Відповідно до цього документа підприємства були зобов'язані використовувати часовий метод для перерахунку операцій у іноземній валюті,

відображаючи при цьому курсові різниці в прибутку. Він припускає, що всі статті балансу є чутливими до коливань валютного курсу і можуть спричинити курсові втрати. Усі фінансові статті, незалежно від класифікації на монетарні, немонетарні, поточні чи довгострокові мають бути перераховані за курсом, що діяв на момент набуття активу (виникнення зобов'язання). Якщо активи/зобов'язання були переоцінені, застосовується обмінний курс, що діяв на дату переоцінки. Згідно з часовим методом статті, деноміновані в іноземній валюті та представлені у фінансовій звітності закордонної одиниці за курсом «закриття», вони перераховуються у валюту подання на дату складання консолідованої фінансової звітності. Статті балансу, оцінені за історичним курсом, у консолідованій звітності відображаються за курсом, що діяв на момент здійснення операції відповідно до даних первинних документів.

Часовий спосіб перерахунку іноземної валюти розглядається багатьма науковцями як найбільш нейтральний метод відображення операцій у іноземній валюті. Традиційно теорія бухгалтерського обліку вказувала на характеристики активів та зобов'язань: грошові кошти оцінюються за їх кількістю у власності підприємства на дату балансу, дебіторська та кредиторська заборгованість обліковуються у визначених сумах на дату балансу, всі інші статті балансу вимірюються за ринковими цінами або за історичними витратами за отриманими активами, взятими зобов'язаннями. Тому часовий характер цих цін визначає підхід до відображення операцій за історичним або поточним курсами. Курсові різниці відображаються у прибутку в період, коли вони виникли для уникнення корекції прибутку відстроченими доходами або витратами. Проте часовий метод обмежений у оптимальному відображенні доходів та витрат з точки зору перспектив впливу на них коливань валютних курсів.

Метод, орієнтований на дохід, зосереджується на спробі якнайповніше виміряти вплив зміни валютних курсів на прибуток дочірньої компанії в майбутньому. Основною відмінною рисою цього способу є те, що перерахунок операцій в іноземній валюті розглядається як процес, який коригує статті фінансової звітності на результати минулих подій. Подібно до інших

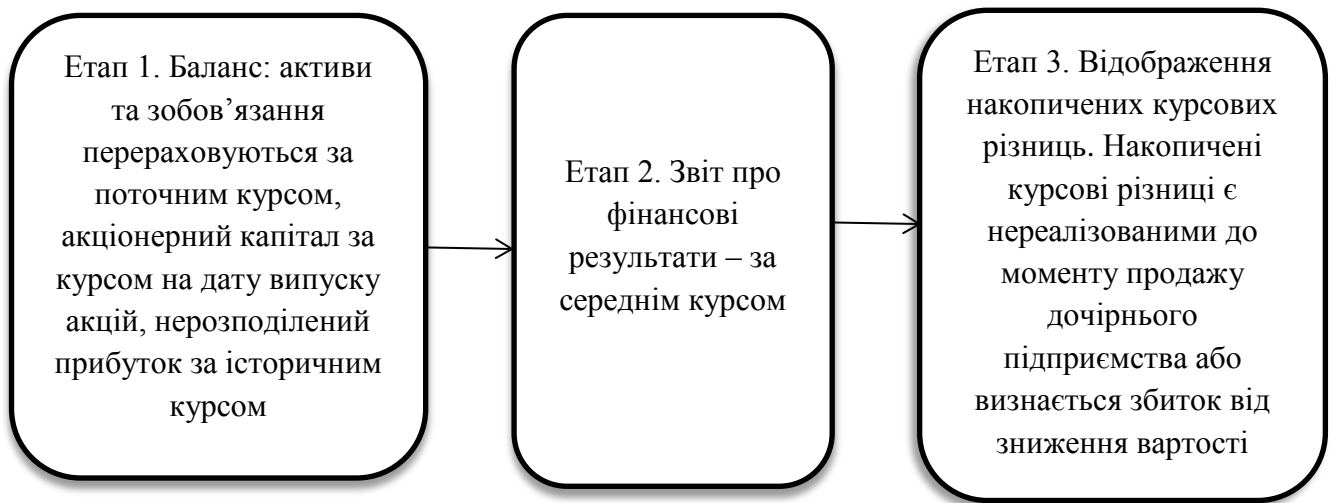
вищеобговорених метод, орієнтований на дохід, передбачає використання різних валютних курсів до перерахунку операцій в іноземній валюті. Історична вартість активу – відображення дисконтованої теперішньої вартості майбутніх доходів, одержаних від використання цього активу. Згідно з цим методом ринкова вартість активу фактично дорівнює дисконтованій сумі доходу, який приносить підприємству актив. Кожна фірма використовує власну методику розрахунку майбутніх грошових потоків та прийнятну норму доходності капіталу. При придбанні активу варто враховувати показник дисконтованої теперішньої вартості активу, який має бути вищий за реальні витрати за договором купівлі та доставки. Історична вартість вимірюється потенційно можливими доходами від використання активу. Для материнської та дочірніх компаній показники можуть відрізнятися, що диктується різним економічним середовищем діяльності. Хоча навіть за ситуації, коли ці показники не різняться, валюта країни дочірнього підприємства може девальвувати по відношенню до функціональної валюти материнської компанії, що спричинить негативні тенденції в отриманні доходів в майбутньому та відобразиться на консолідованому прибутку. На думку прихильників цього методу, він дозволяє перераховувати активи за нижчими обмінними курсами, зменшуючи ціну активу у функціональній валюті материнської компанії, що точніше відображає теперішню вартість активу. Часовий та поточний методи передбачають, що функціональна валюта має відзначатися стабільним обмінним курсом. Напротивагу цьому метод, орієнтований на дохід, розглядає можливі коливання валютного курсу валюти представлення, що дозволяє приймати гнучкіші рішення та хеджувати валютні ризики.

Використання методу, орієнтованого на дохід, перетворилося на спробу збереження історичної вартості активів при перерахунку із іноземної валюти, що опосередковувала операцію купівлі активу.

У 1981 р. в США було прийнято стандарт SFAS 52, в якому використання функціональної валюти базувалося на тому, прямо, чи опосередковано впливали на рух грошових коштів материнської компанії зміни обмінного

курсу функціональної валюти закордонної одиниці. Стандарт регламентував новий метод поточного курсу, процес перерахунку операцій в іноземній валюті за яким зображено на рис. 2.18.

Рис. 2.18. Етапи перерахунку фінансової звітності за поточним методом
(авторська розробка)

Відповідно до методу поточного валютного курсу перерахунок у валюту звітності відбувається за такими кроками:

1. Усі активи та зобов'язання перекладаються за поточним курсом, що діє на дату звітності.
2. Елементи прибутку перераховуються за курсом, що діяв на дату визнання доходів та витрат.
3. Статті власного капіталу, крім нерозподіленого прибутку, перераховуються за історичним курсом. Якщо вклад материнської компанії у дочірнє підприємство був оформлений договором купівлі (в тому числі придбання частки в компанії), використовується історичний курс, що діяв на дату приєднання.
4. Перекладений нерозподілений прибуток дорівнює сумі нерозподіленого прибутку на початок періоду плюс перекладений прибуток за звітний період за вирахуванням величини дивідендів, перераховані за історичним курсом.
5. Відображення у консолідованій фінансовій звітності результатів діяльності дочірніх закордонних одиниць, звітність яких складена у функціональній валюті, відмінній від валюти материнської структури.

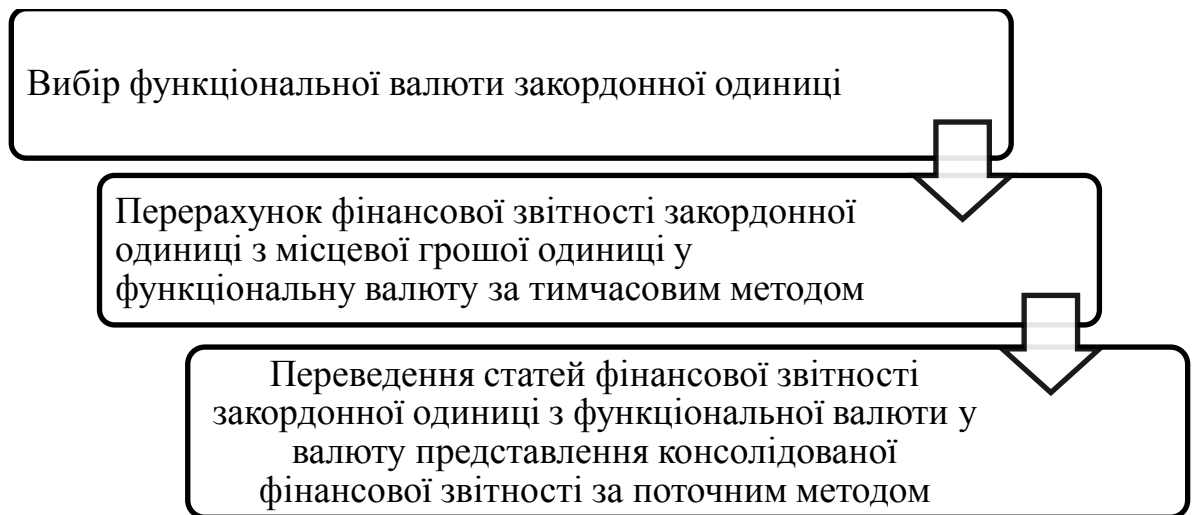
Проведені дослідження дозволяють здійснити порівняльну характеристику часового та поточного методів за курсами, що використовуються до різних статей звітності (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Порівняльна характеристика часового та поточного методів перерахунку операцій в іноземній валюті

Назва статті фінансової звітності	Часовий метод	Поточний метод
Монетарні активи та зобов'язання	Поточний курс	Поточний курс
Немонетарні активи та зобов'язання	Історичний курс	Поточний курс
Статутний капітал	Історичний курс	Історичний курс
Власний капітал	Змішаний (середній курс або історичний)	Поточний курс
Доходи від продажу товарів/надання послуг/виконання робіт	Середній курс	Середній курс
Витрати на собівартість	Історичний курс	Середній курс
Амортизація	Історичний курс	Середній курс
Чистий дохід	Змішаний (середній курс або історичний)	Поточний курс
Валютний ризик	Щодо монетарних активів	Щодо активів
Курсові різниці	Впливають на величину прибутку	Впливають на величину власного капіталу

На сьогодні метод функціональної валюти, висвітлений як в Міжнародних стандартах бухгалтерського обліку та в американських GAAP, передбачає наступний механізм перерахунку фінансової звітності закордонної одиниці у валюту представлення консолідованої звітності (рис. 2.19).

Рис. 2.19. Етапи перерахунку фінансової звітності закордонної одиниці у валюту консолідованої звітності підприємства (авторська розробка)

Мультивалютний підхід до обліку операцій в іноземній валюті. Суть мультивалютного обліку полягає у представленні операцій у фінансовій звітності у валюті здійснення трансакцій. Цей підхід був вперше використаний в 1970-х роках кількома транснаціональними банками Великобританії, що вели свою діяльність в різних регіонах світу. Основною перевагою багатовалютного обліку є можливість виявлення чистої позиції підприємств за кожною валютою. Ця інформація допомагає управлінцям здійснювати детальний аналіз зовнішньоекономічних операцій компанії та приймати рішення щодо хеджування валютних ризиків при небезпеці несприятливих змін курсів іноземних валют. З іншого боку для інвесторів таке представлення фінансової звітності сприяє визначенню реального фінансового становища підприємства, оцінки його міжнародної діяльності та спостереженню за стійкістю дочірніх компаній за кордоном.

Мультивалютний підхід, незважаючи на свою 40-ка річну історію існування, не є широко висвітлений в працях ні вітчизняних, ні навіть зарубіжних науковців. Вважаємо, це пояснюється значними відмінностями цього підходу зі стандартами, прийнятими на сьогодні в розвинутих країнах, які передбачають перерахунок операцій в іноземній валюті у функціональну валюту та валюту представлення. Наприклад, згідно з положеннями US GAAP долар США виступає валютою звітності для компаній США і відіграє роль

еквівалента операцій у інших валютах для представлення у фінансовій звітності. Напротивагу цьому за мультивалютним підходом долар США залишається однією з валют, що використовуються у світовій торгівлі, якій не надається пріоритет у складанні фінансової звітності. Тому, беручи до уваги макроекономічний аспект валютного регулювання, регулятори країн з розвинутими економіками відмовилися від використання мультивалютного підходу.

При застосуванні мультивалютного підходу у балансі підприємства відображається інформація щодо позиції підприємства за кожною валютою – довга чи коротка. Якщо сума активів у певній іноземній валюті перевищує наявність зобов'язань, деномінованих у тій же валюті - підприємство перебуває у довгій позиції у цій валюті і навпаки. Визначення валютної позиції є важливим з точки зору управління валютним ризиком з метою уникнення втрат від коливань обмінних курсів. Для висвітлення у фінансовій звітності валютної позиції закордонні дочірні компанії використовують активно-пасивний рахунок конвертації (Spot (Forward) Conversion Account).

Багатовалютний підхід до обліку операцій в іноземних валютах можна проілюструвати на прикладі вітчизняного підприємства, яке експортує продукцію у країни Європи та Росію, а також має дочірню компанію в Угорщині (табл. 2.8). Припустимо, що на 31 жовтня 2013 р. підприємство матиме такі показники фінансового стану (Табл. 2.9). Відповідно до проілюстрованого прикладу підприємство має довгу відкриту валютну позицію у євро, яка зазначається у статті балансу «Рахунок спот-конвертаційних операцій (грн./євро)». Щодо угорських форинтів у підприємства закрита валютна позиція, так як обсяги активів і зобов'язань у цій валюті співпадають. Сума спот та форвардних позицій підприємства визначає чисту позицію підприємства у певній валюті.

Таблиця 2.9.

Приклад багатовалютного підходу до обліку операцій в іноземних валютах

Баланс на 31 жовтня 2013 р.				
Активи	Грн.	Євро	Угорський форинт	У єдиній валюті (грн.)
Залишкова вартість основних засобів	100000			100000
Довгострокові інвестиції, що обліковуються за методом участі в капіталі			100000	37000
Інші фінансові інвестиції		1000		11000
Дебіторська заборгованість за товари	12000	3000		45000
Грошові кошти та їх еквіваленти	65000			65000
Разом	<u>177000</u>	<u>4000</u>	<u>100000</u>	<u>258000</u>
Пасиви				
Статутний капітал	100000			100000
Нерозподілений прибуток	10000			10000
Поточні зобов'язання	50000		20000	95900
Довгострокові зобов'язання	20700		70000	52100
Грн./євро, спот-конвертаційна стаття		4000		
Грн./угорський форинт, спот-конвертаційна стаття			-	
Разом	<u>181400</u>	<u>4000</u>	<u>90000</u>	<u>258000</u>
Обмінний курс: 31.10.2012: 100 євро = 1100 грн., 100 угорських форинтів=37 грн.				

Згідно з методом перерахунку операцій у іноземній валюті зміни в обмінних курсах валют викликають курсові різниці, які впливають на величину прибутку підприємства, спричиняють виникнення валютного ризику. Подібно

мультивалютний підхід припускає можливість курсових різниць, які проте не поділяються на реалізовані та нереалізовані, на відміну від поточного методу перерахунку валютних операцій. Коливання обмінного курсу валюти викликають прямопропорційні зміни в позиції підприємства у цій валюті та призводять до курсових різниць, які відображаються коригуванням величини власного капіталу. Таким чином, визнання курсових різниць відповідно до мультивалютного підходу передбачає використання концепції капіталу, яка полягає у обчисленні прибутку підприємства як результату перевищення суми активів на кінець періоду над величиною активів на початок періоду за вирахуванням вкладів учасників.

Для підготовки консолідованої фінансової звітності статті у іноземній валюті перераховуються у валюту звітності, використовуючи поточний обмінний курс. Спот і форвард конвертаційні статті не включаються до консолідованих підсумків, проте детальне вивчення елементів власного капіталу підприємства при застосуванні мультивалютного методу допомагає користувачам визначити позицію підприємства у кожній валюті та зробити аналіз операцій у іноземній валюті.

Для отримання достовірної та об'єктивної інформації про фінансовий стан суб'єкта господарювання та прийняття відповідних управлінських рішень для розпорядження власністю, необхідним є обґрунтування теоретико-методичних засад бухгалтерського обліку господарської діяльності та його коригування на вплив інфляції [182, с. 263]. Відповідно до мультивалютного підходу обмінний курс, який використовується на дату балансу, включає в себе інфляційний розрив між національною та іноземною валютою, що витікає з ідеї використання паритету купівельної спроможності. Згідно з цією теорією зміни в обмінному курсі пропорціональні змінам рівня внутрішніх та іноземних цін. Однак, паритет купівельної спроможності – модель зміни цін у економіках із досконалим ринковим типом господарювання, який не враховує чимало факторів адміністративного та біхевіористичного характеру, що впливають на зміну курсів валют. Тому в результаті використання мультивалютного обліку

може виникнути ситуація «зникнення» основних засобів та біологічних активів у фінансовій звітності, що є негативною особливістю інтеграції цього підходу у практику ведення обліку підприємств, які здійснюють трансакції у грошових одиницях країн з нестабільною економічною ситуацією.

На відміну від монетарно-немонетарного підходу до перерахунку валютних операцій багатовалютний облік передбачає використання курсу на дату балансу для всіх статей, в тому числі і немонетарних. Емпіричні дослідження доводять, що при використанні мультивалютного підходу у звітності підрахунок прибутку є акуратнішим, нерозподілений прибуток є менш чутливими до волатильності іноземних валют [223]. Крім того, при здійсненні інвестицій в закордонну одиницю виникає так званий ефект природнього хеджування.

Порівняння підходів до відображення операцій в іноземній валюті у фінансовій звітності підприємств. Мультивалютний підхід та облік з використанням функціональної валюти відрізняються в першу чергу висвітленням у фінансовій звітності валютного ризику, хоча залежно від інтерпретації, курсові різниці при використанні кожного з методів у грошовому еквіваленті можуть не відрізнятися. Прихильники мультивалютного підходу [223; 228] підкреслюють ефективність його застосування, що не призводить до заниження або завищення витрат та доходів підприємства, а відображає, за їхніми словами, реальний фінансовий стан компанії. З іншої сторони мультивалютний метод розкриває інформацію про зовнішню діяльність фірми.

Щодо вітчизняного досвіду, питання, пов'язані з валютним перерахунком, регламентуються в Україні такими нормативними документами: П(С)БО 21 та Інструкцією про порядок складання і оприлюднення фінансової звітності банків України. У П(С)БО 21 передбачено використання для валютного перерахунку фінансової звітності закордонних господарських одиниць поточного і часового методу, а Інструкцією про порядок складання і оприлюднення фінансової звітності банків України - лише метод поточного курсу [132]. МСБО 21 дозволяє також застосовувати курс, який наближається до фактичного валютного курсу на дату здійснення операції [114]. Використання принципу мультивалютності є

можливим для підготовки внутрішньої звітності. Взаємозв'язок між мультивалютним та сучасною методикою перерахунку відображено на рис.2.19.

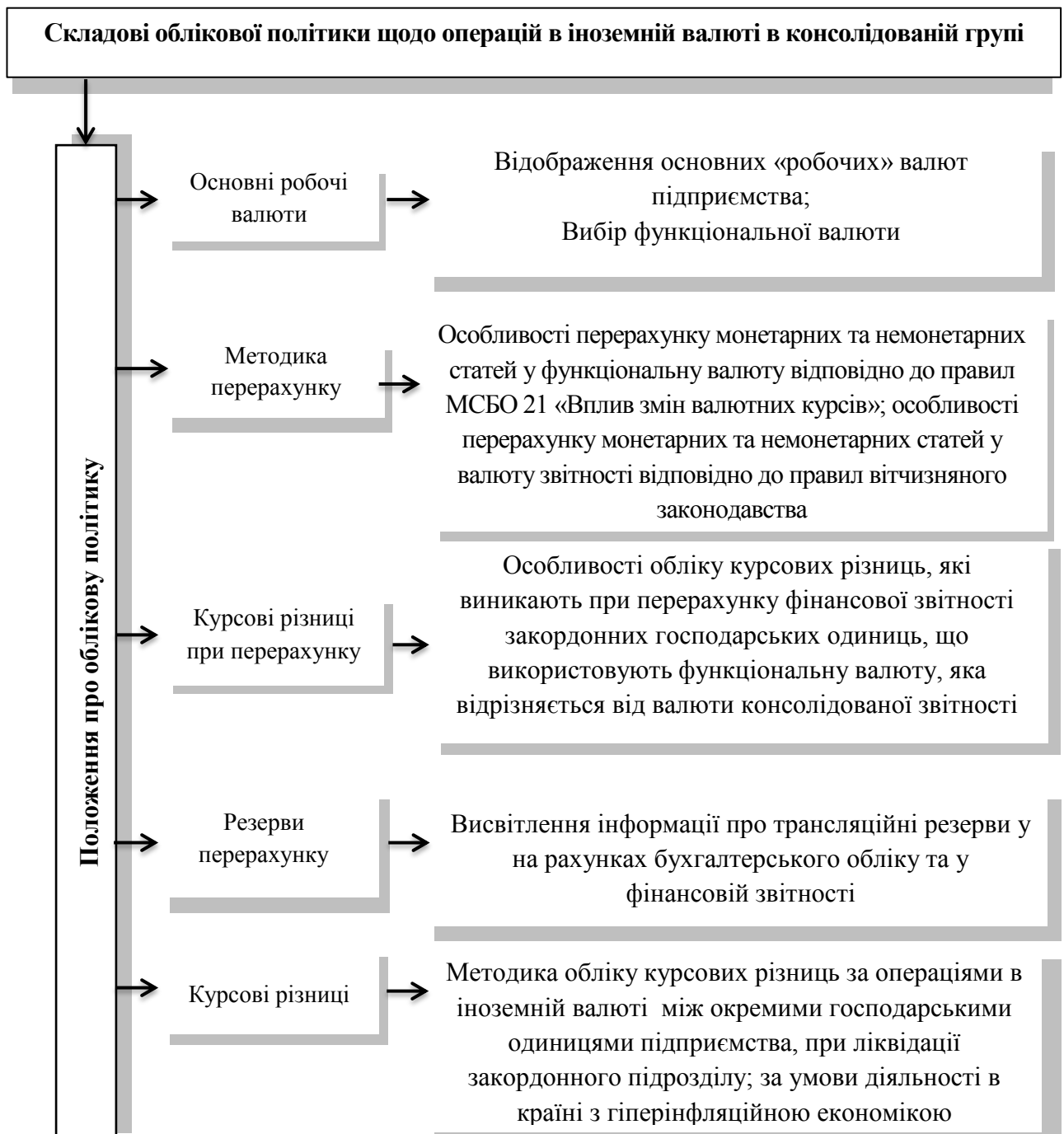

Рис. 2.20. Модель взаємозв'язку мультвалютного обліку та сучасного підходу до перерахунку статей звітності (авторська розробка)

Для інформативності та наочності за рішенням менеджменту з метою внутрішніх цілей баланс підприємства можна готувати із використанням іноземних валют, в яких фактично здійснюються операції, із перерахуванням в останній колонці статей у валюту звітності. Це може стати передумовою проведення ефективного аналізу операцій у іноземній валюті.

Пропозиції щодо методів вибору функціональної валюти та перерахунку фінансової звітності у валюту представлення створили передумови розробки структури облікової політики в консолідованій групі щодо операцій в іноземній валюті (рис. 2.21).

Рис. 2.21. Структура облікової політики в консолідованій групі щодо операцій в іноземній валюті (авторська розробка)

Серед складових облікової політики варто відзначити ідентифікацію основних «робочих» валют, в яких деноміновано зовнішньоекономічні контракти підприємства, відповідно до їхньої питомої ваги в структурі розрахунків. Вибір функціональної валюти здійснюється на основі правил МСБО 21, а також рекомендовано враховувати додаткові чинники, запропоновані у цьому пункті дисертації. Методика перерахунку повинна відповідати стандартам фінансової звітності, які діють в країні звітності

материнської компанії. Абстрагуючись від правил, що діють в Україні, для перерахунку у функціональну валюту слід застосовувати положення МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів», а у валюту звітності – гривню – тлумачення П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів».

При перерахунку фінансової звітності закордонних господарських одиниць, що використовують функціональну валюту, у валюту консолідованої звітності виникають різниці, які відповідно до міжнародних стандартів варто окремо відображати у сукупному доході. Резерви накопичених курсових різниць включають трансляційні курсові доходи та втрати, які виникають при перерахунку фінансової звітності закордонних підрозділів, що використовують функціональну валюту іншу, ніж гривня, а також зміни в справедливій вартості інструментів хеджування при чистих інвестиціях у закордонні господарські одиниці. Рекомендовано відображати ці резерви в складі іншого додаткового капіталу з відкриттям відповідних субрахунків II порядку до субрахунку 425 «Інший додатковий капітал» з відображенням в іншому сукупному доході.

Методика обліку курсових різниць за операціями в іноземній валюті між окремими господарськими одиницями підприємства, при ліквідації закордонного підрозділу; за умови діяльності в країні з гіперінфляційною економікою обирається згідно з правилами П(С)БО 21 та П(С)БО 22 «Вплив змін цін та інфляції».

Висновки до Розділу 2

1. Запропоновано передбачити в наказі про облікову політику суб'єктів господарювання пункт «Здійснення операцій в іноземній валюті». Для формулювання підпунктів та конкретизації облікової політики щодо операцій в іноземній валюті в умовах переходу вітчизняних підприємств на міжнародні стандарти фінансової звітності встановлено перелік завдань, які належить вирішити, зокрема: роз'яснити методику обліку розрахунків в іноземній валюті та валютних різниць за видами діяльності, а також за вкладеннями до власного

капіталу іноземної валюти; уточнити метод вибору функціональної валюти, алгоритм перерахунку статей у валюту представлення та особливості складання консолідованої фінансової звітності у валюті представлення.

2. Обґрунтовано виокремлення додаткових субрахунків 706 «Дохід від реалізації напівфабрикатів» та 707 «Дохід від реалізації продуктів переробки» та їхню деталізацію – 7062 «Дохід від реалізації напівфабрикатів за кордон» та 7072 «Дохід від реалізації продуктів переробки за кордон» – для збільшення інформативності щодо основного операційного доходу підприємства. Запропоновано аналогічний підхід до обліку собівартості виготовленої продукції з відкриттям додаткових субрахунків 905 «Собівартість реалізованих напівфабрикатів», 906 «Собівартість реалізованих продуктів переробки» та їхні аналітичні розрізи: 9052 «Собівартість реалізованих напівфабрикатів для експорту», 9062 «Собівартість реалізованих продуктів переробки для експорту». Ці рахунки рекомендовано вести в розрізі іноземних валют з метою отримання необхідної інформації користувачами.

3. Запропоновано законодавче тлумачення безготівкових розрахунків як організації відносин з приводу здійснення платежів між економічними агентами через систему комерційних організацій, наділених функцією розрахунково-касового обслуговування, а також розрахунків щодо заліку взаємної заборгованості, підтвердженої регламентованими документами.

4. Вплив валютних різниць на суму витрат за умови придбання імпортованих товарів зумовлює потребу в урахуванні операційних курсових різниць при калькулюванні первісної вартості продукції та сировини із-за кордону, оскільки курсові доходи зменшують собівартість, а курсові втрати її збільшують. З огляду на це запропоновано доповнити перелік статей калькулювання собівартості імпортованих сировини і продукції статтю «Суми реалізованих курсових різниць», які супроводжують розрахунки за зовнішньоекономічними контрактами.

5. Для уникнення суперечностей при віднесенні розрахункових валютних різниць за неопераційною діяльністю на рахунки доходів та витрат

операційної діяльності запропоновано відкрити субрахунки 747 «Неопераційний дохід від купівлі-продажу іноземної валюти» та 977 «Неопераційні витрати на купівлю-продаж іноземної валюти» і назвати субрахунки 711 «Операційний дохід від купівлі-продажу іноземної валюти» та 942 «Операційні витрати на купівлю-продаж іноземної валюти».

6. Обґрунтовано необхідність доповнення до Приміток до фінансової звітності в частині розкриття інформації про поточну дебіторську та кредиторську заборгованість в іноземній валюті, а також обсяги надходжень і витрат за міжнародними економічними операціями. Складання статистичної звітності є важливим джерелом інформації для аналізу господарської діяльності в іноземній валюті. Зважаючи на це, запропоновано внести доповнення до Декларації про валютні цінності, доходи та майно, що належать резиденту України і знаходяться за її межами, статтями про суму кредитних валютних коштів на закордонних банківських рахунках підприємства та про обсяги товарів, придбаних за кордоном з метою реалізації в іншій країні без ввезення в Україну.

7. Альтернативним до методу перерахунку статей фінансової звітності у валюту представлення як процесу висвітлення інформації про операції в іноземній валюті підприємства в єдиній валюті з використанням обмінних курсів визначено мультивалютний облік, що передбачає відображення операцій у валюті здійснення. Перевагою цього методу є висвітлення у фінансовій звітності валютної позиції підприємства у кожній валюті. Обґрунтовано, що використання мультивалютного підходу при складанні внутрішньогосподарської звітності для потреб аналізу операцій в іноземній валюті сприяє розробці ефективних заходів щодо мінімізації валютних ризиків.

Основні положення, викладені в другому розділі, були опубліковані в працях: [29; 30; 31; 34; 35; 36; 39; 40; 44; 45].

РОЗДІЛ ІІІ

МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ОПЕРАЦІЙ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

3.1. Науково-методичні основи аналізу операцій в іноземній валюті за діяльністю з експорту: екзо- та ендogenous чинники та регресійне моделювання.

Одним із основних завдань аналізу операцій в іноземній валюті є пошук джерел збільшення ефективності таких трансакцій та зниження рівня чутливості прибутку підприємства до зміни реальних обмінних курсів. Можна було б стверджувати, що фінансовий сектор є найвразливішим до зміни валютних курсів, але у науковій літературі не знаходимо жодної статистичної інформації про вищу схильність банківських установ до нейтралізації валютного ризику у порівнянні з підприємствами реального сектору. Це пояснюється тим, що підприємства, в тому числі й ті, що оперують виключно на внутрішньому ринку, ведуть цінову політику, залежну від волатильності обмінного курсу. Проте для міжнародних підприємств необхідність аналізу операцій в іноземній валюті залишається особливо актуальною.

Метою виконання цього пункту дисертації є розробка методики проведення аналізу операцій в іноземній валюті за експортними операціями на основі системи показників результативності та динаміки експортних операцій в іноземній валюті. Для досягнення поставленої мети сформуємо такі завдання:

1. Визначити фактори, що впливають на результативність операцій в іноземній валюті за діяльністю з експорту.
2. Сформувати систему показників для оцінки ефективності експортних операцій в іноземній валюті для практичного впровадження на аналізованих підприємствах харчової промисловості.
3. Представити методику здійснення аналізу операцій в іноземній валюті за діяльністю з експорту.
4. Виявити можливості практичного використання пропонованої методики аналізу операцій в іноземній валюті за діяльністю з експорту на аналізованих

підприємствах.

5. Дослідити важливість аналізу операцій в іноземній валюті для цілей управління валютними ризиками.

Правильна оцінка та підібрані інструменти аналізу операцій в іноземній валюті складають основу стратегічного планування. За словами І. Д. Лазаришиної, завдяки синергетичним ефектам взаємодії функцій управління та економічного аналізу система прийняття та підтримки управлінських рішень є більш збалансованою, стійкою до нейтралізації економічних ризиків [101, с.46].

Інформаційною базою для аналізу операцій в іноземній валюті за діяльністю з експорту є форми фінансової та управлінської, статистичної та податкової звітності. Аналізуючи методику відображення таких операцій у фінансовій звітності, зазначимо, що експортні операції окремо не відображаються, а включаються як елементи активів, доходів та витрат. Це означає, що фактично із фінансової звітності майже неможливо визначити, чи підприємство веде міжнародну діяльність, чи ні, і яку саме. Така ситуація веде до зниження інформаційності фінансової звітності, що потребує введення додаткових параметрів, які потрібно розкривати. Зокрема, згорнуто відображається інформація про розрахункові валютні різниці. Тому пропонуємо використовувати додатковий рядок 2420 «Накопичені розрахункові різниці» форми «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)», де узагальнюватиметься інформація про доходи/втрати підприємств за різницями між комерційним курсом та обмінним курсом НБУ. У Примітках до фінансової звітності наводиться інформація про склад грошових коштів [94], проте тут необхідно також розкривати дані про поточну дебіторську та кредиторську заборгованість в іноземній валюті, також валютні цінності за кордоном. Крім того, з метою збільшення інформативності фінансової звітності пропонуємо тут деталізувати дані про надходження та витрати за експортними та імпорнтними операціями.

Основою для здійснення аналізу операцій в іноземній валюті є реєстри управлінського обліку, що деталізують та розподіляють операції за діяльністю в

Україні та поза її межами. У розділі 2 дисертації запропоновано ведення додаткових форм звітності – щоденний звіт про експортні операції та звіт про курсові й розрахункові різниці. Щодо інформації про іноземну валюту на рахунках підприємств, а також суми дебіторської та кредиторської заборгованості для потреб аналізу, то на ПрАТ «Філіп Морріс Україна» прийнято до використання розроблену «Довідку про кредиторську та дебіторську заборгованість в іноземних валютах та залишки валютних коштів» (Додаток П). Ця форма управлінської звітності необхідна для розрахунку валютної позиції підприємства та підрахунку таких показників як відношення поточної дебіторської заборгованості до кредиторської у кожній іноземній валюті, визначення показників міжнародної торговельної ліквідності підприємств.

Аналіз наукової літератури показав, що зазвичай вітчизняні дослідники не виділяють вивчення операцій в іноземній валюті за діяльністю з експорту в окремий напрям, а розглядають його як один із елементів у системі аналізу експортних операцій. Після опрацювання робіт дослідників Котиш О.М. та Манзі О.О. [91], Медведіва П. [110], Беляєва О.О. [9], Волкової І.А. та Гірчук І.В. [24], Коблянської Г.Ю. [84] виявлено, що достатньої уваги до таких показників як прибутковість валютних операцій чи вплив валютних курсів на дохідність експортних операцій у їхніх працях не приділено. Робиться акцент на величині реалізації, митних платежах та інвестуванні у матеріальну базу виробництва.

Водночас серед закордонних економістів питання ефективності зовнішньоекономічної діяльності розглядаються через призму факторів, що впливають на величину фінансових втрат від операцій в іноземній валюті. Більшість економістів доводять тісний кореляційний зв'язок між інтернаціоналізацією підприємства та величиною курсових різниць. Відповідно до результатів досліджень Боднара Г. та Жентрі В. [205] рівень залежності від мінливості валютних курсів американських транснаціональних компаній емпірично визначається відношенням міжнародних до загальних активів підприємства. Окремі автори відзначають частку міжнародних продажів або величину підприємств (Сімкінс Б. та Лу П. [253]) як важливі детермінанти

валютної залежності підприємств. Інші [242; 243; 233; 222] доводять вплив таких чинників як конкурентна структура індустрії, частка експорту та імпорту.

За результатами досліджень валютних операцій за експортом на харчових підприємствах разом із аналізом вітчизняної та закордонної наукової літератури здійснено класифікацію факторів, які визначають ефективність здійснення таких операцій (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Класифікація факторів впливу на ефективність операцій в іноземній валюті за діяльністю з експорту (авторська розробка)

Кожне підприємство для отримання позитивних результатів своєї діяльності, зменшення впливу зовнішніх та внутрішніх негативних чинників, кризових та форс-мажорних явищ повинно уникати непередбачуваного ризику. В таких умовах слід приймати рішення, котрі мають на меті зменшити усі види ризику та підтвердити впевненість в результатах своєї роботи на майбутнє [106, с. 106]. Серед зарубіжних економістів існують різні підходи до оцінки ефективності операцій в іноземній валюті за міжнародними операціями, проте

зазвичай розроблені моделі зводяться до оцінки прибутковості валютних операцій за зовнішніми контрактами для зниження валютних ризиків.

Для того, щоб конкретніше зрозуміти роль аналізу валютних операцій на базі даних бухгалтерської та статистичної звітності як елементу нейтралізації валютних ризиків, звернемося до дефініції валютного курсу та виокремимо в бухгалтерській валютний ризик, для нейтралізації котрого здійснюємо аналіз операцій в іноземній валюті. Ризик – це невизначеність, пов'язана з якою-небудь подією чи її наслідками. Аналіз теорій щодо встановлення валютних курсів та тлумачення валютних ризиків наведено у додатку Р.

Актив може бути чутливий до валютних коливань не лише однієї валюти, але одночасно кошика валют. Проте для спрощення методики оцінювання залежності прибутковості підприємства від валютних курсів часто береться пара валют, що, на думку окремих науковців, є достатнім для демонстрації ефективності використання технік лінійної регресії. Автори Адлер М. і Дюма Б. [198] описують власну методику аналізу ефективності через використання валют А і Б, коли ризик інфляції валюти А дорівнює нулю, а купівельна спроможність валюти Б підпадає ризику невизначеності. Актив у валюті Б з ціною P^* . P^* матиме однакову вартість, якщо актив є неризиковим (наприклад, банківський депозит); або його вартість буде змінюватися, якщо актив є ризиковий. Відповідно валютний курс S може бути також нестабільним, а, отже, ціна активу, виражена у валюті А, буде дорівнювати добутку валютного курсу на ціну активу у валюті b : $SP^* = P$. Залежність підприємства від змін на валютному ринку буде описуватися таким рівнянням:

$$P = a + bS + y, \quad (3.1)$$

де a – константа регресії,

b – коефіцієнт майбутньої величини курсу валюти Б

y – випадкова величина.

У західній науковій літературі аналіз прибутковості міжнародних валютних операцій переважно здійснюється за ринковим підходом (див. Бартов Е. і Боднар Ж. [200]). Для підприємств, які працюють в умовах ринкової

економіки, така методика має очевидні переваги: за своєю природою є гнучкою та зручною у формуванні очікувань на довгострокову перспективу (Найн А. [237]) за рахунок оцінки рівня чутливості фірми до зміни валютного курсу. Проте описаний метод має багато суттєвих обмежень, серед яких варто відзначити інформаційну асиметрію, що присутня на ринку. Основним мотивом використання ринкового підходу є переконання в ефективності ринку (т.зв. «гіпотеза ефективного ринку, розроблена Є. Фамою, яка передбачає, що ціни, встановлені на ринку, є адекватним відображенням всієї необхідної інформації). Бартрам С. і Боднар Ж. [202] зазначають, що інвестори не завжди використовують всю наявну інформацію для того, щоб оцінити вплив валютних курсів на ринкову вартість підприємства. Основним недоліком названого підходу слід вважати неможливість його використання для непублічних підприємств, а також для підприємств, які провадять свою основну діяльність в умовах ринку, що розвивається. Таким чином, імплементація такої методики недоречна для застосування і на вітчизняному ринку через нерозвинутість внутрішнього фондового ринку та перехідний період становлення вітчизняної економіки. Крім того, варто зазначити, що цей підхід у своїй сутності є оцінкою економічного стану підприємства, так як включає оцінку опосередкованого впливу валютного курсу на конкурентоспроможність фірми.

Інший підхід, можливий для використання вітчизняними підприємствами, базується на аналізі звітності про рух грошових коштів. Він має кілька важливих переваг:

1) Не виникає потреби у врахуванні очікувань інвесторів чи мінливості фондового ринку, так як не має очевидного зв'язку із ринковою вартістю підприємства. За цим методом оцінюється вплив змін валютного курсу на потоки грошових коштів, іншими словами, вимірюється чутливість руху грошових коштів до коливань валютного курсу та здійснюється побудова моделей для розрахунку рівня цієї чутливості.

2) Можливість термінового оцінювання (коротко- та довгострокового) впливу волатильності валютного курсу на рух грошових потоків підприємств,

що є критично важливо як підгрунття аналізу міжнародних валютних операцій.

3) Має цінність для забезпечення стабільності потоків грошових коштів, так як валютні курси впливають на фінансову стабільність компанії, а звіт про рух грошових коштів використовується інвесторами для оцінки кредитоспроможності підприємства.

У науковій літературі точиться дискусія, чи можливо чутливість підприємства до змін валютних курсів оцінювати на основі лінійних залежностей. Цим пояснюється велика кількість досліджень для емпіричного порівняння ефективності лінійних та нелінійних підходів. Так, для емпіричних досліджень вимірювання рівня прибутковості валютних операцій підприємств-експортерів Бартрам С. [201] обрав німецькі міжнародні компанії, які здійснюють торгівлю не тільки на території ЄС, а також і за межами. Крім того, автор зауважує, що для коректної перевірки моделей варто брати до уваги також індекси валютних курсів, тобто відносні показники. Лінійна функція, яка була представлена Бартрамом С. для перевірки її коректності та ефективності щодо застосування, має такий вигляд:

$$R_{jt} = \alpha_j + \beta_j R_{Mt} + \chi_j R_{St} + \varepsilon_{jt}, \quad (3.2)$$

де R_{jt} – дохідність акцій компанії j в період t , R_{Mt} - зміна індексу M за період t , а R_{St} – відносна зміна обмінного курсу валюти S за період T . Емпірична перевірка цієї гіпотези на прикладі 447 міжнародних німецьких підприємств довела необхідність врахування нелінійних компонентів, що мають вплив на підсумкову оцінку загальної чутливості підприємства до валютного ризику. Часто ризик-менеджмент знижує вплив лінійного фактору, проте не враховує нелінійні складові. З іншої сторони нелінійні підходи до визначення впливу обмінних курсів на прибутковість підприємств рідко використовуються у практиці підприємств, що може завадити прийняттю ефективних управлінських рішень.

На сьогодні у науковій теорії можемо знайти кілька пояснень феномену не лінійності [214; 216]. Нелінійні валютні зміни виникають як наслідок нелінійної залежності руху грошових коштів від валютного курсу, результатом чого стає

нелінійна залежність валютного ризику від обмінного курсу.

Однією із перших мікроекономічних моделей аналізу операцій в іноземній валюті для міжнародного підприємства стали результати досліджень Боднара Ж. та ін. [204], що доводять таку залежність еластичності рівня прибутковості операцій в іноземній валюті:

$$\delta = h_1 + (h_1 - h_2)\left(\frac{1}{r} - 1\right), \quad (3.3)$$

де h_1 - частка доходу в іноземній валюті у загальному доході фірми, h_2 - частка витрат у іноземній валюті, r - величина прибутку.

Базуючись на цих припущеннях варто звернути увагу на нелінійну модель Бартрама С. та ін., що поєднує різні детермінанти валютних втрат, враховуючи їхню нелінійність. Загальна модель дохідності валютних операцій міжнародного підприємства (δ) визначається як середньозважена валютного ризику від іноземних операцій δ_f та внутрішніх транзакцій δ_d так, що:

$$\delta = \phi\delta_f + (1 - \phi)\delta_d, \quad (3.4)$$

де ϕ - частка міжнародних продажів. У цій моделі автори припускають наявність двох симетричних міжнародних компаній, що діють на одному ринку. Валютний ризик від іноземних операцій виникає в ситуацій, коли підприємство виготовляє експортну продукцію як в країні, так і за кордоном. Для практичного використання прибутки експортера, виражені у національній валюті π_1^* , а отримані в іноземній валюті - розраховуються як:

$$\pi_1^* = SP_1X_1 - (C_1^* + SC_1)X_1, \quad (3.5)$$

У такому разі прибутки підприємства, яке здійснює продажі на зовнішньому ринку, можна виразити через залежність:

$$\pi_2 = P_2X_2 - \left(\frac{C_2^*}{S} + C_2\right)X_2, \quad (3.6)$$

де S - валютний ризик (внутрішньої валюти в порівнянні до іноземної), P_i - рівноважна ціна товару фірми i , X_i - рівноважний рівень продажу продукції фірмою i , C_i^* (C_i) - граничні витрати виробництва у внутрішній (іноземній) валюті ($i = 1, 2$).

Так як за умовами моделі обидві фірми несуть витрати у іноземній валюті, то відношення витрат виробництва у валюті звітності матиме вигляд:

$$R = \frac{C_2^* + SC_2}{C_1^* + SC_1}, \quad (3.7)$$

Отже, рівняння аналізу прибутковості операцій в іноземній валюті для вищеписаних випадків можна виразити таким чином:

$$\begin{aligned} \delta_f &= \frac{d \ln \pi_1^*}{d \ln S} = 1 + (1 - \lambda_f) \rho_f \mu_f + \frac{(1 - \lambda_f) \lambda_f \rho_f^2 \mu_f}{1 - \rho_f (1 - \lambda_f)} \\ \delta_d &= \frac{d \ln \pi_1}{d \ln S} = (1 - \lambda_d) \rho_d \mu_d + \frac{(1 - \lambda_d) \lambda_d \rho_d^2 \mu_d}{1 - \rho_d (1 - \lambda_d)}, \end{aligned} \quad (3.8)$$

де $j \in (d, f)$,

$$\mu_j = (1 - \gamma_{j1}) \gamma_{j2} - \gamma_{j1} (1 - \gamma_{j2}) \quad (3.9)$$

λ_j - частка ринку j , γ_{ji} - частка граничних витрат у іноземній валюті на ринку j для фірми i , $\rho_j \in (0;1)$ - рівень субституційності продукції фірми на ринку j . З цього витікає, що загальний валютний ризик для фірми, яка працює на світовому ринку можна змоделювати рівнянням:

$$\begin{aligned} \delta &= \phi \left[1 + (1 - \lambda_f) \rho_f \mu_f + \frac{(1 - \lambda_f) \lambda_f \rho_f^2 \mu_f}{1 - \rho_f (1 - \lambda_f)} \right] + \\ &+ (1 - \phi) \left[(1 - \lambda_d) \rho_d \mu_d + \frac{(1 - \lambda_d) \lambda_d \rho_d^2 \mu_d}{1 - \rho_d (1 - \lambda_d)} \right], \end{aligned} \quad (3.10)$$

Названі мікроекономічні моделі обчислення ефективності операцій в іноземній валюті за діяльністю з експорту Бартрама С. [201], а також Боднара Ж. та ін. [205] є адаптованими для використання мультинаціональними підприємствами, що працюють в умовах розвинутого фондового ринку. Проте для вітчизняних підприємств варто розробити модель на основі даних фінансової звітності за умови врахування часового впливу змін валютних курсів. Для власних досліджень, вважаємо, що аналіз операцій в іноземній валюті має базуватися на оцінці прибутковості операцій в іноземній валюті за певний

період часу. Одним із підходів, що довели свою ефективність при імплементації у фінансовому менеджменті підприємств, є рівняння Дюпон. Цей метод аналізу дозволяє використовувати фінансові показники з метою порівняння результатів поточного з попередніми періодами, а також з конкурентами на ринку. Заслуга аналітиків полягала в тому, що вони знайшли залежність прибутковості власного капіталу від трьох коефіцієнтів: маржі прибутку, оборотності активів, коефіцієнта власного капіталу [76, с. 50]. Ці показники можна розбити на складові так, що рентабельність власного капіталу буде описуватися залежністю:

$$ROE = \text{чистий прибуток} / \text{виручка} * \text{виручка/активи} * \text{активи/власний капітал}, (3.11)$$

Використовуючи підхід Дюпон¹ як приклад, по аналогії розіб'ємо прибутковість операцій в іноземній валюті на окремі елементи, так що:

$$ROFX_{i,t}^f = \frac{FXI_{i,t}}{FS_{i,t}} * \frac{FS_{i,t}}{FA_{i,t}} * \frac{FA_{i,t}}{BE_{i,t}} = FXR_{i,t}^f * FXAT_{i,t}^f * EM_{i,t}^f, (3.12)$$

де $ROFX_{i,t}^f$ - рівень прибутковості операцій в іноземній валюті, $FXI_{i,t}$ - прибуток від операцій в іноземній валюті, $FS_{i,t}$ - обсяги продажів в іноземній валюті, $FA_{i,t}$ - активи в іноземній валюті, $BE_{i,t}$ - власний капітал підприємства, $FXR_{i,t}^f$ - маржинальний прибуток від операцій іноземній валюті, $FXAT_{i,t}^f$ - оборотність активів в іноземній валюті, $EM_{i,t}^f$ - мультиплікатор капіталу в іноземній валюті.

Джерелом даних для підрахунку рівня прибутковості операцій в іноземній валюті служать дані аналітичного обліку та реєстри управлінської звітності. Зокрема, прибуток від операцій в іноземній валюті визначається як різниця між сумою доходів від реалізації готової продукції, товарів, робіт і послуг, а також напівфабрикатів та продукції переробки у іноземній валюті, що відображаються

¹ Рівняння Дюпон – так званий модифікований факторний аналіз рентабельності, який використовується для оцінки динаміки ризиків підприємства

на відповідних субрахунках (рекомендована схема аналітичного обліку рахунків 701, 702, 703 та запропонованих субрахунків 706, 707 наведена у пункті першому розділу 2 дисертаційного дослідження) та собівартістю реалізованої продукції (аналітичний облік 9012, 9022, 9032, 9052, 9062). Обсяги продажів в іноземній валюті визначаються за субрахунками до рахунку 70 «Дохід від реалізації», що включають доходи від реалізації в іноземній валюті. Активи в іноземній валюті дорівнюють сумі дебіторської заборгованості в іноземній валюті й залишків валютних коштів на банківських рахунках та в касі підприємства, а також еквіваленти грошових коштів в іноземній валюті (пропонований субрахунок 3512). Джерелом інформації для підрахунку може служити запропонована «Довідка про кредиторську та дебіторську заборгованість в іноземних валютах та залишки валютних коштів». Вартість організації – це різниця між сукупними активами і сукупними зобов'язаннями.

Зазначимо, що валютний курс чинить часовий вплив на зміну прибутковості операцій в іноземній валюті операцій. Цей часовий лаг варто враховувати, так що:

$$ROFX_{i,t}^f = FXR_{i,t}^f * FXAT_{i,t}^f * EM_{i,t}^f * (e_t / e_{t-1}), (3.13)$$

де e_t та e_{t-1} - функція логарифму обмінного курсу кошика іноземних валют, які використовуються підприємством, в період між $t-1$ до t .

За допомогою способу лінійної апроксимації отримаємо рівняння регресії:

$$ROFX_{i,t}^f = b_1 \cdot FXR_{i,t}^f + b_2 \cdot FXAT_{i,t}^f + b_3 \cdot EM_{i,t}^f + b_4 \cdot e_t + \varepsilon_{i,t}, (3.14).$$

Емпіричні результати використання цієї моделі на прикладі вітчизняних (додаток С) та французьких підприємств подано в таблицях 3.1 (1), (2).

Зазначимо, що рекомендований рівень прибутковості операцій в іноземній валюті експортерів має дорівнювати або бути більшим одиниці так, що:

$$ROFX_{i,t}^f \geq 1, (3.13)$$

Дослідження запропонованої моделі на прикладі підприємств Франції
(за 4 квартал 2014 р.)

Показники	Назва компанії (Франція)			
	AUCHAN	FROMAGERIES BEL PRODUCTION	FRANCIA LATTICINI	LERECCO
$ROFX_{i,t}^f$	9,8%	5,8%	9,7	4,3
$FS_{i,t}$	0,62	0,45	0,49	0,38
$FA_{i,t}$	4,84	3,54	1,22	5,25
$BE_{i,t}$	2,75	4,85	5,15	4,22

Таким чином, французькі підприємства мають достатні показники прибутковості операцій в іноземній валюті. Меншим, ніж одиниця є дані із FRANCIA LATTICINI, проте девальвація євро надалі буде покращувати ситуацію як на цьому підприємстві, так і на інших, що даватиме їм суттєву перевагу і можливість виходу на ринки країн, чії валюти «прив'язані» до долара США.

Таблиця 3.1(2)

Дослідження запропонованої моделі на прикладі підприємств України
(за 4 квартал 2014 р.)

Показники	Назва компанії (Україна)		
	Nestle Україна	Philip Morris	Моршинський завод мінеральних вод «Оскар»
$ROFX_{i,t}^f$	3,4%	3,3 %	2,6 %
$FS_{i,t}$	0,44	0,25	0,31
$FA_{i,t}$	0,91	0,28	1,21
$BE_{i,t}$	2,42	1,32	1,95

Аналізовані підприємства-експортери в Україні мають позитивне значення прибутковості операцій в іноземній валюті, що пояснюється різкою девальвацією гривні. Навіть подорожчання сировини не мало критично

Рис. 3.3. Пропонована методика аналізу операцій в іноземній валюті підприємств-експортерів (авторська розробка)

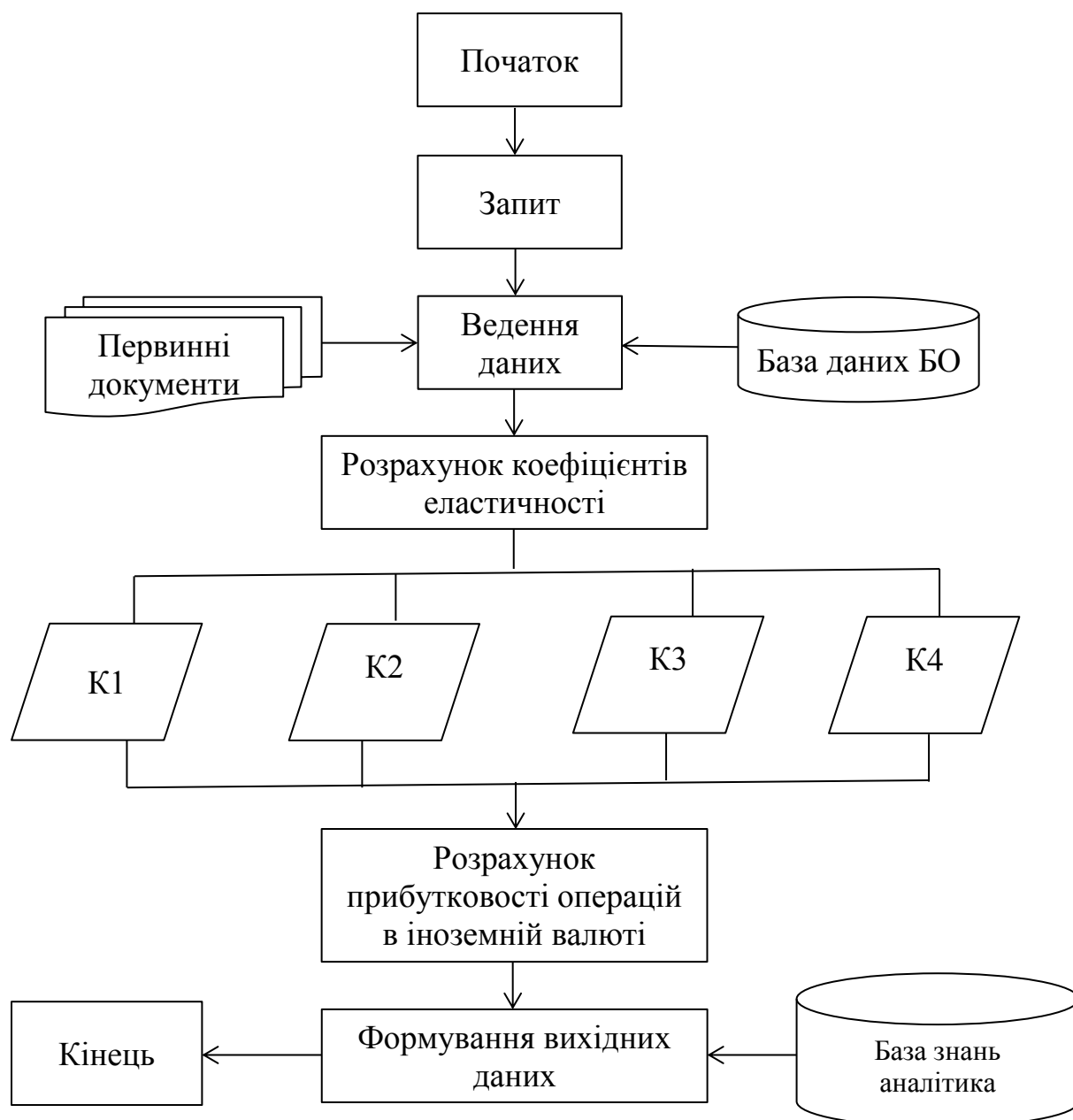
негативного впливу на прибутковості валютних операцій цих підприємств. Приклад щодо імплементації запропонованої моделі із визначенням коефіцієнтів та значимості факторів наведено у додатку С з використанням даних ПрАТ «Філіп Морріс».

Інформаційне забезпечення складає фундамент автоматизації формування прогнозних показників операцій в іноземній валюті. На основі коефіцієнтів регресії, отриманих в результаті застосування запропонованого рівняння, можна здійснювати прогнозування прибутковості операцій в іноземній валюті. Для реалізації цього розроблено блок-схему автоматизації формування прогнозних показників операцій в іноземній валюті.

Необхідною умовою розрахунку коефіцієнтів є наявність релевантної інформації, що формує базу даних та базу знань автоматизованої системи для вирішення поставленої задачі. Джерелом вхідної інформації служать первинні документи з обліку операцій в іноземній валюті, статистика попередніх періодів (архівна інформація), планові дані. Водночас враховуються зовнішні фактори, які мають мінливий характер та чинять вплив на динаміку прибутковості операцій в іноземній валюті, до яких належать зміни в обмінних курсах валют.

Вихідною інформацією є звіт про відхилення коефіцієнтів та показників операцій в іноземній валюті від запланованих та порівняння з даними за минулий період, прогнозування прибутковості операцій в іноземній валюті за допомогою отриманих коефіцієнтів. На рис. 3.2. проілюстрована блок-схема автоматизації формування прогнозних показників операцій в іноземній валюті (K_1 , K_2 , K_3 , K_4 - коефіцієнти). Для побудови алгоритму автоматизації застосовано таку послідовність дій:

1. Введення запиту, що встановлює режим роботи, модель, критерії інформації.
2. Аналіз вхідної інформації та її опрацювання для отримання коефіцієнтів еластичності з метою підрахунку прибутковості операцій в іноземній валюті.
3. Одержання результатів відповідно до заданих критеріїв та виведення прогнозних параметрів прибутковості операцій в іноземній валюті.

Рис. 3.2. Блок-схема автоматизації формування прогнозних показників операцій в іноземній валюті (авторська розробка)

На основі проведених досліджень з визначення факторів ефективності міжнародних економічних операцій в іноземній валюті, разом із використанням запропонованої моделі обчислення прибутковості операцій в іноземній валюті підприємств-експортерів сформувано методичку аналізу операцій в іноземній валюті для використання на аналізованих підприємствах (рис. 3.3). Варто враховувати, що такий аналіз має якісну та кількісну складові та включає систему абсолютних та відносних показників, що порівнюються з аналогічним періодом минулого року для уникнення впливу сезонності на вихідні дані.

Комплексність аналізу операцій в іноземній валюті ґрунтується на чотирьох групах факторів (див. рис. 3.3), які необхідно порівнювати із запланованими показниками (План – Факт – Відхилення).

Аналіз операцій в іноземній валюті на основі даних фінансової звітності є одним з елементів у системі нейтралізації валютних ризиків. Користувачами запропонованої методики виступає керівництво підприємства з метою прийняття рішень щодо зниження непередбачуваних витрат в майбутньому. Так, на підприємстві ТОВ «Нестле Україна» (Додаток С) представлена методика була впроваджена як елемент ризик-менеджменту при здійсненні міжнародних торговельних операцій, що дозволило оптимізувати механізм попередження втрат за операціями в іноземній валюті.

3.2. Науково-методичні основи аналізу операцій в іноземній валюті за діяльністю з імпорту: коефіцієнтний інструментарій та оцінка ефективності.

Аналіз операцій в іноземній валюті за діяльністю з імпорту є складовою фінансового планування підприємства, спрямованого на уникнення валютних втрат та пов'язані з цим всі дії, які здійснює управлінська служба для зниження чутливості прибутку фірми до змін валютних курсів.

Метою виконання цього пункту є розробка методики проведення аналізу операцій в іноземній валюті за імпортними операціями на основі системи показників результативності та динаміки операцій в іноземній валюті. Для досягнення поставленої мети окреслено завдання:

1. Виокремити фактори, які впливають на результативність операцій в іноземній валюті за імпортом.
2. Сформулювати систему показників для оцінки ефективності імпортних операцій в іноземній валюті для практичного впровадження на аналізованих підприємствах харчової промисловості.
3. Представити методику аналізу операцій в іноземній валюті за імпортом.
4. Виявити можливості практичного використання запропонованої методики

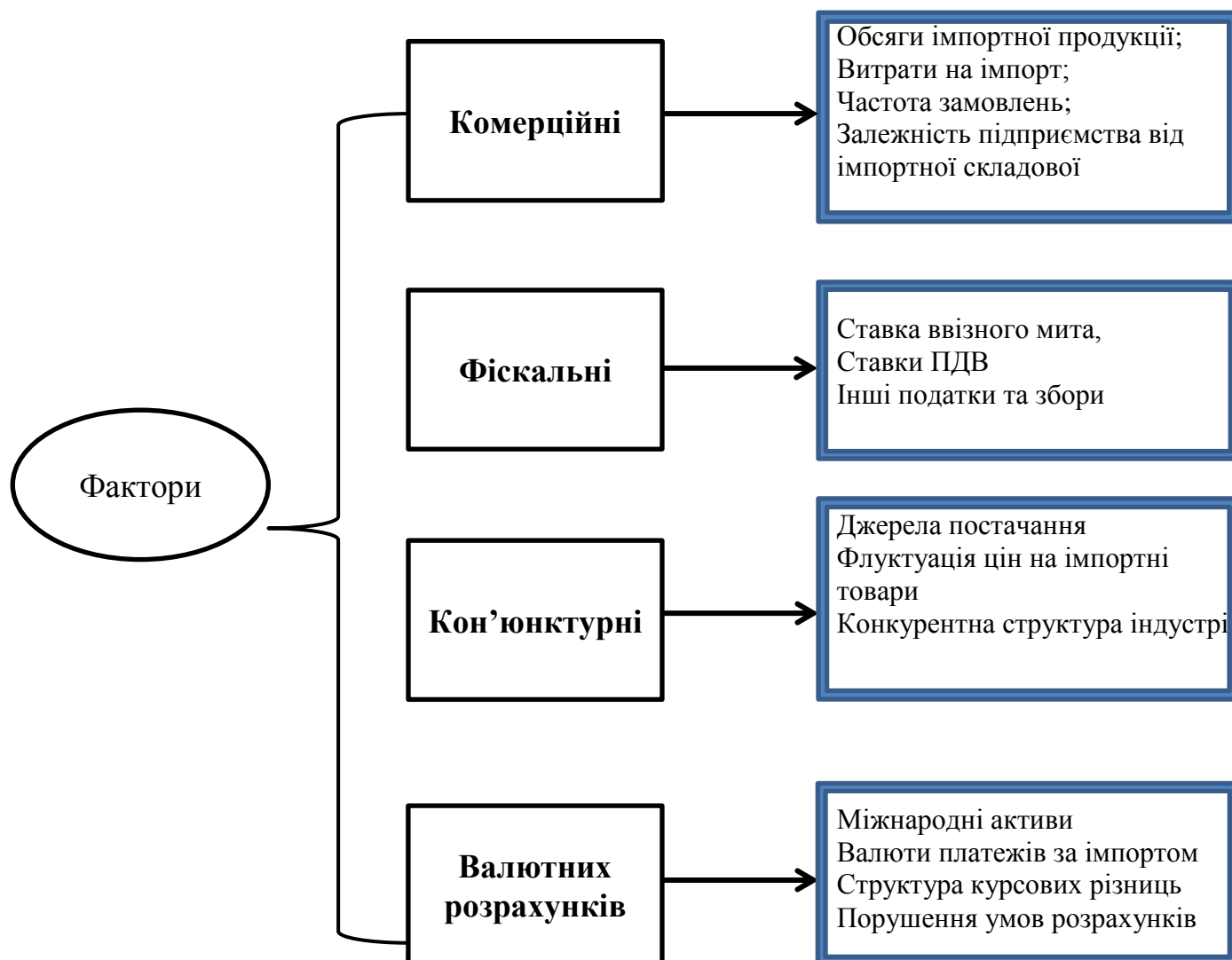
аналізу операцій в іноземній валюті за імпортом на аналізованих підприємствах та визначити місце аналізу операцій в іноземній валюті в системі прийняття рішень з ризик-менеджменту підприємства.

До факторів, що впливають на результативність імпорتنих операцій в іноземній валюті, належать передусім обсяги закупівель та ціни на продукцію в іноземній валюті, а також інші витрати, сплачені в іноземній валюті, які включаються до собівартості імпортової продукції. Важливим чинником залишається частка імпортової сировини у складі продукції, що її виробляє підприємство, та залежність фінансових результатів підприємства від імпорту. Ще одним фактором впливу називаємо ставку митних зборів, що справляються в іноземній валюті, та інші податкові збори. Одними із основних рішень, що впливають змінюють динаміку прибутковості імпорتنих операцій в іноземній валюті є вибір валюти договору та валюти платежу, строки та умови платежів, погодження платіжного інструменту (наприклад, при покритому акредитиві у імпортера заблоковується частина коштів в іноземній валюті на його рахунку в банку). Класифікацію чинників впливу на ефективність операцій в іноземній валюті за діяльністю з імпорту узагальнено на рис. 3.4.

У короткостроковій перспективі серед основних критеріїв оцінки фінансової стійкості підприємств варто виділити ліквідність та платоспроможність. Відтак, необхідним для аналізу операцій підприємств-імпортерів та оцінки їхньої платоспроможності в іноземній валюті є підрахунок рівня валютної ліквідності. Для практичного розуміння доцільності здійснення імпорتنих операцій в іноземній валюті пропонуємо використовувати показник поточної міжнародної ліквідності (ПМЛ), який розраховується відношенням швидколіквідних активів в іноземній валюті до поточної валютної кредиторської заборгованості:

$$\text{ПМЛ} = (\text{Дебіторська заборгованість в інвалюті} + \text{грошові кошти та еквіваленти в інвалюті}) / \text{кредиторська заборгованість в інвалюті}; \quad (3.15)$$

Рекомендоване значення цього коефіцієнта - більше 0,6, що свідчитиме про можливість покриття короткострокових зобов'язань перед постачальниками в іноземній валюті.

Рис. 3.4. Класифікація факторів впливу на ефективність операцій в іноземній валюті за діяльністю з імпорту (авторська розробка)

Пропонований показник поточної міжнародної ліквідності та інші параметри варто включити як складовий елемент методики аналізу операцій в іноземній валюті за діяльністю з імпорту. Обсяги імпортової продукції, її ціна за договором та витрати, пов'язані з доставкою та експлуатацією в іноземній валюті, є основними даними для розрахунку інших показників.

Інформаційною базою для аналізу операцій в іноземній валюті за імпортом є форми фінансової, управлінської, статистичної та податкової звітності. Аналізуючи методику відображення таких операцій у фінансовій звітності, зазначимо, що імпортні операції окремо не відображаються, а включаються як елементи активів, доходів та витрат. Не має чіткої різниці між операціями на території України і поза її межами. Тому у Примітках до фінансової

звітності у частині, де наводиться інформація про витрати операційної діяльності, пропонуємо також деталізувати дані про імпортні операції. У Примітках також зазначається сума курсових різниць. Важливо тут окремо виділяти інформацію про операційні курсові різниці окремо за експортом та імпортом та за операційною діяльністю за кордоном для аналізу операцій в іноземній валюті. Недостатньо інформативним є згорнене відображення інформації про розрахункові валютні різниці, що вимагає введення додаткових статей фінансової звітності, про що вже йшлося у питанні 3.1. цього розділу.

Для аналізу та синтезу інформації про курсові різниці за імпортними операціями пропонуємо використовувати звіт про операційні курсові різниці, де вказується інформація про курсові різниці за експортними та імпортними операціями та за операційною діяльністю підприємства за кордоном (купівля-продаж товарів за кордоном без ввезення в Україну) у розрізі договорів (зазначається номер договору) та валют.

Джерелами інформації для аналізу операцій в іноземній валюті служать водночас реєстри управлінської звітності. Зокрема, в додатку Ж2 наведена запропонована форма щоденного звіту про імпортні операції. Також у внутрішньогосподарській звітності необхідно розкривати інформацію про кредиторську та дебіторську заборгованість в іноземній валюті, для чого пропонується використання довідки про кредиторську та дебіторську заборгованість в іноземних валютах та залишки валютних коштів (Додаток П).

Коефіцієнти, які використовуються для аналізу імпортних операцій в іноземній валюті, розраховують переважно на підставі даних фінансової звітності, яку складають щоквартально. В період між датами звітності для внутрішніх потреб управління ці показники можна розраховувати на підставі інформації рахунків бухгалтерського обліку. Методику розрахунку основних показників для аналізу операцій в іноземній валюті підприємств-імпортерів на основі рахунків бухгалтерського обліку подано в табл. 3.2.

**Методика розрахунку показників аналізу операцій в іноземній валюті
за діяльністю з імпорту на основі рахунків бухгалтерського обліку**

Показники	Алгоритм розрахунку
Коефіцієнт стійкості фінансування в іноземній валюті	$K_{cf} = (\sum C_{кК}(40/44) - \sum C_{кД}(44/46) + \sum C_{кК}(47/49) + \sum C_{кК}(502/552)) / (\sum C_{кК}(40/69) - (\sum C_{кД}(44/46)))$
Коефіцієнт фінансової стійкості щодо операцій у іноземній валюті	$K_{fc} = (\sum C_{кК}(40/44) - \sum C_{кД}(44/46)) / (\sum C_{кК}(502/552) + \sum C_{кК}(602/68))$
Коефіцієнт заборгованості в іноземній валюті	$K_{зів} = (\sum C_{кД}362 + \sum C_{кК}632 + \sum C_{кД}(302+312)) / \sum C_{кК}(602+502)$
Коефіцієнт забезпечення власним оборотними засобами	$K_{звоз} = (\sum C_{кК}(40/44) - \sum C_{кД}(44/46) - C_{кД}(10/12) + C_{кК}13 - \sum C_{кД}(14/19)) / (\sum C_{кД}(20/28) + \sum C_{кД}(30/37) - C_{кК}38)$
Частка операційних курсових різниць	$K_{окр} = \sum C_{кК}(714/744) + \sum C_{кД}(944/947)$
Рентабельність імпорتنих операцій в іноземній валюті	$P_{ів} = (C_{кК}702 - C_{пК}702) / (\sum C_{кД}902 - \sum C_{пД}902)$
Поточна міжнародна торговельна ліквідність	$ПМТЛ = (\sum C_{кД}362 + \sum C_{кД}302 + \sum C_{кД}312) / (\sum C_{кК}632 + \sum C_{кК}602)$

де: $\sum C_{кК}$ – сума кінцевого кредитового сальдо за зазначеними рахунками,

$\sum C_{кД}$ – сума кінцевого дебетового сальдо за зазначеними рахунками,

$\sum C_{пК}$ – сума початкового кредитового сальдо за зазначеними рахунками,

$\sum C_{пД}$ – сума початкового дебетового сальдо за зазначеними рахунками

У 2014 р. коефіцієнт стійкості фінансування в іноземній валюті збільшився в порівнянні з 2013 р. За рахунок стійких джерел фінансування у 2013 р. сформовано 70 % активів у іноземній валюті, цей показник збільшився у 2014 р. до 75 %.

На кожну гривню залученого капіталу в іноземній валюті у ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2013 р. припадало 1,2 грн. власного капіталу. У 2014 р. цей показник покращився до 1,26. Показники, які відображають структуру фінансування активів, вказують на те, власними оборотними засобами підприємство забезпечене (коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами близький до 0,85), відповідно і коефіцієнт заборгованості іноземній валюті є достатньо високим (0,38). Рентабельність імпорتنих операцій в іноземній валюті ПрАТ «Тернопільський молокозавод» протягом 2013–2014 рр. збільшилася із 22,1 % до

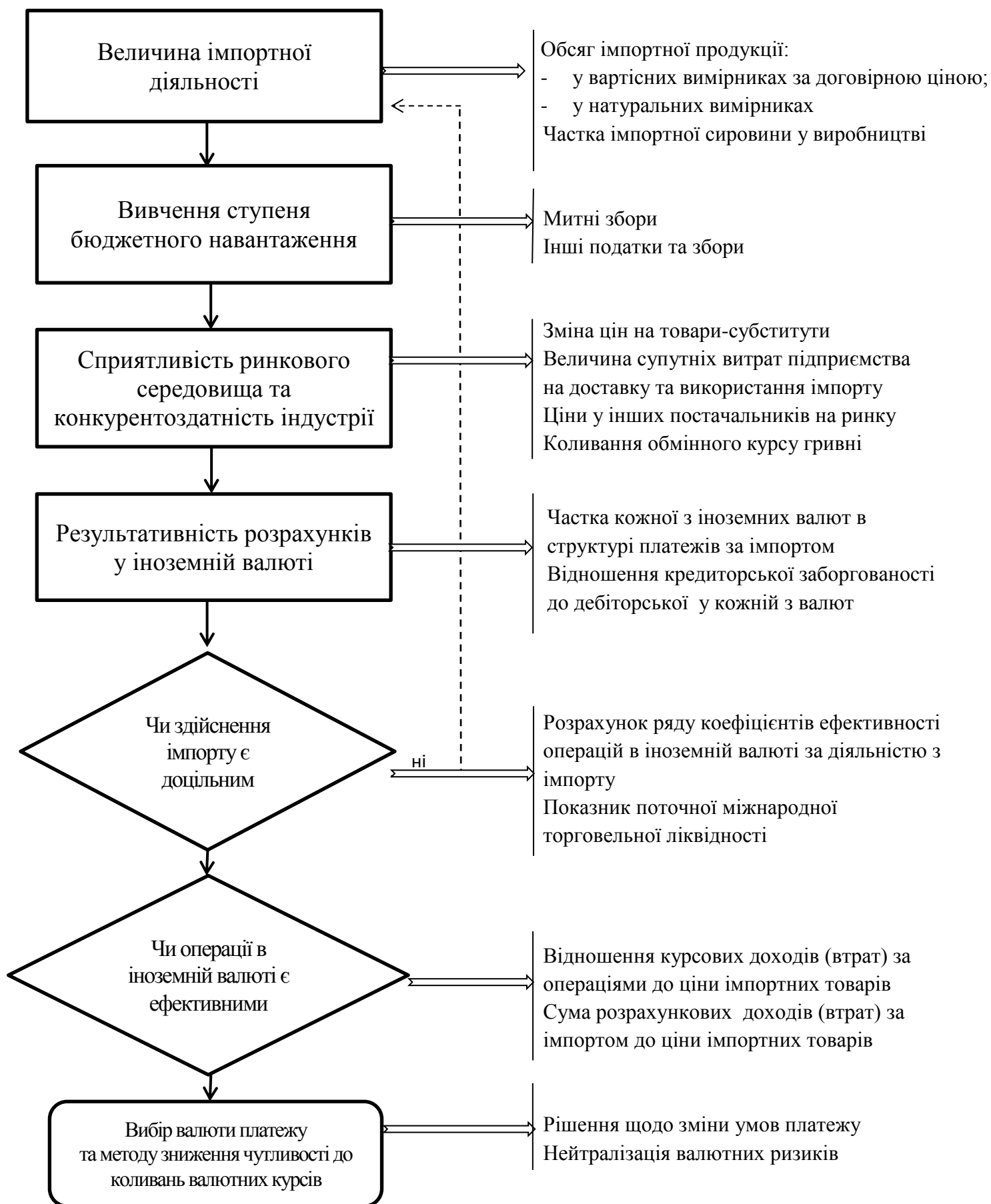

28,81 %. Частка операційних курсових різниць зменшилася із 86,14% до 78,13% відповідно до збільшення фінансових операцій в іноземній валюті за залученими коштами. Показник поточної ліквідності в іноземній валюті залишається на рівні 1,67, що є оптимальним значенням для підприємства.

Джерела фінансування активів в іноземній валюті у ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар» протягом 2013–2014 рр. були досить стабільними. Коефіцієнт фінансової стійкості щодо операцій у іноземній валюті становив 0,46 у 2013 р., а у 2014 р. піднявся до 0,48. У 2014 р. для формування активів підприємство не використовувало довгострокових залучених коштів у іноземній валюті, про що свідчить збільшення коефіцієнта стійкості фінансування в іноземній валюті з 0,56 до 0,61. Коефіцієнт заборгованості в іноземній валюті зменшився з 0,51 до 0,47. Впродовж 2009–2011 рр. фінансова стабільність підприємства покращилась, досягнувши 0,87. Позитивно характеризують фінансовий стан підприємства показники структури фінансування активів. Протягом 2013–2014 рр. коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами зростав з 0,28 до 0,31, тобто 31 % оборотних активів профінансовано за рахунок власного капіталу. Покращення фінансової стійкості підприємства супроводжувалося відповідним зростанням рентабельності імпорتنих операцій в іноземній валюті з 8,2 % у 2013 р. до 12,0 % у 2014 р. Частка операційних курсових різниць становила у 2013 р. 78,5%, а у 2014 р. збільшилася до 81,4%. Показник поточної міжнародної ліквідності коливався у 2013-2014 рр. (1,52-1,6).

Сформулюємо основні етапи аналізу імпорتنих операцій в іноземній валюті (рис. 3.5). Щодо останнього етапу, то підприємства-імпортери застосовують різні можливості зменшення валютних втрат, серед яких є й так звана нейтральна позиція, коли компанія не страхує себе від можливих негативних коливань обмінного курсу операційних та звітної валюти.

Така стратегія використовується переважно підприємствами, для яких частка операцій в іноземній валюті є невеликою, тобто затрати на нейтралізацію валютних змін можуть переважати величину можливих майбутніх втрат від волатильності валютного ринку.

Рис. 3.5. Пропонована методика аналізу операцій в іноземній валюті підприємств-імпортерів (авторська розробка)

На рис. 3.5 представлено методику аналізу імпорتنих операцій в іноземній валюті, розроблену з урахуванням наведених чинників впливу на ефективність операцій в іноземній валюті (див. рис. 3.5). Щодо останнього етапу аналізу, то підприємства-імпортери застосовують різні можливості зниження валютних втрат, серед яких є й так звана нейтральна позиція, коли компанія не страхує себе від можливих негативних коливань обмінного курсу операційних та звітної валюти. Така тактика використовується переважно підприємствами, для яких частка операцій в іноземній валюті невелика, тобто затрати на нейтралізацію валютних змін можуть перевищувати величину можливих майбутніх втрат від волатильності валютного ринку. Загалом підприємства за метою ризик-менеджменту поділяються на ті, що беруть ризик негативних курсових різниць на себе, та на ті, які уникають фінансових втрат. Друга група компаній, як правило, включає середні або великі мультинаціональні компанії, які стараються зробити все необхідне для того, щоб отримати наперед передбачений рівень доходу від операцій та міжнародної економічної діяльності. З іншої сторони до першої групи належать переважно фірми, що не виключають можливості отримати додатковий дохід від операцій в іноземній валюті за сприятливої зміни курсу. Для цього вони зазвичай використовують методику прискорення або відстрочення дати здійснення розрахунків за контрактними зобов'язаннями.

У науковій літературі та практиці планування на підприємствах виділяють дві групи інструментів зниження курсових втрат: внутрішні та інструменти зовнішнього керування чутливістю підприємства до коливань обмінних курсів валют. Внутрішні інструменти становлять частину фінансового планування підприємства, яка не включає укладання зовнішніх контрактних зобов'язань, в той час, коли інструменти зовнішнього впливу передбачають зовнішні угоди. Варто відзначити, що використання внутрішніх методів є більш доцільною практикою та більш використовуваною як серед вітчизняних підприємств через нерозвинутість ринкових інструментів, так і серед зарубіжних через меншу затратність та більшу гнучкість при застосуванні.

Виділяємо основні внутрішні методи, які є елементами аналізу валютних операцій:

1) Уникнення курсових втрат – один з найпоширеніших підходів серед підприємств-імпортерів розвинутих країн, яка передбачає фактичну передачу ризику підприємству-контрагенту та укладення договору у власній валюті звітності. Проте цей метод не завжди діє, особливо, коли валюта звітності не є вільно конвертованою. У випадку, коли обидва підприємства переслідують мету уникнення ризику, підприємство, для якого валютний ризик є найменший, бере на себе зобов'язання щодо розрахунків у валюті звітності підприємства-контрагента;

2) Дистрибуція валютних втрат (або доходів) між сторонами зовнішньоекономічного договору – у такий спосіб забезпечується справедлива участь підприємств-контрагентів у розподілі валютного впливу. Так як короткострокові мультивалютні розрахунки несуть ризик для учасників, то в результаті одне з підприємств виграє за рахунок програшу партнера. Тому контракт може бути укладено таким чином, що обидва підприємства носять солідарну чутливість до валютних коливань. Приклад подає в своїй роботі Боднар Ж., Жентрі В. [205], де розглядається американська компанія, яка укладає угоду з іноземним підприємством щодо сплати першим 100 FC на користь другого через 6 місяців. При цьому курс долара США до FC склав 1 дол. США = 10 FC на дату укладення угоди. Проте, якщо курс долари США зросте приміром до 12 FC, і таким чином американська компанія сплачуватиме 8,5 доларів США, то цей прибуток від валютної операції буде розділено разом із іноземною компанією, і, отже, американське підприємство сплачуватиме 9,25 дол. США при здійсненні розрахунків, а іноземний контрагент одержить 111 FC. У протилежному випадку, коли обмінний курс долара США девальвує до 8 FC, американський учасник не буде сплачувати 12,5 дол. США, а 11,25 дол. США, іноземна компанія отримає 90 FC. Тут варто зазначити, що такий підхід не передбачає страхування ризику, але його розподіл між контрагентами.

3) Передоплата та відстрочення платежів – операційна стратегія щодо

зниження витрат за валютними розрахунками, заснована на управлінні датами здійснення операцій. Коли іноземна валюта, в котрій деноміновано контракт, схильна до ревальвації, для підприємства краще сплатити зобов'язання щонайшвидше та отримати кошти за кредиторською заборгованістю якомога пізніше. Перший прийом називається лідирування в платежах або передоплата, другий – відстрочення платежів. Звичайно, в другому випадку відбувається зворотній процес, тобто підприємству краще сплатити зобов'язання пізніше, а отримати кошти від дебіторів раніше.

4) Створення розрахункових центрів, іншими словами, заснування окремих корпоративних філій, що здійснюють розрахунки підприємства за зовнішніми операціями. Виробничий відділ здійснює купівлю товарів іноземного постачальника лише через його опосередкований продаж розрахунковому центру, після чого останній перепродує продукцію зовнішньому покупцю, таким чином, всі розрахункові та курсові витрати бере на себе окремо створений розрахунковий центр, що має три основні переваги. По-перше, це скорочує витрати та централізує систему міжнародних розрахунків, що полегшує облік та аналіз цих операцій. По-друге, спрощується система управління валютними ризиками, адже розрахункові центри обслуговують також закордонні філії. По-третє, виникає можливість внутрішньої передоплати для удосконалення планування у структурних елементів підприємства (відділів, філій тощо).

Серед наукових доробків можна знайти достатню кількість емпіричних досліджень щодо аналізу валютних операцій на підприємствах-імпортерах, більшість з яких було проведено на підприємствах економічно розвинутих країн. Матур І. та Новлс Л. [235] після опитування 55 імпортоорієнтованих компаній зробили висновок про широке використання таких інструментів курсового регулювання як зменшення (збільшення) запозичень на внутрішньому та зовнішньому грошових ринках, пришвидшення або затримання розрахунків в іноземній валюті, зміна умов кредитування тощо.

Бредлі К. та Мольс М. [206] провели дослідження нефінансових

міжнародних компаній Великобританії, яке показало, що зміна обмінного курсу фунта стерлінга чинить вплив не лише на величину доходів та витрат підприємств, що здійснюють міжнародні операції, але й на ті, що ведуть свій бізнес тільки на території країни. Також за їхніми даними зміна валютного курсу національної грошової одиниці призводить до наслідків більш відчутних для витрат фірми, ніж для її доходів.

З метою визначення рівня сприйняття та методів зниження валютних втрат на підприємствах-імпортерах проведено власне анкетування. Для цього на основі вже проведених та вищеописаних досліджень розроблено структуру анкети, яку було розіслано у 16 фірм регіону Норд-па-де-Кале у Франції та 20 українських підприємств. Більшість запитань стосувалася трансакційного та трансляційного ризиків, а також важливості економічного валютного ризику за 5-ти бальною шкалою оцінювання (1 - «повністю згідний», 5 – «повністю незгідний»). Крім того, респонденти відповідали на питання щодо їхньої проінформованості про зовнішні інструменти валютного хеджування. Щодо французьких підприємств, то була обрана наступна індустріальна структура для здійснення анкетування: 20% хімічна промисловість, 20% будівельна, 20% харчова та 40% торгівля (Табл. 3.3). Така структура представляє концентрацію та розміщення підприємств цих галузей в досліджуваному регіоні.

У табл. 3.3 подано усереднені підрахунки відповідей на питання анкети щодо важливості прогнозування обмінного курсу валюти звітності для здійснення міжнародних розрахункових операцій та оцінювання валютного ризику підприємства. Французькі компанії були розподілені на три групи: I_{fr} – імпортоорієнтована група, тобто підприємства, в яких імпорт сировини та інших товарів перевищує експорт; E_{fr} – експортоорієнтована, де величина експорту вища, N_{fr} - нейтральна, де частка імпортних операцій майже дорівнює частці експортних.

Результати опитування французьких та вітчизняних підприємств щодо
прогнозування валютного ринку

Запитання	Mean	I _{fr}	N _{fr}	E _{fr}	UKR
Ми відстежуємо зміну валютних курсів щоденно	2,66	3,07	1,94	2,98	3,8
Перед розрахунками за заборгованістю ми прогнозуємо валютний курс на дату їх здійснення	3,23	4,5	1,2	4,0	3,3
Ми прогнозуємо величину курсових різниць на наступну дату звітності	2,8	3,8	1,1	3,5	3,0
Ми прогнозуємо зміну вартості закордонних інвестицій внаслідок зміни валютних курсів	4,4	4,1	4,8	4,3	4,5
Ми прогнозуємо наскільки зміна курсу національної валюти вплине на рівень дебіторської заборгованості до дати перерахунку коштів	3,5	4,6	1,3	4,2	3,8
Ми часто робимо прогнози, як зміна обмінного курсу валюти звітності вплине на фінансовий стан компанії	3,0	4,0	1,5	3,8	2,5

Щодо українських компаній, то 80% із них були імпортоорієнтованими, тому окремий розподіл не здійснювався. Проведене опитування дозволяє сформулювати низку висновків: більша частина респондентів як в Україні, так і у Франції слідкує за зміною обмінних курсів національних валют щоденно; прогнозуванням валютних курсів на дату здійснення операцій займаються переважно експорто- або імпортоорієнтовані компанії, так як нейтральність ЗЕД позиції часто дозволяє здійснювати природне хеджування, а отже компанії втрачають інтерес до оцінювання валютних доходів/збитків за валютними трансакціями.

Природньо, що підприємства імпортової групи більш чутливі до щоденної зміни валютних курсів для здійснення розрахунків за кредиторською заборгованістю, зважаючи на обсяги товарних закупівель за кордоном із відстроченням платежів. Щодо прогнозування зміни вартості закордонних активів, а також дебіторської заборгованості в іноземній валюті, то тут підприємства проявляють більшу пасивність, так як вважають, що цей процес складний і часто більш затратний. Вітчизняні підприємства зазвичай мають нечисленні активи за кордоном, проте щодо прогнозування абсолютної зміни вартості дебіторської заборгованості вони також проявляють неочікувану нейтральність. У процесі проведеного опитування запропоновано шість внутрішніх методів удосконалення валютних розрахунків за зовнішньоекономічними операціями для підприємств з метою оцінювання частоти їхнього застосування (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Результати опитування французьких та вітчизняних підприємств щодо методів управління бухгалтерськими валютними ризиками

Запитання	Mean	I _{fr}	N _{fr}	E _{fr}	UKR
Відстрочення платежів у валюті звітності	3,7	4,8	1,5	4,1	4,5
При запозиченнях віддається перевага валюті продажу товарів	3,9	3,6	4,8	4,5	2,8
Відстрочення платежів за дебіторською заборгованістю в іноземній валюті	3,35	3,9	1,8	3,6	4,1
Відстрочення платежів у іноземній валюті	3,0	3,2	1,1	3,6	3,9
Перевага кредитним операціям понад рік або операційний цикл	1,6	1,8	1,1	1,6	1,9
Відстрочення платежів за деб. заборгованістю у валюті звітності	2,8	2,9	1,6	4,2	2,5

Більшість респондентів підтвердили актуальність методу управління

розрахунками, позички у валюті експорту та реструктуризації дебіторської заборгованості. З іншої сторони респонденти рідко вдаються до відстрочення платежів в іноземній валюті, неохочі до позичок більше одного року або операційного циклу та реструктуризації дебіторської заборгованості в національній валюті. На відміну від імпортоорієнтованих та нейтральних підприємств, експортоорієнтовані віддають перевагу позичати у валюті експорту. Щодо зовнішніх методик, то оцінювання відбувалося за тією ж шкалою, що й попередні. Тут просліджується чітка різниця між підприємствами Франції та України у використанні інструментів фінансового ринку, таких як валютні свопи, форварди, ф'ючерсні контракти тощо. Серед французьких компаній, особливо експортоорієнтованих, поширено застосування зазначених фінансових інструментів, в той час, коли серед вітчизняних підприємств такі методи застосовуються вкрай рідко, що пояснюється передусім нерозвиненістю ринку цих інструментів в Україні, а також показує недостатню обізнаність самих підприємств із процедурою їхнього використання.

Також проведено опитування підприємств щодо економічних наслідків частих коливань обмінного курсу валют, до яких відноситься зміна цін на товари експорту, зміна об'єгів експорту/імпорту, ефект валютних коливань на привабливість внутрішнього ринку. Як видно із опитування, ефект від волатильності валютного ринку найменше відчують нейтральні компанії, в той же час, коли експортоорієнтовані підприємства змушені змінювати тактику встановлення цін на зовнішньому ринку, а також здійснюють диверсифікацію постачальників. Імпортоорієнтовані найбільш чутливі до зміни обсягів готової продукції, а також напрямів збуту товарів (табл. 3.5).

Основні засади обліку операцій із похідними фінансовими інструментами для хеджування валютних ризиків, прописані в П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» [115], а також в міжнародних стандартах бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [115], 32 «Фінансові інструменти: представлення» [115], міжнародному стандарті фінансової звітності 7 «Фінансові інструменти: розкриття» [115].

Результати опитування підприємств щодо економічних наслідків
коливань обмінного курсу валют

Запитання	Mean	I _{fr}	N _{fr}	E _{fr}	UKR
Ефект коливань валютних курсів на експортні ціни продукції підприємства	2,8	2,0	1,2	4,0	4,0
Ефект валютних коливань на об'єм продукції підприємства	3,0	2,6	2,5	3,1	3,7
Ефект валютних коливань на рішення підприємств здійснювати закупівлю на зовнішньому чи внутрішньому ринку	3,0	3,0	2,0	4,1	2,6
Ефект валютних коливань на привабливість внутрішнього ринку для підприємства	3,0	3,4	2,8	3,5	2,2

Слід акцентувати увагу на розмежуванні понять «хеджування ризиків» та «використання валютних деривативів з метою здійснення спекуляцій», адже в обох випадках йдеться про різний підхід до ведення обліку. Метою хеджування є мінімізація ризиків за допомогою інструментів фінансового ринку, а завданням спекулятивних операцій - отримання прибутку від управління портфелем похідних цінних паперів.

Операції ж хеджування спрямовані не на збільшення прибутку підприємства, а на утримання цього показника на прогнозованому рівні за допомогою похідних цінних паперів. Тому найоптимальнішою, вважаємо, є методика оцінки результату від операцій хеджування після закінчення строку укладеного контракту з віднесенням додатної курсової різниці на субрахунок 719 «Інші доходи від операційної діяльності» або 746 «Інші доходи звичайної діяльності», а від'ємної на субрахунок 949 «Інші витрати операційної діяльності» або 977 «Інші витрати звичайної діяльності» залежно від виду

діяльності, на задоволення потреб якої укладаються контракти з валютними деривативами, зі списанням на рахунок 79 «Фінансові результати».

Крім внутрішніх та зовнішніх інструментів варто виділити ще структурні методи, основні з яких наведені в Табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Структурні методи нейтралізації валютних ризиків

Структурні методи	Сутність методів
Диверсифікація операцій	Поєднання експорту готової продукції з операціями імпорту продукції. Є методом природного операційного хеджування.
Диверсифікація джерел постачання сировини та матеріалів	Стратегія є результативною для підприємств, функціональна валюта котрих є «дорогою», тобто схильна до частоті ревальвації. У такому випадку для фірми є вигіднішим здійснювати закупівлю матеріалів та комплектуючих за кордоном.
Місцерозташування виробництва	Відповідно до волатильності обмінних курсів національної грошової одиниці часто підприємства переносять виробничі потужності у країни з відносно дешевшою вартістю виробництва

Операційні методи мають чимало переваг та допомагають знизити валютні витрати набагато ефективніше, ніж, наприклад, інструменти грошового ринку. Спостерігається, що вплив операційного хеджування на прибуток підприємства має нелінійний характер, що є перевагою проти лінійних методів зниження ризиків. Отже, ці заходи, навіть якщо вони можуть здаватися неекономними на перший погляд, в майбутньому окупляються, дозволяючи фірмі проводити гнучкішу цінову політику як відповідь на зміну валютних курсів. Втім, описані методи реалізуються підприємством тільки у випадку, коли очікувані переваги перевищують заплановані витрати.

Таким чином, серед основних методів зниження чутливості до коливань валютних курсів на вітчизняних підприємствах-імпортерах переважають лідирування/затримка платежів за операціями в іноземній валюті та здійснення природного хеджування.

3.3. Методичний підхід до прогнозного аналізу операцій в іноземній валюті на підприємствах, що здійснюють зовнішньоторговельні операції.

Господарська діяльність за зовнішньоекономічними контрактами передбачає розрахунки в іноземній валюті. Проте змінність обмінного курсу валюти звітності та функціональної валюти призводить до непланових курсових доходів або втрат. Позитивні курсові різниці становлять додаткові доходи підприємства, але можливість їхнього одержання носить ймовірнісний характер. Основною метою прогнозного аналізу операцій в іноземній валюті є визначення їхньої ефективності та впливу на загальну прибутковість підприємства, зважаючи на зміну обмінного курсу кошика робочих валют фірми до її звітної та функціональної валют.

Прогнозний аналіз операцій в іноземній валюті базується на інформації, отриманій із фінансової та управлінської звітності, а також митної та податкової. Основою для цього можуть послужити пропозиції з удосконалення форм звітності, які наведено у розділах 2 та 3 дисертаційної роботи.

Виділяється кілька етапів прогнозного аналізу операцій в іноземній валюті, які включають аналіз курсових різниць, прибутковості міжнародних операцій в іноземній валюті, прогнозування фінансових параметрів (додаток У):

1. Аналіз курсових різниць та їхнього впливу на фінансові результати підприємств.
2. Аналіз ефективності міжнародних операцій та структури валютних платежів.
3. Прогнозування валютних курсів обмінних курсів «робочих» валют підприємства.
4. Оцінка сценарію комерційної ефективності зовнішньої діяльності підприємства на основі прогнозування прибутковості міжнародних операцій з урахуванням таких показників як курсові різниці, курси робочих валют підприємств, обсяги продажів на зовнішньому ринку товарів і послуг та історичні дані прибутку компанії від міжнародних операцій.

5. Стратегічна орієнтація та вибір методів мінімізації курсових втрат.

Перший етап передбачає вирахування питомої частки курсових доходів або втрат від експортних, імпорتنих операцій, переоцінки валютних цінностей, фінансових та інвестиційних операцій. Визначається також частка кожної з робочих валют у курсових втратах з метою деталізації інформації про необхідність зміни валюти договору за умови значної волатильності обмінних курсів та частки окремої валюти у валютних втратах.

Другий етап базується на визначенні ефективності зовнішньоекономічних операцій і передбачає розрахунок цього показника як відношення доходів від міжнародних операцій до понесених витрат й собівартості товарів та послуг. Якщо це відношення більше, ніж одиниця, то міжнародна діяльність є ефективною та рентабельною. Якщо ні, тоді необхідно детально проаналізувати чинники, що впливають на ефективність експортних та імпорتنих операцій за методикою, описаною у питаннях 3.1 та 3.2 цього розділу, та визначити вплив кожного із них на рентабельність операцій в іноземній валюті.

Третій етап базується на прогнозуванні валютних курсів для вироблення сценаріїв зовнішньоекономічної діяльності. Прогнозування змінних параметрів є важливим науковим та практичним аспектом досліджень для будь-якої ділянки роботи. Ці міркування стають вкрай актуальними у фінансовій сфері, де неправильні прогнози можуть коштувати чималих матеріальних втрат для підприємства.

Прогнозний аналіз є покроковим і не буде повним без прогнозування таких основних параметрів як надходження від операцій в іноземній валюті та обмінні курси валют, у яких здійснює міжнародні операції підприємство. Для цього використовуються група статистичних та експертних методів. Проте вони мають низку недоліків та можуть носити суб'єктивний характер. Прогнозування різних фінансових показників, засноване на часових рядах, є одним з найбільш актуальних напрямів досліджень в економічній науці сьогодні.

Останні дослідження показують, що застосування обчислювальних методів

для побудови моделей прогнозування, зокрема, штучних нейронних мереж, генетичних алгоритмів та інших, у зв'язку з їхніми перевагами над традиційними підходами стає дедалі популярнішим серед практиків валютного ринку. НМ мають притаманну їм здатність навчатися, що дозволяє ефективно охоплювати динаміку та нелінійність фінансових даних; самонавчання НМ допомагає у створенні універсальних моделей в класі задач прогнозування [219], у той час як модель прогнозування на основі математичних залежностей повинна коригуватися для кожного окремого випадку прогнозування. Нарешті, деякі завдання прогнозування в економіці не можуть бути реалізовані за допомогою математичних методів у зв'язку з кількістю та різноманітністю вхідних параметрів.

За останні кілька років кількість наукових праць із дослідженнями щодо застосування НМ в області фінансів значно збільшилася [215; 251]. Гурузен Е. та ін. [217] у своїй роботі здійснили огляд наукової літератури з приводу застосування нейронних мереж у фінансовій сфері. Їхні висновки підтверджують, що переважно експериментальні дослідження доводять більшу ефективність НМ порівняно з іншими статистичними та математичними підходами. На сьогодні методи теорії штучних НМ досить широко використовуються в наукових розробках – огляд наукової літератури щодо використання нейронних мереж в практиці економічного прогнозування наведено в додатку Т.

Саметі М. визначає НМ як елемент статистичних підходів, які намагаються моделювати модель людського мозку [250]. Автори порівняли точність результатів, одержаних при застосуванні НМ і регресивних моделей, та дійшли до висновку, що НМ можна застосовувати не як альтернативу до класичного методу найменших квадратів, а як їхнє взаємодоповнення. Схожої думки дотримується й Наг А. [236], який звертає увагу на популярність НМ як серед академічної спільноти, так і серед практиків з метою прогнозування змін валютних курсів. Автор погоджується із припущенням про кращу ефективність НМ порівняно з лінійними методами, проте наголошує і на ряді

недоліків цього підходу. Зокрема, метод НМ передбачає суб'єктивність вибору параметрів мережі, таких як кількість прихованих шарів нейронів, кількість нейронів у шарах та інші.

Функціональні характеристики. Йо Ж. і Тан К. [259] в своїй статті подають опис використання НМ. Для побудови моделі прогнозування з НМ здійснюється розподіл ретроспективних даних на три частини: для тренування (training), підтвердження (validation) та перевірки (testing). На практиці розподіл зазвичай базується на «правилі великого пальця», тобто власному досвіді автора мережі. Оцінювання моделі відбувається через порівняння середньоквадратичної похибки прогнозу при перевірці моделі із іншими моделями. Якщо тренувана модель виявилася найкращою при тестуванні, тоді можна припускати, що вона буде надійною і для майбутніх прогнозів. Дані групуються за принципом історичної давності. Основною метою НМ є знаходження функціонального зв'язку між минулими, теперішніми та майбутніми подіями.

Після групування даних задається структура мережі із вибором кількості схованих шарів нейронів, числом вхідних нейронів та функції перетворення, що впливає на результативність функціонування НМ. Ондер Е. [241] зазначає, що вибір параметрів НМ здійснюється на основі певних критеріїв: кількості вхідних та вихідних змінних, складності та структури наявної інформації, теоретичних знань та фактів про діяльність, яка прогнозується, тощо.

Сигнали із вхідного шару нейронів передаються до прихованих шарів, які їх опрацьовують та перетворюють зазвичай за допомогою логістичної апроксимації на ступеневу або порогову функції, відтак передають одержаний сигнал до вихідного шару нейронів, де інформація обробляється знову для одержання фінального результату. У НМ застосовуються різні види функцій активації, наприклад, лінійна, сигмоїдна, логарифмічна, функція активації Гауса, що обираються залежно від поставленої задачі. Різні активаційні функції продукують неодинакові вихідні результати. У своїх експериментах використовуємо сигмоїдну функцію активації, та як згідні із думкою Кіані К. та

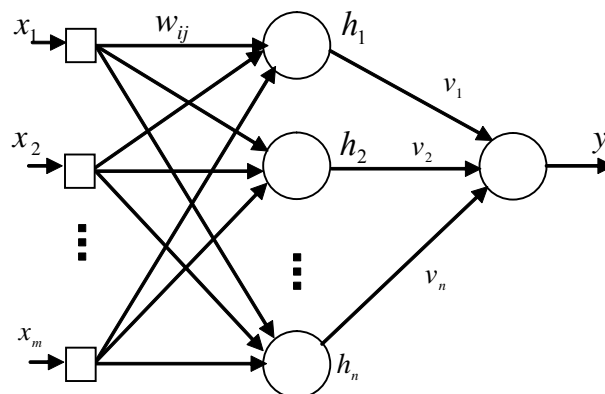
ін [229], які розглядають сигмоїдну функцію активації як основну для побудови алгоритмів нейрокомп'ютерних систем щодо опрацювання багатовимірних числових даних.

Опис авторського дослідження. Для досягнення поставлених цілей перевіримо на практиці здатність прогнозувати обмінні курси валют із щоденними, щомісячними та щоквартальними кроками для їхнього подальшого використання у практиці прогнозного аналізу операцій в іноземній валюті, так як важливо не лише передбачати валютний курс, але й прослідкувати та проаналізувати коливання обмінного курсу в майбутньому, адже саме це є необхідною умовою уникнення валютних ризиків на рівні підприємства.

Багатошаровий перцептрон використаний як модель для прогнозування обмінних курсів. Вихідна функція тришарового перцептрон (рис. 3.6) може бути сформульована таким чином:

$$y = F_3 \left(\sum_{j=1}^n v_j h_j - b_3 \right), \quad (3.16)$$

де n - кількість нейронів в схованому шарі, v_j - вага синапсу нейрона j схованого шару до вихідного нейрону, h_j - вихідне значення нейрона j схованого шару, b_3 - поріг вихідного нейрону і F_3 - функція активації вихідного нейрону.

Рис. 3.6. Структура тришарового перцептрон

(складено на основі [219])

Вихідне значення нейрона j схованого шару визначається за формулою:

$$h_j = F_2 \left(\sum_{i=1}^m w_{ij} x_i - b_{2j} \right) \quad (3.15)$$

де w_{ij} - вага від i -го вхідного нейрону до j -го нейрону схованого шару, x_i - вхідні значення, b_{2j} - поріг j -го нейрону схованого шару. Сигмоїдна функція активації $F(x) = 1/(1 + e^{-x})$ використовувалася для нейронів схованого шару і вихідного нейрону.

Середньоквадратична помилка для навчальної ітерації t розраховується за формулою:

$$E^p(t) = \frac{1}{2} (y^p(t) - d^p(t))^2, \quad (3.16)$$

де, для навчання вектора p , $y^p(t)$ - обчислене вихідне значення багатошарового персептрону на ітерації t , $d^p(t)$ - бажане вихідне значення багатошарового персептрону на навчальній ітерації t .

Під час навчання, узагальнена помилка навчання для всіх навчальних векторів розраховується за формулою:

$$E(t) = \sum_{p=1}^P E^p(t). \quad (3.17)$$

Помилка вихідного нейрону для навчання вектора p обчислюється за формулою:

$$\gamma_3^p(t) = y^p(t) - d^p(t), \quad (3.18)$$

а помилка нейрону i схованого шару обчислюється за формулою

$$\gamma_i^p(t) = \sum_{j=1}^n \gamma_3^p(t) \cdot v_i(t) \cdot h_j^p(t) \cdot (1 - h_j^p(t)). \quad (3.19)$$

Для навчання багатошарового персептрону використано алгоритм зворотного поширення помилки, що складається з наступних кроків:

1. Задати крок навчання α ($0 < \alpha < 1$) і мінімальну середньоквадратичну помилку навчання багатошарового персептрону $E_{\min}$, яку необхідно досягти в процесі навчання;

2. Ініціювати ваги та пороги нейронів випадковими величинами з діапазону $(-0.5...0.5)$;
3. Для навчального вектора p обчислити вихідне значення багат шарового персептрону y , використовуючи формули (3.14–3.15);
4. Обчислити помилку вихідного нейрона за формулою (3.18);
5. Модифікувати ваги і пороги вихідного нейрона згідно з формулами:

$$v_j^p(t+1) = v_j^p(t) - \alpha \cdot \gamma_3^p(t) \cdot h_j^p(t) \cdot y^p(t) \cdot (1 - y^p(t)),$$

$$b_3^p(t+1) = b_3^p(t) + \alpha \cdot \gamma_3^p(t) \cdot y^p(t) \cdot (1 - y^p(t)).$$

6. Обчислити помилку нейронів схованого шару $\gamma_i^p(t)$ згідно з виразом (3.20);
7. Модифікувати ваги і пороги нейронів схованого шару відповідно до формул:

$$w_{ij}^p(t+1) = w_{ij}^p(t) - \alpha \cdot \gamma_j^p(t) \cdot h_j^p(t) \cdot (1 - h_j^p(t)) \cdot x_i^p$$

$$b_{2j}^p(t+1) = b_{2j}^p(t) + \alpha \cdot \gamma_j^p(t) \cdot h_j^p(t) \cdot (1 - h_j^p(t)).$$

8. Розрахувати середньоквадратичної помилку для тренувальної ітерації t , використовуючи формулу (3.16);
9. Повторити кроки 3-8 для всіх векторів тренувальної вибірки;
10. Розрахувати узагальнену середньоквадратичну помилку $E(t)$ багат шарового персептрону за допомогою (3.17);
11. Якщо $E(t)$ є все ще більшою за бажану мінімальну помилку $E_{\min}$, необхідно почати знову із кроку 3 або закінчити навчання в іншому випадку.

У науковій літературі [153; 176] важко знайти критерії прогнозування фінансових показників, проте у своєму дослідження притримуємося думки авторів [155], які вважають високою точність прогнозування на рівні менше 10% середньоквадратичної похибки (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Точність прогнозування фінансових показників (складено на основі [155])

Точність прогнозу	Середньоквадратична похибка
Висока	<10%
Хороша	10 – 20%
Задовільна	20 - 40%

Погана	40 – 50%
Незадовільна	<50%

Метою дослідження є здійснення прогнозу пар валютних курсів EUR/USD, GBP/USD, USD/JPY та USD/UAH з щоденним, місячним та квартальним кроками за допомогою багат шарового перцептронного шляхом використання пакету нейронних мереж (Neural network toolbox) в середовищі моделювання МАТЛАБ (MATLAB).

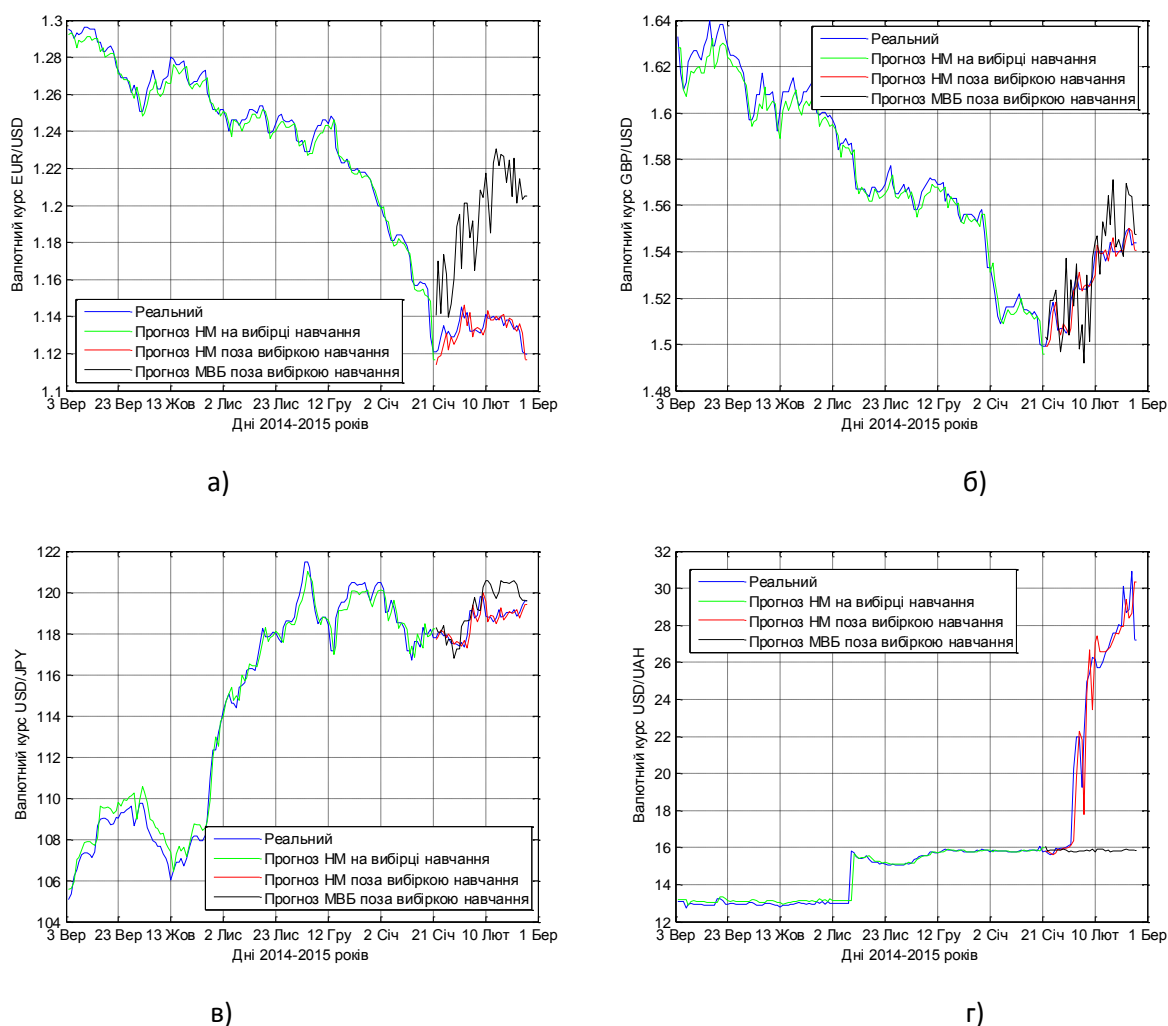
Дані про зміни курсів валют EUR/USD, GBP/USD, USD/JPY та USD/UAH отримано із сайту <http://www.oanda.com/currency/historical-rates/>. Для кожної досліджуваної пари обмінних курсів отримано 83 значення даних про щоденні курси валют за період з 1 січня 2014 року до 25 квітня 2014 року, 60 значень даних про середньомісячні курси валют за період з травня 2009 року по травень 2014 року та 59 значень даних про середньо-квартальні курси валют за період з травня 1999 року по травень 2014 року.

Для формування вибірок навчання та вибірок прогнозування для всіх експериментів застосовано метод «вікон». При цьому для прогнозування використовується однокроковий метод, за якого прогноз здійснюється лише на один день, місяць чи квартал вперед. Точність цього методу зазвичай вища, ніж багатокрокового методу прогнозу.

Програма для здійснення прогнозу створена на мові програмування М в середовищі моделювання МАТЛАБ. Результати прогнозування (на прикладі валютної пари USD/UAH) з щоденним, місячним та квартальним кроками наведено у додатку Ф. Для прогнозування в усіх трьох експериментах (щоденним, місячним та квартальним кроками) використано багат шаровий перцептрон 5-10-1 (5 нейронів вхідного шару, 10 нейронів схованого шару та один вихідний нейрон) (додаток Ф).

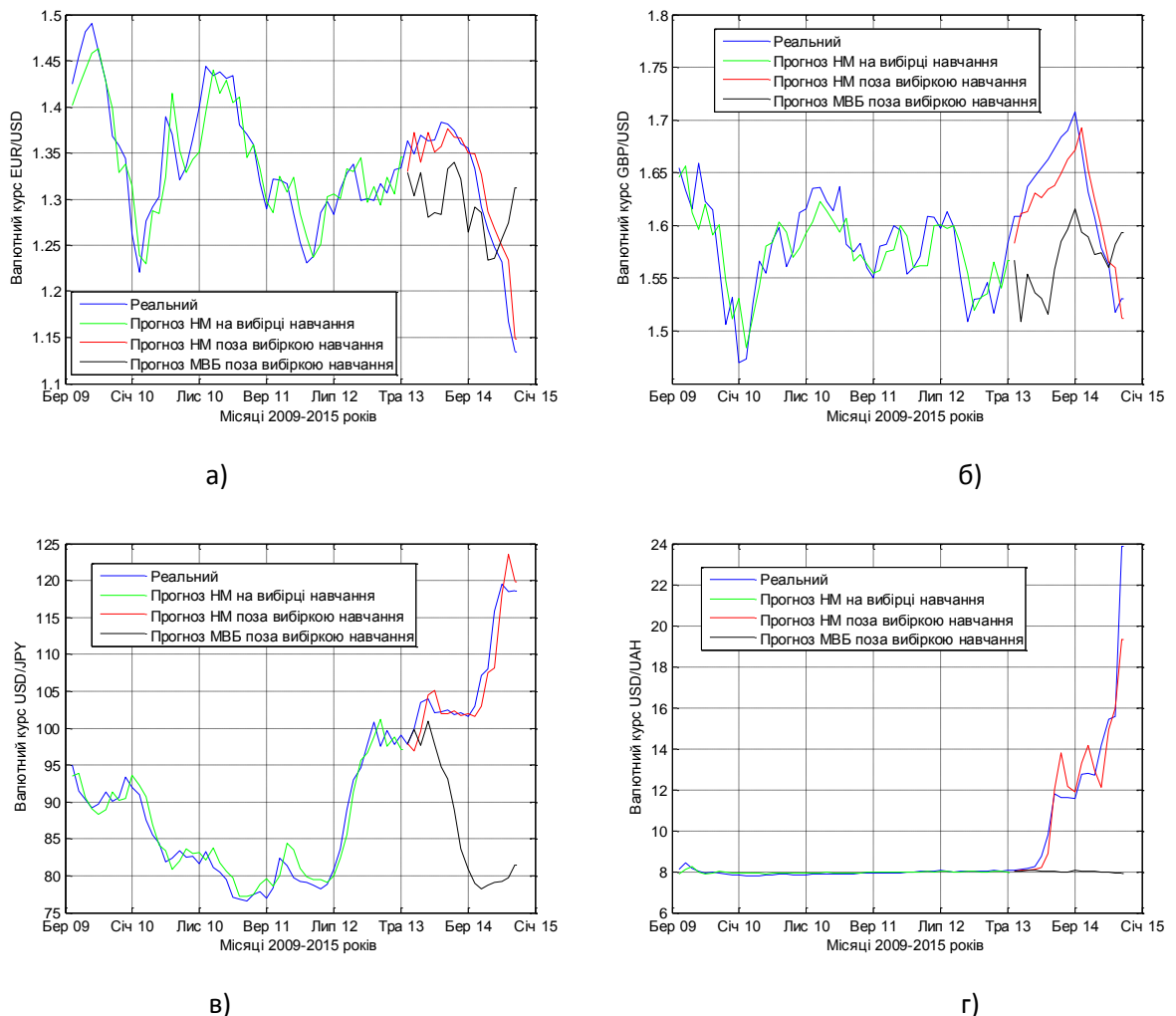
Прогнозування валютних курсів з щоденним кроком. З 83-х значень про щоденні курси валют методом Бокса-Дженкінса було сформовано навчальну вибірку, що містить 78 навчальних векторів для прогнозування обмінних курсів із щоденним кроком, із яких 60 векторів взято для навчання багат шарового перцептронного та 18 векторів для тестування точності прогнозування. У режимі

реального часу це означає, що значення обмінних курсів з 3 вересня 2014 р. по 20 січня 2015 р. використовуються для навчання багатослового перцептронну, а період з 21 січня по 28 лютого 2015 року – для перевірки точності прогнозу. Результати прогнозування для всіх чотирьох досліджуваних обмінних курсів з щоденним кроком наведено на рис. 3.7, на якому синьою кривою узагальнено реальний обмінний курс відповідної валютної пари, зеленою кривою – значення прогнозу на вибірці навчання і червоною кривою – значення прогнозу на вибірці тестування. Аналіз експериментальних значень показує, що середні та максимальні похибки прогнозування однокроковим методом становлять 0,4% - 0,9% для обмінного курсу EUR/USD, 0,2% - 0,8% для обмінного курсу GBP/USD, 0,2% - 0,9% для обмінного курсу USD/JPY та 3,9% – 19,3% для обмінного курсу USD/UAH відповідно.

Рис. 3.7. Результати прогнозу обмінних курсів з щоденним кроком за допомогою нейронних мереж (НМ) та моделі вільного блукання (МВБ):

Прогнозування валютних курсів з місячним кроком. З 60-ти значень даних про середньомісячні курси валют методом Бокса-Дженкінса було сформовано навчальну вибірку, що включає 55 навчальних векторів для прогнозування обмінних курсів з місячним кроком, із яких 40 векторів взято для навчання багатосарового перцептрон та 15 векторів для тестування точності прогнозування. У режимі реального часу це означає, що значення обмінних курсів з березня 2009 року по квітень 2013 року використовуються для навчання багатосарового перцептрон, а - - період з травня 2013 року по січень 2015 року – для перевірки точності прогнозу. Результати прогнозування для всіх чотирьох досліджуваних обмінних курсів з місячним кроком наведено на рис. 3.8.

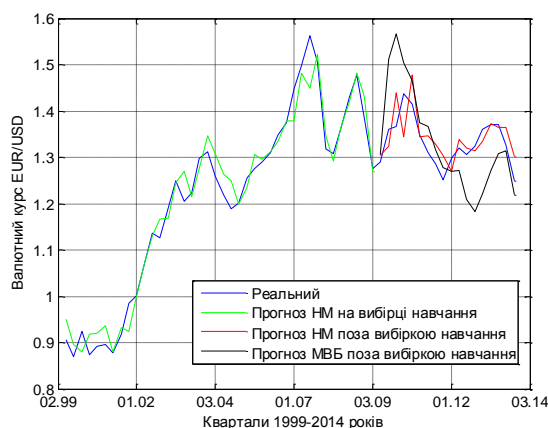

Рис 3.8. Результати прогнозу обмінних курсів з місячним кроком за допомогою нейронних мереж (НМ) та моделі вільного блукання (МВБ): а) EUR/USD, б) GBP/USD, в) USD/JPY, г) USD/UAH (авторська розробка)

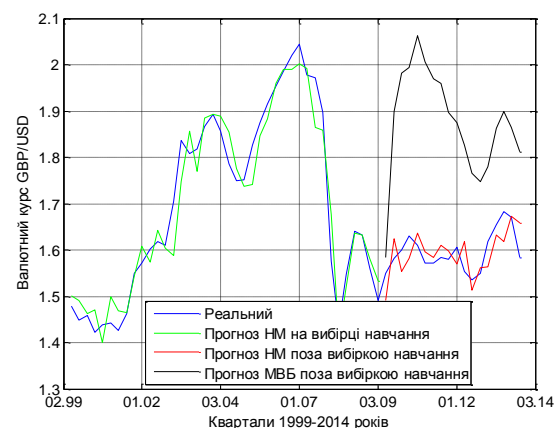
Середні та максимальні похибки прогнозування однокроковим методом

становлять 1,6% - 5,7% для обмінного курсу EUR/USD, 1,5% - 2,8% для обмінного курсу GBP/USD, 1,8% - 6,6% для обмінного курсу USD/JPY та 6,1% - 19,2% (1,8% - 5,6% до лютого 2014 р.) для обмінного курсу USD/UAH відповідно.

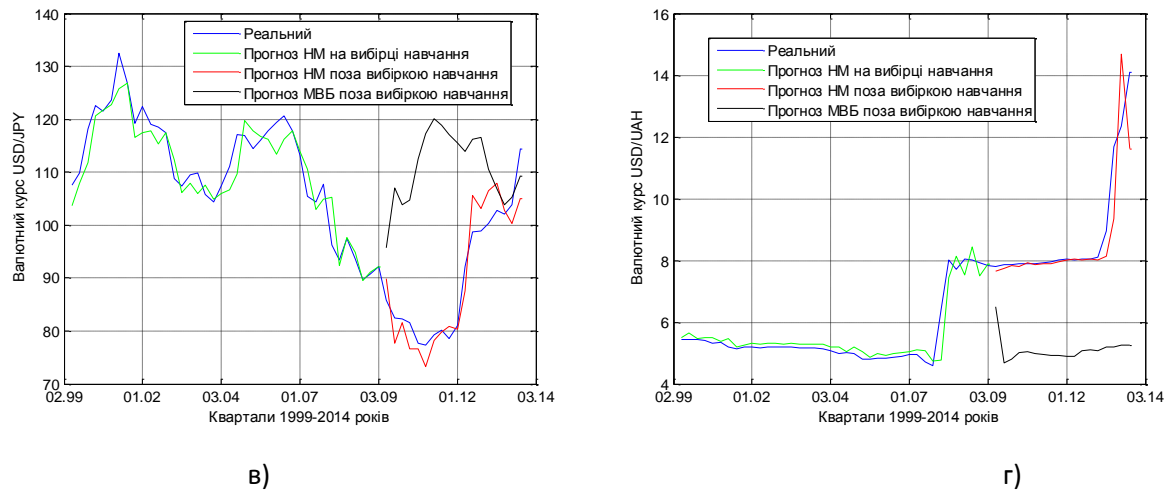
Прогнозування валютних курсів з квартальним кроком. З 59-ти значень даних про середньоквартальні курси валют методом Бокса-Дженкінса сформовано навчальну вибірку, що містить 54 навчальних вектори для прогнозування обмінних курсів з квартальним кроком, із яких 42 вектори взято для навчання багатоваріантового перцептронного нейронного мережі та 12 векторів для тестування точності прогнозування. У режимі реального часу це означає, що значення обмінних курсів, зібрані з другого кварталу 1999 р. по другий квартал 2009 р., використовуються для навчання багатоваріантового перцептронного нейронного мережі, а період з третього кварталу 2009 р. по третій квартал 2014 р. – для перевірки точності прогнозу. Результати прогнозування для всіх чотирьох досліджуваних обмінних курсів з квартальним кроком наведено на рис. 3.9., де простежується, що середні та максимальні похибки прогнозування однокроковим методом становлять 2,5% - 6,5% для обмінного курсу EUR/USD, 2,3% - 4,8% для обмінного курсу GBP/USD, 3,9% - 8,2% для обмінного курсу USD/JPY та 4,1% - 19,9% для обмінного курсу USD/UAH відповідно (1,3% - 9,5% для періоду до лютого 2014 р.).

а)

б)

Рис 3.9. Результати прогнозу обмінних курсів з кварталним кроком за допомогою нейронних мереж (НМ) та моделі вільного блукання (МВБ): а) EUR/USD, б) GBP/USD, в) USD/JPY, г) USD/UAH (авторська розробка)

Результати усіх трьох експериментів (прогнозу зі щоденним, місячним та кварталним кроками) зведено у табл. 3.8. та подано у додатку Ф1.

Таблиця 3.8

Результати прогнозування обмінних курсів

Валютний курс	Щоденний крок		Місячний крок		Квартальний крок	
	Відносна похибка прогнозування, %					
	Сер.	Макс.	Сер.	Макс.	Сер.	Макс.
EUR / USD	0,4	0,9	1,6	5,7	2,5	6,5
GBP / USD	0,2	0,8	1,5	2,8	2,3	4,8
USD / JPY	0,2	0,9	1,8	6,6	3,9	8,2
USD / UAH	3,9	19,3	6,1	19,2	4,1	19,9

Порівняння з іншими відомими методами. У практиці прогнозування валютного курсу застосовують ряд прийомів, серед яких варто відмітити багатовимірні моделі часових рядів, що набули поширення протягом останніх років для прогнозування економічних показників. Проте результати емпіричних досліджень Куаресма Дж. та Глушкової Я. [230], які здійснили порівняння таких економетричних інструментів як векторна авторегресія (VAR), баєсова векторна авторегресія (BVAR), модель виправлення помилок (VEC), баєсова модель виправлення помилок (BVEC) з відомим методом випадкового блукання, запропонованим науковцями Мізом Р. та Рогофом К. (Meese, R., & Rogoff, K.)

на основі гіпотези ефективного ринку для прогнозування обмінних курсів польського злотого, чеської крони, угорського форинта довели більшу точність методу випадкового блукання для прогнозування обмінних курсів з кроком до 6 місяців. Це спонукало до проведення власного дослідження із застосування методу випадкового блукання для прогнозування валютних курсів та порівняння отриманих показників із результатами використання нейронних мереж.

Базова дефініція моделі випадкового блукання визначається як стохастичний процес, що описується рівнянням:

$$y(t) = y(t-1) + e(t), \quad (3.25)$$

де $y(t)$ – прогнозована величина у момент часу t , $y(t-1)$ – величина часового ряду у попередній момент часу $(t-1)$, $e(t)$ – випадкова складова, яку у науковій літературі називають ще «білим» (слабким) шумом (так, що $E(e(t)) = 0$ і $E(e^2_t) = \delta^2$). Для нашого ж дослідження ми використовуємо версію моделі випадкового блукання, вбудовану у середовищі Matlab (Econometrics Toolbox > Model Selection > Specification Testing > vratiotest), де наводиться такий її вираз:

$$y(t) = c + y(t-1) + e(t), \quad (3.26)$$

де c – випадкова величина.

Так як величина c допомагає дотримуватися тренду часових рядів, одним зі способів її обчислення є визначення середнього різниці між теперішнім та минулим значенням часового ряду на його n кроках:

$$c = \frac{\sum_{i=1}^n \Delta y(t)_i}{n}, \quad (3.27)$$

де $\Delta y(t)_i = y(t)_i - y(t-1)_i$ - різниця між теперішнім та минулим значенням часового ряду.

Для проведення експерименту була використана та ж сама часова вибірка, застосована для прогнозування із нейронними мережами, що описано вище. Результати прогнозування обмінних курсів із денним, місячним та квартальним кроком за допомогою моделі вільного блукання відображено на рис. 3.7, 3.8, 3.9. Для якісного порівняння обох методів прогнозування у цілому доцільно

обчислити відносну похибку прогнозу в розрізі всіх експериментів. Зведені результати прогнозування для 4 пар валютних курсів за допомогою моделі вільного блукання наведено у табл. 3.9.

Таблиця 3.9

Результати прогнозу валютних курсів методом випадкового блукання

Валютний курс	Щоденний крок		Місячний крок		Квартальний крок	
	Відносна похибка прогнозу, %					
	Сер.	Макс.	Сер.	Макс.	Сер.	Макс.
EUR / USD	5,2	8,2	4,6	15,7	5,4	13,8
GBP / USD	0,6	1,6	4,6	8,9	18,8	37,3
USD / JPY	0,7	1,5	16,9	33,7	29,4	48,5
USD / UAH	26,5	48,7	28,0	66,7	35,6	41,7

Як видно, відносна похибка прогнозу в розрізі всіх експериментів у випадку використання нейронних мереж менша від відносної похибки прогнозу за допомогою моделі вільного блукання, що дозволяє зробити висновок про (i) доцільність застосування апарату штучних нейронних мереж для прогнозування обмінних курсів валют та про (ii) значно вищу точність прогнозування за допомогою нейронних мереж у порівнянні з моделлю вільного блукання, а, отже, відповідно до [231] з деякими іншими відомими статистичними методами прогнозування обмінних курсів валют.

Прогнозування загального доходу міжнародного підприємства на прикладі корпорації Нестле.

Проблеми фінансових ринків, монетарні війни, непостійність світової фінансової системи актуалізує дослідження впливу змін валютних курсів на загальний дохід міжнародних компаній. Більше того, сума валютних різниць залежить від робочих валют розрахунків підприємства та величини підрозділів в інших країнах. Для дослідження впливу валютних курсів важливим є забезпечення високоточного прогнозування майбутнього доходу міжнародної компанії, що базується на змінах валютних курсів в минулому.

Як і у випадку з прогнозуванням валютних курсів, що описано вище, для прогнозування загального доходу міжнародної компанії з урахуванням змін валютних курсів доцільно застосувати штучні нейронні мережі через їхні

узагальнюючі, апроксимуючі властивості. Таке дослідження проведено на прикладі мультинаціонального підприємства Нестле. Для здійснення прогнозу з квартальної фінансової звітності вибрані дані про дохід за 52 квартали з 31 грудня 2001 р. по 30 вересня 2014 р.

Для прогнозування доходу в іноземній валюті міжнародних підприємств з урахуванням змін валютних курсів та застосуванням штучних нейронних мереж використано дані фінансової та внутрішньогосподарської звітності.

Проведений аналіз наявних даних довів можливість виконання поставленої задачі на прикладі європейського сегменту діяльності. Таким чином, були обрані такі показники (їх графічна інтерпретація з квартальним кроком на досліджуваному проміжку часу наведено на рис. 3.10):

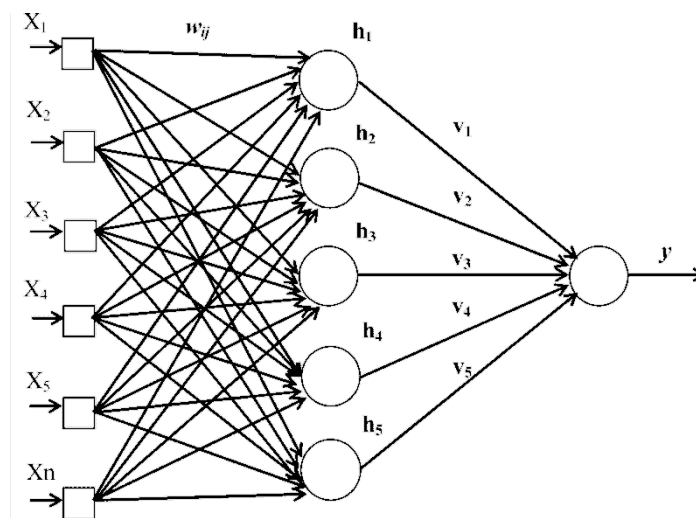
- Дохід корпорації Нестле в Європі (млн. франків, рис. 3.11 (а)) – історичні дані використані для прогнозування на майбутнє;

- Обсяг продажів корпорації Нестле в Європі (млн., франків, рис. 3.11 (б)), взято з файлів квартальних звітів) – від значення обсягів продажів залежить розмір доходу корпорації;

- Дохід/втрати корпорації від операцій валютних обмінів (млн., франків, рис. 3.11 (в)) – розрахункові доходи/втрати від операцій обміну іноземної валюти при здійсненні торгівельних операцій. Безперечно, це один із головних факторів впливу на розмір доходу;

- Дохід/втрати корпорації від змін валютних курсів (млн., франків, рис. 3.11(г)) – величина курсових різниць.

Прогнозування здійснено однокроковим методом, за якого персептрон перенавчався на кожному кроці прогнозування. Емпіричні дослідження довели доцільність використання структури тришарового персептрону, зображеної на рис. 3.10.

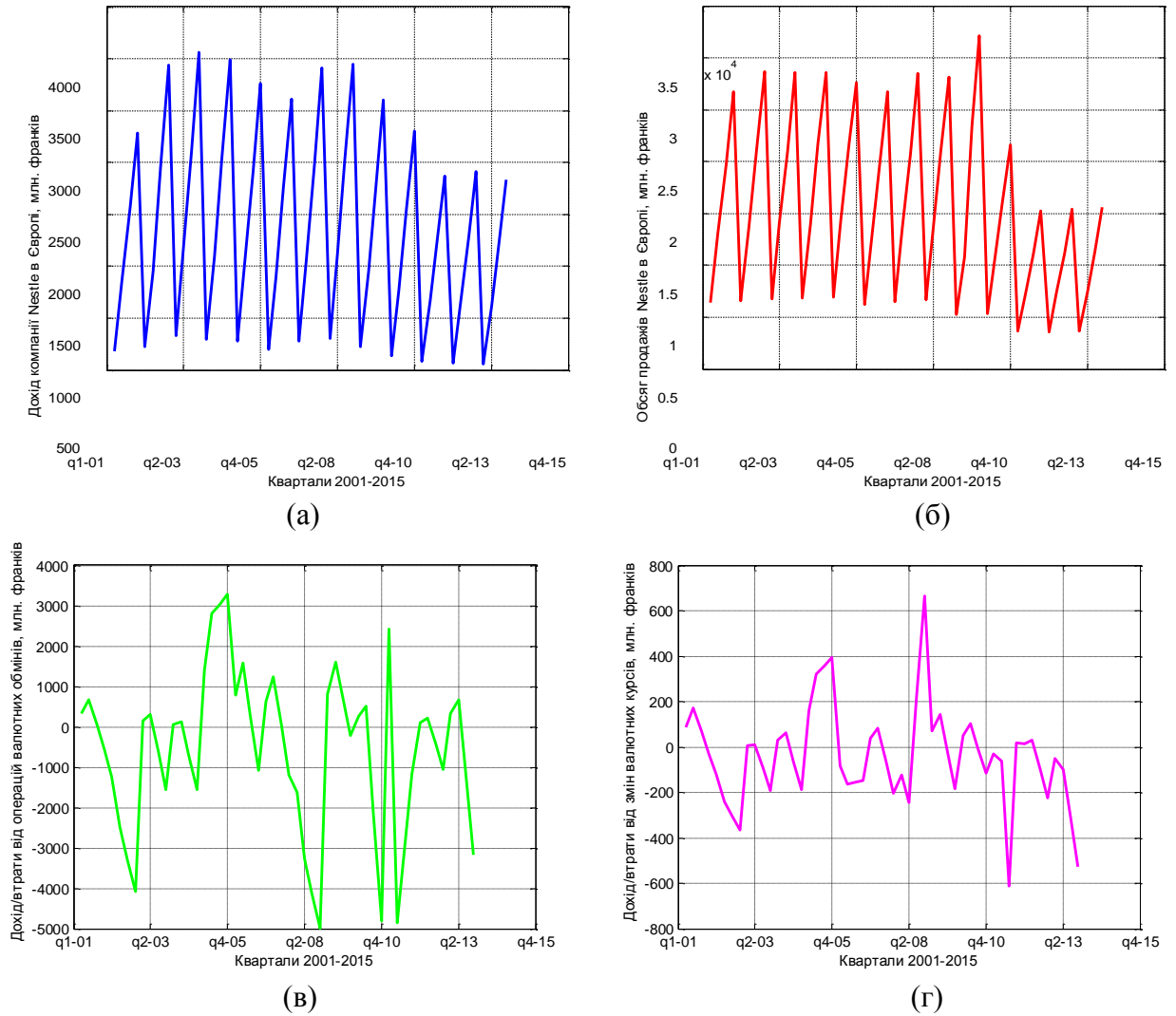

Рис. 3.10. Структура тришарового перцептрону, використана як модель (авторська розробка)

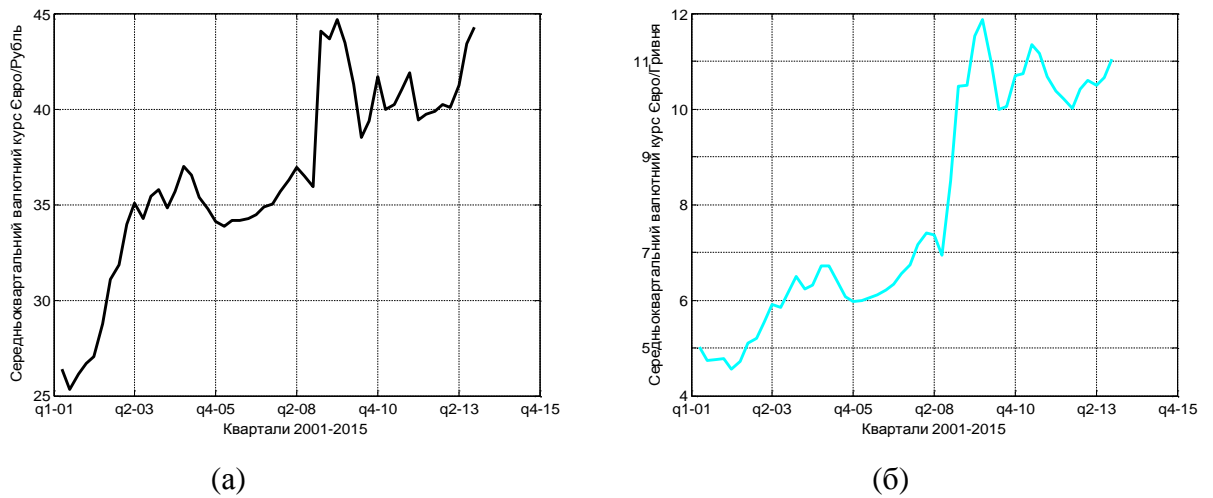
де x_1 – дохід від операцій в іноземній валюті, x_2 – обсяг продажів в іноземній валюті, x_3 – сума курсових різниць, x_4 – сума розрахункових валютних різниць, $x_{5,6,n}$ – обмінні курси основних іноземних валют до валюти звітності, в яких підприємство здійснює розрахунки, n – кількість нейронів вхідного шару, h_j – вихідне значення нейрона j схованого шару, w_{ij} – вага синапсу нейрона i вхідного шару до нейрона j схованого шару, v_j – вага синапсу нейрона j схованого шару до вихідного нейрона, y – спрогнозоване значення доходу від операцій в іноземній валюті. Для активації вихідного нейрона застосована сигмоїдна функція, що описується рівнянням ($F(x) = 1/(1 + e^{-x})$).

Оскільки досліджуємо вплив змін валютних курсів на загальний дохід міжнародної корпорації в Європі, то для проведення досліджень обрано пари валютних курсів Євро/Рубль та Євро/Гривня через значний обсяг продажів у цих валютах з однієї сторони, та через волатильність значень цих валютних пар протягом досліджуваного періоду 2001-2014 років. Зміну курсу обрано саме до євро, а не швейцарського франку (в цій валюті представлені всі фінансові показники корпорації Nestle) через те, що економіка більшості європейських країн орієнтована на євро, а валютний курс євро/швейцарський франк практично незмінний протягом досліджуваного інтервалу часу. Таким чином, з веб-сайту oanda.com отримані середньо-квартальні валютні курси євро/руб (рис. 3.12 (а) та євро/ грн (рис. 3.12 (б)) за 2001-2014 роки і використані як додаткові

фактори впливу в моделі прогнозування.

Рис. 3.11. Вхідні дані для навчання нейронної мережі з фінансої звітності

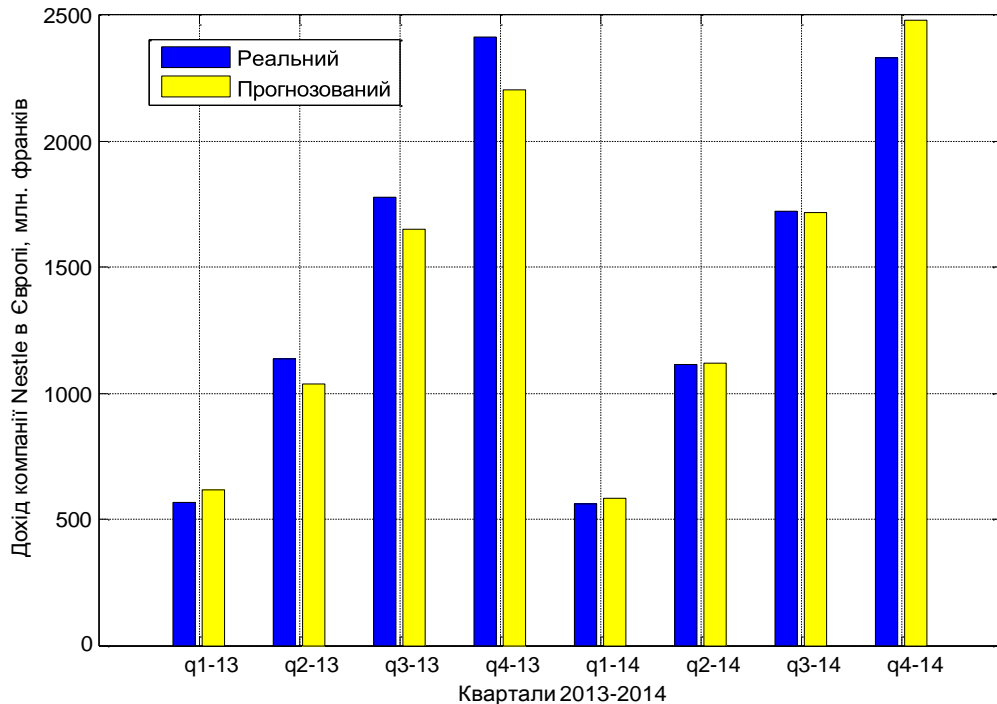
Рис. 3.12. Вхідні дані для навчання нейронної мережі (курси валют)

При проведенні експериментальних досліджень дані за 40 кварталів протягом 2002-2012 років використані для навчання тришарового персептрону. Інформація за вісім наступних кварталів 2013-2014 років використана для перевірки розробленої моделі прогнозу. Всього в експерименті застосовано 48 квартальних даних (40 для навчання, 8 для прогнозу) з 52 отриманих (дані за перші чотири квартали були використані для створення відповідних вибірок навчання і прогнозування). Прогнозування здійснено однокроковим методом, за якого персептрон перенавчався на кожному кроці прогнозування. В експерименті кількість вхідних нейронів персептрону дорівнювала 6: шість вхідних параметрів (їх «зріз» за поточний квартал), представлених на рис. 3.11 подавалися на окремий вхід багат шарового персептрону, значення доходу корпорації Nestle в Європі за наступний квартал подавалося на вихід багат шарового персептрону.

Було здійснено кілька експериментів з різним числом нейронів схованого шару, щоб дослідити узагальнюючі властивості багат шарового персептрону при виконанні цієї задачі. Кращий результат був забезпечений тришаровим персептроном 6-5-1 (6 вхідних нейронів, 5 схованих нейронів та 1 вихідний нейрон), який навчався до середньоквадратичної помилки 1×10^{-2} , значення швидкості навчання (learning rate) дорівнювало 0,4. Нейрони схованого та вихідного шару запрограмовані із сигмоїдної функції активації. На рис. 3.13 наведено реальні (стовпчики синього кольору) та прогнозовані (стовпчики жовтого кольору) значення доходу корпорації Nestle в Європі протягом 8-ми досліджуваних кварталів 2013-2014 років.

Середня та максимальна відносні похибки прогнозу доходу корпорації Нестле в Європі протягом 8-ми досліджуваних кварталів склали 5,4% та 8,7 % відповідно (Додаток Ц). Таким чином, низькі значення похибки прогнозування (середня та максимальна похибка прогнозування для 8-ми досліджених кварталів 2012- 2013 років не перевищує 5.4% та 8.7 % відповідно) вказує на те, що апарат штучних нейронних мереж здатен забезпечити точний результат прогнозування значень доходу міжнародного підприємства на основі історичних даних за минулі квартали про (1) загальний дохід міжнародної компанії, (2) обсяги її продажів та

(3) дохід/збиток компанії від операцій валютних обмінів та змін валютних курсів.

Рис. 3.13. Результати прогнозування доходу компанії Nestle в Європі

Використання розробленого нейромережевого методу дозволяє забезпечити прогнозний аналіз операцій у іноземній валюті міжнародного підприємства, що проводить операції в іноземній валюті, на основі використання історичних даних про фактори впливу на прибутковість валютних операцій.

Прогнозний аналіз операцій передбачає пошук інструментів підприємства в управлінні операціями в іноземній валюті. Для таких мультинаціональних підприємств як Нестле та Філіп Морріс при обранні сценарію управління операцій в іноземній валюті варто враховувати ефект трансляційних курсових різниць. Величина трансляційних курсових різниць, що виникають при складанні консолідованої фінансової звітності, залежить від величини закордонних дочірніх одиниць, їхнього розташування, кореляції валютних курсів операційних та звітної валюти, а також від обраного методу перекладу фінансової звітності.

Таким чином, методика проведення прогнозного аналізу у п'ять етапів можна узагальнити на рис. 3.14.

I. Аналіз комерційних інтересів	III. Аналіз ефективності операцій в іноземній валюті*	IV. Прогнозування обмінних курсів «робочих» валют**
Уникнення курсових різниць, Збільшення курсових доходів <i>або</i> Зменшення курсових витрат	3512 «Еквіваленти грошових коштів в іноземній валюті» 3712 «Розрахунки за виданими авансами в іноземній валюті» 6812 «Розрахунки за авансами, одержаними в іноземній валюті» 9012 «Собівартість реалізованої готової продукції для експорту» 9022 «Собівартість реалізованих товарів для експорту» 9032 «Собівартість реалізованих робіт і послуг для експорту» 9052 «Собівартість реалізованих напівфабрикатів для експорту» 9062 «Собівартість реалізованих продуктів переробки на експорт»	Застосування нейромережевого підходу до прогнозування
II. Аналіз зовнішнього середовища		V. Прогнозування доходу від продажів
<ul style="list-style-type: none"> • Моніторинг попиту та цін на продукцію підприємства • Динаміка цін на товари-субститути • Зміни в законодавстві • Динаміка обмінних курсів «робочих» валют • Конкурентоспроможність підприємства за кордоном 		7012 «Дохід від реалізації готової продукції за кордон» 7022 «Дохід від реалізації товарів за кордон» 7032 «Дохід від реалізації робіт і послуг за кордон» 7062 «Дохід від реалізації напівфабрикатів за кордон» 7072 «Дохід від реалізації продуктів переробки за

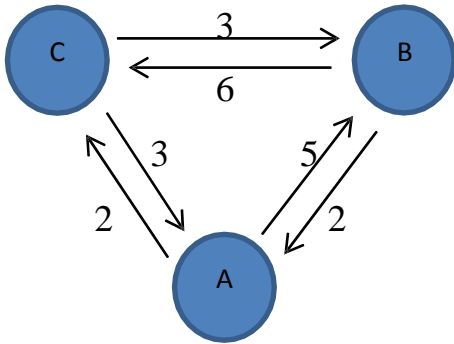
*Пропоновані аналітичні рахунки використовуються для визначення комплексу показників ефективності операцій в іноземній валюті: чутливості прибутку підприємства до змін валютних курсів, коефіцієнта маневреності валютних коштів, чистої валютної позиції, коефіцієнта структури надходжень в іноземній валюті, терміну інкасації в іноземній валюті, поточної міжнародної ліквідності, норми прибутку в іноземній валюті, прибутковості операцій в іноземній валюті.

**«Робочі» валюти – валюти, в яких деноміновано зовнішньоекономічні контракти підприємства та здійснюються його розрахунки.

Рис. 3.14. Методика прогнозного аналізу в іноземній валюті та пропоновані аналітичні рахунки для обчислення показників діяльності на окремих його етапах (авторська розробка)

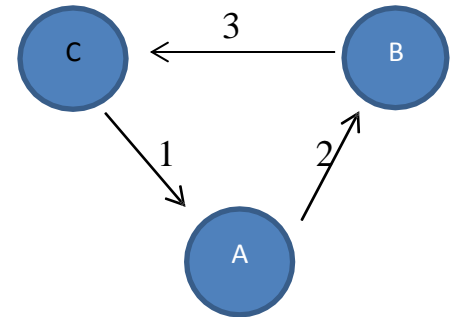
На сьогодні існує чимало стратегій зниження трансляційних курсових витрат, серед яких домінують балансове хеджування, інструменти грошового та товарного ринків. Для нашого дослідження зацентруємо увагу лише на тих, що можуть бути використані в реаліях вітчизняних економічних відносин з урахуванням рівня розвитку грошового, товарного та фондового ринків. Серед найпоширеніших методів, доцільних для практичного використання вітчизняними підприємствами, є так званий неттінг, тобто взаємозарахування за операціями в певній валюті. Неттінг – це взаємна компенсація зобов'язань з однаковими строками між двома і більше учасниками угоди для виявлення чистої боргової позиції. Таким чином визначається чиста величина операцій в іноземних валютах. Фактично існують три можливості використання неттінгу – двосторінні, багатосторонні та централізовані розрахунки. Двосторонні передбачають самостійне

ведення дочірнім підприємством обліку заборгованостей (дебіторських та кредиторських) інших одиниць корпорації (рис. 3.15, 3.16). Величина операцій буде дорівнювати чистій дебіторській/кредиторській заборгованості на рахунку кожної окремої одиниці.

Рис. 3.15.

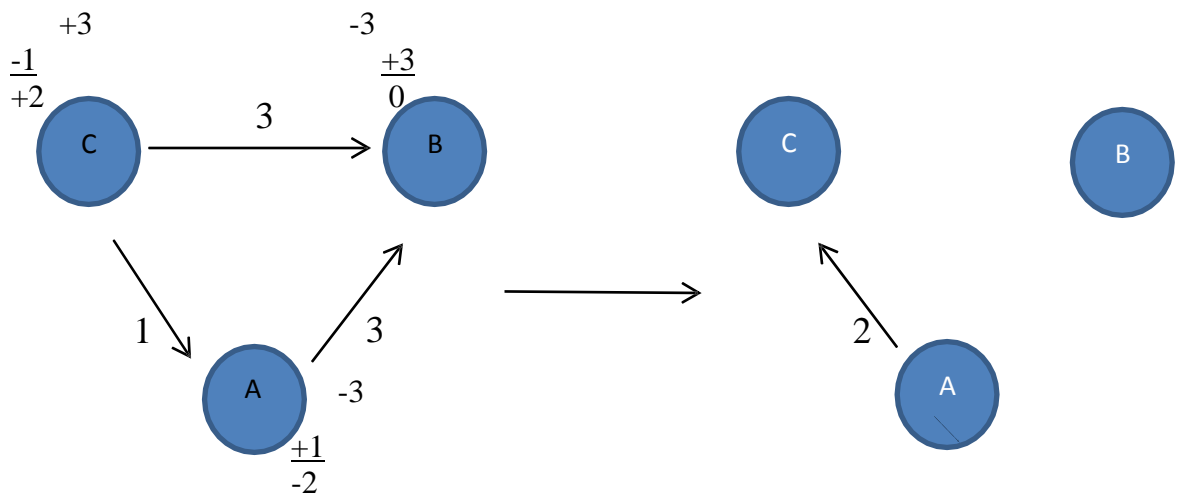
а) модель розрахунків без нетінгу

Рис. 3.16.

б) модель двостороннього нетінгу

При мультисторонньому взаємозарахуванні кожна із філій обліковує тільки чисту валютну позицію щодо внутрішньокорпоративних операцій в іноземній валюті. Відповідно кожна дочірня компанія буде обліковувати тільки кінцевий результати взаєморозрахункових операцій як проілюстровано на рис. 3.17.

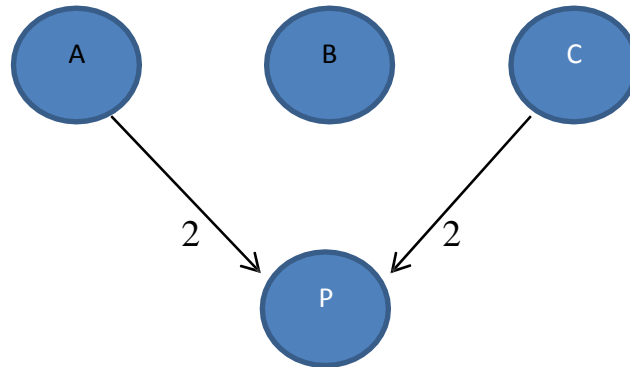

Рис. 3.17. Розрахунки при багатосторонньому нетінгу
(авторська розробка)

За умови централізованих розрахунків кожна філія одержує (сплачує) лише чисту величину заборгованостей, а взаєморозрахунок здійснюється через облікову систему основного підприємства. Зазвичай такий метод нетінгу обирається мультинаціональними компаніями, які намагаються централізувати неопераційні грошові резерви для неопосередкованого та швидкого доступу до них (рис. 3.18

).

Рис. 3.18 Розрахунки при централізованій схемі нетінгу (авторська розробка)

Кожне підприємство самостійно обирає той чи інший метод нетінгу. Загальне порівняння ефективності кожного з них провів у своїй роботі Джонс С. [224], який наголосив, що двосторонні розрахунки передбачають регулярне, проте обмежене використання великої кількості каналів, в той час як багатосторонній нетінг є більш спонтанним та нерегулярним.

Нейтралізація трансляційних ризиків за допомогою взаємозаліку заборгованостей широко використовується міжнаціональними компаніями із багатьма дочірніми одиницями, що часто ускладнює структуру мережі взаємозаліків. Шапіро А. [252] у роботі, присвяченій нетінгу, запропонував використання математичного алгоритму для спрощення складних систем взаємозаліку. Відповідно до висновків автора його модель передбачає наявність лінійних зв'язків між величиною перерахованих коштів та має такий вигляд:

$$\begin{aligned} & \text{Min} \sum_{i=j}^n \sum_{j=1}^n C_{ij} X_{ij}, \\ & \sum_{j=1}^n X_{ij} = o_i \\ & \sum_{i=1}^n X_{ij} = o_j \\ & X_{ij} \geq 0 \end{aligned} \quad \begin{aligned} & i = 1, \dots, m; \quad j = m + 1, \dots, n, \quad I, j = 1, \dots, n \end{aligned} \quad (3.28)$$

Відноситься до:

де $X_{i,j}$ – величина коштів, перерахованих із філії i до філії j ; $C_{i,j}$ – витрати за одиницю перерахунку коштів між філіями; O_i – чистий відтік із філії i ; O_j – чистий грошовий притік до філії j ; n – число філіалів міжнародної компанії; перші m філій є чистими платниками; $n - m$ – філій є чистими кредиторами.

Відповідно до моделі Шапіро на систему взаємозаліків впливають такі фактори: кількість іноземних валют, місце виникнення та напрям перерахунку коштів, час, який витрачається на здійснення операції, а також витрати на одиницю валютних коштів, що пересилаються між двома пунктами. На думку Срініван В. і Кім Й. [254], у моделі Шапіро А. є недоліки, що заважають її практичному впровадженню.

Вважаємо, проте, ця модель має перспективи практичного використання, проте за умови складності розрахунків між дочірніми та материнською одиницями підприємства. З іншої сторони підприємства з більш простою організаційною структурою можуть використовувати підходи до нетінгу, які описані вище.

Висновки до розділу 3

1. На основі вивчення практики застосування рівняння Дюпон при оцінюванні результативності діяльності підприємства запропоновано модель вимірювання ефективності зовнішньоекономічної діяльності в іноземній валюті крізь призму оцінки рівня прибутковості операцій в іноземній валюті. За допомогою факторного аналізу з урахуванням часового лагу змін обмінних курсів кошика валют, які використовуються у розрахунках, способом лінійної апроксимації розроблено рівняння регресії. Розрахунок коефіцієнтів регресії, отриманих у результаті застосування запропонованого рівняння, є основою розробленої блок-схеми автоматизації формування прогнозних показників операцій в іноземній валюті.
2. Врахування комерційних, фіскальних, кон'юнктурних та розрахункових чинників ефективності експортно-імпортних операцій забезпечило розробку методики аналізу операцій в іноземній валюті окремо за діяльністю з експорту та імпорту. Запропоновано використання показника поточної міжнародної ліквідності, який розраховується як відношення швидколіквідних активів в іноземній валюті до

поточної валютної кредиторської заборгованості, що свідчитиме про можливість покриття короткострокових зобов'язань в іноземній валюті. Основним інформаційним джерелом розрахунку запропонованих показників є фінансова звітність та розроблені реєстри внутрішньогосподарського обліку: Довідка про кредиторську та дебіторську заборгованість в іноземній валюті та залишки валютних коштів, Звіт про обсяги експортних операцій, Звіт про імпортні операції, Звіт про курсові та розрахункові валютні різниці.

3. Важливим завданням прогностичного аналізу операцій в іноземній валюті є розробка заходів зниження рівня чутливості підприємства до зміни реальних обмінних курсів. Запропоновано методикку проведення такого аналізу у п'ять етапів, який покликаний забезпечити вирішення цього завдання. Прогностичний аналіз операцій у іноземній валюті на основі прогнозування показників міжнародної діяльності підприємства та валютних курсів є одним із основних етапів фінансового планування підприємства. Обґрунтованим є використання підходу нейронних мереж для потреб аналізу операцій в іноземній валюті підприємства як одного із найточніших відомих підходів до передбачення денної та квартальної зміни валютних курсів.
4. Точність та універсальність прогнозування за допомогою нейронних мереж доводить переваги використання в управлінні валютними операціями, для оцінювання та вибору методу хеджування валютних ризиків, для варіювання датами здійснення розрахунків у іноземній валюті. Іншим експериментом стало прогнозування впливу операцій в іноземній валюті на сукупний дохід міжнародної компанії ТОВ «Нестле Україна». Середня похибка експерименту склала 5.4%, що ще раз доводить аплікабельність нейронних мереж при прогнозуванні фінансових показників. Крім того, розроблено комплекс показників оцінки ефективності операцій у іноземній валюті, необхідний для аналізу діяльності підприємства у іноземній валюті.
5. Серед основних методів зниження трансляційних курсових різниць рекомендованим є використання неттінгу як можливості взаємозаліку заборгованостей, а при наявності багатосторонніх розрахунків доцільним є підхід мережевої оптимізації.

Основні положення дослідження, проведеного в третьому розділі дисертації, відображено в працях: [33; 42; 43; 46].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснена наукова генералізація існуючих підходів та реалізовано нове вирішення наукового завдання, пов'язаного з теоретичним обґрунтуванням, організаційним забезпеченням й практичним здійсненням удосконалення обліку й аналізу операцій в іноземній валюті суб'єктів харчової промисловості з метою формування ефективної інформаційної системи управління валютними потоками і пов'язаними з цим процесами. Пропозиції теоретичного, організаційного й методичного характеру, які визначають результати окреслених у дослідженні завдань відповідно до визначеної мети, конкретизуються такими висновками:

1. У сучасних економічних умовах здійснення операцій в іноземній валюті супроводжується появою низки специфічних рис, які певним чином трансформують їхню сутність і потребують відповідної ідентифікації у визначеннях термінів. У зв'язку з цим запропоновано авторське трактування основних взаємопов'язаних термінів, таких як «валюта», «валютні відносини», «валютні операції», «іноземна валюта», «валюта представлення», в яких враховано властиві їм явища, процеси та характеристики. Для виявлення тенденційності та типізованих трансформацій здійснення операцій в іноземній валюті, а також ідентифікації підходів до їхнього відображення у фінансовій звітності обґрунтовано періодизацію формування валютних відносин в Україні.

2. До Наказу про облікову політику підприємств харчової промисловості доцільно внести пункт «Здійснення операцій в іноземній валюті» та виокремити в ньому елементи щодо обліку розрахунків в іноземній валюті, валютних різниць, перерахунку в єдину валюту фінансової звітності, складання консолідованої фінансової звітності. Розроблений приклад цього фрагмента наказу дозволить конкретизувати підходи до узагальнення даних про операції в іноземній валюті та більш предметно враховувати вимоги чинних стандартів бухгалтерського обліку.

3. В умовах переходу на МСФЗ у номенклатурі курсових різниць необхідно виділити операційні, неопераційні й трансляційні курсові різниці відповідно до джерела походження; курсові доходи та курсові витрати залежно від впливу валютних коливань на прибуток підприємства; реалізовані та нереалізовані курсові різниці залежно від завершеності операцій; курсові різниці за монетарними й немонетарними статтями, за вкладеннями у статутний капітал, операціями із закордонними господарськими одиницями. Виокремлення таких видів курсових різниць є основою розробки робочого плану рахунків підприємства та вміщення у ньому відповідних аналітичних рахунків з обліку курсових різниць, у тому числі з урахуванням можливості зміни валюти платежу за договором.

4. Удосконаленню порядку обліку розрахункових валютних різниць за операційною та неопераційною діяльністю сприятиме відкриття додаткових субрахунків до рахунків інших доходів (інших витрат). Рекомендовано доповнення до Інструкції № 291 в частині тлумачень субрахунків доходу та витрат від купівлі-продажу іноземної валюти у такій редакції: на субрахунку 711 «Операційний дохід від купівлі-продажу іноземної валюти» узагальнюється інформація про доходи від купівлі-продажу іноземної валюти, зокрема додатна (від'ємна) різниця між ціною продажу (купівлі) іноземної валюти та її балансовою вартістю; на субрахунку 942 «Операційні витрати на купівлю-продаж іноземної валюти» узагальнюється інформація про витрати від купівлі-продажу іноземної валюти, зокрема від'ємна (додатна) різниця між ціною продажу (купівлі) іноземної валюти та її балансовою вартістю.

5. З метою деталізації міжнародної економічної діяльності доцільно відкривати аналітичні рахунки до субрахунків 314 «Інші рахунки в банку в іноземній валюті», 612 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в іноземній валюті», 701 «Дохід від реалізації готової продукції». Встановлено, що виокремлення курсових різниць як елемента собівартості імпоротної продукції дозволить підвищити точність розрахунків показників діяльності з імпорту підприємств харчової промисловості.

6. Для отримання інформації про поточну дебіторську та кредиторську заборгованість в іноземній валюті з відповідними поясненнями, а також обсяги надходжень і витрат за міжнародними економічними операціями запропоновано внести доповнення у Примітки до фінансової звітності. Підвищенню результативності управлінської діяльності на підприємствах харчової промисловості сприятиме використання внутрішніх документів, форми яких розроблено з врахуванням вимог системи управління, а саме: Довідки про кредиторську та дебіторську заборгованість в іноземних валютах та залишки валютних коштів, Звіту про обсяги експортних операцій, Звіту про імпорتنі операції у розрізі постачальників, валюти контракту та валюти платежу, а також валютного ефекту як різниці між гривневою оцінкою валют між датою підписання договору та датою відвантаження, Звіту про курсові та розрахункові валютні різниці з їхньою конкретизацією на операційні та неопераційні. Обґрунтовано необхідність доповнення Декларації про валютні цінності, доходи та майно, що належать резиденту України і знаходяться за її межами, статтями про суму кредитних коштів на закордонних рахунках та про обсяги товарів, придбаних за кордоном з метою реалізації в іншій країні без ввезення в Україну.

7. З метою досягнення максимальної наближеності оцінки валютних статей у еквіваленті валюти представлення і відображення операцій в іноземній валюті у звітних формах серед чинників вибору функціональної валюти консолідованої фінансової звітності виокремлено такі додаткові: основна валюта грошових потоків, цін реалізації товарів і послуг, витрат, джерел фінансування, а також географічне положення торгового ринку та особливості внутрішньофірмових розрахунків.

8. Підвищенню ефективності здійснення операцій в іноземній валюті для підприємств харчової промисловості сприятиме запропонована методика аналізу операцій в іноземній валюті за діяльністю з експорту та імпорту, що передбачає використання відомих і обґрунтованих нових показників ефективності міжнародної діяльності, таких як рівень прибутковості операцій в

іноземній валюті, визначення чутливості прибутку підприємства до змін валютних курсів та інші. Для імпортоорієнтованих підприємств важливим є розрахунок запропонованого показника поточної міжнародної ліквідності для забезпечення вчасної оплати за зовнішньоекономічною діяльністю.

9. Прогнозний аналіз операцій в іноземній валюті має базуватися на прогнозуванні обмінних курсів валют для визначення суми курсових різниць та прогнозуванні доходу в іноземній валюті з урахуванням внутрішніх і зовнішніх чинників впливу, що відіграє важливу роль при прийнятті управлінських рішень з нейтралізації негативного впливу коливань обмінних курсів. Його проведення слід здійснювати за такими етапами: аналіз комерційних інтересів; аналіз ефективності операцій в іноземній валюті; прогнозування обмінних курсів робочих валют та доходу від зовнішньоекономічних операцій за допомогою нейромережевого підходу та вибір на основі цього методів нейтралізації фінансових втрат при здійсненні операцій в іноземній валюті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алисов Е.О. Правовое регулирование валютных отношений в Украине / Е.О. Алисов. – Х.: Консум, 1998. – 142 с.
2. Бабій Л.І. Порядок здійснення експортно-імпортних операцій і його вплив на організацію обліку / Л.І. Бабій // Вісник ЖДТУ. – 2005. – №1 (31). – С. 19-25.
3. Бабіч І.В. Договір переробки давальницької сировини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / І.В. Бабіч. – Київ, 2006. – 26 с.
4. Бандура Д.Л. Оцінка валютних ризиків комерційних банків / Д.Л. Бандура / Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – № 19 (2). – С. 133-139.
5. Барановський О.І. Актуальні проблеми функціонування валютних ринків [Текст] / О.І. Барановський // Фінанси України. – 2009. – № 4. – С. 13-32.
6. Батковський В. Політика процентних ставок центральних банків у кризових умовах / В. Батковський, В. Домрачев // Вісник НБУ. – 2009. – № 8. – С. 14-16.
7. Беляков О.О. Облік та аудит експортно-імпортних операцій підприємств торгівлі автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / О.О. Беляков; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – Київ, 2004. – 22 с.
8. Береславська О.І. Чинники курсової нестабільності в Україні [Текст] / О.І. Береславська // Вісник НБУ. – 2009. – № 2. – С. 8-14.
9. Беляєв О.О. Економічна політика: Навч. посіб. / О.О. Беляєв (кер. кол. авт.), А.С. Бебело, М.І. Дибя та ін. – К.: КНЕУ, 2004. – 287 с.
10. Білинська Н. Позабалансовий облік операцій з давальницькою сировиною у виробника / Н. Білинська // Науковий вісник НЛТУ. – 2011. – № 21(7). – С. 151-157.

11. Бибик С.П. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / С.П. Бибик, Г.М. Сюта // За ред. С.Я. Єрмоленко. – Харків: Фоліо, 2006. – 623 с.
12. Близнюк О. Проблеми правового регулювання відносин валютного управління в Україні [Текст] / О. Близнюк // Юридична Україна. – 2006. – №1. – С. 33-38.
13. Богун В.П. Правове регулювання розрахунків в іноземній валюті у зовнішньоекономічних відносинах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04/ В.П. Богун. – Донецьк, 2001. – 20 с.
14. Бурова Л.И. Бухгалтерский и налоговый учет экспортных операций / Л.И. Бурова, В.А. Шведюк // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2004. – № 1. – С. 55-60.
15. Бутинець Ф.Ф. Облік зовнішньоекономічної діяльності: Підручник / Ф.Ф. Бутинець, І.В. Жиглей // За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Вид. 3-тє доп. і перероб. – Житомир, 2006. – 388 с.
16. Бухгалтерський словник / [за ред. Бутинця Ф.Ф.]. – Житомир: Рута, 2001. – 224 с.
17. Важеєвська Т.А. Інтервенції на валютних ринках як інструмент курсової та грошово-кредитної політики / Т.А. Важеєвська // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 10. – С. 36-40.
18. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В.Т. Бусел. – Ірпінь: Перун, 2004. – 1440 с.
19. Венгрін Т.П. Валютні операції підприємств як об'єкт управлінського обліку [Текст] / Т.П. Венгрін // Вісник Львівської комерційної академії. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2011. – Вип. 36. – С. 47-52.
20. Венцель В.Т. Проблемні питання оподаткування операцій податком на додану вартість в зовнішньоекономічній діяльності / В.Т. Венцель // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2011. – № 2 (20). – С. 106-119.

21. Венцель В.Т. Теоретико-обліковий аспект розрахунків з іноземними контрагентами [Текст] / В.Т. Венцель // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 1 (55). – С. 47-51.

22. Венцель В.Т. Бухгалтерський облік і контроль експортно-імпортних операцій: теорія, методика, організація: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.09 / Венцель В.Т. – Житомир, 2012. – 22 с.

23. Владимир О.М. Банки в системі організації валютних відносин в умовах ринкових трансформацій економіки України: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08 / О.М. Владимир. – Тернопіль, 2013. – 20 с.

24. Волкова І.А. Методика аналізу експортно-імпортних операцій в діяльності підприємств / І.А. Волкова, І.В. Гірчук / Вісник Житомирського національного технологічного університету. – 2011. - № 3(ч.2) (53). – С. 53-55.

25. Волкова І. Облік валютних операцій у міжнародній діяльності суб'єктів підприємницької діяльності України [Текст] / І. Волкова, Т. Подубінська // Економічний аналіз . – 2011. – № 9. – С. 79-81.

26. Волкова І.А. Розрахунки іноземною валютою та їх облік в зовнішньоекономічній діяльності підприємств України [Текст] / І.А. Волкова, Б.І. Іванюк // Сталий розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2011. – № 7. – С. 184–187.

27. Волкова І.А. Щодо питання обліку операцій з купівлі-продажу іноземної валюти в умовах глобалізації економіки України [Електронний ресурс] / І.А. Волкова // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. – 2011. – № 2. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vviem/2011_2/8.pdf.

28. Галещук С. Дослідження реформування бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті крізь призму становлення валютних відносин у незалежній Україні / С. Галещук // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2013. – Вип. 2 (39). – Ч. 1. – С. 53-56.

29. Галещук С. Застосування міжнародних стандартів бухгалтерського

обліку операцій в іноземній валюті в умовах реформування вітчизняної економіки / С. Галещук // Збірник тез доповідей Міжнародної наукової конференції “Зимові читання, присвячені ідеям І.В. Малишева та П.П. Німчинова”. – Житомир, 2012. – С. 88- 90.

30. Галещук С. Єврооблігації: дослідження сутності боргового інструменту, відображення у фінансовій звітності емітента та облік курсових різниць / С. Галещук // Журнал європейської економіки. – Тернопіль, 2012. – №2. – С. 286-296.

31. Галещук С. Переробка давальницької сировини для нерезидента: особливості обліку операцій та розрахунків в іноземній валюті / С. Галещук // Українська наука. – Тернопіль, 2012. – №1. – С. 48-56.

32. Галещук С. До питання ведення обліку зовнішньоекономічних операцій в іноземній валюті / С. Галещук // Збірник тез доповідей науково-практичного круглого столу «Імплементация Податкового кодексу України в умовах реформування вітчизняної економіки». – Тернопіль, 2011. – С. 33-35.

33. Галещук С. Організація обліку операцій хеджування валютних ризиків на вітчизняних підприємствах / С. Галещук // Збірник тез доповідей ІХ Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації». – Тернопіль, 2012. – С. 234-236.

34. Галещук С. Окремі аспекти відображення операцій в іноземній валюті у фінансовій звітності підприємств / С. Галещук // Збірн. наук. праць. Луцького національного технічного університету: Серія „Економіка та менеджмент”. – Луцьк, 2012. – Вип. 9. – Ч. 1. – С. 88-94.

35. Галещук С. Шляхи удосконалення обліку авансів в іноземній валюті на вітчизняних підприємствах / С. Галещук // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – Черкаси: ЧДТУ, 2013. – №2. – С. 104-107.

36. Галещук С. Особливості обліку безготівкових розрахунків у іноземній

валюті в умовах інтеграції України в світовий економічний простір / С. Галещук // Сучасний бухгалтерський облік, аналіз і аудит: галузевий аспект: колективна монографія у 2 т. / За ред. П.Й. Атамас // Дніпропетровський університет ім. А. Нобеля. – Дніпропетровськ, 2013. – С. 33-40.

37. Галещук С. Щодо уточнення понять «валютні операції» та «операції в іноземній валюті» / С. Галещук // Збірник тез доповідей X Ювілейної Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації». – Тернопіль, 2013. – С. 317-319.

38. Галещук С. Семантичний аналіз термінів «валюта» та «іноземна валюта» / С. Галещук // Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Перспективи розвитку економіки в ринкових умовах». – Мукачево, 2013. – С. 58-60.

39. Галещук С. М. Окремі питання обліку експортно-імпортних операцій на вітчизняних підприємствах [Текст] / С.М. Галещук // Наука молода. – 2011. – № 15-16. – С. 339-344.

40. Галещук С. Особливості обліку розрахунків у іноземній валюті за зовнішньоекономічними контрактами / С. Галещук // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – Полтава: ПДАА, 2013. – Вип. 1 (6). – Т.1. – С. 67-71.

41. Галещук С. Перспективи оптимізації основних інструментів проведення валютної політики в Україні / С. Галещук // Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Посткризовий розвиток світової економіки та Україна». – Тернопіль, 2012. – С. 504-506.

42. Галещук С. Behavioral economics as the new mainstream in economic thinking: reinterpretation of financial and currency risks / С. Галещук // Investment Management and Financial Innovations. – 2014. – Vol. 11, Issue 1. – P. 29-33.

43. Галещук С. Neural-Based Method of Measuring Exchange-Rate Impact on

International Companies' Revenue / С. Галещук // *Advances in Intelligent Systems and Computing*. – 2014. – Vol. 290. – P. 529-536.

44. Галещук С. Аналіз підходів до відображення операцій в іноземній валюті у фінансовій звітності підприємства / С. Галещук // *Стан і перспективи розвитку вітчизняної системи обліку: моногр.* / За наук. ред. д.е.н., проф. З.М.-В. Задорожного і д.е.н., проф. Я.Д. Крупки. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – С. 17-24.

45. Галещук С. Проблеми використання колективних валют у контексті регулювання валютного курсу і забезпечення стабільності єврозони / С.М. Галещук // *Світ фінансів*. — Тернопіль, 2012. - №1. – С. 121-128.

46. Галещук С. Підходи до аналізу операцій у іноземній валюті на підприємствах, що займаються експортною діяльністю / С. М. Галещук // *Збірник тез доповідей XII Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації»* – Тернопіль, 2015. – С. 304-306.

47. Гальчинський А.С. Основи економічної теорії: [Підручник] / А.С. Гальчинський, П.С. Єщенко, Ю.І. Палкін. – К.: Вища школа, 1995. – 471 с.

48. Гарбінська А.В. Система валютних операцій як об'єкт валютного контролю [Текст] / А.В. Гарбінська // *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. – 2009. – № 4(47). – С. 212-219.

49. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко. – Х.: Фактор, 2007. – 976 с.

50. Грачова Р. Облік акцій у інвестора й емітента / Р. Грачова // *Дебет-Кредит*. – 2008. – №49. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dtk.com.ua/>.

51. Губарик О.М. Розвиток експортних операцій та відображення їх в обліку / О.М. Губарик, О.Г. Чепець // *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки*. – Харків:

ХНТУСГ, 2012. – Вип. 125. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_125/15.pdf.

52. Гудзенко Н.М. Використання сучасних платіжних інструментів при здійсненні розрахунків за зовнішньоекономічними операціями / Н.М. Гудзенко, А.О. Славуцька // Вінницький національний аграрний університет. – 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.rusnauka.com/8_DN_2011/Economics/7_82125.doc.htm].

53. Декрет Кабінету Міністрів України «Про порядок здійснення розрахунків у іноземній валюті» 19 лютого 1993 р. № 17-93 [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

54. Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» 23 лютого 2006 р. [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

55. Демчук Т. Застосування міжнародних стандартів в обліку валютних операцій підприємств / Т. Демчук // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – 2009. – №4 (48). – С. 139-144.

56. Демчук Т.П. Облік валютних різниць на підприємстві при здійсненні операцій з іноземною валютою [Електронний ресурс] / Т.П. Демчук – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchtei/2009_4/NV%202009-V4_40.pdf.

57. Демчук Т. Облікова політика підприємства в аспекті відображення валютних операцій / Т. Демчук // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 3 (53). – С. 85-90.

58. Деревянко Б.В. Відмежування договору міжнародної купівлі-продажу від інших договорів / Б.В. Деревянко // Вісник ІЕПД НАН України. – 2010. – № 1. – С. 53-57.

59. Дерій, В. А. Витрати і доходи підприємств у системі обліку та контролю: монографія / В. А. Дерій. – Тернопіль : Економічна думка, 2009. – 272 с.

60. Економічна енциклопедія. В 3 томах / [Уклад. Б.Д. Гаврилишин та ін.].

– К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – 864 с.

61. Емелин А.В. Проблемы финансово-правового регулирования валютных отношений в Российской Федерации: дис. канд. юрид. наук: 12.00.12 / Емелин А.В. – Москва, 2000. – 24 с.

62. Єна О.О. Проблемні питання визначення поняття і змісту валютних операцій [Текст] / О.О. Єна // Проблеми законності: Респ. міжвідом. Наук збірн. – 2009. – № 36. – С. 187-193.

63. Жиглей І.В. Бухгалтерський облік валютних операцій: порядок визнання та методи оцінки : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.06.04 / І.В. Жиглей; Терноп. акад. нар. госп-ва. – Тернопіль, 2003. – 19 с.

64. Жиглей І.В. Бухгалтерський облік експортно-імпортних операцій за контрактами, що містять валютно-цінові застереження: методичний аспект / І.В. Жиглей // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки. – 2014. – Вип. 26. – С. 338-344. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvbdfa_2014_26_43.pdf.

65. Жидєєва Л.І. Облік і аудит зовнішньоекономічної діяльності (на прикладі підприємств Полтавської області): автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09 / Л.І. Жидєєва. – Київ, 1999. – 16 с.

66. Жук В. Реформування бухгалтерського обліку та звітності: стан та перспективи [Текст] / В. Жук // Облік і фінанси АПК: Міжнародний науково-виробничий журнал. – 2005. – №3. – С. 4-13.

67. Журавка Ф.О. Механізм реалізації валютної політики в Україні: дис. ... док. екон. наук: 08.00.09 / Ф.О. Журавка. – Суми, 2009. – 418 с.

68. Загородній А. Г. Курсові різниці та їх облік / А.Г. Загородній, Т.М. Бойчук // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : [збірник наукових праць] / відп. ред. О.Є. Кузьмін. – Львів: НУ «Львівська політехніка», 2011. – С. 467-468.

69. Задорожний З. В. Внутрішньогосподарський облік у будівництві: Монографія / З. В. Задорожний. – Тернопіль : Економічна думка, 2006. – 336 с.

70. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=:996-14>.

71. Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність”: від 07 лип. 2011р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/rnain.cgi?nreg=959-12>.

72. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 12.05.2011 р. № 3332-УІ. – [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

73. Закон України “Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті” від 23 вересня 1994 р. N 185/94-ВР. – [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

74. Зарицька І. Передумови та особливості прояву сучасної світової банківської кризи [Текст] / І. Зарицька // Вісник НБУ. – 2009. – №6. – С. 20-29.

75. Згривець Р.Ф. Зовнішньоекономічна діяльність суб’єктів господарювання як об’єкт банківського кредитування / Р.Ф. Згривець // Менеджмент. Збірник наукових праць. – 2009. – №12. – С. 90-94.

76. Зоріна О.О. Фінансова діагностика підприємств у площині реалій їх економічного розвитку, 2010

77. Інструкція з застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом МФУ від 30.11.99 р. №291 (зі змінами і доповненнями) / Верховна Рада України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

78. Інструкція про порядок здійснення контролю за експортними, імпорнтними операціями. – [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

79. Ірха Л.І. Облік та аналіз експортно-імпорнтних операцій підприємств України: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Л.І. Ірха; Київ. нац. екон.

ун-т. – Київ, 2005. – 17 с.

80. Кальней М.Г. Правовое регулирование валютных операций в Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 / М.Г. Кальней; Омск. гос. ун-т. – Омск, 2002. – 200 с.

81. Кіндрацька Л. Інвестиційна діяльність: методика та організація обліку і контролю:[монографія] - К.: КНЕУ, 2008.

82. Класифікатор іноземний валют від 22 січня 1996 р. –[Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: закон.rada.gov.ua.

83. Коблянська Г.Ю. Облік та аудит експортно-імпорتنих операцій підприємств: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09 / Г.Ю. Коблянська. – Київ, 2009. – 211 с.

84. Коблянська Г.Ю. Основні напрями здійснення аудиту імпорتنих операцій / Г.Ю. Коблянська // Вісник Університету Банківської справи НБУ. – 2014. – №2 (20). – С. 208-211.

85. Кожухова Т.В. Облік і аудит експортних операцій підприємств з виробництва облицювальних матеріалів: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09 / Т.В. Кожухова. – Київ, 2010. – 215 с.

86. Колеснікова О.М. Особливості обліку операцій із зовнішньої торгівлі / О.М. Колеснікова // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2010. – Вип. 15. – Ч. 3. – С. 184-187.

87. Колеснікова Г.В. Акредитивні форми розрахунків як гарантія здійснення платежу [Текст] / Г.В. Колеснікова, В.І. Ляшенко, С.В. Охременко // Економічний вісник Донбасу. – 2012. – № 3 (29). – С. 133-148.

88. Колінько Н. Відповідність фінансової звітності українських підприємств міжнародним стандартам / Н. Колінько // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22(4). – С. 215-219.

89. Костюченко В.М. Консолідована фінансова звітність при поетапному об'єднанні бізнесу / В.М. Костюченко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – №6. – С. 12-16.

90. Котиш О.М. Теоретичні аспекти визначення сутності поняття "зовнішньоекономічна операція" / О.М Котиш // Економіка розвитку. – 2014. – № 2 (70). – С. 99-103.

91. Котиш О.М. Формування системи факторів ефективності експортних операцій / О.М Котиш, О.О. Манзя // Бізнесінформ. – 2011. – №7. – С. 50-52.

92. Кравченко Л. Валютний контроль: правова природа та місце в системі державного контролю / Л. Кравченко // Вісник прокуратури. – 2003. – № 1. – С. 105-108.

93. Крамаренко Я.Ю. Облік та аналіз операцій з валютними деривативами в комерційних банках України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.04 / Я.Ю. Крамаренко. – Київ, 2002. – 20 с.

94. Крупка, Я. Концепція розкриття інформації у примітках до фінансової звітності / Я. Крупка, Ю. Івахів // Наука молода : зб. наук. праць молод. вчених Терноп. нац. екон. ун-ту. – Тернопіль : Економічна думка, 2010. – № 14. – С. 219-224.

95. Кузнецов С.А. Поняття валютних правовідносин в Україні [Текст] / С.А. Кузнецов // Держава та регіони. – 2011. – №3. – С. 48-54.

96. Кузьмінський Ю.А. Облік міжнародних операцій: Підручник / Ю.А. Кузьмінський, В.Г. Козак, Л.І. Лук'яненко, О.В. Небильцова // За заг. ред. проф. Ю.А. Кузьмінського. – К.: КНЕУ, 2006. – 336 с.

97. Куцик П. О. Регулювання валютного курсу та його оптимальний режим для України / П. О. Куцик, М. Я. Вірт / Науковий вісник Національного лісотехнічного університету. – 2011. – Вип. 21.3. – С. 157-163.

98. Куцик П. О. Формування нової світової фінансової системи: сучасне бачення / П. О. Куцик, С. Е. Коновал / Торгівля, комерція, підприємництво. - 2011. – Вип. 12. – С. 124-128.

99. Кучеренко Т. Є. Принцип нарахування та відповідності доходів і витрат у фінансовій звітності / Т.Є. Кучеренко // Облік і фінанси АПК.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/824/35/>.

100. Кушина О. Інвалютний внесок до статутного капіталу / О. Кушина // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.buhgalteria.com.ua/>.

101. Лазаришина І. Д. Функціональна якість аналітичного забезпечення управління економічними суб'єктами / І. Д. Лазаришина // Роль і місце бухгалтерського обліку, контролю й аналізу в розвитку економічної науки і практики : зб. матеріалів II Міжн. наук.-практ. конф. – К. : КНЕУ, 2012. – С. 43-46).

102. Левицька С.О. Облік і аудит операцій в іноземній валюті: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.04 [Електронний ресурс] / С.О. Левицька. - Тернопіль, 2000. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2000/001sooiv.zip>.

103. Левченко О. П. Сучасний стан формування облікової політики в сільськогосподарських підприємствах / О.П. Левченко // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (Економічні науки). – 2012. – № 1(17). – С. 7-16.

104. Лист Міністерства фінансів України від 05.12.2012 р. № 31-08310-06-10/29025 «Щодо бухгалтерського обліку курсових різниць за інвалютними внесками засновників до статутного капіталу».

105. Литвин Н. Б. Облік і аналіз валютних операцій комерційних банків України [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 / Н. Б. Литвин. – Тернопіль, 2000. – 20 с.

106. Лучко, М. Невизначеність та ймовірнісність господарських операцій: до питання бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] / Михайло Лучко // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2013. – Вип. 2(9). – С. 98-109.

107. Лучковська С.І. Правові основи валютного контролю : автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07 / С.І. Лучковська. – Київ, 2007. – 18 с.

108. Максименко А.В. Облік і аналіз валютних операцій в комерційних

банках: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.04 / А.В. Максименко. – Київ, 2002. – 20 с.

109. Малигіна Н. В. Курсові різниці: порядок визначення та обліку [Електронний ресурс] / Н.В. Малигіна // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2011. – 4(55). – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/31_ONBG_2009/Economics/53853.doc.htm.

110. Медведів П. Економіка. Політика / П. Медведів. – К., 2002.

111. Мельничук І.В. Облік і контроль експортно-імпортних операцій суб'єктів господарювання: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09 / І.В. Мельничук. – Київ, 2002. – 20 с.

112. Митний кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

113. Михасик О.Д. Організація і методика обліку розрахунків у іноземній валюті / О.Д. Михасик // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2011. – № 4(55). – С. 135-140.

114. Міжнародний стандарт фінансової звітності “Вплив змін валютних курсів”: за станом на 25 лист. 2002 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfm.gov.ua/control/publish/article/main7art_id=92410&caiM=92408.

115. Міжнародні стандарти фінансової звітності // Міністерство фінансів України : [сайт] / Режим доступу: <http://minfm.gov.ua>.

116. Міністерство економіки України, Міністерство фінансів України, Державний комітет у справах містобудування і архітектури України. Наказ «Про затвердження Положення про фінансування та державне кредитування капітального будівництва, що здійснюється на території України» N 127/201/173 від 23 вересня 1996 року (п. 2 Положення). – Режим доступу: <http://zakon.gov.ua/L1os/?uid=1078.5155.0>.

117. Міщенко В.І. Гнучкий режим курсоутворення: етапи запровадження та можливі наслідки для економічного розвитку України [Електронний ресурс] / В.І. Міщенко, І.А. Нідзельська, А.П. Кулінець, С.О. Шульга // Науково-

аналітичні матеріали. – Випуск 15. – К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2010. – 124 с. - Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=70697>.

118. Наказ Держказначейства України «Про затвердження Інструкції з обліку коштів, розрахунків та інших активів бюджетних установ» N 242 від 26.12.2003. – [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

119. Наказ ДПС України “Узагальнююча податкова консультація щодо визначення курсових різниць від перерахунку операцій у іноземній валюті, заборгованості та іноземної валюти” №574 від 05.07.2012. – [Електронний ресурс] / МВС України. - Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

120. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування» N 291 від 30.11.99 – [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

121. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» № 73 від 07.02.2013. – [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

122. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження положень (стандартів) бухгалтерського обліку N 87 від 31.03.99. – [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

123. Носкова И.Я. Валютные и финансовые операции : учеб. для вузов / И.Я. Носкова. – 2-е изд. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1998. – 334 с.

124. Озель Д.М. Роль документарних акредитивів у розвитку міжнародних розрахунків комерційних банків: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.02 / Д.М. Озель ; Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин НАН України. – К., 2009. – 20 с.

125. Олійник О.Я. Реформа бухгалтерського обліку в Україні: стан,

проблеми, орієнтири [Текст] / О.Я. Олійник // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 3 (53). – С. 183-184.

126. Осницька Н. Особливості договірною оформлення операцій з давальницькою сировиною / Н. Осницька // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 4 (58). – С. 85-88.

127. Офіційний сайт Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44464.

128. Палий В.Ф. Финансовый учет: [учеб. пособие] / В.Ф. Палий, В.В. Палий. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2001. – 672 с.

129. Партин Г. Толінг як форма залучення обігового капіталу / Г. Партин, О. Горбач // Науковий вісник НЛТУ. – 2011. – № 21(7). – С. 243-248.

130. Податковий кодекс України від 02.12.2010 року № 2755-VI.

131. Половко С.М. Правове регулювання банківських валютних операцій в Україні: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07/ С.М. Половко. – Київ, 2004. – 19 с.

132. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 "Вплив змін валютних курсів" [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

133. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби" [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

134. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 "Нематеріальні активи" [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

135. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку П(С)БО 10 "Дебіторська заборгованість" [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

136. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку П(С)БО 11

“Зобов'язання” [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

137. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції” [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

138. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку П(С)БО 15 “Дохід” [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

139. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку П(С)БО 16 “Витрати” [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

140. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку П(С)БО 29 “Фінансова звітність за сегментами” [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

141. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку П(С)БО 9 “Запаси” [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

142. Положення з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті від 14.02.96 N 29 [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

143. Попович О.В. Міжнародні розрахунки. Валютний кліринг [Електронний ресурс] / О.В. Попович // Проблеми системного підходу в економіці. – 2007. – №1. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/pspe/2007-1/Popovich_107.htm.

144. Постанова КМУ та Національного банку України "Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті» №444 від 21 червня 1995 року //

Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності: систематизований збірник правових актів. – К.: Інформ-Екобуд, 1998. – 97 с.

145. Постанова КМУ «Про затвердження Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів» № 1706 від 28 жовтня 1998 р. – [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

146. Постанова КМУ «Про затвердження Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності в Україні» № 250 від 3 квітня 1993 р. – [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

147. Постанова НБУ «Про зміну строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів і запровадження обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті» №475 від 16 листопада 2012 р. – [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

148. Постанова НБУ «Про затвердження інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті» від 21 січня 2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – №13. – С. 908.

149. Проект Закону України «Про валютне регулювання і валютний контроль» / Президент України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303/92/ed19920523>.

150. Ратушна О.П. Облік доходів і витрат інвестиційної і фінансової діяльності / О.П. Ратушна // Підвищення конкурентоспроможності виробництва в умовах організаційно-економічних трансформацій : [моногр.] / за ред. Н.О. Лисенко. – Умань: Візаві, 2010. – Розділ 3.2. – С. 82–85.

151. Рева Т.М. Непряме оподаткування експортно-імпортних операцій у нових законодавчих умовах / Т.М. Рева // Вісник Академії митної служби України. Сер.: Економіка. – 2011. – № 1. – С. 46-53. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vamsue_2011_1\(45\)__7.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vamsue_2011_1(45)__7.pdf).

152. Ровинський Ю.О. Правове регулювання валютних відносин крізь

призму застосування фінансово-правового примусу [Текст] / Ю.О. Ровинський // Право та державне управління. – 2011. – №2. – С. 68-76.

153. Рудницький В.С., Бунда О.М. Системи підтримки прийняття рішень в аудиті. // Вісник Національного університету „Львівська політехніка” „Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку” № 576. – Львів: Видавництво Національного університету „Львівська політехніка”, 2007. – С. 252-257.

154. Рязанова Н.А. Практические аспекты учета экспортно-импортных операций / Н.А. Рязанова // Вісник Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”. Збірник наукових праць / Тематичний випуск: Розвиток обліку та аудиту як основи інформаційно-аналітичної системи підприємства. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2005. – №58, т. 2. – С. 85-87.

155. Присенко Г. В., Равікович Є. І. Прогнозування соціально-економічних процесів. К. – 2005. — 378 pp.

156. Свідерській Д.Є. Бухгалтерський і податковий облік операцій в іноземній валюті / Д.Є. Свідерській // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2009. – Вип. 16. – Ч. II. – С. 249-258.

157. Северин О.Є. Правове регулювання валютних операцій суб'єктів господарської діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / О.Є. Северин. – Донецьк, 2003. – 20 с.

158. Смірнова І.В. Гармонізація бухгалтерського та податкового обліку операцій з купівлі-продажу іноземної валюти / І.В. Смірнова, Н.В. Смірнова / Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2012. – Вип. 22. – Ч. II. – С.176-181.

159. Солопов А.В. Методологическое и институциональное обеспечение перехода промышленных предприятий к внешнеторговым операциям в национальной валюте: автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / А.В. Солопов. – Москва, 2010. – 22 с.

160. Сопко В.В. Бухгалтерський облік: Навч. посібник. / В.В. Сопко // 3-тє вид., перероб. доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 578 с.
161. Старинський М.В. Щодо поняття «валютний ринок» як правової категорії [Текст] / М.В. Старинський // Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку / Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. – Суми, 2012. – Ч.1. – С. 512-514.
162. Сухий Р.М. Правове регулювання поточних неторговельних валютних операцій [Текст] / Р.М. Сухий // Наше право. – 2011. – № 2. – Ч.1. – С. 118-123.
163. Тимчина Л.І. Вплив зміни валютних курсів на фінансову звітність / Л.І. Тимчина, А.Ю. Сибірцова // Економічні науки / 7. Облік та аудит. – [Електронний ресурс] http://www.rusnauka.com/8_NND_2011/Economics/7_81538.doc.htm.
164. Тріщ Р.І. Акредитивна форма розрахунків як спосіб забезпечення виконання договірних зобов'язань у господарських міжнародних відносинах [Текст] / Р.І. Тріщ // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. – 2009. – № 2. – С. 19-23.
165. Указ Президента України «Про вдосконалення валютного регулювання» від 22 серпня 1994 р. – [Електронний ресурс] / Президент України. - Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
166. Указ Президента України «Про перехід України до загальноприйнятої в міжнародній практиці системи обліку і статистики» № 303/92 від 23 травня 1992 р. – [Електронний ресурс] / Президент України. - Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
167. Указ Президента України «Про перехід України до загальноприйнятої в міжнародній практиці системи обліку і статистики» № 303/92 від 23 травня 1992 р. – [Електронний ресурс] / Президент України. - Режим

доступу: zakon.rada.gov.ua.

168. Українка О. Оцінка валютної позиції підприємства / О.О. Українка / Бізнесінформ. – 2012. – №7. – С. 104-108.
169. Федеральный закон Российской Федерации “О валютном регулировании и валютном контроле”: по состоянию на 07.02.2011 г. [Электронный ресурс] / Центральный банк Российской Федерации. – Режим доступа: <http://www.cbr.ru/>.
170. Федькевич Н.В. Облік і аудит операцій з експорту та імпорту за договорами купівлі-продажу : автореф. дис... канд. наук: 08.00.09 / Н.В. Федькевич. – Київ, 2008. – 21 с.
171. Филин В.В. Учёт и нейтрализация влияния валюты на показатели бухгалтерской отчётности: автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.12 / В.В. Филин. – Санкт-Петербург, 2007. – 31 с.
172. Фінагіна Є.Г. Особливості обліку інвалютного внеску до статутного капіталу/ Є.Г. Фінагіна / Збірник доповідей конференції «Новейшие научные достижения» – [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.rusnauka.com/7_NND_2009/Economics/42924.doc.htm.
173. Фінанси (теоретичні основи): підручник / [М.В. Грідчіна та ін.]; під кер. і за наук. ред. М.В. Грідчіної, В.Б. Захожай. – 2-ге вид., випр. і допов. - К.: МАУП, 2004. – 312 с.
174. Хорунжак Н. Развитие принципов обліку як наслідок інноваційних процесів в науці та техніці [Електронний ресурс] / Надія Хорунжак // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2012. – Вип. 2(7). – С. 277-286.
175. Церковна О.В. Завдаток і аванс: спільне та відмінне [Текст] / О.В.Церковна, М.С. Ткаченко // Південноукраїнський правничий часопис. – 2008. – №1. – С. 93-95.
176. Циган Р.М. Особливості обліку експортних операцій вітчизняних підприємств / Р.М. Циган // Збірник наукових праць Національного

- університету державної податкової служби України. – 2009. – №1. – С. 282-288.
177. Циган Р.М. Специфіка організації обліку зовнішньоторговельних операцій без вивезення та ввезення товарів [Електронний ресурс] / Р.М. Циган, Т.І. Гориславець // Вісник ЖДТУ. – 2009. – № 4 (50). – Режим доступу:
http://www.ztu.edu.ua/ua/science/publishing/visnik/econom/4_50/39.pdf.
178. Цісінська О. Б. Грошові реформи в Україні [Текст] / О.Б. Цісінська // Науковий вісник УкрДЛТУ: Збірник науково-технічних праць. – Львів: УкрДЛТУ. – 2004. – Вип. 14 (4). – С. 234-238.
179. Чиж Н.М. Теоретичні аспекти міжнародних розрахунків [Електронний ресурс] / Н.М. Чиж // Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. – 2011. – № 5 (20). – Ч. 2. – Режим доступу:
http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_etei/2008_5_2/zbirnuk_ETEI_08_2_302.pdf
180. Чижевська Л. В. Ідентифікація форм міжнародних розрахунків в системі бухгалтерського обліку / Л. В. Чижевська, С. В. Романенко, О. О. Зеленіна / Вісник економічної науки України. – 2014. – №1. – С. 135-139.
181. Чижевська Л. В. Якість облікової інформації про грошові кошти, розрахунки і контроль за нею / Л. В.Чижевська / Культура народів Причорномор'я. – 2013. - №258.- с.96-99.
182. Чижевська Л. В. Оцінка фінансового стану підприємства в умовах інфляції: сучасний стан наукових досліджень / Чижевська Л. В., Остап'юк Н. А. / Вісник Криворізького технічного університету. - Вип. 28. – 2011. – С. 260-263.
183. Чирка Д.М. Бухгалтерський облік операцій в іноземній валюті: теорія, організація і методика : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09 / Д.М. Чирка; Житомир. держ. технол. ун-т. – Житомир, 2012. – 20 с.

184. Чирка Д.М. Валютні операції як основа валютного ринку [Текст] / Д.М. Чирка // Економічний аналіз. – 2012. – №7. – С. 129-132.
185. Чирка Д.М. Документування на підприємствах зовнішньоекономічної діяльності / Д.М. Чирка // Міжнародний збірник наукових праць. – 2011. – №1(19). – С. 393-400.
186. Чирка Д. Курсові різниці як наслідок коливання валютних курсів: обліковий аспект / Д. Чирка, А. Поплавська // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2011. – Ч.2 (21). – С. 385-401.
187. Чирка Д.М. Методи перекладу фінансової звітності в іноземну валюту: порівняльна характеристика / Д.М. Чирка // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 1 (55). – С. 169-172.
188. Чухлей Т. Особенности правового регулирования отношений по переработке сырья (материалов) на давальческих условиях / Т. Чухлей // Таможня и ВЭД. – 2004. – № 1 (2). – С. 35-38.
189. Шаповал Л.П. Особливості проведення грошової реформи в Україні [Текст] / Л.П. Шаповал, Ю.О. Погребняк // Вісник ЖДТУ. – 2010. – №3(53). – С. 120-122.
190. Шевчик О.С. Валютні операції як об'єкт валютного контролю [Електронний ресурс] / О.С. Шевчик // Форум права. – 2012. – №2. – С. 763- 768. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012_2/12socovc.pdf.
191. Шелудько В.М. Фінансовий ринок: Навч. Посіб / В.М. Шелудько. – К.: Знання-Прес, 2002. – 535 с.
192. Шемшученко Ю.С. Великий енциклопедичний юридичний словник / Ю.С. Шемшученко. – К.: Юридична думка, 2007. – 990 с.
193. Шипіна С. Сутність поняття «фінансові результати» як об'єкта бухгалтерського обліку / С. Шипіна // Вісник ЖДТУ. – 2012. – №1(59). – С. 229-232.

194. Шульга Н. Порядок подання приміток до річної фінансової звітності за національними та міжнародними стандартами / Н. Шульга // Таврійський науковий вісник. – 2010. – Вип. 71.
195. Лист Міністерства фінансів України «Щодо відображення в бухгалтерському обліку курсових різниць» № 31-08410-07-25/20605 від 20.08.2012.
196. Юхименко П.І. Монетаристські теорії та тенденції їх розвитку: історико-економічний аналіз [Текст] : дис... д-ра екон. наук: 08.01.04 / П.І. Юхименко ; Білоцерківський держ. аграрний ун-т. – Біла Церква, 2006. – 465с.
197. Яцишин Н. Методичні аспекти формування звіту про фінансові результати діяльності підприємства / Н. Яцишин // Галицький економічний вісник. – 2011. – №4(33). – С. 194-204.
198. Adler M. Exposure to currency risk: definition and measurement / M. Adler, B. Dumas // Financial Management. – 1984. – Vol. 13. – P. 41-50.
199. Aliber R.Z. Accounting Measures of Foreign Exchange Exposure: The Long and the Short of It / R.Z. Aliber, C.P. Stickney // Accounting Review. – 1975. – Vol. 42.
200. Bartov E. Firm valuation, earnings expectations, and the exchange rate exposure effect / E. Bartov, G. Bodnar // Journal of Finance. – 1994. – Vol. 44. – P. 1755-1785.
201. Bartram S. Resolving the exposure puzzle: The many facets of exchange rate exposure / S. Bartram // Journal of Financial Economics. – 2010. – Vol. 95. – P. 148-173.
202. Bartram S. The foreign exchange exposure puzzle / S. Bartram, G. Bodnar // Managerial Finance. – 2007. – Vol. 33. – P. 642-666.
203. Belue G. Determining input features for multilayer perceptrons. / G. Belue, G. Baver // Neurocomputing. – 1995. – Vol. 7, Issue 2. – P. 111-121.

204. Bodnar G. M. Pass-through and Exposure / G.M. Bodnar, B. Dumas, R.C. Marston // *The Journal of Finance*. – 2002. – Vol. 57(1). – P. 199-231.
205. Bodnar G.M. Exchange rate exposure and industry characteristics: evidence from evidence from Canada, Japan, and the USA / G.M. Bodnar, W.M. Gentry // *Journal of International Money and Finance*. – 1993. - Vol. 12, Issue 1. – P. 29-45.
206. Bradley K. Managing strategic exchange rate exposures: evidence from UK firms / K. Bradley, P. Moles // *Managerial Finance*. – 2002. – Vol. 28. – No. 11. – P. 28-42.
207. Brooks C. Testing for non-linearity in daily sterling exchange rates / C. Brooks // *Applied Financial Economics*. – 1996. – Vol. 6. – P. 307-317.
208. Grainger C.J. Accounting for foreign operations – 19th century contributions to the accounting literature / C.J. Grainger // *British Accounting Review*. – 2001. – Issue 4. – P. 151-176.
209. Chow E.H. The exchange-rate risk exposure of asset returns / E.H. Chow, W.Y. Lee, M.E. Solt // *Journal of Business*. – 1997. – Vol. 70, No. 1. – P. 105-110.
210. De Grauwe P. Exchange Rate Theory: Chaotic forecasting and decision making. / P. De Grauwe. H. Dewachter, M. Embrechts // *International Journal of Forecasting*. – 1993. – Vol. 10. – P. 177-191.
211. Dukes R.E. An Empiricle Investigation of the Effects of SFAS 8 on Security Return Behavior / R.E. Dukes // *Financial Accounting Standards Board Research Report*. – 1975.
212. Dumas D. The world price of foreign exchange risk / D. Dumas, M. Solnik // *Journal of Finance*. – 1995. – Vol. 50. – P. 445-479.
213. Firmino P.R.A. Correcting and combining time series forecasters / P.R.A. Firmino, P. S. De Mattos Neto, T.A. Ferreira // *Neural Networks*. – 2014. – Vol. 50. – P. 1-11.

214. Fletcher D. Forecasting with neural networks: an application using bankruptcy data / D. Fletcher, E. Goss // *Information & Management*. – 1993. – Vol. 24(3). – P. 159-167.
215. Garcia R. Pricing and hedging derivative securities with neural networks and a homogeneity hint / R. Garcia, R. Gençay // *Journal of Econometrics*. – 2000. – Vol. 94(1). – P. 93-115.
216. Goel M. An Analysis of Foreign Exchange Exposure Management by MNCs in India / M. Goel // *International Journal of Multidisciplinary Research*. – 2012. – Vol. 3, Issue 6. – P. 80-86.
217. Gurusen E. Using artificial neural network model in stock market index prediction / E. Gurusen, G. Kayakulu, T.U. Daim // *Expert Systems with Applications*. – 2011. – Vol. 38(8). – P. 10389-10397.
218. Harris P. An Overview of Foreign Currency Exposure / P. Harris, S. Kaur // *Asian Journal of Empirical Research*. – 2013. – Vol. 3(8). – P. 957-961.
219. Haykin S. *Neural Networks and Learning Machines*, 3rd Edition / S. Haykin // Prentice Hall, 2008. – 936 p.
220. Hoyle J.B. *Advanced accounting /10th Ed* / J.B. Hoyle, T.F. Schaefer, T.S. Douppnik // Columbus, 2010. – 825 p.
221. Hsieh D.A. Testing for nonlinear dependence in daily foreign exchange rates / D.A. Hsieh // *Journal of Business & Economic Statistics*. – 1989. – Vol. 7(3). – P. 307-317.
222. Godfrey J.M. Efficiency versus opportunism in the reporting of foreign currency translation gains and losses / J.M. Godfrey, C.A. Juffs // *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*. – 2008. – Vol. 2, Issue 1. – P. 83-111.
223. Jo A.M.P. Foreign currency translation method choice: insights from game theory / A.M.P. Jo // *Journal of Applied Business Research*. – 1997. – Vol. 18, Issue 4. – P. 25-34.

224. Jones C.K. A network model for foreign exchange arbitrage, hedging and speculation / C.K. Jones // *International Journal of Theoretical and Applied Finance*. – 2001. – Vol. 4. – No. 6. – P. 837-852.
225. Jones S.L. Efficient Capital Markets / S.L. Jones, J.M. Netter // In David R. Henderson (Ed.) / *Concise Encyclopedia of Economics*, 2nd ed. – 2008.
226. Jorion P. Predicting volatility in the foreign exchange market / P. Jorion // *The Journal of Finance*. – 1995. – Vol. 50 (2). – P. 507-528.
227. Jorion P. The exchange rate exposure of US multinationals / P. Jorion // *Journal of Business*. – 1990. – Vol. 63. – P. 331-345.
228. Brear J. Foreign currency translation methodology and its impact on multinational financial reporting / J. Brear // *Boston College international and comparative law review*. – 1997. – Vol. 1, Issue 1. – P. 149-173.
229. Kiani K. M. Forecast performance of neural networks and business cycle asymmetries / K.M. Kiani, P.V. Bidarkota, T.L. Kastens // *Applied Financial Economics Letters*. – 2005. – Vol. 1 (4). – P. 205-210.
230. Cuaresma J.-C. & Hlouskova J. 2005. Beating the Random Walk in Central and Eastern Europe, *Journal of Forecasting*. 24, 189–201.
231. Kuan C.M. Forecasting exchange rates using feedforward and recurrent neural networks / C.M. Kuan, T. Liu // *Journal of Applied Econometrics*. – 1995. – Vol. 10 (4). – P. 347-364.
232. Lam M. Neural network techniques for financial performance prediction: integrating fundamental and technical analysis / M. Lam // *Decision Support Systems*. – 2004. – Vol. 37 (4). – P. 567-581.
233. Madura J. *International Financial Management*, 2nd Edition / J. Madura // St. Paul, Minnesota: West Publishing, 1989.
234. Marston R. The effects of industry structure on economic exposure / R. Marston // *Journal of International Money and Finance*. – 2001. – Vol. 20. – P. 149-164.

235. Mathur I. Foreign exchange risk management strategies of US multinationals / I. Mathur, L.L. Knowles // *Scandinavian Journal of Management Studies*. – 1985. – Vol. 2 (1). – P. 41-59.
236. Nag A.K. Forecasting daily foreign exchange rates using genetically optimized neural networks / A.K. Nag // *Journal of Forecasting*. – 2002. – Vol. 21 (7). – P. 501-511.
237. Nain A. The strategic motives for corporate risk management. / A. Nain // Unpublished working paper, University of Michigan. – 2004.
238. Nance D.R. On the determinants of corporate hedging / D.R. Nance, C.W. Smith, C.W. Smithson // *Journal of Finance*. – 1993. – Vol. 48. – P. 267-284.
239. Hagelin N. Hedging Foreign Exchange Exposure: Risk Reduction from Transaction and Translation Hedging / N. Hagelin, B. Pramborg // *Journal of International Financial Management & Accounting*. – 2004. – Vol. 15. – P. 1-20.
240. Nobes C. *Comparative International Accounting* / C. Nobes, R. Parker // Harlow: Pearson Education Limited, 2010.
241. Önder E. Forecasting Macroeconomic Variables using Artificial Neural Network and Traditional Smoothing Techniques / E. Önder, B. Fırat, A. Hepşen // *Journal of Applied Finance & Banking*. – 2013. – Vol. 3, No. 4. – P. 73-104.
242. Orapin D. The compatibility of multicurrency accounting with functional currency accounting / D. Orapin, W.O. Guy // *The International Journal of Accounting*. – 1997. – Vol. 32, Issue 4. – P. 441-462.
243. Papaioannou M.G. Exchange rate risk measurement and management: Issues and approaches for firms / M.G. Papaioannou // *South Eastern Europe Journal of Economics*. – 2006.
244. Pring M.J. *International investing made easy: proven money-making strategies with as little as \$5000* / M.J. Pring // McGraw-Hill Companies. – 1981.

245. Qi M. Economic factors and the stock market: a new perspective, / M. Qi, G. Madala // *Journal of Forecasting*. – 1999. – Vol 18. – P. 151-166.
246. Revsine L. The rationale under lying the functional currency choice / L. Revsine // *The Accounting*. – 1984. – Vol. 59, No. 3. – P. 505-514.
247. Robert G.R. Currency translation and the behavior of exchange rates / G.R. Robert, T.S. Douplik // *Journal of international business studies*. – 2008. – Vol. 19, No. 3. – P. 461-476.
248. Rotenberg W. Harmonization of foreign currency translation practices: Canadian treatment of long term monetary items / W. Rotenberg // *The International Journal of Accounting*. – 1998. – Vol. 33, Issue 4. – P. 415-431.
249. Salchenberger L. Neural networks: a new tool for predicting thrift failures / L. Salchenberger, E. Cinar, N. Lash // *Decision Sciences*. – 1992. – Vol. 23. – P. 899-916.
250. Sameti M. Comparing the ANN and Linear Regression in Estimation of the Growth Model / M. Sameti // *Iranian Economic Review*. – 2013. - Vol. 17, No. 1.
251. Setiono L. Improving backpropagation learning with feature selection / L. Setiono // *Applied Intelligence: The International Journal of Artificial Intelligence, Neural Networks, and Complex Problem-Solving Technologies*. – 1996. – Vol. 62. – P. 129-139.
252. Shapiro A. Payments netting in international cash management / A. Shapiro // *Journal of International Business Studies*. – 1978. – P. 51-58.
253. Simkins B. Derivative use and the exchange rate risk of large U.S. corporations / B. Simkins, P. Laux, // *Conference Proceedings: The Second International Finance Conference, Georgia Tech University*. – 1996.
254. Srinivan, V., & Kim, Y. H. (1997). Integrating corporate strategy and multinational capital budgeting: An analytical framework. *Recent Developments in International Banking and Finance*, 2(1), 381-397.

255. Statement of Financial Accounting Standard 52 “Foreign Currency Translation”, December 1981. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.fasb.org.
256. Swanson N.R. Forecasting economic time series using flexible versus fixed specification and linear versus nonlinear econometric models / N.R. Swanson, H. White // *International Journal of Forecasting*. – 1997. – Vol. 13 (4). – P. 439-461.
257. Ustawa z dnia 27 lipca 2002 r. Prawo dewizowe. Art. 2/10 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nbp.pl>.
258. White H. A Reality Check for Data Snooping / H. White // *Econometrica*. – 2000. – Vol. 68. – P. 1097-1126.
259. Yao J. A case study on using neural networks to perform technical forecasting of forex / J. Yao, C.L. Tan // *Neurocomputing*. – 2000. – Vol. 34. – P. 79-98.

Огляд авторефератів дисертаційних робіт за 1999-2012 рр., пов'язаних з дослідженням обліку операцій в іноземній валюті

№ з/п	Аспекти, які досліджувалися	Автори дисертаційних робіт									
		Чирка Д.М. [183]	Жиглей І. В. [63]	Литвин Н. Б. [105]	Коблянська Г. Ю. [83]	Левицька С. О. [102]	Венцель В. Т. [22]	Мельничук І. В. [111]	Ірха Л.І. [79]	Бсляков О. О. [7]	Федькевич Н. В. [170]
1	Огляд нормативно-правової бази з регулювання обліку операцій в іноземній валюті	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
2	Організація бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті	+	+		+	+	+	+	+		+
3	Порядок оцінки активів, придбаних у іноземній валюті			+		+	+	+			
4	Умови здійснення безготівкових розрахунків в іноземній валюті за зовнішньоекономічними операціями		+	+			+	+	+	+	+
5	Порядок здійснення готівкових розрахунків в іноземній валюті	+	+	+			+				
6	Облікова політика підприємства щодо операцій в іноземній валюті	+		+			+	+			
7	Відображення курсових різниць у фінансовій звітності суб'єктів господарювання	+	+	+		+	+				
8	Порядок відображення операцій в іноземній валюті у фінансовій звітності підприємств	+	+		+	+				+	+
9	Методи перерахунку статей фінансової звітності у валюту представлення	+			+		+				

Аналіз дисертаційних робіт вітчизняних дослідників щодо використання іноземної валюти в господарській діяльності підприємства, захищених протягом 2010-2014 рр.

Владимир О.М. у своїй дисертаційній роботі, присвяченій дослідженню ролі та місця банківських установ у системі організації валютних відносин, дає визначення системі валютних відносин як сукупності економічних відносин, пов'язаних із проведенням, контролюванням та регулюванням процесів, які виникають з приводу використання валюти суб'єктами ринку [23]. Валютні відносини ж автор трактує як сукупність економічних відносин, що виникають з приводу використання валюти з метою забезпечення різностороннього співробітництва між суб'єктами як національного, так і міжнародного економічного простору відповідно до чинного законодавства. Дисертант також здійснила поділ валютних відносин на виконавчі та регулятивні за характером здійснення та на товарно-валютні, фінансово-валютні і кредитно-валютні за формою руху валюти. Крім того, було перелічено ряд пріоритетних завдань для ефективного функціонування системи валютних відносин, виконання яких сприятиме поживленню реального сектора економіки.

Солопов А.В. у дисертаційному дослідженні [159] зробив акцент на передумовах переходу російських підприємств на використання національної валюти в зовнішньоекономічній діяльності передусім через створення інституціональних основ та збільшення частки біржових операцій. Переорієнтація підприємств на укладання торговельних угод в російських рублях, на думку автора, сприятиме зниженню валютних ризиків для промислових компаній, адже російський рубль (як і гривня - авторське) є частково конвертованою валютою, тому може використовуватися у розрахунках за зовнішніми поточними операціями.

Проаналізувавши автореферат Філіна В.В. [171], знаходимо, що автор здійснив уточнення базових понять щодо обліку операцій в іноземній валюті,

подав власне визначення терміна «валютний ефект» та висвітлив різні методики нейтралізації впливу валютних курсів на фінансові показники підприємства. Проте вибір способу обліку валютного фактора залежить від зовнішніх та внутрішніх чинників, до яких дисертант відносить курси валют, обсяги операцій, вибір валюти платежу, момент здійснення розрахунків. Одним з основних висновків Філіна В.В. є можливість підприємства управляти валютним ефектом при коливаннях обмінних курсів національної та іноземних валют, що впливає на фінансове становище підприємства, за допомогою правильно обраної схеми нейтралізації валютних ризиків.

Максименко А.В., досліджуючи питання обліку і аналізу валютних операцій комерційних банків [108], дала власне визначення валютних операцій як операцій, які мають валютний характер і в яких засобом вимірювання обсягу є іноземна валюта. Автор також зазначає, що загальні напрями аналізу валютних операцій мають спільні риси з аналітичними процедурами, які застосовуються щодо національної валюти, проте специфіка валютних операцій передбачає необхідність урахування двох чинників: обсягів операцій і валютного курсу.

Крамаренко Я. Ю. здійснювала дослідження питань обліку та аналізу банківських операцій з похідними валютними інструментами за умов становлення строкового сегменту вітчизняного валютного ринку. Автор стверджує, що операції з валютними дериватавами, здійснені з метою хеджування ризику, і такі самі операції, але здійснені для одержання прибутків спекулятивного характеру, становлять різні об'єкти обліку, таким чином, до них використовуються неодинакові облікові підходи та процедури. Дисертант вважає, що порядок бухгалтерського обліку валютних деривативів визначається, з одного боку видом інструментів (форварди, ф'ючерси, опціони), а з другого - метою операції, адже облік спекулятивних операцій відрізняється від обліку операцій, здійснених для хеджування [93].

Класифікація операцій в іноземній валюті

Додаток В

Нормативно-правові акти, що відображають етапи реформування обліку операцій в іноземній валюті

Дата прийняття	Назва документа	Положення, що стосуються обліку операцій в іноземній валюті
16 квітня 1991 р.	Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»	Прийнятий з метою запровадження правового регулювання всіх видів зовнішньоекономічної діяльності, включаючи зовнішню торгівлю, економічне, науково-технічне співробітництво, спеціалізацію та кооперацію в галузі виробництва, науки і техніки, економічні зв'язки в галузі будівництва, транспорту, експедиторських, страхових, розрахункових, кредитних та інших банківських операцій, надання різноманітних послуг.
23 травня 1992 р.	Указ Президента України «Про перехід України до загальноприйнятої в міжнародній практиці системи обліку і статистики»	Проголошував розроблення державної програми переходу єдиної системи обліку та статистики, що відповідає загальноприйнятій міжнародній практиці та завданням оперативного висвітлення економічних реформ
19 лютого 1993 р.	Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»	Декрет установлює режим здійснення валютних операцій на території України, визначає загальні принципи валютного регулювання, повноваження державних органів і функції банків та інших кредитно-фінансових установ України в регулюванні валютних операцій, права й обов'язки суб'єктів валютних відносин, порядок здійснення валютного контролю, відповідальність за порушення валютного законодавства.
19 лютого 1993 р.	Декрет Кабінету Міністрів України «Про порядок здійснення розрахунків у іноземній валюті»	Стосується руху коштів на валютних рахунках підприємств за експортними операціями, терміни перерахунку виручки тощо.
3 квітня 1993 р.	Постанова КМУ № 250 «Про затвердження Положення 1 про організацію бухгалтерського обліку і звітності в Україні»	Висвітлювалися методи перерахунку статей: Зміни за валютними рахунками відображаються у національній грошовій одиниці України шляхом перерахунку іноземної валюти за курсом НБУ на дату здійснення операцій; Залишки коштів підприємства, установи на валютних рахунках, інші кошти (включаючи грошові документи), цінні папери, дебіторська і кредиторська заборгованість в іноземних валютах відображаються у звітності в грошовій одиниці України за курсом НБУ на останнє число звітного періоду.
		Документ визначав, що підприємства ведуть; бухгалтерський облік і складають фінансову звітність у грошовій одиниці України.

30 листопада 1999 р.	Наказ Мінфіну України N 291 «Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування»	Вводилися нові рахунки для обліку валютних коштів на рахунках в банку, в дорозі, окремі субрахунки для обліку курсових різниць
23 вересня 1994 р.	Закон України “Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті”	У цьому документі зазначається порядок та терміни здійснення розрахунків за зовнішньоторговельними контрактами.
10 жовтня 2000 р.	Наказ Мінфіну України N і 193 «Про затвердження і Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 21 "Вплив змін 1 валютних курсів"	Документ визначав методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про операції в іноземних валютах та відображення показників статей фінансової звітності господарських одиниць за межами України в грошовій одиниці України.
12 травня 2011 р.	Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»	Встановлювалося, що публічні акціонерні і товариства, банки, страховики, а також підприємства, які провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, складають фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність за міжнародними стандартами (в т.ч. МСБО 21).
16 листопада 2012 р.	Постанова НБУ №475 «Про зміну строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів і запровадження обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті»	Встановлено, що розрахунки за операціями з експорту та імпорту товарів повинні здійснюватися у строк, що не перевищує 90 календарних днів.
7 лютого 2013 р.	Наказ Мінфін України N 73 «Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»	Основні положення щодо відображення операцій в іноземній валюті: 1) У Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід) у рядку 2410 «Накопичені курсові різниці» статті «Сукупний дохід», 2) У Звіті про рух грошових коштів за прямим методом включено коректуючий рядок 3410 «Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів»; за непрямим у статті «Рух коштів у результаті операційної діяльності», крім того, внесено статтю 3515 «Збиток (прибуток) від нереалізованих курсових різниць»; і) До додаткових статей фінансової звітності належить і рядок 1412 «Накопичені курсові різниці»

Додаток Д

Вітчизняні стандарти бухгалтерського обліку, що мають опосередкований вплив на методологію обліку операцій в іноземній валюті

№ п/п	Назва П(С)БО	Предмет регулювання, що стосується операцій в іноземній валюті
1.	П(С)БО 7 «Основні засоби [133]	Встановлює методику оцінки імпортованих товарів і послуг (зокрема, ст. 8, що вказує на порядок оцінки первісної вартості об'єкта основних засобів)
2.	П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» [134]	Встановлює методику оцінки та відображення нематеріальних активів, в т.ч. придбаних у нерезидента
3.	П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» [137]	Документ регулює порядок відображення в балансі фінансових інвестицій, що стосується і вкладень у закордонні активи та спільну діяльність
4.	П(С)БО 11 «Зобов'язання» [136]	Стандарт регламентує порядок визнання та оцінку зобов'язань як перед резидентами, так і нерезидентами за коротко- та довгостроковими угодами
5.	П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [135]	Визначає методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість у національній та іноземній валютах та її розкриття у фінансовій звітності
6.	П(С)БО 15 «Дохід» [138]	Документ регулює порядок визнання, класифікацію та оцінку доходів, що виникають в процесі діяльності підприємства, в тому числі за операціями в іноземній валюті
7.	П(С)БО 16 «Витрати» [139]	визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства, в тому числі за операціями в іноземній валюті, та її розкриття в фінансовій звітності
8.	П(С)БО 29 «Фінансова звітність за сегментами» [140]	Стандарт визначає методологічні засади формування інформації про доходи, витрати, фінансові результати, активи і зобов'язання звітних сегментів за операціями в іноземній валюті та її розкриття у фінансовій звітності

Додаток Е.1**Визначення експорту у нормативно-правових актах, словниковій та науковій літературі**

Джерело	Визначення експорту	Аналіз дефініції
Митний Кодекс України [112]	митний режим, відповідно до якого українські товари випускаються для вільного обігу за межами митної території України без зобов'язань щодо їх зворотного ввезення	Необхідним критерієм є вивіз товарів за межі України
Податковий Кодекс України [130]	операції вивезення товарів у митному режимі експорту або реекспорту є об'єктом обкладення ПДВ. До експорту товарів Кодекс прирівнює постачання товарів (супутніх послуг), які перебувають у вільному обігу на території України, до митного режиму магазину безмитної торгівлі, митного складу або спеціальної митної зони	До експорту належить товари із вивезенням за кордон
Словник іншомовних слів [11]	Вивіз за межі країни товарів для реалізації їх на зовнішньому ринку або як кількість та вартість вивезених за кордон товарів	Вивіз товарів як умова експорту
Великий енциклопедичний юридичний словник [192]	(Інгл.. Export, від латів.(латинський) exporto — виношу, виводжу), вивіз товарів і послуг за кордон для реалізації їх на зовнішньому ринку; протилежний до ввезення товарів і послуг	Вивіз товарів як умова експорту
Словарь-справочник «Основы внешнеэкономических знаний» [18]	Продаж іноземному контрагенту товарів з вивозом його за кордон. Експортом (невидими) називається надання іноземним громадянам і фірмам туристичних, транспортних та інших послуг (с.411)	Вивіз товарів як умова експорту
Венцель В.Т. [21]	Вивезення товарів та інших активів з перетином або без перетину митного кордону країни, а також надання послуг з метою отримання прибутку або соціальних вигід суб'єктом господарювання	Вивіз товарів не є необхідним, включено експорт послуг
Зінь Е. А. [75]	Операції з продажу товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності з вивезенням або без вивезення цих товарів або послуг за межі митного кордону України, включаючи реекспорт товарів через митний кордон	Відображає визначення в Законі України «Про ЗЕД»
Юхименко П. І. [196]	Комерційна діяльність, пов'язана з продажем і вивозом за кордон товарів національного виробництва	Вивіз товарів та українське джерело походження
Бурова Л. І., Шведюк В.А. [14]	Продажу товарів (работ, услуг) українськими суб'єктами ЗЕД іноземним суб'єктам господарської діяльності	Вивіз товарів не є необхідним, резиденство контрагентів є ключовим

Рис. 1. Етапи здійснення експортного інкасо

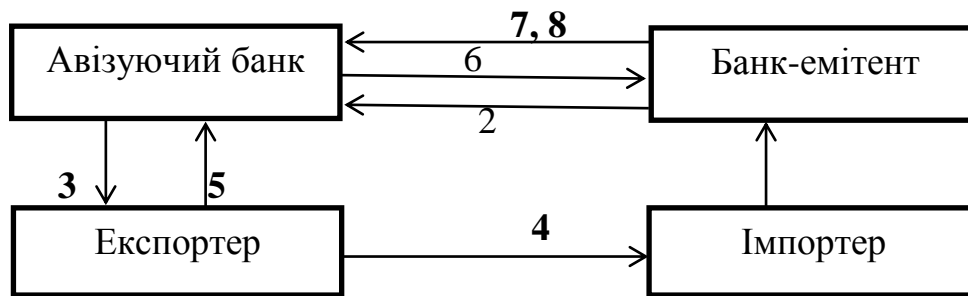

Рис.2. Документальне оформлення покритого акредитиву

1 – Платник подає заяву до банку-емітента на відкриття акредитива, на підставі якої банк депонує кошти на окремому рахунку для виконання майбутніх зобов'язань.

2 – Банк-емітент надсилає повідомлення про відкриття акредитива авізуючому банку та клієнту.

3 – Авізуючий банк інформує постачальника про відкриття акредитива.

4 – Бенефіціар здійснює поставку товарів, надання послуг, виконання робіт та оформляє відповідну документацію.

5 – Бенефіціар передає документи авізуючому банку для їх перевірки на виконання всіх умов контракту.

6 – Після детального вивчення документів авізуючий банк передає їх банку-емітента для здійснення повторного контролю за дотриманням положень акредитива та списання коштів на користь бенефіціара.

7 – При правильності здійснення операцій та оформлення документації банк-емітент повідомляє авізуючий банк про списання депонованих коштів з рахунка покупця.

8 – Авізуючий банк перераховує виручку на рахунок постачальника та інформує його про одержання валютної виручки.

Додаток Е.2 (Продовження)

Рис. 3. Етапи здійснення імпортного інкасо

**Визначення у науковій літературі поняття договору щодо операцій з
давальницькою сировиною**

№	Автор	Визначення
1	Бабіч І. [3]	Договір переробки давальницької сировини – домовленість, згідно з якою одна сторона (замовник) зобов'язується надати давальницьку сировину другій стороні (виконавцю), а виконавець зобов'язується переробити надану давальницьку сировину в готову продукцію та передати останню замовнику, який зобов'язується прийняти її та сплатити за її переробку
2	Деревянко Б. [58]	Договір на виготовлення товару з давальницької сировини – договір, за яким одна сторона постачає товар іншій стороні для переробки і наступного ввезення назад
3	Кіляр О. [82]	Договір з переробки давальницької сировини – це домовленість, згідно з якою одна сторона (замовник) зобов'язується надати давальницьку сировину другій стороні (виконавцю), якій необхідно переробити надану давальницьку сировину у готову продукцію і передати останню замовнику, який повинен прийняти її та оплатити переробку
4	Лемеш В. [103]	Давальницький договір – це особливий вид договору, який укладається між замовником і виконавцем на виконання роботи з давальницьким товаром
5	Самарченко О. [157]	Договір переробки давальницької сировини – договір згідно якого виконавець зобов'язаний виконати певну роботу за завданням замовника з його матеріалів, а замовник зобов'язаний прийняти та оплатити виконану роботу
6	Чухлей Т. [188]	Давальницький договір – зобов'язання, за якими одна сторона – юридична особа або індивідуальний підприємець передає сировину (матеріали), що належить йому, іншій стороні – юридичній особі або індивідуальному підприємцеві для переробки, тобто перетворення цієї сировини або матеріалів в процесі виконання певної роботи в нову продукцію (товар). Договір давальницької переробки є таким, що підлягає відшкодуванню, але в якості зустрічного надання підряднику за виконання своїх обов'язків в даному договорі виступає не грошова сума, а певна частина готової продукції

Затверджена наказом керівника
від “ ___ ” _____ р. № ___

_____ ТОВ «Нестле Україна» _____

(підприємство, організація)

Ідентифікаційний код

3	2	5	3	1	4	3	2	6	5	6	7
3	2	5	3	1	4	3	7				

ЄДРПОУ

Звіт про експортні операції за 15.03.15р.

Експортна продукція						Контрактна вартість			Розрахункова вартість			
Номер договору	Замовник, країна доставки	Найменування	Група прод.	Одиниця виміру	Кількість	Вартість у валюті контракту, тис.	Назва валюти контракту	Вартість у тис. грн.	Вартість у валюті платежу, тис.	Назва валюти платежу	Вартість у тис. грн.	Валютний ефект, тис. грн.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
01/06/14-2	Польща	Шк-д. пршк.	Какао прод.	т.	458	458,0	EUR	10534,0	458,0	EUR	10524,0	(-) 10000,0
01/08/15-1	Росія	Шк-д. пршк.	Какао прод.	т.	1100	1152,0	USD	24192,0	1152,0	USD	24204,0	12000,0
01/07/16-1	Молдова	Шк-д. пршк.	Какао прод.	т.	500	538,0	USD	11298,0	500,0	EUR	11500,0	202,0
01/07/17-1	Молдова	Шк-д. пршк.	Какао прод.	т.	1750	1885,0	USD	39585,0	1750,0	EUR	40250,0	665,0
Всього	X	X	X	X	X	X	X	85609,0	X	X	88476,0	2867,0

Виконавець _____

Олексюк Г. М.

Головний бухгалтер _____

Присяжнюк М. Ю.

Затверджена наказом керівника
від “ ___ ” _____ р. № ___

_____ ТОВ «Нестле Україна» _____

(підприємство, організація)

Ідентифікаційний код

3	2	5	3	1	4	3	2	6	5	6	7
3	2	5	3	1	4	3	7				

ЄДРПОУ

Звіт про імпортні операції за 15.03.15р.

Імпортна продукція						Контрактна вартість			Розрахункова вартість			
Номер договору	Постачальник, країна доставки	Найменування	Група прод.	Одиниця виміру	Кількість	Вартість у валюті контракту, тис.	Назва валюти контракту	Вартість у тис. грн.	Вартість у валюті платежу, тис.	Назва валюти платежу	Вартість у тис. грн.	Валютний ефект, тис. грн.
02/04/14-2	Швейцарія	Шк-д.	Какао прод.	т.	500	1000,0	EUR	23000,0	1020	CHF	22695,0	(-) 305,0
02/06/15-1	Польща	Шк-д. з грх	Какао прод.	т.	100	200,0	EUR	4600,0	1152	EUR	4620,0	20,0
02/05/16-1	Угорщина	Шк-д. з мцп.	Какао прод.	т.	400	850,0	USD	17850,0	500	USD	18000,0	150,0
02/05/17-1	Угорщина	Шк-д. з мцп.	Какао прод.	т.	750	1650,0	USD	34650,0	1750	USD	34700,0	50,0
021/06/14-2	Польща	Шк-д. з грх	Какао прод.	т.	350	700,0	EUR	16100,0	715	CHF	15908,0	(-) 192,0
Всього	X	X	X	X	X	X	X	96200,0	X	X	95923,0	-277,0

Виконавець _____

Олексюк Г. М.

Головний бухгалтер _____

Присяжнюк М. Ю.

<p>АКТ № 1 ПРИЙМАННЯ-ПЕРЕДАЧІ ПОСЛУГ Згідно з Додатком №01 від 01.06.2014 до Договору № 01/06/14-1 від 01.06.2014</p>	<p>SERVICE ACCEPTANCE REPORT №1 According to Appendix №01 dated 01.06.2014 to Service Contract No. 01/06/14-1 dated 01.06.2014</p>
<p>м. Київ 03.11.2014</p>	<p>City of Kiev 03.11.2014</p>
<p>ТОВ «Нестле Україна», юридична особа створена згідно законодавства України, в особі Старостіної Ірини, начальника відділу управління персоналом, що діє на підставі Довіреності № 21/2014 від 05.03.2014 року що надалі іменується «Замовник», з однієї сторони, та Centre for Management Development Company Limited London Business School (надалі – «Виконавець») юридична особа, створена згідно законодавства Великобританії, в особі директора, Девіда Брауна, з іншої сторони, погодилися про наступне:</p>	<p>LLC Nestle Ukraine, legal entity established in accordance with the legislation of Ukraine, in the person of Irina Starostina, Human Recourses Director, who acts so on the basis of Power of Attorney № 21/2014 dated 05.03.2014, hereinafter called the “Customer”, from one side, and Centre for Management Development Company Limited London Business School (referred to hereinafter as the “Contractor”) legal entity established in accordance with the legislation of United Kingdom, in the person of David Brown, Director, on the other hand, have agreed as follows:</p>
<p>Виконавцем надано, а Замовником отримано інформаційно-консультаційні послуги з питань лідерської програми Нестле у період з 09 по 12 червня 2014 року згідно з Додатком № 01 від 01.06.2014 до Договору №01/06/14-1 від 01.06.2014.</p>	<p>The Contractor has provided and the Customer has accepted consulting services in the period of June 09-12, 2014 in the sphere of Nestle Leadership Programme as stated in the Appendix № 01 dated 01.06.2014 to the Service Contract № 01/06/14-1 dated 01.06.2014.</p>
<p>Вартість Послуг становить 3,400.00 англійських фунтів стерлінгів (три тисячі чотириста англійських фунтів стерлінгів). Замовник до Виконавця претензій не має. Акт складений в двох екземплярах, які мають однакову юридичну силу.</p>	<p>The price of the Services amount to GBP 3,400.00 (three thousand four hundred Great Britain Pounds). Herewith the Customer acknowledges that has nothing to claim against the Contractor. This Service Acceptance Report is executed in two counterparts, both of equal validity.</p>
<p>ВИКОНАВЕЦЬ: Centre for Management Development Company Limited London Business School місцезнаходження: Сасекс Плейс, Ріджентс Парк, Лондон NW1 4SA тел. +44 (0)20 7262 5050 факс +44 (0)20 7258 3720 п/р 82076543 у NSBC Bank Банківський код Swift Code: MIDLGB22 IBAN No.: GB4 0MIDL40010682076543 Інд. податковий номер GB 707 6868 00</p>	<p>THE CONTRACTOR: Centre for Management Development Company Limited London Business School Location: Sussex Place, Regents Park, London NW1 4SA, United Kingdom tel. +44 (0)20 7000 7000 fax +44 (0)20 7258 3720 Account 82076543 at HSBC Bank Bank Code: 40-01-06 Swift Code: MIDLGB22 IBAN No.: GB4 0MIDL40010682076543 VAT number: GB 707 6868 00</p>
<p>ЗАМОВНИК: ТОВ «Нестле Україна» Юр. адреса: Україна 04655, вул. Верхній Вал, 72 в літері «А»; п/р в EUR 26000200264053 в ПАТ «Сітібанк» п/р в GBP 26002200264169 в ПАТ «Сітібанк» МФО 300584, ЄДРПОУ 32531437 SWIFT CITIUAUK ЄДРПОУ 32531437; ПІН 325314326567; Свід. реєстр. платника ПДВ 100334172; т. (38 044) 4908000, ф. (38 044) 4908001</p>	<p>THE CUSTOMER: LLC Nestle Ukraine Address: 04655 Ukraine, Kyiv, 72-in-latter-“A”, V. Val Str. EUR Account 26000200264053 at PJSC “Citibank” GBP Account 26002200264169 at PJSC “Citibank” MFO 300584, enterprise code 32531437 SWIFT CITIUAUK Code 32531437; VAT number 325314326567 VAT payment certificate №100334172; tel.: (38 044) 4908000, fax: (38 044) 4908001</p>
<p style="text-align: center;">Підписи Сторін:</p>	

NBS Europe
Accounts Payable
18 ЛИС 2014
Received

For the Contractor/Від Виконавця:
David Brown
place for signature and stamp/місце для підпису та штамп
For the Customer/Від Замовника:
Irina Starostina
/Irina Starostina / Ірина Старостіна/

PO 4543841656
V 100091039
Date 14.11
E7
+TIB no TABB

**Centre for
Management
Development**

at London Business School

S A L E S I N V O I C E

Rumiantseva, HM

Regent's Park
London NW1 4SA
United Kingdom
Tel +44 (0)20 7000 7000
Fax +44 (0)20 7000 7001
www.london.edu
email cmdinfo@london.edu

Invoice Address:

UA HO Nestle Ukraine
Kyiv, vul. Verkhni Val, 72 v literia
Kiev 04655
Ukraine

Invoice No : SI021096
Invoice Date : 05/06/2014
Customer Code: 82NESTL701
Due Date : 05/07/2014

Reference : PO: 4543841656

Description	VAT	Net Amount
Programme Fee	0	3,400.00 GBP
- Name: Daria Starodupova		
- Nestle Leadership Location: Rashleigh, UK Dates: 9 - 12 June Programme: 147 Vendor number: 100091039		
- (QUOTE INVOICE NO. ON PAYMENT)		
VAT Code	VAT Rate	Total Excl' VAT
Z: Zero Rated	0.0%	3,400.00
9: Standard	20.0%	0.00
		VAT Charged
		0.00
		Net Total
		3,400.00 GBP
		VAT
		0.00 GBP
		INVOICE TOTAL
		3,400.00 GBP

Payments may be made direct to The Centre for Management Development bank account, but always quote YOUR NAME and INVOICE NUMBER SI021096

HSBC Bank

Sort Code : 40-01-06

Account : 82076543

Swift/BIC : MIDLGB22

IBAN : GB40MIDL40010682076543

VAT REG NO: GB 707 6868 00

Please send your remittance to KRISTOFF REZMER (cmd_remittance@london.edu)

The print out of this electronic invoice can be treated as original

PO: 4543841656

Додаток № 01 до Договору про надання послуг
№01/06/14-1 від 01.06.2014 року

Appendix № 01 to the Service Contract
№ 01/06/14-1 dated 01.06.2014

м. Київ 01 червня 2014 р.
ТОВ «Нестле Україна», юридична особа створена згідно законодавства України, в особі начальника відділу управління персоналом Старостіної Ірини, що діє на підставі Довіреності № 21/2014 від 05.03.2014 року, що надалі іменується «Замовник», з однієї сторони,

City of Kyiv 01 June 2014
LLC Nestle Ukraine, legal entity established in accordance with the legislation of Ukraine, in the person of Irina Starostina, Human Recourses Director, who acts so on the basis of Power of Attorney № 21/2014 dated 05.03.2014, hereinafter called the "Customer", from one side and

та
Centre for Management Development Company Limited London Business School (надалі – «Виконавець») юридична особа, створена згідно законодавства Великобританії, в особі директора Девіда Брауна, з іншої сторони,

and
Centre for Management Development Company Limited London Business School (referred to hereinafter as the "Contractor") legal entity established in accordance with the legislation of United Kingdom, in the person of David Brown, Director, on the other hand,

уклали цей Додаток № 01 від 01.06.2014 р. (надалі – Додаток) до Договору про надання послуг № 01/06/14-1 від 01 червня 2014 року ("Договір") про наступне:

have concluded this Appendix 01 dated 01.06.2014 (referred to hereinafter as Appendix) to the Contract No 01/06/14-1 dated June 01st, 2014 ("Contract") on the following:

1. У відповідності до умов Договору Виконавець зобов'язується надати Замовнику наступні інформаційно-консультаційні послуги:

1. According to the conditions of the Contract the Contractor undertakes to provide the Customer the following consultancy and information services:

1.1. Програма консультацій: «Лідерська програма Нестле».

1.1. Consultation plan: "Nestlé Leadership Programme".

2. Дати проведення консультацій – з 09 по 12 червня 2014 року включно.

2. Dates of the consultations – June 09-12, 2014, inclusive.

3. Місце проведення консультацій – м. Лондон, Великобританія.

3. Place of the consultation – London, UK.

4. Детальний опис інформаційно-консультаційних послуг, які надаються Виконавцем в період, вказаний в п.2 даного Додатку:

4. The detailed description of consultancy and information services provided by the Contractor in terms stated in c. 2 hereof:

Програма консультацій організована навколо таких тем:

The programme is organized along the following lines:

- Відкритість, Творчість та Інновації (засоби підтримки підприємливості та ініціативності/творчості);

- Open-Mindedness, Creativity and Innovation (how to boost entrepreneurship and initiative/creativity);

- Лідерство та Мотивації (заохочення людей, управління особистими якостями та зворотній зв'язок);

- Leadership and Motivation (inspiring people, managing performance and feedback);

- Взаємовідносини в глобальних організаціях (навички побудови відносин, командна робота, співпраця та інтеграція).

- People relationship in network organization (relational skills, teamwork, cooperation and integration).

5. Кількість учасників Замовника: 1

5. Number of participants of the Customer: 1

6. Вартість Послуг по даному Додатку становить:

6. The cost of the Services under this Appendix is:

3.400,00 (три тисячі чотириста) англійських фунтів стерлінгів.

GBP 3.400,00 (three thousand four hundred Great Britain Pounds).

7. Цей Додаток набуває чинності з дати його підписання Сторонами та є невід'ємною частиною Договору і регулюється положеннями Договору.

7. This Appendix is effective from the date of its signing by the Parties and constitutes an integral part of the Contract and is governed by the provisions of the Contract.

8. Даний Додаток укладено у двох примірниках, по одному для кожної Сторони.

8. This Appendix is included in two copies, per one for each party.

9. Підписи сторін

9. Signatures of the Parties

For the Customer/Від Замовника:

Irina Starostina / Ірина Старостінова

For the Contractor/Від Виконавця:

David Brown / Девід Браун

Handwritten signatures of the parties.

Назва підприємства

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ОБЛІКОВУ ПОЛІТИКУ

(в частині організації бухгалтерського обліку операцій у іноземній валюті)

Відомості про підприємство

<i>Назва</i>	<i>Значення</i>
Товариство	
Форма власності підприємства	
Організаційно-правова форма	
Номер свідоцтва про державну реєстрацію	
Ідентифікаційний код	
Юридична адреса та місцезнаходження	
Наявність філій, підрозділів	
Основний вид господарської діяльності	
Тривалість операційного циклу	

Положення базується на нормах Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16 липня 1999 року № 996-ХІІ, Положень (стандартів) бухгалтерського обліку, затверджених Міністерством фінансів України та Міжнародних стандартах фінансової звітності, інших нормативно-правових актів з метою достовірного та повного відображення інформації про операції в іноземній валюті, курсових доходів та витрат, що виникають у процесі діяльності підприємства.

Розділ 1. Методичні основи бухгалтерського обліку операцій у іноземній валюті

- 1.1. Операції у іноземній валюті відображаються у фінансовій звітності підприємства у валюті звітності відповідно до правил НП(С)БО 1, П(С)БО 21, П(С)БО 15, П(С)БО 16, П(С)БО 13.
- 1.2. Для потреб обслуговування операцій у іноземній валюті визначено, що іноземною валютою та еквівалентами грошових коштів у іноземній валюті є готівка іноземної валюти в касі, кошти в іноземній валюті на рахунках в

банках, електронні гроші у іноземній валюті, короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, деноміновані у іноземній валюті, які вільно конвертуються у відомі суми грошових коштів і яким притаманний незначний ризик зміни вартості.

1.3. Основними напрямками здійснення операцій у іноземній валюті за операційною діяльністю є такі:

– експорт готової продукції, напівфабрикатів, продукції переробки, товарів, послуг;

– імпорт готової продукції, напівфабрикатів, продукції переробки, товарів, послуг.

Розрахунки за операціями з експорту та імпорту, треба здійснювати у строк, що не перевищує 90 календарних днів.

1.4. Основними напрямками здійснення операцій у іноземній валюті за неопераційною діяльністю є такі:

- фінансова діяльність;

- інвестиційна діяльність.

1.5. Курсові різниці відображаються у фінансовій звітності у валюті звітності у незгорненому вигляді. Облік курсових різниць здійснюється відповідно до виду діяльності:

- сприятливі курсові різниці для збільшення нерозподіленого прибутку підприємства, відображаються як статті операційних або неопераційних доходів;

- несприятливі курсові різниці ведуть до зменшення прибутку підприємства, відображаються як статті операційних або неопераційних витрати;

- курсові різниці за зобов'язаннями підприємства, погашення яких не плануються і не є ймовірними в перспективі одного операційного циклу, відображаються у складі іншого додаткового капіталу та відображаються в іншому сукупному доході;

- курсові різниці за вкладами засновників у статутний капітал підприємства у іноземній валюті у складі додаткового капіталу.

1.6. Курсові різниці визнаються:

- за монетарними статтями: відображаються а) з використанням валютного курсу на кінець дня дати балансу; б) з використанням валютного курсу на дату здійснення перерахунку коштів у іноземній валюті в межах суми господарської операції;

- за немонетарними статтями відображаються за валютним курсом на початок дня дати визначення історичної собівартості у іноземній валюті або справедливої собівартості у іноземній валюті;

1.7. Облік курсових різниць, що виникають при зміні валюти платежу, здійснюється на основі укладення додаткової угоди про зміну умов платежу за контрактом та супроводжується відкриттям додаткових аналітичних рахунків до субрахунків доходів (витрат) за курсовими різницями.

1.8. Розрахункові доходи (витрати), що виникають як наслідок різниці між комерційним-курсом та обмінним курсом НБУ обліковуються як статті доходів (витрат) операційної діяльності відповідно до правил Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (наказ Міністерства Фінансів України № 291 від 21.12.99 р.)

Розділ 2. Організація процесу перерахунку статей фінансової звітності та складання консолідованої фінансової звітності

2.1. Валютою звітності підприємства є гривня відповідно до чинного вітчизняного законодавства. Для забезпечення достовірною інформацією управлінської служби підприємства, а також для потреб зовнішніх користувачів валютою представлення також може бути функціональна валюта та іноземна валюта інших країн за винятком країн з гіперінфляційною економікою.

2.2. Перерахунок статей фінансової звітності закордонної господарської одиниці у валюту звітності здійснюється таким чином:

монетарні та немонетарні статті за валютним курсом на кінець дня дати балансу;

статті доходів, витрат та руху грошових коштів підлягають перерахунку за валютним курсом на кінець дня дати здійснення операцій;

статей власного капіталу (крім нерозподіленого прибутку або непокритого збитку) відображаються за валютним курсом на кінець дня дати визнання;

нерозподілений прибуток (непокритий збиток) на кінець дня дати балансу.

2.3. Вибір функціональної валюти здійснюється на основі аналізу таких параметрів як: рух грошових коштів у іноземній валюті, валюта ціни реалізації товарів і послуг, частка кожної валюти у внутрішньофірмових розрахунках.

2.4. При різниці дати складання фінансової звітності української (материнської) та закордонних господарських одиниць, остання повинна складати фінансову звітність відповідно до вимог країни та паралельно згідно з українським законодавством для своєчасного та повного висвітлення інформації про закордонні господарські одиниці у іноземній валюті.

Розділ 3. Організація документообігу за операціями у іноземній валюті на підприємстві

3.1. Затвердити форми первинних документів для обліку операцій у іноземній валюті для внутрішнього використання з метою удосконалення прийняття управлінських рішень. (Додаток 1).

3.2. Затвердити графік документообігу за операціями у іноземній валюті, в т.ч. за формами внутрішньої звітності (Додаток 2).

3.3. Для забезпечення повноти та достовірності даних фінансової звітності треба проводити обов'язкову інвентаризацію коштів, грошових документів, векселів та інших еквівалентів коштів у іноземній валюті проводити складанням річної консолідованої фінансової звітності підприємства у дати з _____ по _____. Порядок, дату, правила та відповідальних осіб визначати на

підставі додаткового письмового наказу керівника підприємства відповідно до нормативних документів.

3.4. З метою забезпечення інвентаризації затвердити інвентаризаційну комісію у складі: _____.

3.5. Затвердити робочий план рахунків підприємства, розроблений на підставі Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (наказ Міністерства Фінансів України № 291 від 21.12.99 р.) (Додаток 3).

3.12. Контроль за виконанням цього Положення покладається на _____.

3.13. Контроль за виконанням конкретних пунктів Положення покладається на: _____.

(перелік відповідальних посадових осіб)

3.14. Зі змістом Положення ознайомити (під розписку) усіх посадових осіб, причетних до його виконання.

Керівник _____

Головний бухгалтер _____

Додаток 1

до Положення про облікову політику в частині бухгалтерського обліку операцій у іноземній валюті

Форми первинних документів підприємства з обліку операцій у іноземній валюті, відмінних від тих, які затверджені нормативно-правовими актами

№ з/п	Назва первинного документу та його розділи

Керівник _____

Головний бухгалтер _____

Додаток 2

до Положення про облікову політику в частині бухгалтерського обліку операцій у іноземній валюті

Форми управлінської звітності щодо операцій у іноземній валюті та графік її складання і подання

№з/п	Назва форми звітності	Термін подання	К-сть примірників	Відповідальна особа за складання

Керівник _____

Головний бухгалтер _____

Додаток 3

до Положення про облікову політику в частині бухгалтерського обліку операцій у іноземній валюті

Робочий план рахунків щодо операцій у іноземній валюті

Синтетичні рахунки	Субрахунки (рахунки другого порядку)	Субрахунки другого порядку (рахунки третього порядку)

Керівник _____

Головний бухгалтер _____

Затверджена наказом керівника
від “__” _____ р. № ____

(підприємство, організація)

Ідентифікаційний код

ЄДРПОУ

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Звіт про курсові та розрахункові різниці станом на __ __ __р., тис. грн.						
	Реалізовані курсові різниці	Нереалізовані курсові різниці	Розрахункові валютні доходи	Розрахункові валютні втрати	Курсові доходи	714+744
Операційні	7141+9451	7142+9452	711	942	Курсові втрати	945+974
Неопераційні	7441+9741	7442+9742	747	977	Всього	714+744+ 945+974
					Сальдо курсових різниць	(714+744) – (945+974)

Виконавець

_____
(підпис)

_____
(ПІБ)

Головний бухгалтер

_____
(підпис)

_____
(ПІБ)

Додаток Л

ДЕКЛАРАЦІЯ
про валютні цінності, доходи та майно, що належать резиденту України і знаходяться за її
межами
станом на "31" _____ року
I. Загальні відомості

1. Повна назва резидента _____
2. Адреса резидента _____
3. Код ЄДРПОУ резидента _____
4. Повна назва та адреса уповноваженого банку України, в якому резидентом відкрито рахунок в національній валюті України, номер цього рахунку _____
5. Повна назва та адреса уповноважених банків України, в яких резидентом відкрито валютні рахунки, коди валют цих рахунків, їх номери _____
6. Назви, країни та адреси іноземних банків, у яких резидентом відкрито рахунки, коди валют цих рахунків, їх номери (всі зазначені реквізити вказати англійською та українською мовами) _____

II. Фінансові вкладення

Знаходиться (перераховано) в іноземній валюті	Країна	Об'єкт вкладення (назва та адреса підприємства, банку тощо)	Код валюти	Сума у валюті	Сума в націо- нальній валюті *	Дата, № платіж- ного доку- мента **	Дата, № ліцензії НБУ ***
1	2	3	4	5	6	7	8
1. На рахунках, відкритих в іноземних банках:							
<i>1.1. У т.ч. кредитні кошти</i>							
2. Депозити та вклади в іноземні банки:							
3. До статутних фондів іноземних (у т.ч. спільних) підприємств за кордоном: - % частки у статутному фонді:							
4. До статутних фондів дочірніх підприємств за кордоном:							
5. На рахунки філій (представництв) за кордоном:							
6. До статутних фондів іноземних (спільних) банків: - % частки у статутному фонді:							
7. На придбання іноземних державних цінних паперів:							
8. На придбання цінних паперів іноземних банків: - кількість акцій та їх вид:							
9. На придбання цінних паперів іноземних підприємств: - кількість акцій та їх вид:							
10. На придбання іноземних страхових полісів: - кількість полісів та їх вид:							
11. На придбання нерухомого майна:							
12. На придбання прав інтелектуальної (промислової) власності:							
13. Сума коштів, перерахованих за кордон та виставлених векселів по імпортних контрактах, по яких на звітну дату перевищено встановлені законодавством терміни здійснення цих контрактів:							
14. Перераховано на інші цілі (пояснити, на які саме):							

* по курсу НБУ на звітну дату;

** копії платіжних документів обов'язково додаються до декларації;

*** по вкладеннях після 1 березня 1993 року.

III. Майно та товари за кордоном

Підстави перебування майна за кордоном (внесено)	Країна	Об'єкт вкладення (назва та адреса підприємства, банку тощо)	Перелік майна	Вартість у валюті	Вартість у національ- ній валюті*	Дата митного оформлення, № ВМД **	Дата, № ліцензії МЗЕЗІТ ***
1	2	3	4	5	6	7	8
1. До статутних фондів іноземних (у т. ч. спільних) підприємств: - % частки у статутному фонді:							
2. До статутних фондів дочірніх підприємств за кордоном:							
3. До філій (представництв) за кордоном:							
4. До статутних фондів іноземних (у т. ч. спільних) банків: - % частки у статутному фонді:							
5. Товари (роботи, послуги), що експортовані резидентом за межі України з оплатою в іноземній валюті і за які на звітну дату не надійшли в установлені законодавством терміни валютні кошти на валютний рахунок резидента в уповноваженому банку:							
6. Товари (роботи, послуги), що експортовані резидентом за межі України за бартерними угодами і за які на звітну дату не надійшла в установлені законодавством терміни імпортна частина бартерної угоди:							
7. Товари (роботи, послуги), що вивезені резидентом за межі України як давальницька сировина і за які на звітну дату не надійшли в установлені законодавством терміни готова продукція або валютні кошти на валютний рахунок резидента в уповноваженому банку: - довідково: контрактна вартість неотриманої готової продукції або за яку не надійшли валютні кошти на валютний рахунок резидента в уповноваженому банку:							
8. Товари (роботи, послуги), що придбані резидентом за межами України для реалізації за кордоном без ввезення на територію України:							
9. Інше майно за кордоном (пояснити, на яких підставах): у тому числі нерухоме майно:							

* по курсу НБУ на звітну дату;

** копії ВМД обов'язково додаються до декларації;

*** по вкладеннях після 2 жовтня 1995 року.

IV. Доходи (дивіденди) в іноземній валюті, одержані за межами України

1. Джерело отримання доходів (дивідендів), його повна назва, країна та адреса (всі зазначені реквізити вказати англійською та українською мовами) _____

2. Нараховано доходів (дивідендів), код валюти, сума (по кожному коду окремо) _____

3. Сплачено податків та інших зборів, передбачених законодавством іноземної держави, код валюти, сума (по кожному коду окремо) _____

4. Одержано доходів (дивідендів), код валюти, сума (по кожному коду окремо) _____

- із них перераховано на валютні рахунки в уповноваженому банку України, код валюти, сума (по кожному коду окремо) _____

- із них перераховано на рахунки в іноземних банках, код валюти, сума (по кожному коду окремо)

Примітка: при наявності доходів (дивідендів) в іноземній валюті, одержаних від інвестиційної діяльності за межами України, до цієї декларації обов'язково додаються легалізовані та перекладені українською мовою (з нотаріальним засвідченням) копії наступних документів:

- а) аудиторського висновку про фінансову діяльність іноземного (спільного) підприємства за кордоном;
- б) рішення засновників іноземного (спільного) підприємства за кордоном про розподіл прибутків (дивідендів);
- в) довідка податкової служби країни, де отримано доходи (дивіденди) в іноземній валюті про суму сплачених податків та інших зборів, передбачених законодавством цієї країни.

V. Інформаційні відомості

1.1. Вартість експортованих товарів, робіт, послуг _____

1.2. Виручка в іноземній валюті, отримана від експорту товарів, робіт, послуг _____

1.3. У т. ч. з порушенням встановлених законодавством термінів _____

2.1. Сума коштів, перерахованих за кордон та виставлених і не погашених векселів по імпорتنих _____

2.2. Вартість імпортованих товарів, робіт, послуг _____

2.3. В т. ч. з порушенням встановлених законодавством термінів _____

3.1. Вартість експортованих товарів, робіт, послуг на виконання бартерних контрактів _____

3.2. Вартість імпортованих товарів, робіт, послуг на виконання бартерних контрактів _____

3.3. В т. ч. з порушенням встановлених законодавством термінів _____

4.1. Вартість давальницької сировини, що вивезена резидентом за межі України _____

4.2. Сума коштів, перерахованих за кордон в оплату за переробку давальницької сировини _____

4.3. Контрактна вартість готової продукції, що має бути вироблена з давальницької сировини резидента: _____

4.4. Вартість готової продукції, що вироблена з давальницької сировини та надійшла в Україну, або валютні кошти, що надійшли на валютний рахунок резидента в уповноваженому банку від продажу готової продукції за кордоном:

4.5. В т. ч. з порушенням встановлених законодавством термінів _____

Примітка: показники V розділу декларації заповнюються зростаючим підсумком з початку року.

Всі суми в декларації заповнюються цифрами та прописом!

Відомості, що містяться у цій декларації, є вичерпними і достовірними за станом на "___" _____ р.

Особам, які підписали і засвідчили печаткою цю декларацію, відомо, що ухилення від встановленого порядку декларування, несвоєчасне подання, приховування або перекручення відомостей про валютні цінності та майно, які належать резидентам України і фактично перебувають за межами України, тягне за собою відповідальність згідно чинного законодавства України.

Керівник підприємства _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Головний бухгалтер _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

"___" _____ року

М. П.

Забезпечення реалізації мультиплікативного ефекту переходу вітчизняних підприємств на МСФЗ

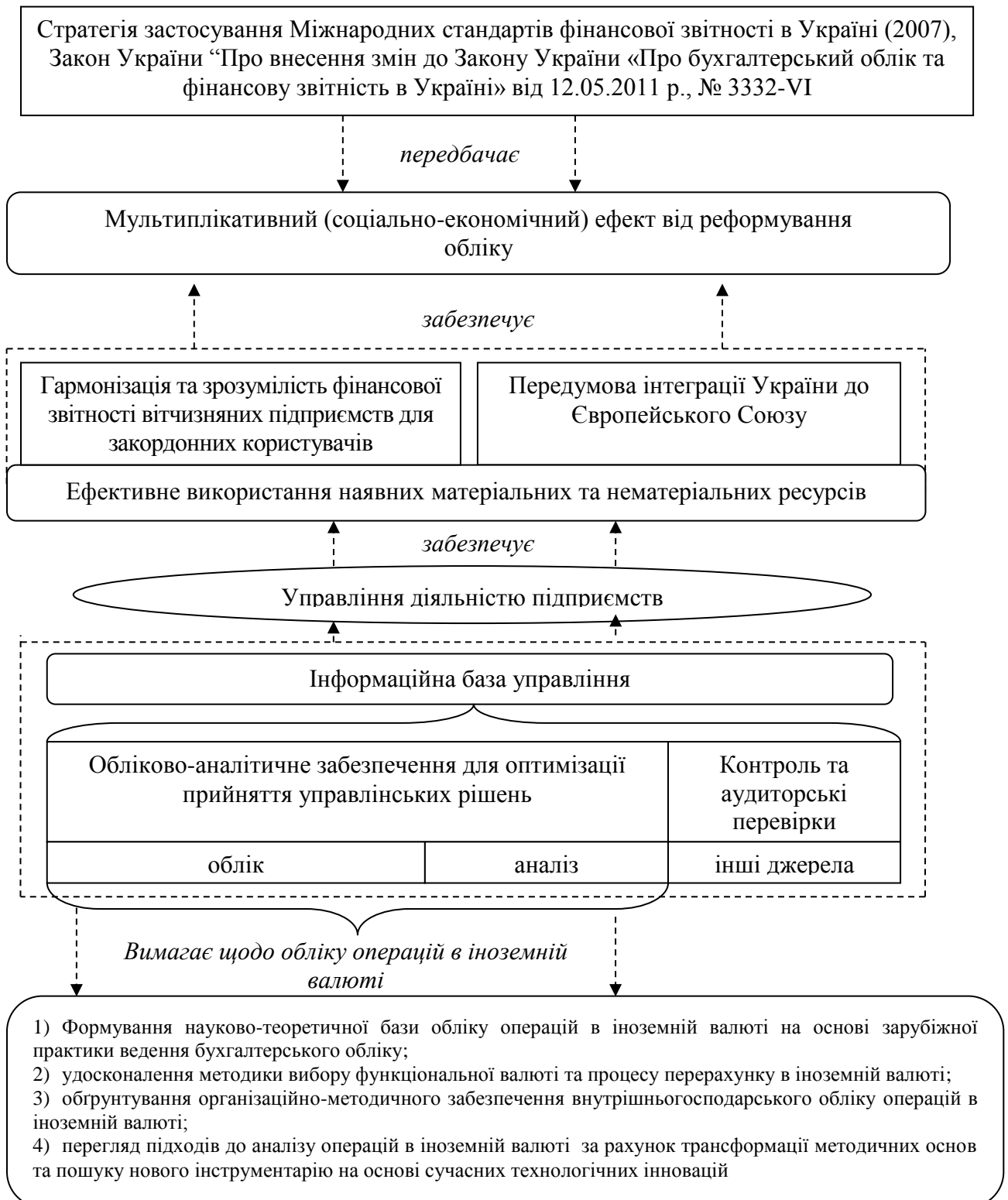

Рис. 1. Схема мультиплікативного ефекту переходу на МСФЗ

Затверджена наказом керівника
від “__” _____ р. № ____

_____
ТОВ «Нестле Україна»

(підприємство, організація)

Ідентифікаційний код

3	2	5	3	1	4	3	2	6	5	6	7
3	2	5	3	1	4	3	7				

ЄДРПОУ

Довідка про кредиторську та дебіторську заборгованість в іноземних валютах та залишки валютних коштів станом на 15.03.15р.

		Сума, назва іноземної валюти	Гривневий еквівалент	Всього валютна позиція підприємства, грн.			
Валютні кошти на рахунку		2000000,0 USD 8000000,0 EUR 500000,0 CHF	42000000,0 184000000,0 11200000,0	$\sum$ ВП = ВК + (ДЗ – КЗ)			22780000,0
Валютні кошти в касі		5000,0 USD	105000,0				
Всього коштів		2005000,0 USD 8000000,0 EUR 500000,0 CHF	237305000,0				
Найменування дебітора	Планова дата погашення	Сума, назва іноземної валюти	Гривневий еквівалент	Найменування кредитора	Планова дата погашення	Сума, назва іноземної валюти	Гривневий еквівалент
1	2	3	4	5	6	7	8
ТОВ «Ліщина»	02.04.15р.	100000,0 USD	2100000,0	ТОВ «Горіх»	08.04.15р.	50000,0 EUR	1150000,0
Всього	X	X	2100000,0	Всього	X	X	1150000,0

Виконавець _____

Олексюк Г.М.

Головний бухгалтер _____

Присяжнюк М.Ю.

Додаток II

Додаток Р

Чинники визначення валютного курсу та походження валютного ризику: фундаментальний та біхевіористичний підхід

Валютний курс – зовнішня ціна грошей. Цей показник є макроекономічним, а, отже, чинники, що його визначають є переважно фундаментальними. До них належать: паритет купівельної спроможності (запропоновано для використання Густавом Касселем), паритет процентних ставок, стан платіжного балансу, ступінь конвертованості валюти, довіри до неї з боку економічних агентів, валютна політика. До мезоекономічних факторів, які часто не враховуються науковцями при дослідженнях, відносяться такі: діяльність валютних ринків та поведінка його учасників. Саме останній фактор почав досліджуватися в останні роки під назвою «біхевіористичні фінанси» та створив нову парадигму фінансових ринків. Коріння поведінкової теорії починається із 18-го століття з ім'ям видатного математика Данила Бернуллі (1738), який обговорювався парадокс Санкт-Петербургу і розробив ідею відносної корисності. Бернуллі зазначав про різне сприйняття тієї ж кількості грошових одиниць, що він назвав корисністю. У світлі еволюції поведінкового підходу варто відзначити Герберта Саймона (1955), лауреата Нобелівської премії (1978), який запропонував фразу «обмежена раціональність», термін, який досліджував процес прийняття рішень середньостатистичного економічного агента. Він підкреслив, що агенти можуть бути лише частково раціональним. Також наголошував, що індивідум віддає перевагу евристиці при прийнятті споживчого вибору, а не теорії оптимізації.

Одина з найвпливовіших книг, де висвітлено нову концепцію людської природи і її роль в економіці та процесі прийняття рішень, є праця «Дух тварин» (2009) Джордж Акерлофа (Нобелівська премія в 2001 році) і Роберта Шиллера (Нобелівська премія в 2013 році). Автори намагаються пояснити фундаментальні причини економічних криз абстрагуючись від п'яти «стовбурових клітин світового економічного тіла». Серед них -

впевненість у собі та її мультиплікатори, справедливість, корупція і несумлінність, гроші й ілюзія, а також інтеракція між суб'єктами (розповіді), які окремо або сукупно визначають напрямок шляху мислення суспільства в різні періоди історії. Основні теоретичні ідеї, відображені в праці, заслуговують проєкції на природу встановлення валютного курсу валют.

Щодо валютного ризику, то Дюма Д. та Солнік М. [212] наголошують, що цей ризик має більш виражений макроекономічний аспект, чим мікроекономічний. Для виробників ризик девальвації національної валюти не є таким же ризиком як в порівнянні з державними фінансами, коли передбачаються виплати за боргами в іноземних валютах. Тому валютний ризик визначається переважно зі статистичної точки зору як ймовірність зміни зовнішньої ціни національної валюти по відношенню до іноземної. Проте для підприємства важливий не так валютний ризик, скільки рівень схильності до ризику, відкритості, іншими словами ступінь вразливості до валютного ризику (*exposure to currency risk*).

Дюма А. та Солнік М. [212] у своїй праці наголошують про визначення вразливості до валютного ризику, яка є рівнем чутливості вартості будь-яких матеріальних та фінансових активів, надбаних у іноземних валютах, оцінених у валюті звітності, до так званих майбутніх випадкових коливань у купівельній спроможності цих іноземних валют. Саме визначення має ряд численних обмежень і, вважаємо, що воно не може бути коректно використане у практиці підприємств. Зокрема, автори при поясненні цієї дефініції посилаються на відому серед академіків-економістів теорію випадкових блукань, яка є слабкою формою гіпотези ефективного ринку, що стала однією із векторів розвитку економічної науки протягом останніх щонайменше 40 років. Проте відомо, що ця теорія має чимало недоліків та контрверсійна для використання.¹ Крім того,

---

¹Гіпотеза валютних ринків розвивається ще з початку ХХ століття. Проте набула популярності після опублікування докторської дисертації Є. Фами (Нобелівський лауреат

валютні ринки країн, що розвиваються не можуть бути ефективними в силу свого адміністративного регулювання.

Інше визначення, представлене Гаррісом П. та Каурем С.[218], визначає валютний ризик як оцінку потенціалу змін прибутковості компанії, чистих грошових потоків та ринкову вартість до змін внаслідок непередбачуваних коливань валютних курсів. Вважаємо, що валютний ризик підприємства – рівень впливу коливання обмінного курсу валюти звітності на кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства.

У науковій літературі важко знайти визначення, яке би задовольняло всіх економістів, це ж саме стосується і класифікації видів валютного ризику. Так, Шапіро А.[252] поділяє валютний ризик на транзакційний, операційний, трансляційний елементи, у цьому випадку економічний ризик має широкий зміст і включає транзакційний та операційний компоненти. Незважаючи на те, що ці компоненти валютного ризику є тісно пов'язані між собою, вважаємо, валютний ризик має економічний та суто бухгалтерський аспекти (рис. 3.1.).

Рис.1. Види валютного ризику

2013 року) у 1970-х роках, де він припустив, що ціни, встановлені на ринку повністю відображають всю доступну інформацію, а учасники ринку приймають виключно раціональні рішення, при цьому прогнозування змін на ринку втрачає свій сенс. Проте існує чимало аргументів щодо несумісності гіпотези із реальним функціонування валютних ринків, спираючись на існуючу інформаційну асиметрію валютного ринку [225] нерациональність поведінки економічних агентів, технологічну асиметрію та вплив інтервенцій центральних банків.

Серед економістів питання розмежування економічного та бухгалтерського компонентів валютного ризику підприємств висвітлено недостатньо. У цьому аспекті варто відзначити роботи Чоу Е. та ін.[209], Марстон Р.[234]. При цьому загалом бухгалтерський валютний ризик «матеріалізується» при обліку операцій в іноземній валюті активів/пасивів у валюті звітності. У зв'язку з цим для підприємства виникають так звані курсові різниці. Це стосується також компаній, які мають дочірні філіали за кордоном або провадять зовнішньоекономічну діяльність.

Економічний ризик пов'язаний, передусім, із загальним впливом коливань обмінного курсу національної валюти на ринкову вартість підприємства та його конкурентоспроможність. Наприклад, за умови ревальвації гривні позиції іноземних виробників на внутрішньому ринку зміцнюються, що негативно позначається на конкурентоспроможності українських підприємств. Таким чином, економічний ризик впливає не лише на міжнародні компанії, але й на ті, що задовольняють виключно внутрішній попит (Прінгл М.[244];Марстон Р.[234]). Дослідники та практикуючі економісти (Сімкін Б. та Лу П.[253], Джорйон П. [227]) сходяться в своїх ідеях на тому, що диверсифікація географічного розміщення виробництв, продажів, фінансових операцій є ефективною стратегією для зниження економічного валютного ризику, проте, водночас, ці заходи є відносно дорогими для багатьох компаній для її втілення.

Відповідно до природи бухгалтерського валютного ризику його класифікують в науковій літературі (Шапіро А.[252], Папану М. [243]) на два типи: транзакційний ризик та ризик перекладу. Перший тип ризику пов'язаний із впливом зміни валютного курсу на грошові потоки, що мають місце при виконанні зобов'язань за експортними (імпортними) контрактами, виплатою дивідендів тощо. Будь-який обмін валюти, у якій деноміновано договір, стає предметом прямого перенесення валютного ризику на фірму.

Другий тип – ризик так званого перекладу фінансової звітності дочірніх закордонних одиниць з метою створення консолідованої звітності. За словами Українки О.О. трансляційний ризик пов'язаний з переоцінкою активів, пасивів і прибутку закордонних філій у національну валюту, а також може виникати при експорті чи імпорті інвестицій [168]. Він впливає на показники консолідованої фінансової звітності, що включають звіт про прибутки і збитки після перерахунку сум інвестицій у національну грошову одиницю. Цей ризик для дочірньої компанії вимірюється як рівень «вразливості» чистих активів до потенційної зміни валютного курсу. Відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності з метою консолідації фінансової звітності переклад може бути здійснено як за курсом на кінець звітного періоду, так і за середнім курсом, що був протягом періоду, залежно від умов облікової політики на підприємстві. На сьогодні досі точиться дискусія, чи варто підприємству нейтралізувати цей вид валютного ризику. Часто закордонні дочірні компанії здійснюють облік операцій відповідно до національних стандартів бухгалтерського обліку, тому для покриття трансляційного ризику дочірніх компаній визнають так звані «резерви втрат від перекладення нерозподіленого прибутку у валюті, відмінній від валюти звітності». На нашу думку, необхідність страхування цього виду валютного ризику залежить від кількості та обсягу операцій, що проводяться закордонними філіями.

Таким чином, трансляційний ризик не має прямого впливу на рух грошових коштів через зміну валютних курсів, проте являється важливою складовою консолідованого звіту про фінансові результати. Зазвичай ефект на баланс упускається при обговоренні у науковій літературі, що не є, вважаємо, правильним, так як статті консолідованого балансу використовуються для підрахунку різних фінансових показників в тому числі коефіцієнту ліквідності. Рівень трансляційного ризику визначається ступенем «транснаціональності», географічним розміщенням дочірніх іноземних підприємств, стабільністю обмінного курсу валюти звітності та

валют фінансової звітності дочірніх підприємств, методами трансляції фінансової звітності.²

Всі методи перекладення фінансової звітності базуються переважно на обмінних курсах, що формуються на міжбанківському ринку та/або офіційно оголошуються центральним банком країни. Проте процедура перекладу повинна базуватися на правильному розумінні економічної сутності валютного курсу. В умовах штучного економічного середовища, де економічні показники є незмінними, а транспортні витрати є настільки мізерними, що ними можна знехтувати, валютний курс визначається за паритетом цін. Насправді економіки такого типу не існує, проте спостерігається асиметричний розвиток світових ринків внаслідок асинхронності циклів економічної активності в різних країнах. У цьому аспекті цікавою є думка Нанс Д. та ін., які визначають валютний курс абстрактно як функцію часу [238]. Відповідно до теорії Стігліца валютний курс в короткостроковій перспективі є більш вола тильний, ніж ціни на товари та послуги, тому Нанс Д та ін. висунули твердження, що так званий період пристосування або релаксації валютного курсу до показників довгострокового тренду може тривати до 2-х років.³ Відповідно, за їхніми словами, період звітності в 1 рік не є достатнім для складання консолідованої фінансової звітності та підрахунку фінансових показників, адже непередбачувані корекції на ринку впродовж цього часу не дають адекватної оцінки валютної позиції підприємства.

Транзакційний ризик є рівнем впливу ймовірнісних втрат або доходів від розрахункових операцій в іноземній валюті на рух грошових коштів в

---

²У Розділі 2 дисертаційного дослідження ми уже почали розглядати проблеми перекладу фінансової звітності для відображення консолідованих фінансових результатів. У Розділі 3 ми продовжуємо наші дослідження з точки зору хеджування ризиків, яким може піддаватися міжнародна компанія внаслідок трансляції фінансової звітності.

³Термін «період релаксації» перейшов у економічну літературу із фізики, де він означає процес встановлення термодинамічної і як результат статистичної рівноваги фізичної системи, що складається з великої кількості елементів. У економіці вживається для позначення часу, протягом якого відбуваються корекції на ринку для досягнення рівноважної ціни.

короткостроковому періоді відповідно до величини зовнішньоекономічних операцій або до частки підприємства в іноземних підприємствах.

На основі проведеного дослідження можемо сформулювати підсумкову порівняльну таблицю описаних видів бухгалтерського валютного ризику (Табл.1).

Таблиця 1

Порівняння трансляційного, транзакційного та оперативного ризиків

Трансляційний ризик	Операційний ризик
<p>Зміни у фінансовій звітності через коливання валютного курсу. Курсові різниці підраховують за правилами бухгалтерського обліку. Оцінка трансляційного ризику є по своїй суті ретроспективною, так як базується на обліку минулої активності.</p> <p>Вплив: баланс та статті звіту про фінансові результати</p>	<p>Зміни у майбутній операційній вартості активів та зобов'язань, що знаходяться на балансі підприємства, грошових потоків через коливання валютного курсу. Результуючі курсові різниці визначаються змінами у майбутній конкурентоспроможності підприємства. Оцінювання ризику є перспективним і направлене на майбутню діяльність.</p> <p>Вплив: доходи та витрати, пов'язані з майбутньою операційною діяльністю (наприклад, майбутній обсяг продаж)</p>
<p>Несподівана зміна валютного курсу</p> <p>Вплив: контракти, деноміновані в іноземній валюті, оплата за якими має бути здійснена в майбутньому</p>	
<p>Транзакційний ризик: зміни у вартості наявних контрактів у іноземній валюті до сплати, викликані коливанням обмінного курсу. Результуючі валютні доходи та витрати визначаються природою предмету контрактів, що діють. Оцінка транзакційного ризику є змішаною і поєднує ретроспективний підхід разом із перспективним. Вона заснована на минулій діяльності, але розрахунки будуть здійснені в майбутньому. Контракти, визнані на балансі, є частиною балансового ризику, в той час, як угоди, ще не показані у фінансовій звітності, є частиною операційного ризику.</p>	

Відповідно до впливу коливань валютних курсів на операції в іноземній валюті підприємства відчувають вразливість до валютного ризику, який впливає безпосередньо на рух грошових коштів та прибутковість підприємств. Оскільки операції в іноземній валюті несуть вплив на майбутній притік та відтік грошових коштів, зміни валютного курсу в період між первинним визнанням операцій та здійсненням фактичних розрахунків спричиняє зміни в потоках грошових коштів у валюті звітності. Транзакційний ризик становить потенціал зміни величини дебіторської та кредиторської заборгованості відповідно до зміни валютних курсів в період між встановленням контрактних зобов'язань до їх виконання. У ширшому розумінні транзакційні ризики пов'язані із операціями, які виконуються у будь-якій валюті, відмінній від валюти звітності. За словами Ноубс К.і Паркер Р. [240] цей тип валютного ризику виникає, коли грошові потоки від певних операцій залежать від зміни валютних курсів внаслідок їх незахищеності.

Транзакційний ризик пов'язаний із зміною грошових потоків, що є результатом «існуючих контрактних зобов'язань». У науковій літературі (Гаріс П. та Каур С.[218]) розглядаються чотири групи операцій, що визначають вразливість компанії до валютних ризиків. Уже було згадано думку Шапіро А. про розгляд транзакційного ризику як компонента економічного, проте, вважаємо, що він зв'язний і з ризиком трансляції. Окремі компоненти цього ризику (наприклад, активи, номіновані в іноземній валюті) також транслюються у місцеву валюту при їх включенні у фінансову звітність. З іншої сторони деякі компоненти транзакційного ризику як, наприклад, прогнозований договір купівлі-продажу не включені у звітність, а відтак є частиною економічного ризику, а не транзакційного. Таким чином, при девальвації іноземної валюти надходження грошових коштів будуть меншими, ніж очікувані і навпаки. Іншими словами при перевищенні дебіторської заборгованості в іноземній валюті над кредиторської і при її ревальвації (девальвації) підприємство буде отримувати курсовий дохід (втрати).

Бухгалтери стикаються із проблемою перерахунку операцій у іноземній валюті у валюту звітності при визнанні та оцінці цих операцій та підготовці фінансової звітності. Зазвичай такі операції передбачають розрахунки в іноземній валюті, проте варто зробити розмежування між операціями в іноземній валюті та зовнішньоекономічними операціями, адже експортно-імпортні операції здійснюються в єдиній валюті і досить часто лише одна зі сторін стикається із валютним ризиком. Відповідно до бухгалтерського підходу облік розрахунків в іноземній валюті здійснюється за курсом, що існував на дату здійснення/одержання платежу. Проте сума платежу повинна бути заздалегідь відображена на балансі підприємства як мінімум за день до його здійснення як сума дебіторської чи кредиторської заборгованості.

Використання методики регресійного аналізу для оцінки параметрів моделі рівня прибутковості операцій в іноземній валюті на прикладі ПРАТ «Філіп Морріс Україна»

(довідки про впровадження №98930 від 22 січня 2015 р.)

Для обчислення параметрів моделі звернемося до методу найменших квадратів, узагальнену формулу використання якого для чотирифакторної регресії можна представити таким чином:

$$\hat{Y} = f(X_1, X_2, X_3, \dots, X_n)$$

$$\left\{ \begin{array}{l} \sum Y = nb_0 + b_1 \sum X_1 + b_2 \sum X_2 + b_3 \sum X_3 + b_4 \sum X_4; \\ \sum YX_1 = b_0 \sum X_1 + b_1 \sum X_1^2 + b_2 \sum X_1X_2 + b_3 \sum X_1X_3 + b_4 \sum X_1X_4; \\ \sum YX_2 = b_0 \sum X_2 + b_1 \sum X_1X_2 + b_2 \sum X_2^2 + b_3 \sum X_2X_3 + b_4 \sum X_2X_4; \\ \sum YX_3 = b_0 \sum X_3 + b_1 \sum X_1X_3 + b_2 \sum X_2X_3 + b_3 \sum X_3^2 + b_4 \sum X_3X_4; \\ \sum YX_4 = b_0 \sum X_4 + b_1 \sum X_1X_4 + b_2 \sum X_2X_4 + b_3 \sum X_3X_4 + b_4 \sum X_4^2. \end{array} \right.$$

Досліджувані параметри рівняння визначають питому вагу впливу кожного фактора на рівень прибутковості операцій в іноземній валюті за умови незмінності інших факторів. При цьому випадкова величина рівняння регресії не становить економічного змісту.

Підставимо власні значення:

$$ROFX_{i,t}^f = f(FXR_{i,t}^f, FXAT_{i,t}^f, EM_{i,t}^f, \sin(\ln e_t))$$

Таблиця 1

Дані для використання з метою побудови регресійної моделі

X_1	X_2	X_3	X_4
0,25	0,28	1,32	0,36
0,33	0,2	1,48	0,59
0,26	0,23	1,36	0,16
0,3	0,3	1,5	0,19

За допомогою використання пакета даних Excel, отримаємо таке рівняння множинної регресії:

$$ROFX_{i,t}^f = 1,54FXR_{i,t}^f + 2,5FXAT_{i,t}^f - 1,44EM_{i,t}^f - 0,84 \cdot \Delta e_t - 0,42,$$

Таблиця 2

Коефіцієнти регресії, отримані при підстановці даних з використанням пакета “Аналіз даних” Excel

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>
Y-пересечение	-0,42	-0,42	-0,42
Переменная X 1	1,54	1,54	1,54
Переменная X 2	2,50	2,50	2,50
Переменная X 3	1,44	1,44	1,44
Переменная X 4	0,84	0,84	0,84

Отже, найменший вплив на рівень прибутковості операцій в іноземній валюті згідно з розрахунками здійснюють зміни обмінних курсів робочих валют, що свідчить про значну диверсифікацію валютних ризиків, а найбільший – оборотність активів в іноземній валюті. Обчислене фактичне значення R^2 (72,2) знаходиться в межах 70-90%, таким чином, із ймовірністю 0,95 можна стверджувати про наявність істотного зв'язку між залежною і пояснювальними змінними.

Додаток С.2

Аналіз операцій у іноземній валюті за діяльністю з експорту на прикладі ТОВ «Нестле Україна»

1. Потужність експортного виробництва: питома вага експорту складає близько 38% продукції підприємства «Нестле Україна», цей показник збільшився в порівнянні з минулим роком в основному навіть на тлі зростання продажів на території України (незважаючи на нестабільність економічної ситуації). Частка невиконаних експортних замовлень здебільшого через форс-мажорні обставини складає менше 0,25%, що свідчить про професіоналізм та відповідальність «Нестле Україна» і його контрагентів.
2. Вивчення ступеню митного навантаження: загалом за 2014р. величина митних зборів щодо експортних операцій не змінилася.

3. Сприяння ринкового середовища та конкурентоздатність: на закордонних ринках відзначалася незначна волатильність цін у бік зменшення внаслідок зниження цін на пальне, що зменшує собівартість продукції. Внаслідок значної девальвації гривні, підприємство отримало можливість знизити ціни за кордоном відносно конкурентів, що дозволило підтримати, а подекуди частково розширити частку ринку. Приріст попиту на продукцію ТОВ «Нестле Україна» відповідно склав 9,8 %, що є вищим за середній показник приросту корпорації Нестле у Європі. Девальвація гривні до долара США становила більше 100% в річному вимірі, проте на міжнародних ринках спостерігалася девальвація євро та рубля – валют, що використовуються ТОВ «Нестле Україна» у експортній діяльності. Польський злотий та угорський форинт залишаються прив'язаними до курсу євро.
4. Результативність розрахунків у іноземній валюті: структура розрахунків виглядає таким чином: 27% у доларах США, 35% у євро, 20% у російських рублях, 18% у інших валютах. Відношення дебіторської заборгованості до кредиторської у кожній з валют відповідно: 1,9 у доларах США; 1,2 у євро; 0,85 у російській рублях; 0,9 у інших валютах. Це свідчить про задовільну торговельну ліквідність підприємства у кожній з валют.
5. Чи здійснення експорту є ефективним: відношення доходів до витрат за експортом складає більше 1,5, що свідчить про результативність здійснення такої діяльності. Показник ефективності експортної діяльності розраховуємо як рентабельність, тобто відношення чистого прибутку від експорту до собівартості експортної продукції, який становить на кінець 2014 р. 35% проти 31% у минулому році.
6. Чи операції у іноземній валюті є ефективними: показник прибутковості операцій в іноземній валюті за експортною діяльністю є найвищим серед аналізованих підприємств і дорівнює 2,309, що доводить ефективне управління експортною діяльністю та врахування мультивалютності в структурі платежів підприємства.

**Використання нейронних мереж для прогнозування валютних курсів
(огляд наукової літератури)**

У 50-х – 60 -х роках минулого століття на базі формального нейрона були створені перші штучні НМ спочатку у вигляді фізичних електронних моделей, а згодом і побудовані комп'ютерні моделі у вигляді алгоритмів. Найбільш вагомим досягненням того періоду було створення штучної НМ, що отримала назву персептрона. У цей період також було запропоновано ряд нових активаційних функцій для моделі формального нейрона [219]. Сигмоїдна функція дозволила значно розширити коло задач, доступних для вирішення на персептроні. Проте невдовзі з'ясувалось, що одношаровий персептрон не є універсальним обчислювальним середовищем. Цей факт був сформульований із математичною точністю за допомогою низки теорем і дуже негативно вплинув на подальший розвиток НМ.

Нейрокомп'ютери забезпечують користувачів надзвичайно гнучким і в певному розумінні універсальним аналітичним інструментарієм. Вони дають можливість виконувати класифікацію образів, класифікацію об'єктів, апроксимацію функцій, оптимізацію та прогнозування. У принципі НМ можуть робити все те ж саме, що й традиційні комп'ютери. Для цієї мережі може бути відсутній алгоритм, але головне, щоб було накопичено достатню кількість прикладів. Причому дані можуть бути неповними чи надмірними, містити шуми або бути частково суперечливими. Людина досягає такого результату завдяки двом унікальним властивостям її розуму:

- здатності самонавчатися, тобто здатності послідовно мінімізувати відхилення фактичного результату діяльності від деякого бажаного еталону;
- лінгвістичності, тобто здатності виражати розмовною мовою ті знання, котрі одержані в результаті навчання.

Тому при прийнятті управлінських рішень треба звертатися до такого математичного апарату, який, на відміну від класичних методів, пристосований

ураховувати ці властивості. Тобто при виробленні рішень з управління ризиками доцільно застосувати засоби штучного інтелекту, зокрема, нейронні мережі.

У науковій літературі знаходимо чимало статей про застосування НМ в економіці. Ондер П. та ін. [241] здійснили порівняння ефективності НМ з іншими методами аналізу часових рядів. Спираючись на емпіричні дані, автори дійшли до висновку, що НМ є універсальним методом для моделювання будь-яких неперервних та нелінійних функцій з необхідною точністю, та не передбачають жодних умов до вхідної інформації. [232] у своїй статті, присвяченій поєднанню технічного та фундаментального аналізу із НМ, підкреслила кілька основних переваг нейронних мереж. Серед них автор виділила числову природу НМ, що є особливо необхідним для обробки числової інформації - фінансових даних та економічних індикаторів. Так як числові дані мають бути представлені у номінальній вартості перед їх використанням для створення моделі, то зникає проблема втрати даних, невідповідних інтервалів даних та різних методів трансформації інформації, що дають сумнівні результати. НМ обробляють числові дані без змін як вхідну інформацію для одержання вихідних результатів. НМ працюють покроковим методом, який дозволяє використовувати нові дані для тренування мережі, щоб покращити попередні результати. Крім того, НМ є «вільними від заданих моделей», тобто змінні, які становлять вхідну інформацію, обробляються НМ без зовнішньовизначених формуляційних моделей. Фактично, чим більше схованих шарів має НМ, тим більш складний взаємозв'язок змінних може бути промодельовано.

Серед тих, хто досліджував НМ для використання прогнозування фінансових ринків варто назвати Куана П. [231] та Уайта Х. [258], Свансона Н. [256], які довели ефективність використання НМ для аналізу часових рядів. Гарсія Р. та Дженсі Р. [215] і Кі Х. та Мандала Р. [245] показали їх корисність для аналізу трендів на фондовому ринку, а Джорйон Р. [226] – для прогнозування валютного курсу.

Різні економічні дослідження (в основному Уайта Х. [258]) переконують, що НМ є кращими, ніж багато моделей інших підходів до досліджень часових рядів. Флетчер Д. та Госс Е. [214], та Сальченгергер Л. та ін. [249] емпірично довели, що НМ є кращими прогнозуючими методами в порівнянні з традиційними статистичними моделями. [239] здійснили емпіричне дослідження та порівняння НМ і хаотичних моделей для передбачення середньомісячних валютних курсів. Вони дійшли до цікавих результатів, щодо більшої ефективності НМ над хаотичними моделями, зокрема кращих результатів прогнозування нейронними мережами, ніж за допомогою моделей випадкового блукання (Random Walk).

Проте у економічній літературі прослідковується дискусія щодо необхідності використання НМ у практиці для прогнозування валютного курсу та його впливу на прибуток компанії. Так, наприклад, [231], використовуючи нейромережевий підхід для прогнозування монетарних індикаторів, зробили висновок про невелику ефективність застосування методів штучного інтелекту в порівнянні із класичними підходами. На противагу цьому, Куа А. та Ліу О. [231] здійснили експерименти з прогнозування валютного курсу та довели, що НМ продукують результати із набагато меншою похибкою, чим метод ковзаючого середнього. Тіру О. та Лонг А. дійшли до висновку, що НМ є кращими підходами для прогнозування валютних курсів, ніж ARMA та GARCH моделі. Загалом після опрацювання різних наукових досліджень, зроблених в цьому напрямі, стають очевидними переваги використання НМ над лінійними методами для прогнозування валютного курсу і його впливу на фінансові результати підприємств.

Фірміно П. та ін. [213] використовували НМ як нелінійний прогнозуючий інструмент для передбачення коливань котирувань акцій на міжнародних ринках. У своїх дослідженнях він здійснював прогнозування макроекономічних факторів, що впливали на ринки Німеччини, Японії, Великобританії та США з місячним кроком із січня 1991 по грудень 2013. Академік виявив, що результати нелінійних підходів є точніші в прогнозуванні, ніж лінійні, проте ця

різниця не є надто важливою. Відомий академік, експерт в економетрії Уайт Х. [258] використовував прості НМ для здійснення аналізу часових рядів на прикладі прогнозування щоденної зміни дохідності звичайних акцій компанії ІВМ. За його дослідженнями прості НМ не дають точних результатів, однак він зауважує, що варто брати до уваги не лише мінімальну похибку прогнозу, але й додаткові параметри, такі як дохід та видатки учасників ринку.

За словами Кіані К. [229], сильною стороною застосування НМ в порівнянні з іншими підходами є вирішення нелінійних проблем, з чим не справляються класичні методи. Штучні НМ не вимагають необхідності відбору інформації, а неповна інформація не становить проблеми при вирішенні задач. Іншою перевагою є здатність НМ до навчання з інформації, яка надходить. Тому НМ використовуються для класифікації, кластеризації, прогнозування та розпізнавання моделей поведінки ринків.

На основі емпіричних досліджень Джонс С. [224] також констатує, що НМ ефективні в тих ситуаціях, коли класичні методи не можуть представити необхідної точності в результатах. Більшість класичних методів включають лінійну та нелінійну регресію, аналіз тимчасових рядів, логістичну регресію, кластерний аналіз, дискримінантний аналіз. Багато з цих методів передбачають участь людини для здійснення вибірки з десятків або сотень даних для визначення, які з них можуть бути корисними для отримання необхідних результатів. У випадках, коли інформація є особливо великою та комплексною, спостерігаються часті відхилення від тренду, такі підходи є занадто складними для використання, що передбачає чимало часу на їх виконання із присутністю впливу людського фактора.

На сьогодні чимало економістів погоджуються з тим, що валютні курси є нелінійними та гетероскедатичними. Емпіричні дослідження (Хсієр Д. [221], Ду Гров Р. та ін. [210], Брукс К. [207]) розкрили нелінійності у формуванні валютних курсів. Відповідно справедливим є припущення, що дані валютних курсів включають нелінійності, які не можуть бути вираховані або прогнозовані за допомогою лінійних моделей. Більшість гіпотез про не прогнозованість

здебільшого базуються на лінійних методах тимчасових рядів. Очевидна на перший погляд непрогнозованість валютних курсів пояснюється обмеженістю лінійних моделей. Тому економісти не перестають шукати нових методів прогнозування, результатом чого стало зацікавлення альтернативними методами машинного навчання на основі штучного інтелекту, зокрема нейронними мережами. У широкому сенсі штучні НМ є нелінійним, непараметричним підходом управління даними. Це дозволяє користувачу повністю використовувати наявну інформацію, яка і визначає структуру та параметри моделі без жодних наперед заданих умов чи обмежень. НМ є нестандартними підходами в економетрії. По-перше, НМ мають здатність до генерування гнучких нелінійних функцій, близьких до будь-яких неперервних функцій із бажаною точністю. По-друге, НМ не потребують кількості змінних в порівнянні із такими лінійними моделями як поліноміальна, сплайн чи розклади в ряд Тейлора тригонометричних функцій.

Буено-Креспо Р. в своїй роботі щодо використання штучного інтелекту в різних сферах зазначає, що в реальному житті люди при вивченні поставленого завдання опрацьовують величезну кількість інформації з багатьма змінними. Проте людський розум здатний досить добре розрізнити те, що є насправді необхідним для вивчення, і те, що є другорядним, неважливим. Так само, коли НМ тренується для вирішення нової задачі, вона має відібрати важливу інформацію та відкинути непотрібні дані. Різні методи створення вибірки застосовуються щоразу перед початком тренування, наприклад, метод фільтрації, заснований на інформаційній теорії. Інші методи базуються на визначенні значимості вхідних даних в процесі тренування, наприклад, за допомогою оцінювання чутливості вихідної інформації по відношенню до вхідної доки не закінчиться потік неістотної інформації (Белью Б. та Бавер Х. [203]). Ці групи методів використовуються для вирішення складних проблем з численними вхідними даними та кількістю схованих шарів нейронів, так як вони допомагають спростити архітектуру НМ.

Додаток У

Етапи здійснення прогностного аналізу операцій у іноземній валюті

Додаток У (Продовження)

Таблиця 1

Комплекс показників ефективності операцій у іноземній валюті

№ з/п	Назва показника	Методика розрахунку	Характеристика	Оптимальне значення
1	2	3	4	5
1	Чутливість прибутку підприємства до змін валютних курсів	Зміна P2350 (2355) = при зміні курсу на 10%	Є показником рівня залежності прибутку підприємства від змін в обмінному курсі робочих валют. Зміна показника прямопропорційно визначає рівень чутливості підприємств	< 0,03
2	Чутливість прибутковості акцій підприємства до змін валютних курсів	Зміна P2610 при зміні курсу валют на 10%	Показник характеризує залежність ринкової ціни підприємства від зміни курсів валют, чим самим показує прогнози інвесторів щодо «валютної» залежності підприємства	< 0,01
3	Коефіцієнт маневреності валютних коштів	Кошти в іноземній валюті + (дебіторська – кредиторська заборгованість в іноземній валюті)/ Кошти у гривнях + (дебіторська – кредиторська заборгованість у гривнях)	Розраховується як відношення суми грошових коштів та еквівалентів у іноземній валюті та чистої заборгованості (виражені в гривнях за офіційним курсом НБУ). Показує величину власних оборотних коштів іноземній валюті на 1 грн.	> 0,5
4	Чиста валютна позиція	Грошові надходження в іноземній валюті – грошові витрати в іноземній валюті	Визначається довга та коротка позиція у кожній з валют окремо та в цілому по всіх валютах	-
5	Коефіцієнт структури надходжень в іноземній валюті	Операційні доходи закордонних дочірніх підприємств/Консолідовані операційні доходи підприємства	Характеризує частку надходжень закордонних дочірніх підприємств в загальній сумі доходу підприємства	-

1	2	3	4	5
6	Термін інкасації у іноземній валюті	Дебіторська заборгованість у іновалюті / Середньодобовий обсяг продажу	Показує частину необоротних активів, яка фінансується за рахунок довгострокових залучених коштів	До 90 днів
7	Показник поточної міжнародної торговельної ліквідності	Дебіторська заборгованість в іновалюті + грошові кошти та еквіваленти в іновалюті / кредиторська заборгованість в іновалюті	Свідчить про короткострокову платоспроможність в іновалюті, можливість покриття короткострокових зобов'язань в іноземній валюті	> 0,6
8	Коефіцієнт норми прибутку у іновалюті	Чистий прибуток від операцій у іновалюті / вартість підприємства (балансова)	Визначає мультиплікативний ефект капіталу щодо операцій в іноземній валюті	> 0,15

Аналіз ефективності операцій в іноземній валюті

Підприємства	Чутливість прибутку підприємства до змін валютних курсів		Чутливість прибутковості акцій підприємства до змін валютних курсів		Коефіцієнт маневреності валютних коштів	
	2013р.	2014р.	2013р.	2014р.	2013р.	2014р.
ТОВ «Нестле Україна»	0,02	0,15	0,0009	0,002	0,31	0,28
ПрАТ «Філіп Морріс Україна»	0,001	0,003	0,00092	0,008	0,28	0,25
ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар»	0,001	0,018	0,00059	0,001	0,05	0,06
ПрАТ «Тернопільський молокозавод»	0,0009	0,008	0,00013	0,00054	-	-

Підприємства	Коефіцієнт структури надходжень в іноземній валюті		Термін інкасації у іноземній валюті		Показник поточної міжнародної торговельної ліквідності		Коефіцієнт норми прибутку у іноземній валюті	
	2013р.	2014р.	2013р.	2014р.	2013р.	2014р.	2013р.	2014р.
ТОВ «Нестле Україна»	0,07	0,20	25 днів	32 дні	1,6	1,48	0,29	0,34
ПрАТ «Філіп Морріс Україна»	-	-	48 днів	54 дні	1,15	1,10	0,27	0,23
ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар»	-	-	64 дні	80 днів	1,52	1,6	0,19	0,21
ПрАТ «Тернопільський молокозавод»	-	-	57 днів	69 днів	1,25	1,3	-	-

Результати прогнозного аналізу операцій у іноземній валюті на ТОВ «Нестле України» у січні 2015 р. (тезисний виклад) – довідка про впровадження № 694 від 17.04.2015

Аналіз комерційних інтересів: уникнення курсових втрат.

Аналіз зовнішнього середовища: ціни на продукцію ТОВ «Нестле Україна» у 4 кварталі 2014 р. зменшилися на 2,2 % на закордонних ринках та збільшилися на 8,1% на внутрішньому ринку в порівнянні із аналогічним періодом у 2013 році.

Конкурентоспроможність підприємства за кордоном: у 4 кварталі 2014 р. ТОВ «Нестле Україна» зміцнила позиції у таких країнах як Грузія, Молдова, Угощина.

Прогнозування обмінних курсів робочих валют на основі нейромережевого підходу з квартальним кроком показало подальшу ревальвацію долара США та знецінення євро на зовнішніх ринках та деяке укріплення обмінного курсу гривні.

Оцінка стратегічних позицій. Прогнозування прибутку Нестле у першому кварталі 2015 р. свідчать про незначне (близько 2%) зниження прибутку від операцій у іноземній валюті. Вплив коливань валютних курсів матиме негативний ефект і складе близько 60% втрат від міжнародних операцій.

Визначення стратегічної орієнтації. У першому кварталі 2015 р. найкращою стратегією залишається управління датами розрахунків. Отож, відповідно до нейромережевого прогнозування місячним кроком для погашення заборгованості варто обирати період кінця березня, коли курс гривні укріпиться. Отже, погашення дебіторської заборгованості варто було б затримати до кінці кварталу. При цьому зменшення кредиторської заборгованості було би сприятливим до у 3-й декаді лютого 2015р. з метою одержання курсових та розрахункових доходів.

Лістинг програми для здійснення прогнозу за допомогою нейронної мережі (НМ) на мові програмування М в середовищі моделювання МАТЛАБ

```
clear all;
echo off

Input_File = 'uahqu.txt';
Output_File = 'uahqu.out';
N=10; M=40; M1=18;
mash1=16; mash2=16;

inputd=dlmread(Input_File, ';');
inp_sign=[];
for i=1:M
    for j=1:N-1
        inp_sign(j,i)=inputd(j,i)/mash1;
    end
end

out_sign=[];
for i=1:M
    out_sign(i)=inputd(N,i)/mash2;
end

train_accuracy = 0.00001;
train_epoch = 40000;
net_str = [10 1];
hidden = 10;
act_funct = {'logsig' 'logsig'};
train_meth = 'traingdx'; actfunct1 = 'logsig'; actfunct2 = 'logsig';
P = inp_sign;
T = out_sign;

net = newff(P, T, hidden, act_funct, train_meth);

net.performFcn = 'sse';
net.trainParam.goal = train_accuracy;
net.trainParam.show = 20;
net.trainParam.epochs = train_epoch;

[net,tr] = train(net,P,T);
it = size (tr.epoch);

A = sim(net,P);

handleout = fopen(Output_File, 'at');
fprintf(handleout, '\nNeurons of input layer: %d\n', N-1);
fprintf(handleout, 'Neurons of hidden layer: %d\n', net_str(1));
```

```

fprintf(handleout, 'Neurons of output layer: %d\n', net_str(2));
fprintf(handleout, 'Activation functions of neurons: %s - %s \n',
actfunct1, actfunct2);
fprintf(handleout, 'Training method: %s\n', train_meth);
fprintf(handleout, 'Sum-squared error: %12.10f\n', tr.perf(it(2)));
fprintf(handleout, 'Epoch number: %ld\n', tr.epoch(it(2)));
fprintf(handleout, 'Name of the input file is :%s\n', Input_File);
fprintf(handleout, 'Prediction of the parameter inside training
set:\n');
fprintf(handleout, '|      |                               Inputs
|   Real   | Predicted | Abs.Error | Rel. Error |\n');
s_ps=0; max_ps=0;
for i=1:M
    fprintf(handleout, '|%3d', i);
    for j=1:N-1 fprintf(handleout, '|%10.5f ', P(j,i)*mash1); end
    fprintf(handleout, '|%10.5f ', T(i)*mash2);
    fprintf(handleout, '|%10.5f ', A(i)*mash2);
    fprintf(handleout, '|%10.5f ', (A(i)-T(i))*mash2);
    fprintf(handleout, '|');
    ps=abs((A(i)-T(i))/T(i))*100;
    fprintf(handleout, '   %4.1f %%   |', ps);
    fprintf(handleout, '\n');
    s_ps=s_ps+ps;
    if (i==0) max_ps=ps;
    elseif (max_ps < ps) max_ps=ps; end
end
fprintf(handleout, '%9cThe average relative error is: |   %4.1f %%
|\n', ' ', s_ps/M);
fprintf(handleout, '%9cThe maximum relative error is: |   %4.1f %%
|\n', ' ', max_ps);
fprintf(handleout, '\n');

in=[1:1:M]; figure;
plot(in, A*mash2, 'ro-'), grid on, hold on;
plot(in, T*mash2, 'b<-'), grid on;
title('Predicton of the parameter inside training set');
xlabel('No. of vector');
ylabel('Values');
legend('Predicted','Real');

inp_test=[];
for i=1:M1
    for j=1:N-1
        inp_test(j,i)=inputd(j,i+M)/mash1;
    end
end

out_test=[];
for i=1:M1
    out_test(i)=inputd(N,i+M)/mash2;
end

P1 = inp_test;

```

```

T1 = out_test;

A1 = sim(net,P1);

err_sign=[];
fprintf(handleout, 'Prediction of the parameter outside training
set:\n');
fprintf(handleout, '|      |                               Inputs
|   Real   | Predicted | Abs.Error | Rel. Error |\n');
s_ps=0; max_ps=0;
for i=1:M1
    fprintf(handleout, '|%3d', i+M);
    for j=1:N-1 fprintf(handleout, '|%10.5f ', P1(j,i)*mash1); end
    fprintf(handleout, '|%10.5f ', T1(i)*mash2);
    fprintf(handleout, '|%10.5f ', A1(i)*mash2);
    fprintf(handleout, '|%10.5f ', (A1(i)-T1(i))*mash2);
    fprintf(handleout, '|');
    ps=abs((A1(i)-T1(i))/T1(i))*100;
    err_sign(i)=ps;
    fprintf(handleout, '   %4.1f %%   |', ps);
    fprintf(handleout, '\n');
    s_ps=s_ps+ps;
    if (i==0) max_ps=ps;
    elseif (max_ps < ps) max_ps=ps; end
end
fprintf(handleout, '%9cThe average relative error is: |   %4.1f %%
|\n', ' ', s_ps/M);
fprintf(handleout, '%9cThe maximum relative error is: |   %4.1f %%
|\n', ' ', max_ps);
fprintf(handleout, '\n'); fclose(handleout);

in=[1:1:M1]; figure;
plot(in, A1*mash2, 'ro-'), grid on, hold on;
plot(in, T1*mash2, 'b<-'), grid on;
title('Predicton of the parameter outside training set');
xlabel('No. of vector');
ylabel('Values');
legend('Predicted','Real');

```

Приклади результатів прогнозування за допомогою НМ валютної пари USD/UAH з щоденним, місячним та кварталним кроками

З щоденним кроком:

Routine created in Neural Networks Toolbox of MATLAB

Neurons of input layer: 5
 Neurons of hidden layer: 10
 Neurons of output layer: 1
 Activation functions of neurons: logsig - logsig
 Training method: traingdx
 Sum-squared error: 0.0007819783
 Epoch number: 9
 Name of the input file is :uahl.txt

Prediction inside learning range of the data:

Number	Real Inp					Real Out	Predicted	Abs.Error	Rel.Error
1	13.070	13.070	13.070	13.070	13.070	13.070	13.207	0.137	1.0 %
2	13.070	13.070	13.070	13.070	13.070	13.070	13.207	0.137	1.0 %
3	13.070	13.070	13.070	13.070	13.070	13.070	13.207	0.137	1.0 %
4	13.070	13.070	13.070	13.070	13.070	12.729	13.207	0.478	3.8 %
5	13.070	13.070	13.070	13.070	12.729	12.950	12.897	-0.053	0.4 %
6	13.070	13.070	13.070	12.729	12.950	12.973	13.103	0.130	1.0 %
7	13.070	13.070	12.729	12.950	12.973	12.940	13.115	0.175	1.4 %
8	13.070	12.729	12.950	12.973	12.940	12.940	13.074	0.134	1.0 %
9	12.729	12.950	12.973	12.940	12.940	12.952	13.081	0.129	1.0 %
10	12.950	12.973	12.940	12.940	12.952	12.943	13.094	0.151	1.2 %
11	12.973	12.940	12.940	12.952	12.943	12.903	13.085	0.182	1.4 %
12	12.940	12.940	12.952	12.943	12.903	12.907	13.048	0.141	1.1 %
13	12.940	12.952	12.943	12.903	12.907	12.907	13.053	0.146	1.1 %
14	12.952	12.943	12.903	12.907	12.907	12.907	13.052	0.145	1.1 %
15	12.943	12.903	12.907	12.907	12.907	12.907	13.050	0.143	1.1 %
16	12.903	12.907	12.907	12.907	12.907	13.249	13.050	-0.199	1.5 %
17	12.907	12.907	12.907	12.907	13.249	13.242	13.361	0.119	0.9 %
18	12.907	12.907	12.907	13.249	13.242	13.131	13.350	0.219	1.7 %
19	12.907	12.907	13.249	13.242	13.131	12.959	13.255	0.296	2.3 %
20	12.907	13.249	13.242	13.131	12.959	12.911	13.114	0.203	1.6 %
21	13.249	13.242	13.131	12.959	12.911	12.961	13.074	0.113	0.9 %
22	13.242	13.131	12.959	12.911	12.961	12.960	13.113	0.153	1.2 %
23	13.131	12.959	12.911	12.961	12.960	12.957	13.102	0.145	1.1 %
24	12.959	12.911	12.961	12.960	12.957	12.955	13.096	0.141	1.1 %
25	12.911	12.961	12.960	12.957	12.955	12.936	13.096	0.160	1.2 %
26	12.961	12.960	12.957	12.955	12.936	12.930	13.079	0.149	1.2 %
27	12.960	12.957	12.955	12.936	12.930	12.939	13.074	0.135	1.0 %
28	12.957	12.955	12.936	12.930	12.939	13.059	13.082	0.023	0.2 %
29	12.955	12.936	12.930	12.939	13.059	13.059	13.190	0.131	1.0 %
30	12.936	12.930	12.939	13.059	13.059	13.003	13.188	0.185	1.4 %
31	12.930	12.939	13.059	13.059	13.003	12.906	13.139	0.233	1.8 %
32	12.939	13.059	13.059	13.003	12.906	12.908	13.057	0.149	1.2 %
33	13.059	13.059	13.003	12.906	12.908	12.907	13.060	0.153	1.2 %
34	13.059	13.003	12.906	12.908	12.907	12.985	13.055	0.070	0.5 %
35	13.003	12.906	12.908	12.907	12.985	12.991	13.122	0.131	1.0 %
36	12.906	12.908	12.907	12.985	12.991	12.992	13.125	0.133	1.0 %
37	12.908	12.907	12.985	12.991	12.992	12.929	13.127	0.198	1.5 %
38	12.907	12.985	12.991	12.992	12.929	12.877	13.073	0.196	1.5 %
39	12.985	12.991	12.992	12.929	12.877	12.903	13.028	0.125	1.0 %
40	12.991	12.992	12.929	12.877	12.903	12.785	13.051	0.266	2.1 %
41	12.992	12.929	12.877	12.903	12.785	12.861	12.940	0.079	0.6 %
42	12.929	12.877	12.903	12.785	12.861	12.898	13.008	0.110	0.9 %
43	12.877	12.903	12.785	12.861	12.898	12.898	13.040	0.142	1.1 %
44	12.903	12.785	12.861	12.898	12.898	12.929	13.036	0.107	0.8 %
45	12.785	12.861	12.898	12.898	12.929	12.921	13.067	0.146	1.1 %
46	12.861	12.898	12.898	12.929	12.921	12.998	13.061	0.063	0.5 %
47	12.898	12.898	12.929	12.921	12.998	13.025	13.132	0.107	0.8 %
48	12.898	12.929	12.921	12.998	13.025	13.009	13.157	0.148	1.1 %
49	12.929	12.921	12.998	13.025	13.009	12.983	13.143	0.160	1.2 %
50	12.921	12.998	13.025	13.009	12.983	12.955	13.124	0.169	1.3 %
51	12.998	13.025	13.009	12.983	12.955	12.977	13.100	0.123	0.9 %
52	13.025	13.009	12.983	12.955	12.977	12.939	13.120	0.181	1.4 %
53	13.009	12.983	12.955	12.977	12.939	12.918	13.083	0.165	1.3 %
54	12.983	12.955	12.977	12.939	12.918	13.103	13.063	-0.040	0.3 %
55	12.955	12.977	12.939	12.918	13.103	13.004	13.232	0.228	1.8 %

56	12.977	12.939	12.918	13.103	13.004	13.063	13.138	0.075	0.6 %
57	12.939	12.918	13.103	13.004	13.063	12.956	13.194	0.238	1.8 %
58	12.918	13.103	13.004	13.063	12.956	13.099	13.102	0.003	0.0 %
59	13.103	13.004	13.063	12.956	13.099	13.000	13.232	0.232	1.8 %
60	13.004	13.063	12.956	13.099	13.000	13.000	13.140	0.140	1.1 %
61	13.063	12.956	13.099	13.000	13.000	13.000	13.140	0.140	1.1 %
62	12.956	13.099	13.000	13.000	13.000	13.000	13.143	0.143	1.1 %
63	13.099	13.000	13.000	13.000	13.000	13.000	13.141	0.141	1.1 %
64	13.000	13.000	13.000	13.000	13.000	13.000	13.140	0.140	1.1 %
65	13.000	13.000	13.000	13.000	13.000	13.000	13.140	0.140	1.1 %
66	13.000	13.000	13.000	13.000	13.000	13.000	13.140	0.140	1.1 %
67	13.000	13.000	13.000	13.000	13.000	15.817	13.140	-2.677	16.9 %
68	13.000	13.000	13.000	13.000	15.817	15.734	15.663	-0.071	0.4 %
69	13.000	13.000	13.000	15.817	15.734	15.526	15.553	0.027	0.2 %
70	13.000	13.000	15.817	15.734	15.526	15.429	15.418	-0.011	0.1 %
71	13.000	15.817	15.734	15.526	15.429	15.430	15.452	0.022	0.1 %
72	15.817	15.734	15.526	15.429	15.430	15.474	15.474	-0.000	0.0 %
73	15.734	15.526	15.429	15.430	15.474	15.544	15.501	-0.043	0.3 %
74	15.526	15.429	15.430	15.474	15.544	15.364	15.556	0.192	1.3 %
75	15.429	15.430	15.474	15.544	15.364	15.200	15.397	0.197	1.3 %
76	15.430	15.474	15.544	15.364	15.200	15.182	15.258	0.076	0.5 %
77	15.474	15.544	15.364	15.200	15.182	15.182	15.244	0.062	0.4 %
78	15.544	15.364	15.200	15.182	15.182	15.101	15.235	0.134	0.9 %
79	15.364	15.200	15.182	15.182	15.101	15.180	15.154	-0.026	0.2 %
80	15.200	15.182	15.182	15.101	15.180	15.085	15.223	0.138	0.9 %
81	15.182	15.182	15.101	15.180	15.085	15.067	15.136	0.069	0.5 %
82	15.182	15.101	15.180	15.085	15.067	15.066	15.120	0.054	0.4 %
83	15.101	15.180	15.085	15.067	15.066	15.081	15.120	0.039	0.3 %
84	15.180	15.085	15.067	15.066	15.081	15.050	15.130	0.080	0.5 %
85	15.085	15.067	15.066	15.081	15.050	15.050	15.100	0.050	0.3 %
86	15.067	15.066	15.081	15.050	15.050	15.056	15.101	0.045	0.3 %
87	15.066	15.081	15.050	15.050	15.056	15.073	15.106	0.033	0.2 %
88	15.081	15.050	15.050	15.056	15.073	15.164	15.120	-0.044	0.3 %
89	15.050	15.050	15.056	15.073	15.164	15.108	15.200	0.092	0.6 %
90	15.050	15.056	15.073	15.164	15.108	15.137	15.150	0.013	0.1 %
91	15.056	15.073	15.164	15.108	15.137	15.344	15.179	-0.165	1.1 %
92	15.073	15.164	15.108	15.137	15.344	15.419	15.364	-0.055	0.4 %
93	15.164	15.108	15.137	15.344	15.419	15.524	15.427	-0.097	0.6 %
94	15.108	15.137	15.344	15.419	15.524	15.576	15.522	-0.054	0.3 %
95	15.137	15.344	15.419	15.524	15.576	15.574	15.576	0.002	0.0 %
96	15.344	15.419	15.524	15.576	15.574	15.582	15.581	-0.001	0.0 %
97	15.419	15.524	15.576	15.574	15.582	15.754	15.594	-0.160	1.0 %
98	15.524	15.576	15.574	15.582	15.754	15.754	15.747	-0.007	0.0 %
99	15.576	15.574	15.582	15.754	15.754	15.716	15.745	0.029	0.2 %
100	15.574	15.582	15.754	15.754	15.716	15.737	15.715	-0.022	0.1 %
101	15.582	15.754	15.754	15.716	15.737	15.771	15.741	-0.030	0.2 %
102	15.754	15.754	15.716	15.737	15.771	15.840	15.772	-0.068	0.4 %
103	15.754	15.716	15.737	15.771	15.840	15.915	15.830	-0.085	0.5 %
104	15.716	15.737	15.771	15.840	15.915	15.849	15.896	0.047	0.3 %
105	15.737	15.771	15.840	15.915	15.849	15.849	15.840	-0.009	0.1 %
106	15.771	15.840	15.915	15.849	15.849	15.818	15.845	0.027	0.2 %
107	15.840	15.915	15.849	15.849	15.818	15.832	15.821	-0.011	0.1 %
108	15.915	15.849	15.849	15.818	15.832	15.886	15.832	-0.054	0.3 %
109	15.849	15.849	15.818	15.832	15.886	15.852	15.877	0.025	0.2 %
110	15.849	15.818	15.832	15.886	15.852	15.775	15.846	0.071	0.4 %
111	15.818	15.832	15.886	15.852	15.775	15.775	15.780	0.005	0.0 %
112	15.832	15.886	15.852	15.775	15.775	15.775	15.783	0.008	0.1 %
113	15.886	15.852	15.775	15.775	15.775	15.775	15.781	0.006	0.0 %
114	15.852	15.775	15.775	15.775	15.775	15.770	15.778	0.008	0.0 %
115	15.775	15.775	15.775	15.775	15.770	15.849	15.772	-0.077	0.5 %
116	15.775	15.775	15.775	15.770	15.849	15.825	15.841	0.016	0.1 %
117	15.775	15.775	15.770	15.849	15.825	15.893	15.819	-0.074	0.5 %
118	15.775	15.770	15.849	15.825	15.893	15.881	15.880	-0.001	0.0 %
119	15.770	15.849	15.825	15.893	15.881	15.881	15.871	-0.010	0.1 %
120	15.849	15.825	15.893	15.881	15.881	15.774	15.872	0.098	0.6 %
121	15.825	15.893	15.881	15.881	15.774	15.883	15.782	-0.101	0.6 %
122	15.893	15.881	15.881	15.774	15.883	15.792	15.878	0.086	0.5 %
123	15.881	15.881	15.774	15.883	15.792	15.831	15.796	-0.035	0.2 %
124	15.881	15.774	15.883	15.792	15.831	15.824	15.828	0.004	0.0 %
125	15.774	15.883	15.792	15.831	15.824	15.799	15.824	0.025	0.2 %
126	15.883	15.792	15.831	15.824	15.799	15.799	15.800	0.001	0.0 %
127	15.792	15.831	15.824	15.799	15.799	15.754	15.801	0.047	0.3 %
128	15.831	15.824	15.799	15.799	15.754	15.764	15.761	-0.003	0.0 %
129	15.824	15.799	15.799	15.754	15.764	15.768	15.769	0.001	0.0 %
130	15.799	15.799	15.754	15.764	15.768	15.768	15.772	0.004	0.0 %
131	15.799	15.754	15.764	15.768	15.768	15.825	15.770	-0.055	0.3 %
132	15.754	15.764	15.768	15.768	15.825	15.874	15.820	-0.054	0.3 %
133	15.764	15.768	15.768	15.825	15.874	15.821	15.862	0.041	0.3 %
134	15.768	15.768	15.825	15.874	15.821	15.821	15.816	-0.005	0.0 %
135	15.768	15.825	15.874	15.821	15.821	15.849	15.820	-0.029	0.2 %

136	15.825	15.874	15.821	15.821	15.849	15.851	15.846	-0.005	0.0 %
137	15.874	15.821	15.821	15.849	15.851	15.862	15.846	-0.016	0.1 %
138	15.821	15.821	15.849	15.851	15.862	15.806	15.855	0.049	0.3 %
139	15.821	15.849	15.851	15.862	15.806	16.062	15.807	-0.255	1.6 %
140	15.849	15.851	15.862	15.806	16.062	15.765	16.031	0.266	1.7 %

The average error percent is | 0.8 % |
The maximum error percent is | 16.9 % |

One-step prediction with moving simulation mode (re-training on each step) outside learning range:

Number	Real Inp					Real Out	Predicted	Abs.Error	Rel.Error
141	15.851	15.862	15.806	16.062	15.765	15.797	15.769	-0.028	0.2 %
142	15.862	15.806	16.062	15.765	15.797	15.704	15.804	0.100	0.6 %
143	15.806	16.062	15.765	15.797	15.704	15.610	15.724	0.114	0.7 %
144	16.062	15.765	15.797	15.704	15.610	15.684	15.627	-0.057	0.4 %
145	15.765	15.797	15.704	15.610	15.684	15.940	15.693	-0.247	1.6 %
146	15.797	15.704	15.610	15.684	15.940	15.901	15.923	0.022	0.1 %
147	15.704	15.610	15.684	15.940	15.901	15.988	15.879	-0.109	0.7 %
148	15.610	15.684	15.940	15.901	15.988	15.988	15.965	-0.023	0.1 %
149	15.684	15.940	15.901	15.988	15.988	16.018	15.976	-0.042	0.3 %
150	15.940	15.901	15.988	15.988	16.018	16.117	16.009	-0.108	0.7 %
151	15.901	15.988	15.988	16.018	16.117	16.165	16.103	-0.062	0.4 %
152	15.988	15.988	16.018	16.117	16.165	20.248	16.360	-3.887	19.2 %
153	15.988	16.018	16.117	16.165	20.248	21.967	19.813	-2.154	9.8 %
154	16.018	16.117	16.165	20.248	21.967	21.967	22.297	0.330	1.5 %
155	16.117	16.165	20.248	21.967	21.967	19.243	21.798	2.555	13.3 %
156	16.165	20.248	21.967	21.967	19.243	22.055	17.802	-4.253	19.3 %
157	20.248	21.967	21.967	19.243	22.055	24.968	24.318	-0.650	2.6 %
158	21.967	21.967	19.243	22.055	24.968	25.406	26.683	1.277	5.0 %
159	21.967	19.243	22.055	24.968	25.406	26.292	23.462	-2.830	10.8 %
160	19.243	22.055	24.968	25.406	26.292	26.159	27.075	0.916	3.5 %
161	22.055	24.968	25.406	26.292	26.159	25.708	27.436	1.728	6.7 %
162	24.968	25.406	26.292	26.159	25.708	25.708	26.576	0.868	3.4 %
163	25.406	26.292	26.159	25.708	25.708	26.038	26.582	0.544	2.1 %
164	26.292	26.159	25.708	25.708	26.038	26.518	26.556	0.038	0.1 %
165	26.159	25.708	25.708	26.038	26.518	26.769	26.707	-0.062	0.2 %
166	25.708	25.708	26.038	26.518	26.769	27.113	26.842	-0.271	1.0 %
167	25.708	26.038	26.518	26.769	27.113	27.600	27.164	-0.436	1.6 %
168	26.038	26.518	26.769	27.113	27.600	27.600	27.590	-0.010	0.0 %
169	26.518	26.769	27.113	27.600	27.600	28.015	27.549	-0.466	1.7 %
170	26.769	27.113	27.600	27.600	28.015	27.928	27.949	0.021	0.1 %
171	27.113	27.600	27.600	28.015	27.928	30.085	27.925	-2.160	7.2 %
172	27.600	27.600	28.015	27.928	30.085	28.716	29.422	0.706	2.5 %
173	27.600	28.015	27.928	30.085	28.716	28.834	28.388	-0.446	1.5 %
174	28.015	27.928	30.085	28.716	28.834	30.903	28.619	-2.284	7.4 %
175	27.928	30.085	28.716	28.834	30.903	27.240	30.356	3.116	11.4 %

The average error percent is | 3.9 % |
The maximum error percent is | 19.3 % |

3 місячним кроком:

Routine created in Neural Networks Toolbox of MATLAB

Neurons of input layer: 5
Neurons of hidden layer: 10
Neurons of output layer: 1
Activation functions of neurons: logsig - logsig
Training method: traingdx
Sum-squared error: 0.0000120367
Epoch number: 9
Name of the input file is :uahmo.inp

Prediction inside learning range of the data:

Number	Real Inp					Real Out	Predicted	Abs.Error	Rel.Error
1	7.920	7.942	7.644	7.536	7.636	8.102	7.877	-0.225	2.8 %
2	7.942	7.644	7.536	7.636	8.102	8.452	8.119	-0.333	3.9 %
3	7.644	7.536	7.636	8.102	8.452	8.144	8.232	0.088	1.1 %
4	7.536	7.636	8.102	8.452	8.144	8.036	7.994	-0.042	0.5 %
5	7.636	8.102	8.452	8.144	8.036	7.910	7.892	-0.018	0.2 %
6	8.102	8.452	8.144	8.036	7.910	7.979	7.928	-0.051	0.6 %
7	8.452	8.144	8.036	7.910	7.979	7.930	8.023	0.093	1.2 %
8	8.144	8.036	7.910	7.979	7.930	7.875	7.989	0.114	1.4 %
9	8.036	7.910	7.979	7.930	7.875	7.834	7.943	0.109	1.4 %
10	7.910	7.979	7.930	7.875	7.834	7.829	7.918	0.089	1.1 %
11	7.979	7.930	7.875	7.834	7.829	7.807	7.933	0.126	1.6 %
12	7.930	7.875	7.834	7.829	7.807	7.794	7.925	0.131	1.7 %

13	7.875	7.834	7.829	7.807	7.794	7.776	7.915	0.139	1.8 %
14	7.834	7.829	7.807	7.794	7.776	7.822	7.906	0.084	1.1 %
15	7.829	7.807	7.794	7.776	7.822	7.841	7.930	0.089	1.1 %
16	7.807	7.794	7.776	7.822	7.841	7.872	7.939	0.067	0.8 %
17	7.794	7.776	7.822	7.841	7.872	7.872	7.944	0.072	0.9 %
18	7.776	7.822	7.841	7.872	7.872	7.861	7.938	0.077	1.0 %
19	7.822	7.841	7.872	7.872	7.861	7.850	7.933	0.083	1.1 %
20	7.841	7.872	7.872	7.861	7.850	7.858	7.929	0.071	0.9 %
21	7.872	7.872	7.861	7.850	7.858	7.878	7.938	0.060	0.8 %
22	7.872	7.861	7.850	7.858	7.878	7.899	7.949	0.050	0.6 %
23	7.861	7.850	7.858	7.878	7.899	7.892	7.957	0.065	0.8 %
24	7.850	7.858	7.878	7.899	7.892	7.899	7.949	0.050	0.6 %
25	7.858	7.878	7.899	7.892	7.899	7.883	7.949	0.066	0.8 %
26	7.878	7.899	7.892	7.899	7.883	7.901	7.944	0.043	0.5 %
27	7.899	7.892	7.899	7.883	7.901	7.890	7.954	0.064	0.8 %
28	7.892	7.899	7.883	7.901	7.890	7.913	7.951	0.038	0.5 %
29	7.899	7.883	7.901	7.890	7.913	7.918	7.960	0.042	0.5 %
30	7.883	7.901	7.890	7.913	7.918	7.923	7.961	0.038	0.5 %
31	7.901	7.890	7.913	7.918	7.923	7.919	7.962	0.043	0.5 %
32	7.890	7.913	7.918	7.923	7.919	7.915	7.958	0.043	0.5 %
33	7.913	7.918	7.923	7.919	7.915	7.933	7.957	0.024	0.3 %
34	7.918	7.923	7.919	7.915	7.933	7.943	7.967	0.024	0.3 %
35	7.923	7.919	7.915	7.933	7.943	7.959	7.973	0.014	0.2 %
36	7.919	7.915	7.933	7.943	7.959	7.975	7.977	0.002	0.0 %
37	7.915	7.933	7.943	7.959	7.975	8.020	7.982	-0.038	0.5 %
38	7.933	7.943	7.959	7.975	8.020	8.009	8.002	-0.007	0.1 %
39	7.943	7.959	7.975	8.020	8.009	8.043	7.994	-0.049	0.6 %
40	7.959	7.975	8.020	8.009	8.043	8.064	8.004	-0.060	0.7 %
41	7.975	8.020	8.009	8.043	8.064	8.005	8.017	0.012	0.1 %
42	8.020	8.009	8.043	8.064	8.005	7.985	7.988	0.003	0.0 %
43	8.009	8.043	8.064	8.005	7.985	8.038	7.974	-0.064	0.8 %
44	8.043	8.064	8.005	7.985	8.038	8.037	8.012	-0.025	0.3 %
45	8.064	8.005	7.985	8.038	8.037	8.030	8.018	-0.012	0.2 %
46	8.005	7.985	8.038	8.037	8.030	8.035	8.000	-0.035	0.4 %
47	7.985	8.038	8.037	8.030	8.035	8.044	7.999	-0.045	0.6 %
48	8.038	8.037	8.030	8.035	8.044	8.050	8.010	-0.040	0.5 %
49	8.037	8.030	8.035	8.044	8.050	8.017	8.012	-0.005	0.1 %
50	8.030	8.035	8.044	8.050	8.017	8.058	7.995	-0.063	0.8 %

The average error percent is | 0.8 % |
The maximum error percent is | 3.9 % |

Number	One-step prediction with moving simulation mode (re-training on each step)					outside learning range:			
	Real Inp					Real Out	Predicted	Abs.Error	Rel.Error
51	8.035	8.044	8.050	8.017	8.058	8.081	8.013	-0.068	0.8 %
52	8.044	8.050	8.017	8.058	8.081	8.105	8.055	-0.050	0.6 %
53	8.050	8.017	8.058	8.081	8.105	8.149	8.068	-0.081	1.0 %
54	8.017	8.058	8.081	8.105	8.149	8.240	8.110	-0.130	1.6 %
55	8.058	8.081	8.105	8.149	8.240	8.764	8.202	-0.562	6.4 %
56	8.081	8.105	8.149	8.240	8.764	9.809	8.881	-0.928	9.5 %
57	8.105	8.149	8.240	8.764	9.809	11.780	12.026	0.246	2.1 %
58	8.149	8.240	8.764	9.809	11.780	11.591	13.816	2.225	19.2 %
59	8.240	8.764	9.809	11.780	11.591	11.634	12.144	0.510	4.4 %
60	8.764	9.809	11.780	11.591	11.634	11.559	11.894	0.335	2.9 %
61	9.809	11.780	11.591	11.634	11.559	12.751	13.279	0.528	4.1 %
62	11.780	11.591	11.634	11.559	12.751	12.784	14.177	1.393	10.9 %
63	11.591	11.634	11.559	12.751	12.784	12.722	12.917	0.195	1.5 %
64	11.634	11.559	12.751	12.784	12.722	14.163	12.098	-2.065	14.6 %
65	11.559	12.751	12.784	12.722	14.163	15.413	14.952	-0.461	3.0 %
66	12.751	12.784	12.722	14.163	15.413	15.587	15.997	0.410	2.6 %
67	12.784	12.722	14.163	15.413	15.587	23.891	19.352	-4.539	19.0 %

The average error percent is | 6.1 % |
The maximum error percent is | 19.2 % |

3 кварталним кроком:

Routine created in Neural Networks Toolbox of MATLAB

Neurons of input layer: 5
Neurons of hidden layer: 10
Neurons of output layer: 1
Activation functions of neurons: logsig - logsig
Training method: traingdx
Sum-squared error: 0.0017296649

Epoch number: 7
 Name of the input file is :uahqu.inp

Prediction inside learning range of the data:

Number	Real Inp					Real Out	Predicted	Abs.Error	Rel.Error
1	4.009	4.317	4.902	5.531	5.496	5.440	5.501	0.061	1.1 %
2	4.317	4.902	5.531	5.496	5.440	5.438	5.641	0.203	3.7 %
3	4.902	5.531	5.496	5.440	5.438	5.429	5.461	0.032	0.6 %
4	5.531	5.496	5.440	5.438	5.429	5.409	5.502	0.093	1.7 %
5	5.496	5.440	5.438	5.429	5.409	5.333	5.499	0.166	3.1 %
6	5.440	5.438	5.429	5.409	5.333	5.337	5.392	0.055	1.0 %
7	5.438	5.429	5.409	5.333	5.337	5.197	5.457	0.260	5.0 %
8	5.429	5.409	5.333	5.337	5.197	5.134	5.203	0.069	1.4 %
9	5.409	5.333	5.337	5.197	5.134	5.195	5.268	0.073	1.4 %
10	5.333	5.337	5.197	5.134	5.195	5.192	5.313	0.121	2.3 %
11	5.337	5.197	5.134	5.195	5.192	5.176	5.275	0.099	1.9 %
12	5.197	5.134	5.195	5.192	5.176	5.192	5.304	0.112	2.2 %
13	5.134	5.195	5.192	5.176	5.192	5.185	5.306	0.121	2.3 %
14	5.195	5.192	5.176	5.192	5.185	5.194	5.280	0.086	1.6 %
15	5.192	5.176	5.192	5.185	5.194	5.195	5.316	0.121	2.3 %
16	5.176	5.192	5.185	5.194	5.195	5.177	5.296	0.119	2.3 %
17	5.192	5.185	5.194	5.195	5.177	5.168	5.279	0.111	2.2 %
18	5.185	5.194	5.195	5.177	5.168	5.175	5.278	0.103	2.0 %
19	5.194	5.195	5.177	5.168	5.175	5.123	5.286	0.163	3.2 %
20	5.195	5.177	5.168	5.175	5.123	5.082	5.204	0.122	2.4 %
21	5.177	5.168	5.175	5.123	5.082	4.980	5.196	0.216	4.3 %
22	5.168	5.175	5.123	5.082	4.980	5.016	5.044	0.028	0.6 %
23	5.175	5.123	5.082	4.980	5.016	4.990	5.185	0.195	3.9 %
24	5.123	5.082	4.980	5.016	4.990	4.807	5.060	0.253	5.3 %
25	5.082	4.980	5.016	4.990	4.807	4.800	4.877	0.077	1.6 %
26	4.980	5.016	4.990	4.807	4.800	4.821	4.984	0.163	3.4 %
27	5.016	4.990	4.807	4.800	4.821	4.832	4.919	0.087	1.8 %
28	4.990	4.807	4.800	4.821	4.832	4.859	4.987	0.128	2.6 %
29	4.807	4.800	4.821	4.832	4.859	4.906	5.013	0.107	2.2 %
30	4.800	4.821	4.832	4.859	4.906	4.951	5.055	0.104	2.1 %
31	4.821	4.832	4.859	4.906	4.951	4.946	5.095	0.149	3.0 %
32	4.832	4.859	4.906	4.951	4.946	4.710	5.068	0.358	7.6 %
33	4.859	4.906	4.951	4.946	4.710	4.604	4.738	0.134	2.9 %
34	4.906	4.951	4.946	4.710	4.604	6.433	4.774	-1.659	25.8 %
35	4.951	4.946	4.710	4.604	6.433	8.005	7.431	-0.574	7.2 %
36	4.946	4.710	4.604	6.433	8.005	7.707	8.125	0.418	5.4 %
37	4.710	4.604	6.433	8.005	7.707	8.059	7.516	-0.543	6.7 %
38	4.604	6.433	8.005	7.707	8.059	8.030	8.450	0.420	5.2 %
39	6.433	8.005	7.707	8.059	8.030	7.928	7.504	-0.424	5.4 %
40	8.005	7.707	8.059	8.030	7.928	7.824	7.901	0.077	1.0 %

The average error percent is | 3.5 % |
 The maximum error percent is | 25.8 % |

One-step prediction with moving simulation mode (re-training on each step) outside learning range:

Number	Real Inp					Real Out	Predicted	Abs.Error	Rel.Error
41	7.707	8.059	8.030	7.928	7.824	7.797	7.645	-0.152	1.9 %
42	8.059	8.030	7.928	7.824	7.797	7.861	7.737	-0.124	1.6 %
43	8.030	7.928	7.824	7.797	7.861	7.856	7.844	-0.012	0.1 %
44	7.928	7.824	7.797	7.861	7.856	7.890	7.798	-0.092	1.2 %
45	7.824	7.797	7.861	7.856	7.890	7.894	7.911	0.017	0.2 %
46	7.797	7.861	7.856	7.890	7.894	7.907	7.854	-0.053	0.7 %
47	7.861	7.856	7.890	7.894	7.907	7.919	7.909	-0.010	0.1 %
48	7.856	7.890	7.894	7.907	7.919	7.945	7.907	-0.038	0.5 %
49	7.890	7.894	7.907	7.919	7.945	8.001	7.949	-0.052	0.7 %
50	7.894	7.907	7.919	7.945	8.001	8.037	8.014	-0.023	0.3 %
51	7.907	7.919	7.945	8.001	8.037	8.019	8.032	0.013	0.2 %
52	7.919	7.945	8.001	8.037	8.019	8.036	8.003	-0.033	0.4 %
53	7.945	8.001	8.037	8.019	8.036	8.041	8.048	0.007	0.1 %
54	8.001	8.037	8.019	8.036	8.041	8.112	8.022	-0.090	1.1 %
55	8.037	8.019	8.036	8.041	8.112	8.944	8.144	-0.800	8.9 %
56	8.019	8.036	8.041	8.112	8.944	11.668	9.342	-2.326	19.9 %
57	8.036	8.041	8.112	8.944	11.668	12.360	14.671	2.311	18.7 %
58	8.041	8.112	8.944	11.668	12.360	14.099	11.636	-2.463	17.5 %

The average error percent is | 4.1 % |
 The maximum error percent is | 19.9 % |

TOTAL time of sequential calculation of the whole task is: 0.63 minutes (38.00 seconds)

Лістинг програми для здійснення прогнозу за допомогою моделі випадкового блукання (МВБ) на мові програмування М в середовищі моделювання МАТЛАБ

```

clear all;
echo off

Input_File = 'uahr.txt';
Output_File = 'uahr-rw.out';
M=175; M1=140; M2=35;

inputd=dlmread(Input_File, '\n');

% Finding drift value
dsum=0;
for i=1:M1 dsum=dsum+(inputd(i+1)-inputd(i)); end
drift=(dsum/M1);

% Generating random components
coef=50;
for i=1:M2 ep(i) = ((-1) + (1-(-1)).*rand())/coef; end

% Random Walk model
for i=1:M2 pred(i) = drift+inputd(M1-i)+ep(i); end

% Printing the results
handleout = fopen(Output_File, 'at');
fprintf(handleout, '\nPrediction results for USD/UAH exchange rate
using classic Random Walk model\n');
fprintf(handleout, 'Drift parameter is equal: %f\n', drift);
fprintf(handleout, 'Random components are:\n');
for i=1:M2 fprintf(handleout, ' %10.5f ', ep(i)); end
fprintf(handleout, '\n');
fprintf(handleout, 'These random components already were decreased by
the coefficient: %f\n', coef);
fprintf(handleout, 'Name of the input file is :%s\n', Input_File);
fprintf(handleout, 'Prediction of the exchange rate out-of-
sample:\n');
fprintf(handleout, '|      |      Real      | Predicted | Abs.Error | Rel.
Error |\n');
s_ps=0; max_ps=0;
for i=1:M2
    fprintf(handleout, '|%3d', i+M1);
    fprintf(handleout, '|%10.5f ', inputd(i+M1));
    fprintf(handleout, '|%10.5f ', pred(i));
    fprintf(handleout, '|%10.5f ', (pred(i)-inputd(i+M1)));
    fprintf(handleout, '|');
    ps=abs((pred(i)-inputd(i+M1))/inputd(i+M1))*100;
    fprintf(handleout, ' %4.1f %% |', ps);
    fprintf(handleout, '\n');
    s_ps=s_ps+ps;

```

```

        if (i==0) max_ps=ps;
        elseif (max_ps < ps) max_ps=ps; end
end
fprintf(handleout, '%9cThe average relative error is: |    %4.1f %%
|\n', ' ', s_ps/M2);
fprintf(handleout, '%9cThe maximum relative error is: |    %4.1f %%
|\n', ' ', max_ps);
fprintf(handleout, '\n');
fclose(handleout);

in=[1:1:M2]; figure;
for i=1:M2 y1(i)=inputd(i+M1); end
plot(in, y1, 'ro-'), grid on, hold on;
plot(in, pred, 'b<-'), grid on;
title('Random Walk prediction of the exchange rate out-of-sample');
xlabel('Days 2015');
ylabel('Exchange rate USD/UAH');
legend('Real', 'Predicted out of sample');

```

Приклади результатів прогнозування за допомогою МВБ валютної пари USD/UAH з щоденним, місячним та кварталним кроками

Щоденний крок:

Prediction results for USD/UAH exchange rate using classic Random Walk model

Drift parameter is equal: 0.019480

Random components are:

-0.01878	0.00976	0.00000	-0.00080	0.01619	0.00439	0.00471	0.01438
0.01222	0.00307	-0.01268	-0.01040	0.01546	-0.01885	-0.00040	-0.01328
0.01915	0.00851	0.00002	-0.00116	-0.01762	0.00728	-0.01830	-0.01714
0.00087	-0.01613	0.01273	0.01270	0.00890	-0.01401	0.00638	0.00074
0.01892	0.00596	0.01201					

These random components already were decreased by the coefficient: 50.000000

Name of the input file is :uahr.txt

Prediction of the exchange rate out-of-sample:

	Real	Predicted	Abs.Error	Rel. Error
141	15.79700	16.06300	0.26600	1.7 %
142	15.70380	15.83514	0.13134	0.8 %
143	15.60960	15.88148	0.27188	1.7 %
144	15.68400	15.86948	0.18548	1.2 %
145	15.94040	15.88467	-0.05573	0.3 %
146	15.90090	15.84487	-0.05603	0.4 %
147	15.98800	15.84519	-0.14281	0.9 %
148	15.98800	15.90786	-0.08014	0.5 %
149	16.01810	15.85620	-0.16190	1.0 %
150	16.11660	15.79005	-0.32655	2.0 %
151	16.16450	15.77430	-0.39020	2.4 %
152	20.24790	15.77348	-4.47442	22.1 %
153	21.96650	15.78894	-6.17756	28.1 %
154	21.96650	15.79943	-6.16707	28.1 %
155	19.24250	15.81788	-3.42462	17.8 %
156	22.05450	15.82980	-6.22470	28.2 %
157	24.96810	15.86943	-9.09867	36.4 %
158	25.40630	15.81969	-9.58661	37.7 %
159	26.29190	15.90270	-10.38920	39.5 %
160	26.15850	15.79182	-10.36668	39.6 %
161	25.70800	15.88286	-9.82514	38.2 %
162	25.70800	15.90776	-9.80024	38.1 %
163	26.03840	15.89418	-10.14422	39.0 %
164	26.51760	15.82694	-10.69066	40.3 %
165	26.76850	15.86935	-10.89915	40.7 %
166	27.11270	15.77285	-11.33985	41.8 %
167	27.60000	15.80721	-11.79279	42.7 %
168	27.60000	15.80718	-11.79282	42.7 %
169	28.01500	15.80338	-12.21162	43.6 %
170	27.92820	15.78047	-12.14773	43.5 %
171	30.08490	15.87736	-14.20754	47.2 %
172	28.71610	15.90592	-12.81018	44.6 %
173	28.83400	15.87040	-12.96360	45.0 %
174	30.90320	15.84294	-15.06026	48.7 %
175	27.24000	15.88039	-11.35961	41.7 %
			The average relative error is:	26.5 %
			The maximum relative error is:	48.7 %

Місячний крок:

Prediction results for USD/UAH exchange rate using classic Random Walk model

Drift parameter is equal: -0.000426

Random components are:

-0.00699	-0.01577	0.00444	0.01115	-0.00306	-0.01637	-0.00934	-0.01385
-0.00876	-0.00240	0.00109	-0.00170	0.01501	0.00072	0.01774	0.00551
0.01831							

These random components already were decreased by the coefficient: 50.000000

Name of the input file is :uahmor.txt

Prediction of the exchange rate out-of-sample:

	Real	Predicted	Abs.Error	Rel. Error
51	8.08050	8.00948	-0.07102	0.9 %
52	8.10520	8.03380	-0.07140	0.9 %

Приклад результатів прогнозування за допомогою НМ доходу компанії Nestle

Neurons of input layer: 6
 Neurons of hidden layer: 5
 Neurons of output layer: 1
 Activation functions of neurons: logsig - logsig
 Training method: traingdx
 Name of the file with input data: allquarters.csv

Prediction inside learning range of the data:

Number	Real Inp					Real Out	Predicted	Abs.Error	Rel.Error	
1	677.000	6400.000	6330.000	1086.000	26.400	5.020	723.000	772.887	49.88	6.9 %
2	1355.000	13000.000	6660.000	1172.000	25.350	4.730	1447.000	1509.221	62.221	4.3 %
3	2069.000	19700.000	6050.000	1072.000	26.140	4.750	2442.000	2380.423	-61.577	2.5 %
4	2783.000	26742.001	5441.000	971.000	26.670	4.780	3438.000	3189.964	-248.036	7.2 %
5	1723.000	6628.000	4752.000	880.000	27.030	4.560	834.000	877.368	43.368	5.2 %
6	1447.000	13808.000	3503.000	759.000	28.770	4.720	1668.000	1659.189	-8.811	0.5 %
7	2442.000	20999.999	2711.000	697.000	31.070	5.110	2614.000	2665.315	51.315	2.0 %
8	3438.000	28678.000	1918.000	635.000	31.820	5.200	3561.000	3520.953	-40.047	1.1 %
9	834.000	6778.000	6150.000	1006.000	33.940	5.550	798.000	805.338	7.338	0.9 %
10	1668.000	14130.000	6299.000	1012.000	35.070	5.900	1596.000	1642.302	46.302	2.9 %
11	2614.000	20999.999	5370.000	911.000	34.270	5.840	2544.000	2691.057	147.057	5.8 %
12	3561.000	28573.999	4440.000	810.000	35.450	6.180	3492.000	3506.531	14.530	0.4 %
13	1798.000	6886.000	6057.000	1032.000	35.760	6.490	1774.000	1745.423	-28.577	3.7 %
14	1596.000	13999.000	6114.000	1064.000	34.830	6.240	1548.000	1575.900	27.900	1.8 %
15	2544.000	21700.001	5278.000	937.000	35.660	6.320	2403.000	2551.811	148.811	6.2 %
16	3492.000	28563.001	4441.000	811.000	36.970	6.710	3259.000	3431.741	172.741	5.3 %
17	1774.000	6953.000	7402.000	1160.000	36.520	6.720	700.000	715.291	15.291	2.2 %
18	1548.000	14349.000	8804.000	1321.000	35.370	6.410	1400.000	1488.283	88.283	6.3 %
19	2403.000	21700.001	9045.000	1357.000	34.780	6.080	2255.000	2349.773	94.773	4.2 %
20	3259.000	27620.001	9287.000	1394.000	34.130	5.970	3110.000	3264.494	154.494	5.0 %
21	1700.000	6217.000	6791.000	917.000	33.840	6.000	776.000	773.582	-2.418	0.3 %
22	1400.000	12833.000	7583.000	835.000	34.170	6.040	1552.000	1527.088	-24.912	1.6 %
23	2255.000	19410.000	6255.000	845.000	34.160	6.120	2482.000	2346.626	-135.374	5.5 %
24	3110.000	26698.000	4928.000	854.000	34.270	6.210	3412.000	3228.605	-183.395	5.4 %
25	1776.000	6497.000	6625.000	1040.000	34.460	6.330	808.000	769.768	-38.232	4.7 %
26	1552.000	13561.000	7250.000	1081.000	34.850	6.550	1617.000	1538.206	-78.794	4.9 %
27	2482.000	20711.000	6028.000	939.000	35.030	6.740	2531.000	2525.846	-5.154	0.2 %
28	3412.000	28464.000	4805.000	797.000	35.690	7.170	3446.000	3425.835	-20.165	0.6 %
29	808.000	6690.000	4374.000	878.000	36.290	7.410	725.000	751.112	26.112	3.6 %
30	1617.000	13767.999	2748.000	755.000	36.920	7.360	1449.000	1544.399	95.399	6.6 %
31	2531.000	20998.001	1876.000	1209.000	36.490	6.930	2275.000	2221.592	-53.408	2.3 %
32	3446.000	28153.000	1003.000	1663.000	35.920	8.500	3101.000	3056.259	-44.741	1.4 %
33	1725.000	5241.000	6803.000	1071.000	44.070	10.470	636.000	588.486	-47.514	7.5 %
34	1449.000	10791.000	7605.000	1142.000	43.640	10.490	1272.000	1169.171	-102.829	8.1 %
35	2275.000	23392.999	6694.000	979.000	44.670	11.520	2037.000	1933.718	-103.282	5.1 %
36	3101.000	32168.000	5783.000	816.000	43.480	11.860	2802.000	3008.421	206.421	7.4 %
37	636.000	5336.000	6252.000	1052.000	41.310	10.980	584.000	594.269	10.269	1.8 %
38	1272.000	10692.000	6505.000	1103.000	38.490	9.980	1169.000	1180.180	11.180	1.0 %
39	2037.000	15946.000	3852.000	993.000	39.360	10.060	1770.000	1682.488	-87.512	4.9 %
40	2802.000	21580.000	1199.000	883.000	41.710	10.690	2372.000	2450.018	78.018	3.3 %

The average error percent is | 3.8 % |
 The maximum error percent is | 8.1 % |

One-step prediction with moving simulation mode (re-training on each step) outside learning range:

Number	Real Inp					Real Out	Predicted	Abs.Error	Rel.Error	Calc.time
41	584.000	3704.000	8424.000	968.000	39.970	10.740	568.000	616.089	48.089	8.5 %
42	1169.000	7521.000	1152.000	937.000	40.230	11.350	1137.000	1038.314	-88.686	7.8 %
43	1770.000	11114.000	2993.000	386.000	41.020	11.170	1777.000	1650.164	-126.836	7.1 %
44	2372.000	15243.000	4834.000	1019.000	41.900	10.670	2417.000	2206.721	-210.279	8.7 %
45	568.000	3579.000	6112.000	1016.000	39.440	10.380	559.000	583.171	24.171	4.3 %
46	1137.000	7379.000	6224.000	1032.000	39.700	10.210	1117.000	1118.870	1.870	0.2 %
47	1777.000	11198.000	5586.000	903.000	39.870	10.010	1724.000	1717.953	-6.047	0.4 %
48	2417.000	15385.000	4948.000	774.000	40.230	10.420	2331.000	2478.439	147.439	6.3 %

The average error percent is | 5.4 % |
 The maximum error percent is | 8.7 % |